

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Jaroslav Havrlant

**Prolegomena k hledání ekleziologických inspirací
v životě a díle Tomáše Bavorovského († 1562)**

**Prolegomena to Search for Ecclesiological Inspirations
in the Life and Work of Tomáš Bavorovský († 1562)**

Rigorózní práce

PRAHA 2010

Tato práce vznikla za podpory Grantové agentury Univerzity Karlovy v Praze při řešení projektu *Ekleziologie Tomáše Bavorovského († 1562)* č. 376/2006/A–TFP/KTF

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracoval samostatně a v seznamu literatury a pramenů uvedl veškeré informační zdroje, které jsem použil.

V Praze dne 31. 5. 2010

OBSAH

Úvod	5
1. Jak vznikla tato práce	5
2. Členění práce	6
3. Popis metody, základních pramenů a literatury.....	7
I. Obtížná nábožensko-politická situace v západních a jižních Čechách .	13
I.1. Počátky české reformace	14
I.2. Církevní správa a školství	18
I.3. Knihtisk a censura.....	22
I.4. Jihočeská města a Plzeň	27
I.4.1. Bavorov	28
I.4.2. Český Krumlov	29
I.4.3. Jindřichův Hradec	32
I.4.4. Plzeň	36
I.5. Exkurz: Recepce Erasma Rotterdamského v českých zemích.....	44
II. Osobnost Tomáše Bavorovského	58
II.1. Dosavadní bádání a druhý život kazatele	58
II.2. Život Tomáše Bavorovského	78
II.2.1. Původ kazatele	78
II.2.2. Působení v Jindřichově Hradci	82
II.2.3. První působení v Plzni	83
II.2.4. Působení v Českém Krumlově	88
II.2.5. Působení v Praze	91
II.2.6. Druhé působení v Plzni	93
II.3. Exkurz: Redaktor a dedikanti.....	95
II.3.1. Redaktor Jan Straněnský	96
II.3.2. Dedikantka Anna z Hradce.....	98
II.3.3. Dedikant Jáchym z Hradce.....	102
II.3.4. Dedikant Vilém z Rožmberka	104
II.3.5. Dedikant Jindřich ze Švamberka	106
III. Dílo Tomáše Bavorovského	109
III.1. Kázání v Hoffmeistrově postile	109
III.1.1. Hoffmeistrova postila a její překlad do češtiny.....	110
III.1.2. Otázka autorství doplněných textů	112
III.2. Kázání o svatém pokání.....	114
III.3. Rozjímání o umučení Páně	116

III.4. Postila česká	117
III.4.1. Struktura	118
III.4.2. Předmluvy	120
III.4.3. Poznámka ke Kázání o manželství	120
III.4.4. Ilustrace	121
III.5. Zrcadlo onoho věčného života	122
III.5.1. Obsah	123
IV. Závěr	129
V. Přílohy	134
V.1. Výběr z korespondence a dokumentů týkajících se Bavorovského	134
V.2. Předmluvy ke knihám Tomáše Bavorovského	165
V.3. Erasmiana přeložená do češtiny do roku 1800	193
V.4. Latinská erasmiana vydaná v Čechách a na Morově do roku 1800	196
Ediční poznámka	197
Zkratky	198
VI. Prameny a literatura:	199
VI.1. Archiválie a rukopisy	199
VI.2. Staré tisky	200
VI.3. Novodobé edice	201
VI.4. Literatura	203
VI.5. Elektronické a internetové zdroje	215
Summary	216

ÚVOD

1. Jak vznikla tato práce

Snad každého člověka láká zabývat se nějakým problémem, vysvětlit dosud neobjasněnou záhadu anebo třeba pochopit určité jevy, jež nám nedávají klidu a nutí nás hledat na ně správnou odpověď. Takové jevy jistě můžeme najít v nejrůznějších oblastech lidského poznávání. Mne však vždy dráždily otázky, které se ptaly na základní pravdy o světě, člověku a jeho vztahu ke svému Tvůrci. Takovou pro mne nezodpovězenou otázkou je současné rozdělení křesťanstva, které chápu jako jednu z nejvážnějších překážek hlásání evangelia. Mnozí se s dnešní situací smířili, někteří ji dokonce chápou jako Bohem víceméně chtěnou pluralitu, která demonstruje Jeho nesmírný respekt k lidské svobodě. Mne však znepokojuje ona nesmyslná možnost, že by snad všichni mohli mít pravdu, která ve svých důsledcích nyní vede na jedné straně k rezignaci a lhostejnosti k podobným metafyzickým problémům, na druhé k zmatenému synkretismu. Je samozřejmě otázkou, do jaké míry a jestli vůbec kdy bylo křesťanské společenství jednotné. Přece jen se má za to, že v dějinách samozřejmě lze vysledovat určité zlomové doby, kdy byla dosavadní svornost narušena, nebo se dokonce zhroutila. To jistě platí i pro náš středoevropský národ, který se v kritice církve mimo jiné neustále obrací do minulosti a vidí ji ve světle těchto pro některé krizových, pro jiné slavných epoch. Proto vidím jako jednu z nejdůležitějších příčin nejednoty, ale i odmítání křesťanských církví, v historii, kterou je jen velmi těžké správně pochopit nebo interpretovat.

Lákalo a stále mě láká zvláště zákulisí české reformace. Ve své diplomové práci jsem se pokoušel pochopit a popsat předhusitskou dobu svého rodného kraje. Nyní jsem chtěl pokročit a poznat důsledky českého rozkolu, který byl záhy vydatně živen nejrůznějšími zahraničními podněty. Přitom bych nechtěl zůstat u pouhého historického popisu, ale věnovat se také dobové teologii. Hledal jsem proto vhodné téma, které by se zabývalo českou reformací v době utrakvismu. Vypytaval jsem se několika odborníků, zvažoval jsem více možností, až mne kdosi poslal za Otou Halamou na Evangelickou teologickou fakultu. Ten mi jako katolíkovi doporučil doposud nezpracovanou osobnost českého kazatele Tomáše Bavorovského, která ho při psaní disertační práce zaujala.¹ Kazatel byl prý autorem významné postily a proslul svými tolerantními postoji vůči

---

¹ Svoji práci HALAMA Ota: Otázka svatých v české reformaci vydal její proměny od doby Karla IV. do doby České konfese, Praha: Katedra církevních dějin ETF UK, 2001 napsal pod vedením prof. Noemi Rejchrtové a vydal pod stejným názvem v Brně: L. Marek, 2002. Obsahuje edici poslední knihy Tomáše Bavorovského.

utrakvistům. Bavorovského ani prostředí, kde působil, jsem neznal, ale přiznávám, že velkou výhodou pro mne bylo, že všechna svá díla napsal v češtině.

Téma jsem dále konzultoval a přesněji vymezil s prof. Ctíradem V. Pospíšilem, jehož jsem sice osobně neznal, jeho teologické práce mne však již dříve oslovovaly. Zabývá se nejen dogmatikou a ekleziologií, ale má zkušenosti i s interpretací historických textů.² Tímto mu děkuji za velkou trpělivost, kterou měl a má s mým nezkušeným přístupem k psaní vědecké práce. Velké díky patří také Otovi Halamovi, Th.D. který mi i nadále pomáhal při orientaci v komplikovaném 16. století. Chtěl bych poděkovat všem pracovníkům níže jmenovaných archivů, kteří mi vyšli vstříc a upozornili mě na zajímavé články nebo prameny. Zvláštní dík přitom patří Janu Marešovi, Ph.D. jehož jazykových a paleografických znalostí jsem bohatě využíval, a PhDr. Martinu Vostřelovi za překlad resumé. V neposlední řadě děkuji také své rodině a Lence Jeřábkové za korekturu částí textu i za trpělivost, kterou s mým zdlouhavým psaním práce měli.

Předkládaná práce tedy není dílem jednotlivce; její výsledky nemohou být připisovány pouze samotnému autorovi. Proto nyní upouštím od používání první osoby jednotného čísla a budu pokračovat ve vhodnější formě užívající plurál nebo pasivum.

2. Členění práce

Dílo Tomáše Bavorovského zaujme svým rozvinutým slohem, argumenty čerpanými téměř výhradně z Písma svatého, ale i snahou o smír ve sporných otázkách. Zvláště jeho postila rozvíjí celou škálu teologických témat. Nabízí se tedy otázka, jak toto široké dílo uchopit. Provádět prezentaci celého Bavorovského učení je nad naše síly. Jeho homiletické texty řeší zejména etické problémy, ale my jsme se nakonec rozhodli pro zkoumání ekleziologických postojů, které jsou v nich také obsaženy.

Při četbě Bavorovského knih se záhy ukázala potřeba důkladnějšího vhledu do jeho doby. Nelze se zabývat starší teologickou literaturou, aniž bychom předtím nestudovali její dobový kontext. Náboženské poměry v šestnáctém století se výrazně lišily od současných a i od těch, které panovaly ve středověku. Přitom nejsou vždy pro české země dostatečně zpracované. Pokud jsme se tedy rozhodli nějakým způsobem uchopit pojetí církve u Tomáše Bavorovského, pak bylo třeba nejprve hledat ekleziologické inspirace v jeho

---

² Např. POSPÍŠIL Ctírad Václav: Některé otázky spojené s ekleziologií společenství (1–4), in: Teologické texty 9 (1998) 8–9, 43–46, 91–94, 119–120; týž: Ekleziologie v trinitologii, in: AMBROS Pavel (ed.): Fórum Velehrad I. *Communio ecclesiarum – očištění paměti*, Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2007, 237–252; týž: Soteriologie a teologie kříže Bonaventury z Bagnoregia, Brno: L. Marek, 2002.

životě a díle. Předkládaná rigorózní práce si klade za cíl přinést první vhled do této problematiky, a proto se v jejím názvu objevuje slovo *prolegomena*.

Hledání samotných ekleziologických postojů v díle našeho autora by mělo být předmětem studia až v disertační práci. Celá následující studie se bude věnovat historickému pohledu na Bavorovského a jeho dílo s důkladnějším představením dějin prostředí, kde působil. Proto jsem považovali za vhodné rozčlenit práci do tří částí. První se zabývá obecnými dějinami, které se týkají Bavorovského, druhá a třetí část se věnuje přímo osobnosti kazatele a jeho dílu.

Předmětem prvního oddílu je obtížná nábožensko-politická situace v západních a jižních Čechách. Chceme-li hledat ekleziologické inspirace v díle našeho autora, je třeba učinit nejprve sondu do soudobého církevního života, znát jak aktuální náboženské otázky, tak aktéry, kteří se jimi zabývali. Zvláštní kapitola se zabývá recepcí Erasma Rotterdamského v českých zemích, neboť se zdá, že práce tohoto humanisty byly pro Bavorovského i jeho vrstevníky klíčové.

Druhá část obsahuje především biografii našeho autora. Jeho kritický životopis dosud nikdo nenapsal, a tak bylo nutné nejprve shrnout dosavadní literaturu, která se zabývala osobou kazatele. Závěrečnou kapitolou přecházíme od osobnosti autora k jeho dílu. V ní věnujeme těm, kteří se nějakým způsobem podíleli na vydání Bavorovského spisů.

Ve třetí části se konečně dostáváme k dílu našeho autora. Zde nám šlo o základní představení jednotlivých knih a jejich zařazení do historického kontextu.

Na závěr rigorózní práce jsme zařadili přílohy, které doprovázejí text kapitol. Obsahují jednak korespondenci a různé dokumenty vztahující se k Bavorovskému, jednak předmluvy k jeho kázání a knihám. Zajímavé mohou být rovněž tabulky, které v přehledu erasmian dokreslují recepci Erasma Rotterdamského v českém prostředí.

3. Popis metody, základních pramenů a literatury

Při zkoumání ekleziologických inspirací v životě a díle Tomáše Bavorovského, zvláště v jeho dobovém kontextu, jsme používali obvyklou metodu historické práce. Ta je založena především na shromáždění a kritickém hodnocení pramenů a literatury k danému tématu. Nejprve jsme tedy udělali důkladnou rešerši a shromáždili bibliografii zkoumaného autora. Snažili jsme se postupovat od nejnovější literatury k té starší, neboť se předpokládá, že nové texty z těch starších vycházejí. Ne vždy však toto pravidlo platí.

Proto bylo někdy nutné postupovat opačně. Je to časově náročná a vlastně nikdy nekončící práce. Při konfrontaci literatury s prameny jsme dávali přednost údajům v pramenech, ale i při jejich studiu musíme být obezřetní. Pro práci historika je také důležitý výběr informací, které bude ve své práci prezentovat. Rozhodnout ale dopředu, které dobové okolnosti budou pro zkoumání ekleziologických inspirací a postojů důležité, je velmi nesnadné. Proto se v práci zabýváme různými detaily náboženského života v 16. století, které se našeho tématu dotýkají jen okrajově, ale v budoucnu nám mohou být užitečné.

Základním předpokladem pro poznání osobnosti a díla Tomáše Bavorovského je správné určení a shromáždění pokud možno všech jeho spisů. Předně je třeba konstatovat, že není známa žádná rukopisná práce tohoto kazatele a rovněž žádný latinský tisk. Třebaže starší i novější literatura uváděla nepřesné tituly a různý počet děl, jejichž autorem měl Bavorovský být, všechny jeho samostatné knihy správně vypočítává *Knihopis českých a slovenských tisků* od Zdeňka Václava Tobolky.³ Pod číslem 1004 je zde *Kázání o svatém pokání* vydané v Praze roku 1552 a *Knihopis* uvádí devět dochovaných exemplářů.⁴ Následující číslo má nejznámější a také největší Bavorovského kniha *Postila česká* (Olomouc 1557).⁵ Už roku 1552 však vyšlo velkopáteční kázání z této postily. Jeho unikátní výtisk se zachoval v knihovně Národního muzea, ale schází mu titulní i poslední stránka. Nedá se tedy s jistotou určit název ani místo vydání této drobné knížky. Titul tedy Tobolka opsal z *Historie literatury české* od Jungmanna a zní: *O umučení Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista křesťanské a pobožné rozjímání* (Prostějov? 1552).⁶ Čtvrtou a poslední knihou je polemický spis, který Bavorovský napsal rok před svou smrtí. Je jím *Zrcadlo onoho věčného a blahoslaveného života* (Praha 1561),⁷ kde autor pojednává o nebi a vypořádává se s námitkami směřujícími proti kultu svatých. Nejstarší kázání od Bavorovského můžeme najít v českém překladu postily od Johanna Hoffmeistera, kde

³ TOBOLKA Zdeněk Václav, HORÁK František, WIŽDÁLKOVÁ Bedřiška: *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století, Díl II/1–9., Tisky z let 1501–1800*, Praha: Komise pro knihopisný soupis československých tisků až do konce XVIII. století, 1936–1967 (dále jen *Knihopis*), zde II/2, s. 28–30, č. 1004–1007.

⁴ *Kázání o svatém pokání* z mnohejch kněh učiteluov svatých věrně sebraná a se vši pilností sepsaná skrze kněze Thomáše Bavorovského na ten čas kazatele v Plzni, Praha – Malá Strana: Bartoloměj Netolický, 5. července 1552.

⁵ *Postila česká aneb kázání a vejklady na euangeliá, kteráž se v nedělské dny přes celej rok čtou, věrně sepsána i kázána*, Olomouc: Jan Günther, 1557.

⁶ [O umučení Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista křesťanské a pobožné rozjímání], [Prostějov: Jan Günther] nebo [Praha: B. Netolický] nebo oba, předmluva z roku 1552. Knihovna Národního muzea, sign. 36 G 4, přívazek.

⁷ *Zrcadlo onoho věčného a blahoslaveného života, v kterémž se vedlé jisté zprávy Písma svatého spatřiti a viděti muože, jakým životem, a v kterých místech svatí po smrti zuostávají, kterak a v jakém způsobu za nás se přimlouvají a jaký jest rozdíl mezi orodováním Kristovým a svatých jeho. Všem věrným, kteříž se onomu nesmrtnému životu těší, ku potěšení vydáno skrze kněze Tomáše Bavorovského*, Praha – Staré Město: Jiří Melantrich z Aventýna, 1561.

Tomášovy promluvy doplnily zejména sváteční dny, které latinská předloha neobsahovala. S jistotou zde můžeme Bavorovskému připsat tři homilie, ale pravděpodobně je autorem ještě dalších asi 23 textů. Knihopis bohužel jeho podíl na knize, o kterém se mluví v „důmyslně ukryté“ předmluvě před závěrečným kázáním, nezaregistroval.⁸

Některé knihy se dočkaly také opětového vydání. Roku 1822 vydal Josef Dittrich výbor z Bavorovského kázání v šesti drobných svazcích.⁹ Sedmou knihou, jíž věnoval největší péči, je celý spis *Zrcadlo věčného a blahoslaveného života*.¹⁰ Třetího vydání se *Zrcadlu* dostalo od Oty Halamy ve výboru z pramenů ke své knize *Otázka svatých v české reformaci*.¹¹ Pomíjím zde nejrůznější antologie a historické studie, ve kterých se objevily pouze kratší úryvky z homilií nebo předmluv od Bavorovského. Větší pozornost jim bude věnována v následující kapitole.

Kromě knih se zachovaly také některé dokumenty archivní povahy, korespondence, závěti, smlouvy, které se Tomáše Bavorovského bezprostředně týkají a vnášejí zajímavé světlo k dokreslení jeho života. Vzhledem k tomu, že se kazatel jako arcijáhen nebo děkan pražské kapituly pohyboval zejména v jižních, západních a středních Čechách, jsou tyto dokumenty rozptýleny ve více archivech. Pro naše zkoumání nejužitečnější se ukázal být Státní oblastní archiv v Třeboni – pracoviště Český Krumlov. Sídli přímo na zdejších zámku, kam Tomáš Bavorovský, jako „kaplán věrný“ Viléma z Rožmberka, jistě často

---

⁸ HOFFMEISTER Johannes: Postila česka. Totiž kázání na euangeliá, kteráž se v nedělské a jiné sváteční dny přes celej rok čtou a téměř všecka na řížských sněmích v Bormsu a Řezně, kteříž nedávno držáni byly, kázaná. Skrze velebného otce Jana Hoffmejstra bratra pousteníkův řádu svatého Augustýna v obojí Germanii obecného vikaře. Přitom sou epištoly s krátkými summami z kněh křestianských učitelův Písma svatého sebrány a k těmto kázáním přidány, Prostějov: Jan Günther, 1551; Knihopis č. 3104. Jedná se zejména o kázání při Narození Páně, Velký pátek a Nejsvětější Trojice (f. 291b–296a, 136b–150a, 376a–393a). Viz předmluva v příloze.

⁹ Desatero kázání o svatém pokání z mnohých kněh učitelův svatých před třemi sty lety věrně sebraných, a se vši pilností sepsaných skrze kněze Tomáše Bavorovského na ten čas kazatele v Plzni, nyní pro jich výbornost znovu vydaných skrze kněze Jozeffa Klíče, ed. Josef Klíč [Dittrich], Praha: Joz[efa] vdova Fetterlová z Wildenbrunu – arcibiskupská knihtiskárna v Seminárium, 1822; Dvoje kázání při slavnosti nové (první, kterouž nový kněz slouží) mše psané a vydané před třemi takměř sty lety, ed. Josef Dytrych [Dittrich], Praha: Ant. Straširypka, 1822; Kázání o svatém manželství na Evangelium svatého Jana v II. kap. 1–12, z Postilly kněze Tomáše Bavorovského vzaté a vydané skrz kněze Jozefa Klíče profesora pražského, ed. Josef Klíč [Dittrich], Praha: Antonín Straširypka, 1822; Výklad svatého čtení Na Veliký Pátek, ed. J. Klíč [Dittrich], Hradec Králové: Jan František Pospíšil, 1822; Kázání na Evangelium svatého Jana, kteráž se čte na den svatosvaté a přeblahoslavené Trojice, ed. J. Klíč [Dittrich], Praha: A. Straširypka, 1822; Kázání na Evangelium, kteráž se čte v církvi Boží na den Božího Těla, věrně sepsané i kázané skrze kněze Tomáše Bavorovského ... nyní pro svou výbornost znovu vydané skrze kněze Jozefa Klíče, ed. J. Klíč [Dittrich], Praha 1822.

¹⁰ Zrcadlo věčného a blahoslaveného života, v kterém se vedlé jisté zprávy Písma svatého spatřiti a viděti může, [...] všem věrným, kteříž se onomu životu nesmrtnému těší, ku potěšení vydáno léta Páně 1561 skrze Tomáše Bavorovského znovu na světlo vydáno skrze Jozefa Dytrycha, ed. J. Dittrich, Praha: Jozefa vdova Fetterlová z Wildenbrunu, 1822.

¹¹ HALAMA Ota: Otázka svatých v české reformaci, Brno: L. Marek, 2002, 181–219.

chodíval. Zde se podařilo nalézt celkem devět jeho autografů.¹² Jiná pracoviště, jako Státní okresní archivy v Českém Krumlově (zdejší fond *Prelátský farní úřad Český Krumlov* není zpracován a je nepřístupný) a Strakonících nebo Archiv města Plzně, mají k působení renesančního kazatele už jen nepřímé doklady. Např. ve Strakonících, kde je uložen *Archiv města Bavorova*, lze nalézt kšaft Tomášovy matky, který objasňuje původ i příbuzenské vztahy našeho autora. Archivy pražského arcibiskupství a kapituly mají opět bohatší doklady úřední povahy. Možno uvést např. „*Expeditiones*“, knihu konceptů pražských administrátorů, která obsahuje zajímavá svědectví o rozpačitých začátcích Tomáše Bavorovského ve funkci plzeňského arcijáhna v době, kdy psal své první knihy.¹³ Tyto archiválie, většinou úřední povahy, pak zajímavě doplňuje renesanční poezie. Jsou známy dvě latinské básně určené Bavorovskému, které svědčí o velké oblibě kazatele a pastýře. Kratičký spisek *Báseň o narození Páně* věnoval faráři a arcijáhnovi roku 1552 Matouš Cervus, po farářově smrti pak Bavorovského oslavil plzeňský měšťan Kašpar Kropáč.¹⁴

Literaturou, která se věnuje biografii Tomáše Bavorovského nebo provádí jisté sondy do jeho díla, se zabývá následující kapitola. Zde je třeba aspoň zčásti pojednat o obecnějších studiích, které přibližují dobu nebo přímo náboženské otázky a spory v polovině 16. století. A již dopředu lze konstatovat, že pro dějiny římskokatolické církve v Čechách v době sedisvakance existuje jen málo odborných prací. Historiografie v 19. století poznamenána národním obrozením dávala důraz zejména na „typicky české“ projevy našich dějin, to znamená, že se v centru pozornosti ocitlo husitství, utrakvisté a Jednota bratrská. Postoje katolíků byly pokládány za obecně známé, víceméně nezajímavé a zkoumaly se spíše ve vztahu k novým radikálním směrům. Třebaže se většina Čech a Moravy v době, kdy Bavorovský žil, oficiálně hlásila ke straně podobojí, „prořímská“ strana podjednou zdaleka nepatřila k tak okrajovým skupinám jako bratří nebo novokřtěnci. Přesto právě jim historikové v porovnání ke katolíkům a dokonce k utrakvistům věnovali větší pozornost.¹⁵ Kromě toho práce mnohých historiků často končí dobou jagellonskou a další se zabývají až třicetiletou válkou a pobělohorskou rekatolizací. České katolické dějiny 16. století se věnují jen omezenému okruhu otázek či osobností:

---

¹² Viz příloha č. 9–14, 18–20.

¹³ NA, APA I, rukopis B1/2.

¹⁴ Viz přílohy č. 15 a 33.

¹⁵ Např. ŘÍČAN Rudolf: Dějiny Jednoty bratrské, Praha: Kalich, 1957; PÁNEK Jaroslav: Moravští novokřtěnci. (Společenské a politické postavení předbělohorských heretiků, sociálních reformátorů a pacifistů), ČČH 92 (1994) 242–256; PAJER Jiří: Studie o novokřtěncích, Strážnice: Etnos, 2006.

příchod jezuitů, obnovení pražského arcibiskupství a povolení přijímání podobojí roku 1564.¹⁶

Jako autory souhrnných prací o náboženských dějinách Čech lze uvést Ferdinanda Hrejsu a Jaroslava Kadlece,¹⁷ pro dobu renesance pak Zikmunda Wintera nebo Josefa Macka, který ovšem končí rokem 1526.¹⁸ Základní vhled do problematiky (s hojnými odkazy na literaturu) možno nalézt také v kapitolách velkých historiografických prací o českých dějinách od J. Janáčka a P. Vorla.¹⁹ Stále nepřekonaný je *Dějepis města Prahy* od V. V. Tomka, který se zdaleka netýká pouze historie hlavního města.²⁰ Utrakvistům se v Americe věnuje historik – emigrant Zdeněk David,²¹ jenž nedávno vydal rozsáhlou studii o obtížné pozici církve podobojí: *Finding the Middle Way*. Českou předbělohorskou reformací se zabývá, nebo se zabývalo, více autorů (F. M. Bartoš, R. Říčan, A. Molnár, N. Rejchrtová, O. Halama, P. Hlaváček), kteří se více či méně věnují i prostředí strany podjednou. Pro církevní historiky z katolického tábora však toto období, jak se zdá, nevzbudilo přílišný zájem. Přitom nebylo chudé na velké osobnosti. Monograficky jsou poměrně dobře zpracováni olomoučtí biskupové,²² z pražských pak arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice, kterému se nověji věnovala Anna Skýbová.²³ Schází ale samostatné pojednání o takových osobnostech jako např. Jan Horák z Milešovky či Jindřich Scribonius. Oba současníci Bavorovského byli literárně činní, oba měli velkou šanci po dlouhé době usednout na pražský arcibiskupský stolec. O jejich životě a díle se patrně

---

¹⁶ ČORNEJOVÁ Ivana: *Tovaryšstvo Ježíšovo (Jezuité v Čechách)*, Praha: Mladá fronta, 1995; BOROVÝ Klement: *Antonín Brus z Mohelnice, arcibiskup pražský*, Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1873; KAVKA František – SKÝBOVÁ Anna: *Husitský epilog na koncilu tridentském a původní koncepcie habsburské rekatolizace Čech (Počátky obnoveného pražského arcibiskupství 1561–1580)*, Praha: Univerzita Karlova, 1969.

¹⁷ HREJSA Ferdinand: *Dějiny křesťanství v Československu V. Za krále Ferdinanda I. 1526–1564*, Spisy Husovy československé evangelické fakulty bohoslovecké, řada A, sv. IX., Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1948. Náb. dějinám 16. století se Hrejsa věnoval v rozsáhlé monografii: *Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny*, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1912. KADLEC Jaroslav, *Přehled českých církevních dějin 2*, Praha: Zvon, 1991.

¹⁸ WINTER Zikmund: *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století, I–II*, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1895–1896; MACEK Josef, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha: Argo, 2001.

¹⁹ JANÁČEK Josef: *České dějiny. Doba předbělohorská 1526–1547*, Kniha 1. Díl 1–2, Praha: Academia, 1968–1984; ČORNEJ Petr, BARTLOVÁ Milena: *Velké dějiny země Koruny české VI.*, Praha – Litomyšl: Paseka, 2007; VOREL Petr: *Velké dějiny země Koruny české, sv. 7. 1526–1618*, Praha – Litomyšl: Paseka, 2005.

²⁰ TOMEK Václav Vladivoj: *Dějepis města Prahy, Díl XI–XII*, Praha: František Řivnáč, 1897–1901.

²¹ DAVID Zdeněk V.: *Finding the Middle Way. The Utraquists' Liberal Challenge to Rome and Luther*, Washington – Baltimore – London: Woodrow Wilson Center Press, 2003.

²² Např. ZELA Stanislav: *Náboženské poměry v Olomouci za biskupa Marka Kuena (1553–1565)*, Olomouc: nákladem vlastním, 1931.

²³ Např. SKÝBOVÁ Anna: *Knihovna arcibiskupa Antonína Brusa z Mohelnice*, in: POLIŠENSKÝ Josef, ŠMAHEL František (edd.): *Knihovna v českých zemích od husitství do Bílé hory. Sborník prací k 500. výročí českého knihtisku*, Praha: Academia, 1970, s. 239–256; táž: *Obnovení pražského arcibiskupství, Antonín Brus z Mohelnice a koncil tridentský*, in: HLEDÍKOVÁ Zdeňka, POLC Jaroslav V. (edd.): *Pražské arcibiskupství 1344–1994*, Praha: Zvon, 1994, 114–128.

nejvíce dozvíme z *Rukověti humanistického básnictví* od Josefa Hejnice.²⁴ Ten také napsal podrobné studie o katolických renesančních školách v Plzni a Českém Krumlově.²⁵ K Hejnicovi se ještě vrátíme v následující kapitole, neboť on je posledním badatelem, který se věnoval životu Tomáše Bavorovského podrobněji.

Nedostatek prací s katolickou tématikou v současné době aspoň částečně nahrazují studie zaměřené na postihnutí náboženských dějin nezávisle na jednotlivých vyznáních. V posledních desetiletích je snaha popsat jevy společné více či méně všem konfesím. Proto se zkoumají otázky náboženské tolerance, oprávněnost pojmu „nadkonfesijní křesťanství“ nebo naopak intolerance a nástup a rozvoj konfesionalizace.²⁶ Snad díky sílícímu ekumenickému hnutí nebo sekularizované společnosti odstupuje se dnes od věroučně a apologeticky laděných statí a bádání se zaměřuje na uvedená témata, která religionisté a historikové chtějí nestranně popsat. Tento jev lze zaznamenat prakticky u všech autorů zabývajících se dějinami 16. století. Za všechny lze uvést např. moravského historika J. Válku, rakouského T. Winkelbauera nebo J. Pánka.²⁷ Posledně jmenovaný historik je rovněž autorem monografie o Vilémovi z Rožmberka, tolerantním politikovi smíru, na jehož dvoře působil Tomáš Bavorovský pět let.²⁸ Nadkonfesijní bádání prohloubilo již delší dobu trvající zájem o Erasma Rotterdamského a jeho, pro humanisty typickou snahu o teologickou nestrannost a nedogmaticnost. Recepce Erasmových postojů v Čechách a na Moravě se zabývalo již více autorů a bude také obsahem této předkládané práce.²⁹

---

²⁴ HEJNIC Josef – MARTÍNEK Jan: *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě od konce 15. do začátku 17. století*, I-V, Praha: Academia, 1966–1982, zde II, 332–336; V, 34–36.

²⁵ HEJNIC Josef, *Českokrumlovská latinská škola v době rožmberské*, in: *Rozpravy ČSAV*, řada společenských věd 82, č. 2, Praha: Academia, 1972; týž, *Latinská škola v Plzni a její postavení v Čechách (13.–18. století)*, in: *Rozpravy ČSAV*, řada společenských věd 89, č. 2, Praha: Academia, 1979.

²⁶ O konfesionalizaci, náboženské pluralitě a toleranci 16. století pojednává např. rozsáhlý sborník BÄHLCKE Joachim, LAMBRECHT Karen, MANER Hans-Christian (ed.): *Konfessionelle Pluralität als Herausforderung. Koexistenz und Konflikt in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*. Winfried Eberhard zum 65. Geburtstag, Leipzig: Leipziger Univ.-Verl., 2006.

²⁷ VÁLKA Josef: *Husitství na Moravě. Náboženská snášenlivost*. Jan Amos Komenský, Brno: Maticе moravská, 2005; MEZNÍK Jaroslav: *Tolerance na Moravě v 16. století*, in: *Problém tolerance v dějinách a perspektivě*, MACHOVEC Milan (ed.), Praha: Academia, 1995, 76–85; WINKELBAUER Thomas: *Überkonfessionelles Christentum in der 2. Hälfte des 16. Jahrhunderts in Mähren und seinen Nachbarländern*, in: *Dějiny Moravy a Maticе Moravská. Problémy a perspektivy. Sborník příspěvků z vědecké konference konané ve dnech 24.–25. listopadu 1999 v Brně*, Brno: Maticе moravská, 2000, 131–146; PÁNEK Jaroslav: *The Religious Tolerance in the Bohemian Lands in the Early Modern Time*, in: *Přednášky z XXXIX. běhu LŠSS [Letní školy slovanských studií]*. Praha: Univerzita Karlova, 1997, 266–280.

²⁸ PÁNEK Jaroslav: *Vilém z Rožmberka. Politik smíru*, Praha: Brána, 1998.

²⁹ Literaturu shrnuje HAVRLANT Jaroslav: *Recepce myšlenek Erasma Rotterdamského v Čechách a na Moravě a osobnost katolického kněze Tomáše Bavorovského († 1562)*, in: *Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14.–17. století. Korunní země v dějinách českého státu 4*, Lenka Bobková, Jana Konvičná (ed.), Praha: Casablanca – Filozofická fakulta UK, 2009, 515–532.

I. OBTÍŽNÁ NÁBOŽENSKO-POLITICKÁ SITUACE V ZÁPADNÍCH A JIŽNÍCH ČECHÁCH

České církevní dějiny 16. století, a zvláště jeho první poloviny, jsou dosud bohužel jen minimálně zpracované, třebaže se jednalo o dobu pro Evropu v mnohém převratnou. Velká pozornost byla věnována především historii Jednoty bratrské, pak také šíření německé reformace a rozkolísaným postojům církve podobojí. Jen ojediněle lze narazit na zpracování vývoje a postavení tehdejší katolické církve. Pokud chceme blíže poznat a pochopit osudy kazatele Tomáše Bavorovského i jeho teologie, je třeba se aspoň v důkladném přehledu věnovat rozboru komplikované náboženské situace a jejího vývoje v českých zemích. Zaměříme se přitom na ta místa, ve kterých Bavorovský vyrůstal a posléze působil jako duchovní správce; na prostředí, které mělo vliv na formování jeho náboženských představ a které později sám chtěl podle svých křesťanských zásad formovat.

V první kapitole připomeneme počátky české reformace a následný střet s reformací německou. To nám pomůže lépe se orientovat v komplikované náboženské situaci první poloviny 16. století. Druhá kapitola se věnuje fungování tehdejší církevní správy, neboť Bavorovský postupně získával jeden vysoký úřad za druhým a často nemusí být jasné, co přesně to obnášelo. Na konci je přidán také odstavec vysvětlující poměry, jaké panovaly v konfesně rozděleném školství. O knihtisku a jeho cenzuře pojednává třetí kapitola, která se pokusí objasnit, proč dvě Bavorovského knihy vyšly na Moravě. Ve čtvrté kapitole se již dostáváme do prostředí, kde náš autor působil. Během líčení náboženských dějin čtyř katolických měst si budeme všimnout i nejrůznějších detailů, které by mohly hrát roli při hledání ekleziologických inspirací našeho kazatele. Nám pak mohou dokreslit představu o konfesním klimatu zmíněných míst.

Na závěr první obecné části, do páté kapitoly, jsme situovali exkurz, který pokládáme za velmi důležitý pro tuto studii. Věnuje se recepci Erasma Rotterdamského v Čechách a na Moravě se zaměřením na katolické prostředí. V době pronikání německé reformace měl u nás tento „kníže humanistů“ velký vliv na vývoj náboženského myšlení. Samotný Tomáš Bavorovský se k jeho odkazu otevřeně hlásil.

I.1. Počátky české reformace

Čechy a Morava svým masovým, otevřeně kritickým postojem k přežití církevní praxi o celých sto let předběhly tehdejší Evropu. S odstupem půl tisíce let se nám pravděpodobně nepodaří podat stručný, pravdivý a přitom výstižný obraz nesmírně zamotaných konfesních vztahů, v nichž se těžko orientovali i vzdělaní současníci. Jak uvidíme, ani uznávané osobnosti nedokázaly správně a pohotově odhadovat situaci. Západní křesťanství bylo vrženo do osudového rozkolu, jehož důsledky dosud trvají, třebaže ekumenické snahy posledního století nezůstávají bez výsledků. Nebude na škodu vrátit se do 15. století a stručně připomenout počátky reformace.

Možná lze na prvním místě vinit papežské schizma, jež rozdmýchávalo velmi kritické úvahy o církevní autoritě, které často dospívaly k odsouzení dosavadní vžité praxe. Ale příčiny krize doby netkvěly jen ve zmatení náboženské orientace. Lze ji jistě hledat také v sociálně politickém, hospodářském i národnostním vývoji evropské společnosti, která v té době překotně dorovnávala ztracenou úroveň antické kultury.³⁰ Při volbě třetího papeže na pisánském koncilu nejistá a slabá vláda krále Václava IV. umožnila na pražské univerzitě vítězství teologů českého národa, kteří již několik let pilně studovali provokativní dílo anglického „evangelického doktora“ Johna Wyclifa. Jeho učení společně s jeho českými stoupenci definitivně, ale velmi necitlivě, odsoudil až sebevědomý kostnický koncil. Tomu se sice podařilo dočasně vyřešit papežské schizma, ale upálením Jana Husa, horlivého Wyclifova stoupence, poštvali kostniční soudci ukřivděné Čechy a Moravany proti představitelům římské církve i císaři Zikmundovi. Následná husitská revoluce pak dala vzniknout jak nejrůznějším radikálním křesťanským směrům, tak vítězně mírnější straně pražské. Té se nakonec podařilo dohodnout se s legáty basilejského koncilu, jenž, poučen válkami, byl k české otázce výrazně citlivější. Basilejská kompaktáta, jež s husity uzavřeli stoupenci nebezpečného konciliarismu, však papež (ani jeho následovníci) nikdy výslovně nepotvrdil, a tak se dnes dá pochybovat, zda narovnání s obecnou církví v plné míře proběhlo. Výsledky husitského úsilí, jakkoli vítězného, byly proto sporné. Nejen že se nepodařilo prosadit přijetí reformního programu celým křesťanským světem, jak zněla původní idea husitů, ale ani povinné přijímání pod obojí pro všechny obyvatele Čech a Moravy. Tím se země de facto vnitřně rozdělovala na dvě

---

³⁰ Výstižně o vývoji a hromadění krizových jevů s uvedením další literatury např. ČORNEJ Petr: Velké dějiny země Koruny české V., Praha – Litomyšl: Paseka, 2000, 11–63.

různé církve se samostatnou správou. Tato nejednotnost posléze umožňovala či spíše usnadňovala vznikání dalších náboženských směrů, dokonce i ateistických úvah.

Přestože pro katolickou stranu neměla být **basilejská kompaktáta** po roce 1462, kdy je papež Pius II. zrušil, platná a pro utrakvisty neobsahovala, pro ně velmi důležité, výslovné vyzdvižení užitečnosti a spasitelnosti přijímání pod obojí (a to jak pro dospělé, tak pro nejmenší děti), stala se kompaktáta uznávaným dokumentem stvrzujícím obnovenou jednotu s obecnou církví, který čeští králové respektovali jako zemský zákon. Potvrzovala čtyři pražské artikuly v jejich umírněné variantě. S přijetím dvou článků neměli obě strany problémy: **treštění smrtelných hříchů** spadá do kompetence příslušných světských a církevních soudů, právo **svobodně kázat** měli obdržet všichni kněží a jáhnové, pokud Boží slovo vykládají spravedlivě. Formulace choulostivějšího článku o **světském panování duchovních**, že kněží jsou toliko správci a nikoli pány církevního majetku, který nemá být světskými osobami „nespravedlivě“ zadržován, znamenala v případě rozhodnutí jistého orgánu (krále) možnost držet zabrané církevní statky spravedlivě. Čtvrtý článek sice dovoľoval českým i moravským kališníkům **přijímání pod obojí** způsobou, ale stavěl jej na stejnou úroveň jako přijímání pod jednou.

Již od počátku utrakvisté však zastávali odlišné postoje a praxi od římských katolíků, které kompaktáta neobsahovala. O spasitelnosti kalichu, ze kterého měla přijímat i nemluvňata, již byla řeč. K tomu třeba přičíst slavení svátku českých mučedníků – především Jana Husa, kterého hned dva roky po jeho upálení pražská univerzita prohlásila za svěťce (Roku 1418 však papež Martin V. znovu odsoudil jeho 30 bludných článků, a tak potvrdil výrok kostnického koncilu). Další liturgická odlišnost, čtení epištoly a evangelia v češtině, by už pro katolickou stranu nebyla takovým problémem. Intenzivní zájem o Písmo svaté je pro kališníky typický. Boží zákon považovali za hlavní a prakticky jediný zdroj duchovní autority. Podle něj se pak posuzují spisy lidské, přitom starým církevním učitelům má být věřeno mnohem víc než novým doktorům. Velmi kriticky toto měřítko kladli na představitele římského křesťanství. Zrušení kompaktát papežem a organizování křížového tažení proti českému království pak jen zesílilo mohutný proud odchylující se od Říma a oživilo protipapežské nálady starých husitů. Nenávist k římskému biskupovi, vedle kalichu asi nejtypičtější znak utrakvistů, byla bohužel ještě posilována zhýralým renesančním papežstvím.

Na tomto místě je třeba vysvětlit dnes vžitě označení pro dvě „různé církve“ – *katolické* a *utrakvistické*. Minimálně do roku 1462 a po roce 1564, kdy bylo dovoleno (či spíše římská strana trpěla) přijímání pod obojí způsobou, měli být kališníci počítáni do

jediné všeobecné církve, ve které jí byl dopřán jen odlišný ritus a částečně také samostatná správa. Když se proto mluví o *církví podjednou* jako o *katolicích* na rozdíl od *utrakvistů*, může to být nepřesné a zavádějící. Každopádně by to utrakvisté považovali za křivdu. Naopak mnozí historikové rádi kališníky řadí spíše mezi reformační církve. Kališníci se samozřejmě považovali za právoplatné členy všeobecné – katolické církve. Ti, kteří zachovávali věrnost papeži, se tehdy pro odlišení označovali jako *strana podjednou* či strana poslušná svaté římské církve.³¹ Pokud tedy v této práci použijeme výrazu katolík v užším slova smyslu, je to jen kvůli zaběhnuté tradici většiny historiků.³² Přece však upouštím od rozdělení kališníků na *novo-* a *staroutrakvisty* podle toho, nakolik přijímali nebo odmítali prvky německé reformace. Toto členění před sto lety zavedl Ferdinand Hrejsa, ale nedávno Zdeněk David doložil, že jeho používání spíše sloužilo začleňování protestantských vyznání do národní historické tradice, než se opíralo o skutečnost. Radikálnější utrakvisté existovali již od husitské revoluce, tedy před rokem 1517. A až do Bílé hory asi 80 % českých utrakvistů (na Moravě byla situace jiná) zůstávala věrná původnímu kališnictví. Přechod k evangelictví a k Jednotě bratrské se týkal většinou jen aristokracie.³³

Několik málo let po definitivní porážce táboritů roku 1452 se začínají nejrůznější nonkonformní skupinky, které usilovaly o naplňování Božího zákona nezávisle na oficiálním učení kališnicko-katolických církví a jejich farní síti, organizovat do nové církve. Na táborsko-valdenské tradici, inspirovaná spisy Petra Chelčického, vyrůstá **Jednota bratrská**, třebaže by chelčický myslitel pravděpodobně s ustanovením další křesťanské „roty“ nesouhlasil. Bratři odmítali tradiční pojetí svátostí, sami si volili kněze a biskupy a zpočátku dokonce opakovali křest v dospělosti. Zdůrazňovali důsledné nenásilí, měli se vyhýbat moci i obchodu, které vedou k neřestem a nádheře.³⁴ Když se však v devadesátých letech Jednota částečně smiřovala se světem a odkláněla se od původních ideálů Chelčického (šlo zejména o přijímání úřadů, tedy: přísaha, trest smrti, ale třeba i o pomazání nemocných), odštěpila se od bratří tzv. **Malá stránka**. Její jádro bylo především

---

³¹ K názvům obou stran MACEK, Víra a zbožnost, 41–42, 160.

³² Pokud se jedná jen o název, pod kterým si představíme správný obsah, nemělo by být pojmenování takovým problémem. Vždyť když říkáme pravoslavní a katolíci, nemyslíme tím, že katolíci nejsou „pravoslavní“, tj. že nemají pravé učení. Podobně každá křesťanská církev, která se modlí Credo, sebe do katolické – všeobecné církve počítá, přitom s pojmem „katolická církev“ ve smyslu římské většinou nemá problémy. Zůstává otázkou, do jaké míry mají být utrakvisté považováni za „jinou“ církev.

³³ DAVID Zdeněk V.: Celistvost církve pod obojí a otázka novoutrakvismu, in: ČČH 101 (2003) č. 4, 882–910.

³⁴ Srov. ŘÍČAN: Dějiny Jednoty bratrské; MÜLLER Josef Theodor: Dějiny Jednoty bratrské. I, přeložil F. M. Bartoš, Praha: Jednota bratrská, 1923.

na Prácheňsku, ve Vodňanech a jejich okolí, tedy v místech, kde Petr Chelčický žil (ale také odtud pocházel Tomáš Bavorovský). Právě z iniciativy Malé stránky došlo k prvním vydání Chelčického stěžejních děl tiskem.³⁵

Vedle těchto „jednot“ vznikaly také menší sektářské skupinky. V Čechách to byli např. mikulášenci pod vedením Mikuláše z Vlásenice a Matěje Slámy. Na Moravě se později kolem Jana Dubčanského seskupili habrovanští. Ale to jsme již v době, kdy naši už tak složitou náboženskou situaci dále zkomplikovala německá a švýcarská reformace. Seznámit čtenáře s věroukou všech tehdejších náboženských směrů by bylo nad rámec této práce. Ovšem Bavorovský mnohé z nich znal a ve svých kázáních na ně reagoval. Bude tedy dobré alespoň shrnout základní znaky společné pro většinu protestantů. Při tom je třeba mít stále na paměti, že ostré hranice mezi jednotlivými konfesemi dokázali postihnout spíše až generace potridentských teologů. V první polovině 16. století většina i vzdělaných lidí oficiální učení katolické církve v dnešním slova smyslu jen tušila.

Základním krokem **reformace** bylo odmítnutí papežského primátu s dosavadní církevní tradicí a vyzdvižení Písma svatého jako jediné normy víry. Vedle tohoto tzv. *sola scriptura* staví protestanti také na zásadách *sola gratia* a *sola fide*. Člověk může dojít spásy jediné díky Boží milosti a to vírou bez skutků. Luther odmítnul odpustkovou praxi, neboť dospěl k závěru, že ospravedlnění si nelze zasloužit žádnými lidskými úkony. Člověk není schopen ovlivnit, zda se dostane do nebe, a proto se stávají predestinace a míra svobody lidské vůle velmi diskutovanými otázkami. Pouze Kristus měl tu moc a zajistil nám spásu jednou pro vždy svou smrtí na kříži. Tuto jedinečnou oběť není možno ani při mši opakovat, mše tedy není obětí. Obřadnost nahrazovali evangelíci důrazem na Slovo, omezovali postní řády, kněžský breviář i celibát. Kromě křtu, večere Páně a pokání odmítli praxi katolických svátostí. Podobně negativní postoj zaujali i vůči svátostinám, kultu svatých apod.

Již roku 1517 přicházeli do Čech první Lutherovi stoupenci, často bývalí mniši. Např. v Litomyšli byli přijati do Jednoty bratrské tři takoví františkáni z Vratislavi, jiní uprchlí mniši byli zadrženi nedaleko Jindřichova Hradce v Soběslavi, tedy na Rožmberském panství.³⁶ Teprve od července 1519, kdy se Luther na lipské disputaci

---

³⁵ ŠMAHEL František: Husitská revoluce 4, Praha: Karolinum, 2019, 114–117; BOUBÍN Jaroslav: Petr Chelčický. Myslitel a reformátor, Praha: Vyšehrad, 2005, 158–163; FLEGL Michal: K počátkům Jednoty bratrské na Prácheňsku, in: JSH 37 (1968) 182–186; HREJSA, Dějiny křesťanství v Československu IV., 75, 116–136, 150, 194; MACEK, Víra a zbožnost, 305; ŘÍČAN: Dějiny Jednoty bratrské, 73, 76; MÜLLER: Dějiny Jednoty bratrské, 171–174.

³⁶ HREJSA: Dějiny křesťanství IV, 287; MACEK: Víra a zbožnost, 338; HLAVÁČEK Petr: Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku, Praha: Academia, 2005, 153.

přihlásil k Husově odkazu, začali se o jeho učení zajímat čeští utrakvisté. Následující desetiletí pak proběhlo ve znamení sporů a zmatků, kdy se mísilo nadšené přijímání luteránů s jejich perzekucí. Situace se vyjasňovala teprve v pozdějších letech. Kališníci spolu s pražskou univerzitou se stále více orientují na Vitemberk s mírným Philippem Melancthonem. K luteránům se však plně nepřidali, neboť nad starým pravověřím stále bdělo silné konzervativní křídlo. Více bylo Lutherem ovlivněno katolické, německy mluvící obyvatelstvo Čech³⁷ – zejména sever a severozápad sousedící se Saskem. Na svobodnější Moravě, kde si biskupové zachovávali erasmovskou orientaci, se k luteránům přidávali katolíci i kališníci, takže zde od poloviny 16. stol. utrakvisté s evangelíky v podstatě splynuli.³⁸ Reformační myšlenky ze vzdálenějšího Švýcarska pronikaly do Čech pomaleji, ale přesto našly své sympatizanty zvláště na Moravě v Jednotě bratrské a mezi habrovanskými. Kromě toho zdejší tolerantní atmosféra přilákala na Moravu jinde pronásledované příslušníky radikální reformace – novokřtěnce.

I.2. Církevní správa a školství

Dosažené hodnosti a úřady Bavorovského se mnohdy uvádějí nepřesně nebo přímo chybně. Bavorovský měl být plzeňským arcijáhmem, arciděkanem i farářem, později získal titul kaplana, faráře, děkana i arcipryšta na Českém Krumlově. Stav církevní správy v 16. století sice vycházel z doby před husitskými válkami, ale v praxi se poněkud lišil. Velkým problémem byl stále stoupající nedostatek kněžstva. Existence utrakvistické církve situaci ještě zesložitovala. Bude proto třeba duchovenskou správu a používání rozličných titulů alespoň stručně vysvětlit. Literatura zabývající se touto problematikou je zatím stále skromná a většinou končí rokem 1526.³⁹

Ačkoli se strany podjednou i podobojí měly považovat za součást jediné církve, vytvořila se v Čechách oddělená správa katolických a kališnických farností – vznikly církve dvě. Všechny snahy z obou stran spojit obě církve dohromady pod jedinou osobu

---

³⁷ WINTER: Život církevní I, 96.

³⁸ KRYŠTŮFEK František Xaver: Protestantství v Čechách až do bitvy bělohorské (1517–1620), Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1906; HRUBÝ František: Luterství a novoutrakvismus v českých zemích v 16. a 17. století, in: ČČH 45 (1939) č. 1, s. 31–44; MOLNÁR Amedeo: Na rozhraní věků, Praha: Vyšehrad, 1985, 141–243; TURNWALD Erik: Das Luthertum in Böhmen, in: Martin Luther und die Reformation in Ostdeutschland und Südosteuropa, HUTTER Ulrich (ed.), Sigmaringen: Jan Thorbecke, 1991, 107–117.

³⁹ MACHÁČKOVÁ Veronika: Církevní správa v době jagellonské (na základě administrátorských akt), in: Folia Historica Bohemica 9 (1985) 235–290; RAK Jirí: Vývoj utrakvistické správní organizace v době předbělohorské, in: SAP 31 (1981) 179–200; ZILYNSKÁ Blanka: Utrakvistická církevní správa a možnost jejího studia, in: Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku, Praha: Karolinum, 2003 (Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica 13/2, 1999), 39–53.

arcibiskupa byly dlouho odsouzeny k nezdaru. Král nedokázal utrakvistům prosadit uznání jejich kandidáta Římem a oni se odmítali papeži podvolit. Další velmi důležitou překážkou byla konfiskace arcibiskupských statků. Tak obě církve spravovali provizorní administrátoři v čele konzistoří. Staroměstská dolní konzistoř, jež úzce spolupracovala s pražskou univerzitou, měla na starosti utrakvistické farnosti; horní konzistoř v péči svatovítské kapituly spravovala menšinovou stranu věrnou Římu. Největším problémem se stala ordinace kněží – utrakvističtí i katoličtí duchovní byli odkázáni na biskupy v zahraničí, a tak se obě církve většinou potýkaly s nedostatkem kněžstva. Nejbližší biskupové z Olomouce, Vratislavi a Vídně přitom odmítali světit kališnické kandidáty, a proto byli bohoslovci podobojí nuceni cestovat za pokoutným svěcením až do Itálie, kde našli ochotnější biskupy.

Poněkud odlišná situace v církevní správě nastala na Moravě. Zdejší utrakvisté nechtěli podléhat olomouckému biskupovi, ale ani pražské konzistoři (asi největší autoritu na Moravě v 16. stol. míval prostějovský děkan). I když některé jejich sporné případy (např. manželské otázky) řešila katolická Olomouc nebo kališnická Praha, většinou si moravská utrakvistická šlechta a města zachovávala poměrnou nezávislost a jejich faráři ve všem podléhali světské vrchnosti.⁴⁰ Silná laicizace, i když ne v takové míře jako na Moravě, probíhala také v Čechách. Administrátory a členy dolní konzistoře volily kališnické stavy a od roku 1531 si stavové vytvořili svoji vlastní instituci – volený sbor defensorů (vybíraných z řad šlechty a měšťanstva), na který se měla konzistoř v závažnějších případech (i věroučných otázkách) obracet. Sjezdy stavů pod obojích tak byly nejvyšším orgánem utrakvistické církve.⁴¹ Na druhé straně římsko-katolické administrátory, pokud je nejmenoval přímo papež, volila kapitula pražského kostela, a tak strana podjednou podléhala laicizačním trendům podstatně méně. V době působení Tomáše Bavorovského, kdy se stále více rozšiřovaly reformační novoty, fungovala strana podobojí bez svých stavovských defenzorů. Tato instituce zanikla snad v roce 1543 nebo 1547 po zákroku krále, který ji v září 1554 zase obnovil, ale tak, že sám ustanovil defenzory – po čtyřech (dva pány a dva rytíře, tedy bez zastoupení měšťanstva) pro obě konzistoře – podobojí i podjednou. Tehdy jmenoval také devatenáctiletého Viléma z Rožmberka, u něhož Bavorovský sloužil, defenzorem strany podjednou. Úřad u katolíků

---

⁴⁰ ELBEL Petr: Správa utrakvistické církve na Moravě mezi husitskou revolucí a reformací, in: Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14.–17. století. Korunní země v dějinách českého státu 4, BOBKOVÁ Lenka, KONVIČNÁ Jana (ed.), Praha: Casablanca – FF UK, 2009, 126–144.

⁴¹ RAK: Vývoj utrakvistické správní organizace, 179.

měl za úkol spíše jen oslabit sílu a specifika strany podobojí, než že by skutečně působil v praxi.⁴²

Jak známo, (arci)diecéze bývaly ve středověku rozděleny na arcijáhenství, ta pak do děkanátů, které obsahovaly 14–70 farností. Plzeňské arcijáhenství, které Bavorovský spravoval, se před husitskou revolucí dělilo na tři děkanáty (plzeňský, rokycanský a klatovský); bechyňské, odkud kazatel pocházel a které také pět let řídil, na sedm děkanátů (např. Bavorov byl ve volyňském děkanátu, Krumlov v doulebském, Vodňany v bechyňském).⁴³ V pozdním středověku býval úřad arcijáhna, kvůli častým jmenováním od papežské kurie, většinou jen jakýmsi čestným titulem pro významné duchovní (pokládané spíše za členy pražské katedrály), kteří se ve správě arcijáhenství nechávali zastupovat a bohaté beneficium používali jen jako zdroj příjmů. Funkci prostředníka mezi arcibiskupem a faráři arcijáhenství v předhusitské době fakticky vykonávali přímo děkani. Ti byli vybíráni z farářů kteréhokoli kostela děkanátu. Teprve od 15. století se začíná spojovat úřad děkana s nejdůležitějším kostelem děkanátu (např. Český Krumlov), ale nemuselo to být pravidlem. Proto se v polovině 16. století můžeme setkat s označením „bavorovský“ nebo „krumlovský děkan“. Tyto tituly je třeba chápat jako nepřesné či ne příliš oficiální pojmenování pro volyňského respektive doulebského děkana, které se ovšem objevovalo i v korespondenci horní konzistoře. Podobná situace platila i pro další česká města, jejichž faráři spravovali patrně území původních středověkých děkanátů. Každopádně se ještě nejednalo pouze o čestný titul faráře významnějšího kostela, jak je tomu po zavedení vikariátů v Čechách dodnes.⁴⁴

Po husitských válkách, kdy se církevní správa musela vyrovnávat s neustálým nedostatkem kněžstva a také kvůli zabavení mnohých církevních majetků, často úřad arcijáhna dostával farář či děkan významnějšího města daného území. V Českém Krumlově tomu tak bylo již od 15. století, v Plzni pak od roku 1551. Právě v době Bavorovského je proto možné se setkat s označením „krumlovský“⁴⁵ nebo „tachovský“⁴⁶ arcipryšt, které, podobně jako v případě děkana, mělo na mysli bechyňského respektive

---

⁴² KROFTA Kamil: Boj o konsistoř pod obojí v letech 1562–1575 a jeho historický základ. II. Snahy o církevní osamostatnění strany pod obojí za vlivu luterství. Obrat po r. 1547. Obnova konsistoře r. 1562, in: ČČH 17 (1911) 178–199, 191n.

⁴³ K arcijáhenství např. KADLEC: Přehled 1, c. d., 118–119 nebo HLEDÍKOVÁ Zdeňka, JANÁK Jan, DOBEŠ Jan: Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost, Praha: Lidové noviny, 2005, 186–190, kde i další literatura.

⁴⁴ HLEDÍKOVÁ, JANÁK, DOBEŠ: Dějiny správy, 191.

⁴⁵ BOROVÝ Klement (ed.): Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické, II. díl, Akta konsistoře katolické, Praha: I. L. Kober, 1869, 42, 45, 55, 91; NA, APA I, rukopis B1/2.

⁴⁶ NA, APA I, rukopis B1/2, f. 39r.

žateckého arcijáhna. Kvůli utrakvistické převaze v některých krajích Čech zbylo v polovině 16. století z původních deseti arcijáhnů jen šest: pražský, plzeňský, bechyňský, žatecký, horšovotýnský a bílinský.⁴⁷ Latinské označení *archidiaconus* se tehdy do češtiny překládalo slovem *arcipryšt* (případně *arcipřišt*), ale pokud je nám známo, nikdy výrazem *arciděkan*. Třebaže jej pro tuto dobu používal např. církevní historik Antonín Podlaha, domníváme se, že jej katolíci začali užívat až koncem 16. století a dříve se uplatňoval jen u strany podobojí (např. arciděkan kutnohorský).⁴⁸ Proto označování Tomáše Bavorovského jako plzeňského či bechyňského (krumlovského) arciděkana se zdá být přinejmenším nepřesné.

Pokud se v dedikačních předmluvách mluví o Bavorovském jako o kaplanovi, pak se tím jistě nemyslí podřízený klerik nějakého faráře. Není jím pravděpodobně míněn ani správce nějaké kaple, kterou by např. mohla být kaple sv. Jiří na krumlovském zámku. Označuje-li Bavorovský sebe jako „Vaší Milosti kaplan věrný“, pak je to vždy ve vztahu k nějaké vrchnosti.⁴⁹ Může to znamenat, že byl pokládán za formálního či neformálního příslušníka širšího okruhu dvora toho kterého velmože, ale mnohem pravděpodobněji se jednalo pouze o zdvořilostní vyjádření podřízenosti vůči váženému mecenáši. Projevy pokory a oddanosti v korespondenci se šlechtou byly v raném novověku běžné i u těch, kteří ve službách toho kterého velmože nepůsobili.

Zatímco se římská strana snažila držet předhusitského rozdělení na arcijáhenství, utrakvisté měli jako spojovací článek mezi pražskou dolní konzistoří a klérem pouze děkany (případně arciděkany).⁵⁰ Odlišná situace nastala snad jen v Kutné Hoře, kde krátkou dobu působili italští světící biskupové a dočasně zde vznikla jakási vedlejší kališnická konzistoř, která si v čele s arciděkanem nějaký čas uchovávala alespoň částečnou nezávislost na Praze.⁵¹ Jak přesně vypadaly hranice děkanátů podobojí a podjednou se dá jen obtížně rekonstruovat. Konfesně stejné farnosti netvořily kompaktní území, a tak se děkanáty pod jednou i podobojí mnohde navzájem prolínaly. Kromě toho se církevní příslušnost jednotlivých obcí čas od času měnila, třebaže od kutnohorského

---

⁴⁷ WINTER: Život církevní, 417.

⁴⁸ Podobně jako Podlaha slučuje tituly arcijáhna a arciděkana také DOUŠA Jaroslav: Udělení práva nosit biskupské odznaky plzeňským farářům v roce 1534, in: BOBKOVÁ Lenka, KAISEROVÁ Kristina (ed.): Vindemia. Sborník k 60. narozeninám Ivana Martinovského, Ústí nad Labem: Albis international, 1997, 75–85, 81.

⁴⁹ Viz příloha č. 20 a předmluvy ke knihám, v nichž Bavorovský označuje sám sebe (případně je takto označen Straněnským) jako kaplana („Vaší Milosti kaplan věrný“, „povolný“ či „kaplan vždycky volný“) dedikantů Anny z Hradce, Jáchyma z Hradce, Vilémova z Rožmberka i Jindřicha staršího ze Švamberka.

⁵⁰ WINTER: Život církevní, 348.

⁵¹ MACEK: Víra a zbožnost, 137–138.

náboženského míru roku 1485 mělo platit vzájemné respektování kališnických a katolických far, kdy měl být obnoven a nadále zachován stav z konce vlády Jiřího z Poděbrad. A to, i kdyby vrchnost (vlastník patronátního práva) měla odlišné vyznání. Důležitým zdrojem informací o konfesní příslušnosti jednotlivých měst je Klaudiánova mapa Čech z roku 1518,⁵² pro pozdější dobu existují doposud nezpracované útržkovité seznamy far a záznamy z konvokací kléru dané oblasti.⁵³

Stručně se ještě zastavme u školství, které bylo také poznamenáno náboženskými spory. Podstatně oslabená byla pražská Karlova univerzita, kde po husitských válkách zbyla jediná artistická fakulta. Kromě toho od března 1462 museli kandidáti univerzity slibovat přijímání z kalicha.⁵⁴ To znamenalo jednak vyloučení studia stoupenců strany podjednou, jednak izolaci vůči evropským vlivům. Např. jen obtížně se zde prosazoval humanismus. Pražské vysoké učení mělo velký vliv na školy utrakvistických měst, zatímco v katolických často vyučovali absolventi německých, polských nebo italských univerzit. Přední z těchto katolických městských škol byly v Plzni, Českých Budějovicích a Českém Krumlově, kde se pravděpodobně učil i náš Tomáš Bavorovský. Již od 20. let 16. století se na těchto školách vyučuje podle Erasmových učebnic. Čistě katolická orientace kantorů uvedených škol se ale v polovině století začala měnit a na jejich místo nastupují bakaláři, kteří zavádějí výuku v protestantsko-humanistickém duchu, podle Melanchthonových zásad. Situaci popsal roku 1555 Jindřich Scribonius slovy: „Nemáme učených kněží, nemáme rektorů školních – katolíků, takže v čele většiny škol stojí husité nebo luteráni, což je církvi na velkou škodu, neboť si mládež v útlém věku osvojuje s gramatickými pravidly názory nekatolické.“⁵⁵

I.3. Knihtisk a censura

Knihy plzeňského respektive krumlovského kazatele byly vydány v Praze, Prostějově a v Olomouci. Bude proto na místě aspoň trochu přiblížit vývoj tamních tiskáren a osvětlit okolnosti, které vedly k jejich výběru. Jak známo, v Čechách byla první tiskárna v katolické Plzni. Vystřídalo se zde několik tiskařů, ale ve třicátých letech

---

⁵² PETRÁŇ Josef: Stavovské království a jeho kultura v Čechách (1471–1526), in: Pozdně gotické umění v Čechách (1471–1526), Praha: Odeon, ²1985, 44 a 56.

⁵³ Pro bechyňské arcijáhensství se zachoval seznam z 50. let 16. stol. (NA, APA I, rukopis B1/2, f. 23v–24r) pro plzeňské pak z roku 1573: HANZAL Josef: Církevní poměry v západních Čechách v druhé polovině 16. století, in: MZK 23 (1987) 89–102.

⁵⁴ ŠMAHEL: Husitská revoluce 4, 101–103, KADLEC: Přehled českých církevních dějin 1, 288, 300–303.

⁵⁵ ČORNEJOVÁ: Tovařystvo Ježíšovo, 32.

16. století poslední zadlužená dílna západočeské metropole svoji činnost skončila.⁵⁶ Knihtisk se brzy rozšířil do nejrůznějších měst a městeček Čech i Moravy. Dostal se snad i do Prachatic, nedaleko od Bavorovského rodiště, kde by se s ním Tomáš mohl seznámit již v mládí. Zde údajně roku 1529 a 1536 tiskl Václav, písař prachatický, ale místo tisku obou knih je sporné.⁵⁷ Může se totiž jednat o záměrně nepřesný či přímo zavádějící údaj, jímž se někteří tiskaři bránili stále se zpřísnující cenzuře.

Snadno dostupné knihy dokázaly rychle šířit nejrůznější politické i náboženské názory, čehož hojně využívala jak Jednota bratrská, tak i přívrženci německé reformace a dalších křesťanských směrů. Venkovské tiskárny byly přitom jen těžko kontrolovatelné. Čeští Bratři tiskli např. v Litomyšli, Mladé Boleslavi nebo v Bělé pod Bezdězem. Proto panovník, zvláště od počátku 16. století, stále upravoval a zpříšňoval podmínky k tisku. Nové knihy měly vznikat jen v hlavních městech, v každé měl být uveden autor a tiskař. Od dvacátých let provádějí cenzuru v Praze především obě konzistoře – podobojí i podjednou, které měly kontrolovat také obchod s knihami. Později zde působili i cenzurní komisaři. V roce 1537 Ferdinandův mandát zakazoval v Čechách veškerý tisk mimo hlavní centrum v Praze.⁵⁸ Příkazy se sice často porušovaly, přesto se nekatolický tisk přesouval do zahraničí (zvláště ochotný k vydávání českých knih byl tiskař Hieronym Höltzel v Norimberku) a především na tolerantnější Moravu. Novokřtění zde krátce tiskli v Mikulově, habrovanští v Lulči a Jan Olivetský vydával v Olomouci jak katolické a kališnické, tak i bratrské spisy.

Po šmalkaldské válce a stavovském odboji byla cenzura knih opět zpřísněna.⁵⁹ Nejhuře dopadl právě Olivetský, který byl za tisk pamfletů proti králi v Olomouci popraven. V Čechách byly od října 1547 zakázány všechny tiskárny vyjma jediné v Praze. Královským impresorem se zde na Malé Straně stal Bartoloměj Netolický, se kterým brzy začal spolupracovat také Jiří Melantrich. Není divu, že se těžiště českého knihtisku v té době přesouvá na Moravu, kde našlo zručné tiskaře v osobách Jana Günthera a Kašpara

⁵⁶ HOŘEC Jaromír: Počátky české knihy, Praha: Votobia, 2003, 18–28, 43–45, 92–94.

⁵⁷ Každopádně zde tento písař v době vrcholu epidemicky se šířící horečnaté a potivé nemoci přeložil nejnovější „regimen“ (lékařské pojednání) od německého luteránského básníka a lékaře Euricia Corda. Jedná se o: Lékařství výborné a správa, která se člověk ... zachovati má (1529), Nálezové práv zemských tohoto slavného království českého (1536). V první knize se uvádí pouze „vyloženo v Prachaticích“ a druhý tisk se přidává k prvnímu jen podle stejného signetu. VOIT Petr: Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století, Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006, 715, 958.

⁵⁸ VOIT Petr: K dějinám cenzury v předbělohorské době (Některé problémy období 1547–1567), in: FHB 11 (1987) 305–320, zde s. 307; HOŘEC: Počátky, 72–73 přidává k Praze i Plzeň.

⁵⁹ VOIT: K dějinám cenzury, 308–314; HOŘEC: Počátky, 75–78. Další literatura k cenzuře: VOIT: Encyklopedie knihy, 154–156.

Aorga, kterým poprava Olivetského odstranila konkurenci.⁶⁰ Pražská produkce knih kromě toho podléhala přísnější a složitější cenzuře, neboť tisk zde schvalovali administrátoři obou konzistoří, horní i dolní, a hejtman Pražského hradu. Günther, Netolický a Melantrich pracovali na knihách Tomáše Bavorovského, proto nebude na škodu, když si o nich řekneme něco bližšího.

Johann Günther pocházel z Norimberku, vyučil se zde u tiskaře Leonharda Milichthalerera a po jeho smrti vyženil jeho dílnu. Již pod Milichthalerovým vedením tiskl české knihy (známá je hlavně norimberská bible z r. 1540). Roku 1544 se přestěhoval do konfesně svobodné Moravy, kde měl mnohem menší konkurenci než v Německu. Usadil se v kališnickém Prostějově, kde tiskl jak luteránské tak katolické autory. Po smrti Olivetského se stal nejvýznamnějším moravským tiskařem a roku 1553 se s velkými ambicemi přestěhoval do Olomouce. Zde také roku 1557 vydal Bavorovského nejdůležitější a nejdůležitější spis *Postilu českou*. Pak začala kvalita jeho tiskárny upadat.⁶¹

Další Bavorovského knihy vznikly u pražských tiskařů Bartoloměje Netolického z Netolic a Jiříka Melantricha z Aventinu. Podle starší literatury měl Melantrich své tiskařské schopnosti získat ve Vitemberku, pak u J. Frobena v Basileji a nakonec v Norimberku a Prostějově u zmíněného J. Günthera. Všechny tyto předpoklady však nejsou doloženy archivními prameny. Naopak byla vyslovena domněnka, že Melantrich se svému řemeslu řádně nevyučil. O počátcích jeho činnosti lze říci pouze tolik, že získal bakalářskou hodnost na pražské univerzitě a roku 1547, ještě před zákazem knihtisku v českém království, z latiny do češtiny přeložil a ve své dílně vytiskl *Katechesis* od německého luterána Urbana Rhegia. Poté, co se malostranský Bartoloměj Netolický stal jediným dovoleným impresorem v Čechách, spojil Melantrich svou dílnu s jeho oficiální tiskárnou.

Nakolik byl Netolický přesvědčený katolík, oportunist a udavač, jak líčí soudobé prameny a starší odborná literatura, je sporné. Do tohoto hodnocení se jistě promítl tendenční pohled na královskou cenzuru. Pravdou je, že Netolický tiskl katolické autory a úřední artikule, ale také např. díla severoněmeckého luterána Antona Corvina. Kromě toho se kolem Netolického zformoval kruh utrakvistických, Ferdinandem pronásledovaných

---

⁶⁰ BAĎUROVÁ Anežka, BOHATCOVÁ Mirjam, HEJNIC Josef: Frekvence tištěné literatury 16. století v Čechách a na Moravě, in: FHB 11 (1987) 321–335.

⁶¹ VOIT: Encyklopedie knihy, 324.

literátů.⁶² Ale ani poté, co se spojil s kališníkem Melantrichem, nedokázal odvrátit úpadek své dílny, částečně zaviněný bojkotem knihkupců. Katolické příručky ani úřední artikule nešly na odbyt. Dluhy nesmazalo ani výpravné vydání *Bible české* (1549, 1. vydání tzv. Melantrichovy bible) poté, co Netolický obdržel od krále na dobu deseti let výhradní právo tisku českého Písma svatého. Nakonec Netolický tiskárnu prodal svému společníkovi Melantrichovi a přenechal mu také všechna svá privilegia. Poslední známou knihou, kterou v červenci 1552 vytiskl, byla sbírka *Kázání o svatém pokání* od Tomáše Bavorovského.⁶³

Tato kniha může být zajímavým dokladem spolupráce mezi Güntherem a pražskou tiskárnou Melantricha a Netolického. Jakkoli není dřívější Melantrichovo působení v Prostějově u Günthera doloženo, přesto je na místě jisté vazby obou tiskařů předpokládat. Petr Voit mluví o součinnosti při realizaci společné ediční politiky a uvádí mnohé reedice, opětné přetištění knih nejprve vydaných na Moravě, později v Čechách a naopak. Ale ediční vazby mohly být širší. Dvě knihy Michaela Heldinga: *Kázání patnáctera o přesvaté mši* (Prostějov: J. Günther, 1549) a *Kázání na Veliký čtvrtek o přesvaté svátosti Těla a Krve Páně* (Praha: B. Netolický, 1549)⁶⁴ vydané v různých tiskárnách byly patrně záměrně vytištěny ve formátu, který umožnil obě svázat dohromady. Ke *Kázání o svaté mši* pak mělo být přidáno i zmíněné Bavorovského *Kázání o svatém pokání* (Praha: Netolický 1552), jak o tom v předmluvě mluví redaktor knihy Jan Straněnský. Dochované tisky pak svědčí o tom, že se doporučené svazování prostějovských a pražských knih uskutečňovalo i v praxi. Naopak proti kooperaci obou tiskáren mluví dosud záhadná stížnost Netolického na prostějovského tiskaře (=Günthera), jenž prý porušil jeho výsadní právo na tisk české bible. Snad měl na mysli *Nový zákon* (Prostějov, 1549), který Günther vydal necelý měsíc po prvním vydání tzv. Melantrichovy bible.⁶⁵

V pořadí druhá samostatná knížka Tomáše Bavorovského: *O umučení Pána a Spasitele našeho [...] rozjímání*, je vlastně kázáním na Velký pátek a tematicky tedy navazuje na zmíněné *Kázání o svatém pokání*, jež obsahuje třináct postních homilií a promluva na vzkříšení. *Rozjímání o umučení* však bylo vydáno v menším formátu,

---

⁶² Jsou to Pavel Bydžovský, Brikeč z Licka a zejména Sixt z Ottersdorfu. MAŠEK Petr: Význam Bartoloměje Netolického pro český knihtisk 16. století (Příspěvky ke knihopisu; 4), Praha: Státní knihovna ČSR – SNTL, 1987, 48–52, 62.

⁶³ Ještě krátce (1561–1562) Netolický samostatně provozoval knihtisk, když zdědil tiskárnu po Janu Lovičském. Tamtéž, 38, 58, 123; VOIT: Encyklopedie knihy, 623–624, 580.

⁶⁴ Knihopis, č. 2930, 2929.

⁶⁵ VOIT Petr: Moravský knihtisk první poloviny 16. století a jeho vztahy k českým tiskárnám, in: Knihotisk v Brně a na Moravě, KUBÍČEK Jaromír ed., Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1987, 103–115; MAŠEK: Význam Bartoloměje Netolického, 35, 40; VOIT: Encyklopedie knihy, 323.

osmerkou, kdežto *Kázání o pokání* čtverkou neboli kvartem. Unikátně dochovaný exemplář velkopátečního rozjímání postrádá titulní list, jen předmluva od Jana Straněnského jej datuje do stejného roku 1552. Podle Jungmannovy *Historie literatury české* (odtud čerpá i Tobolkův *Knihopis*) bylo *Rozjímání* vydáno v Prostějově u Jana Günthera.⁶⁶ To by bylo plně v souladu s uvedenou tezí o spolupráci obou tiskařů. Ale Jan Petr Cerroni u „*Kázání o umučení Páně*“ uvádí: „v Praze u Bohuste [sic!, Bohuše?] Netolického 1552, 8°“.⁶⁷ Buď se někdo z literárních historiků při opisování tiskaře zmýlil, nebo byla knížka vydána dvakrát: v Praze i v Prostějově. Oba shodně uvádějí velikost knížky v osmerce.⁶⁸ Každopádně knížka (či knížky) se skutečně musely tiskout v roce 1552 nebo 1553, neboť právě tehdy se Günther stěhoval do Olomouce a Netolický předával svá privilegia Melantrichovi.

Bavorovský pravděpodobně přímo s tiskaři nekomunikoval. Přepisování textu *Kázání o sv. pokání* se ujal jeho spolubratr, kněz Petr Telecký, snad plzeňský kaplan a po odchodu autora do Krumlova jeho nástupce na faře v Plzni. „Kterýžto exemplář“ vysvětluje Bavorovský v předmluvě „podati sem potom poručil svému milému příteli Janovi Straněskému k přepsání, aby skrze něho na žádost některých pobožných čtenářův k vytištění spraven býti mohl.“ Jan Straněský, zkušený redaktor a překladatel, vystupuje jako autor předmluv hned ve třech knihách od Bavorovského i v Hoffmeisterově postile, kam Straněský přidal několik Bavorovského homilií. Jan Straněský měl již za sebou asi sedm knih, na kterých pracoval zejména jako překladatel, jazykový korektor a redaktor, ve dvou případech – *Almanach duchovní* a *Minucí a pranostika* – dokonce jako autor.⁶⁹

Ve svém počátečním období Straněský navázal kontakt s norimberským tiskařem Güntherem, který je také prvním známým tiskařem knihy, na jejímž vzniku se Straněský podílel (Georg Rhau, *Dvanácte artikuluov víry křesťanské*, Norimberk 1542).⁷⁰ Tím začala dlouholetá spolupráce českého překladatele a redaktora s německým tiskařem, který se záhy usadil na Moravě. Své knihy a překlady Straněský nejčastěji tiskl právě u Johanna Günthera a je také pravděpodobné, že ovlivnil i mladého Viléma z Rožmberka a nasměroval ho k olomouckému impresorovi, když hodlal financovat knihu svého kaplana Bavorovského.⁷¹ Dalším častým impresorem byl Jiřík Melantrich, který se poprvé se

⁶⁶ JUNGMANN: *Historie literatury české*, díl IV., 217 č. 1576b, 229 č. 1805.

⁶⁷ CERRONI: *Lexicon*, tomus II, 70.

⁶⁸ Na rozdíl od chybného údaje v *Knihopisu* č. 1006: „16°“.

⁶⁹ BEDŘICH: *Dílo Jana Straněnského*.

⁷⁰ VOIT: *Encyklopedie knihy*, 322.

⁷¹ V prosinci 1556, kdy Bavorovský psal úvod ke své *Postile*, si Vilém jako účastník zemského sněmu v Olomouci mohl vytištění knihy u Günthera osobně předjednat. Srov. PÁNEK Jaroslav: *Poslední*

Straněnským setkal snad již v Netolického tiskárně při vydávání Bavorovského *Kázání o pokání*. V roce 1557, kdy Günther v Olomouci pracoval na Tomášově *Postile české*, ke které v lednu toho roku Straněnský napsal „Předmluvu k čtenářům“, tiskl Melantrich druhé vydání „své“ bible. A také na vzniku této výpravné knihy se podílel Straněnský, neboť nově z němčiny přeložil „Srovnání Evangelistův“ zařazené před Novým zákonem.

Můžeme tedy již zodpovědět otázku, co nebo kdo ovlivňoval výběr tiskáren pro knihy plzeňského a krumlovského kazatele; proč byla postila jihočeského preláta vydána v Olomouci. Pravděpodobně nejvíce ovlivnil výběr tiskaře zkušený redaktor Jan Straněnský. Ten ovšem spolupracoval jak s Güntherem, tak s Melantrichem. Dalším činitelem mohla být cenzura, která v Čechách byla přísnější než na Moravě. Bechyňský arcijáhen se jí sice při vydávání postily nemusel bát, ale zdoluhavé schvalovací procesy mohly být pro vznik knihy nepříjemné. Jak ale přísná cenzura v Praze v praxi fungovala, je také otázkou. Jiří Melantrich si v 50. letech 16. století například dovolil tisknout díla evangelíků Urbana Rhegia a Johanna Spangenbergů.⁷² Proto se Günther ve vzdálené Olomouci ujal Bavorovského *Postily* možná jen kvůli Melantrichovu zaneprázdnění, neboť Melantrich právě na přelomu let 1556/1557 pracoval na svém druhém vydání *Bibli české* a chystal se (opět ve spolupráci se Straněnským a s překladatelem Tomášem Rešelem, jihočeským knězem) vytisknout rozsáhlou knihu *Ecclesiasticus*.⁷³ Zadání tisku posledního spisu od Tomáše, tehdy opět plzeňského arcijáhna, Melantrichovi z Aventinu roku 1561 v době, kdy kvalita Güntherovy tiskárny začala upadat, se zdá být již přirozenou volbou.

I.4. Jihočeská města a Plzeň

Nyní je třeba představit náboženské poměry, které panovaly ve městech, kde Tomáš Bavorovský vyrůstal a působil. Stručně nastíníme jejich historický vývoj a zaměříme se přitom na zdejší konfesní problematiku. Zajímat nás budou hlavně různé osobnosti, jejichž křesťanské postoje, ať už tolerantní nebo nekompromisní, výrazněji přispěli k určitému typu religiozity ve městě. Přitom Prahu, kde Bavorovský pobýval tři roky, vynecháme, neboť zdejší poměry jsou dostatečně známy např. z Tomkova *Dějepisů města Prahy*. Větší pozornost budeme věnovat Plzni, ale nejprve se podívejme do jižních Čech, do prostředí, kde se budoucí katolický kazatel Tomáš Bavorovský narodil a kde i

---

Rožmberkové a Morava, in: Z kralické tvrže 15 (1988) 7–25, 9; VESELÁ Lenka: Knihy na dvoře Rožmberků, Praha: Knihovna Akademie věd ČR – Scriptorium, 2005, 52.

⁷² BOHATCOVÁ Mirjam: Obecné dobré podle Melantricha a Veleslavínů, Praha: Karolinum, 2005, 34 a 37, č. M 5/1554, M 19/1557; Knihopis č. 14829, 15568.

⁷³ BOHATCOVÁ: Obecné dobré, 36–38; Knihopis č. 1102, 2189.

později prožil velkou část svého života. Zaměříme se zejména na města Bavorov, Český Krumlov a Jindřichův Hradec, která, jak ještě uvidíme, jsou s postavou kazatele pevně spjata.

I.4.1. Bavorov

Dnes je již jisté, že je Tomášovo jméno odvozeno od jihočeského městečka Bavorova, které leží na říčce Blanici mezi Prachaticemi a Vodňany. Právě zde, na okraji Rožmberského panství, mohl již v dětství poznat tři nejsilnější proudy křesťanství v Čechách (katolické, utrakvistické i bratrské), odtud mohl v době kolem roku 1520 sledovat, jaký postoj zaujmou k Erasmovi, Lutherovi a vznikající německé reformaci. Bavorov leží jen 10 km severovýchodně od Husince a 7 km západně od Chelčic.

Zatímco nedaleké královské město Vodňany představovalo počátkem 16. století nejjižnější výspu utrakvismu, Štěkeň (17 km severně od Bavorova) byla střediskem jihočeských bratří, samotný Bavorov byl roku 1503 znovu (po 28 letech) začleněn do rožmberského dominia, patřil tedy katolickým pánům. Třebaže Bavorov od 14. století náležel do správy rožmberského hradu Helfenburku (vzdáleného 5 km na západ), dostal současně tzv. právo měst královských, kterým byli Bavorovští mimo jiné také osvobozeni od vojenské povinnosti a při komplikovanějších soudních sporech se měli obracet k radě města Písku. Při pozdějším potvrzování městských práv katolickým pánům nevadilo, že Písek patřil kališníkům. Teprve v roce 1564 Vilém z Rožmberka stanovil, že odvolání má jít k vrchnosti a nikoliv do Písku.⁷⁴

V Bavorově mohl Tomáš získat své první vzdělání. Již ve 14. století zde fungovala tzv. špitální škola. Založil ji spolu se špitálem a kaplí Božího Těla a českých patronů rožmberský notář, Václav z Miličina, farář bavorovský a blanický. Špitál byl tehdy určen pro sedm žáků a sedm nemocných. Další rozmnožení této zbožné nadace roku 1384 přímo od Rožmberků učinilo z Bavorova jakési duchovní středisko tehdejšího kraje, kdy zde vedle faráře sloužilo dalších osm kněží (mezi nimi i kazatel Čechů).⁷⁵ Duchovenstvo a

---

⁷⁴ Městská privilegia potvrdili např. roku 1476 mistr strakonického převorství Jan ze Švanberka a celý konvent johanitů, roku 1528 Jan z Rožmberka a 1540 Petr Kulhavý z téhož rodu. Při dalším potvrzení práv v roce 1564 Vilém z Rožmberka odvolání do Písku zrušil: „Toto toliko [...] napravujeme a znovu vysazujeme. Poněvadz poznává se to býti a na stížnost bráti appellací do města Písku, těm, kteří by se soudilí a ku právu tu v Bavorově přistoupilí, že takovou appellací bejvalo jim prodloužieno v jích spravedlivostech i také svietským nákladem.“ SOKA Strakonice, AM Bavorova, listina č. Ia 6. Srov. OLEJNÍK Jan: Bavorov – kapitoly z minulosti a současnosti města, Bavorov – Písek: Město Bavorov v Prácheňském nakladatelství, 2006, 11–14.

⁷⁵ O škole se mluví údajně už roku 1359, o špitále r. 1364, BOROVÝ Klement (ed.): Libri erectionum archidiocesis Pragensis saeculo XIV. et XV., I–V, Pragae: J. G. Clave, 1875–1889, I, č. 110, II, č. 390, IV, č.

škola disponovaly také na svou dobu bohatou knihovnou uloženou většinou v sakristii kostela.⁷⁶ Po husitských válkách byl provoz fary i špitální školy jistě silně omezen, ale je možné, že na katolickém panství se do jisté míry její vysoká úroveň udržela.

I.4.2. Český Krumlov

Za dalším studiem musel Bavorovský opustit své rodné městečko a odejít na některou latinskou školu v jeho okolí. V úvahu přicházejí České Budějovice, Krumlov, Plzeň, ale také německá města ležící na Dunaji. Podívejme se však podrobněji do Českého Krumlova, kde Bavorovský strávil pět let svého života jako tamní duchovní správce. Zdejší hrad se počátkem 14. století stal hlavním sídlem mocného rodu Rožmberků. V jeho podhradí zvaném Latrán byl založen špitál s kostelem sv. Jošta a také rozsáhlý klášterní areál minoritů a klarisek s domem bekyň. Stavba budov kláštera skončila patrně až počátkem 16. století. Na druhé straně řeky Vltavy se rozvíjelo vlastní město s farním kostelem sv. Víta a kaplí sv. Václava. Důležitost tohoto chrámu se stejným zasvěcením, jaké má pražská katedrála, vzrostla nástupem vzdělaného kněze Hostislava z Bílska (farářem byl v letech 1469–1414), který byl roku 1374 zvolen doudlebským děkanem a později sloužil také jako rožmberský kancléř. Zasloužil se o rozvoj krumlovského školství a jeho jméno je spojeno se zdárným provedením hodnotné gotické přestavby farního kostela. Hostislav, vlastně Bavorovského starší krajan (Bílsko je pouze 4 km severně od Bavorova), bývá pokládán za strýce Petra Chelčického (pokud je Chelčický totožný s Petrem Záhorkou).⁷⁷

Velký rozkvět čekal město po husitských válkách. Oldřich II. z Rožmberka (†1462) jen krátkou dobu sympatizoval se začínajícím utrakvismem. Záhy se stal rozhodným zastáncem katolické víry na jihu Čech, což mu ovšem nebránilo provést konfiskace četných klášterních majetků. Za jeho vlády se stal Krumlov důležitým centrem katolíků. Oldřich stanul v čele tzv. Strakonické jednoty a stal se tak silným protikandidátem budoucího českého krále Jiřího z Poděbrad. Do 40. let 15. století spadá neúspěšné založení kapituly v Krumlově spojené s krátkým pobytem biskupů vysvěcených na basilejském

---

550; OLEJNÍK: Bavorov, 46, 50, 52; HOBIZAL František: K počátkům rožmberského chrámu v Bavorově, in: Vodňany a Vodňansko 2 (1970) 27–28.

⁷⁶ Knihovna roku 1389 obsahovala 28 pergamenových a 7 papírových rukopisů. JENŠOVSKÁ Věra: Středověká knihovna faráře Václava z Miličina v Bavorově, in: ČSPSČ 58 (1950) 179–183; KREJČÍK Adolf L.: O farní knihovně bavorovské ve XIV. století, in: Zlatá stezka. Vlastivědný Sborník kraje Husova a Chelčického 8 (1934–1935) 115–116.

⁷⁷ BOUBÍN: Petr Chelčický, 18, 42–54.

koncilu⁷⁸ a krátce nato měla být fara u sv. Víta proměněna na proboštství augustiniánů kanovníků z Třeboně.⁷⁹ V té době Krumlovem projížděli kardinálové Jan Carvajala a Tomáš ze Sarzana, pozdější papež Mikuláš V.; později zde pobýval slavný františkánský kazatel Jan Kapistrán.

Již ve 30. letech sídlil ve městě bechyňský arcijáhen Jan z Lopřetic, než se stal proboštem pražského kostela.⁸⁰ Vedle něj však působil Matěj z Kaplice, krumlovský farář a doulebský děkan. Teprve po jeho smrti a po odchodu Jana z Lopřetic roku 1441 získal všechny tři funkce (faráře, děkana i arcijáhna) Mikuláš ze Smržic, právě tak jako zdejší rodák, doktor kanonického práva, Mikuláš z Krumlova (1447–1471).⁸¹ Ten byl dokonce roku 1453 společně se svým mladším bratrem Václavem, děkanem svatovítské kapituly, zvolen administrátorem pražské diecéze. Ale důležitou správní činnost v praxi vykonával pouze Václav v Praze, kdežto Mikuláš zůstával na Krumlově nebo v Českých Budějovicích. Po bratrově smrti se stal Mikuláš kapitulním děkanem a znovu byl zvolen administrátorem; tentokrát se svým příbuzným Janem z Krumlova. V této funkci setrvali jediný rok, ale Jan se stal administrátorem znovu roku 1468. Po smrti Mikuláše se stal také svatovítským děkanem a zdá se, že oba bydleli spíše na Krumlově než v Praze. To činí z Krumlova vedle Plzně a Pražského Hradu nejdůležitější středisko katolické správy v tehdejších Čechách. Od dob Mikuláše z Krumlova býval úřad zdejšího faráře spojován s arcijáhensstvím bechyňským a nebylo neobvyklé, že se později tento prelát stal děkanem pražské kapituly. Dalším takovým byl Václav Picetinus, krumlovský farář v letech 1498–1524. Studoval ve Vídni a udržoval styky s předními italskými humanisty; byl však odpůrcem Erasma Rotterdamského. Na hrabivého Picetina zřejmě v Krumlově dobře nevzpomínali, neboť zpronevěřil některé zádušní peníze a soudil se se svým nástupcem, krumlovským farářem.⁸²

Již koncem 14. století působil při farním kostele sv. Víta pět kněží, jejich počet stále stoupal, až byl roku 1425 potvrzen plat pro desátého kaplana. Vedle faráře to byli především kazatelé: český při mariánském oltáři a německý. Roku 1380 Anežka, vdova po

---

⁷⁸ Podle přednášky Zdeňky Hledíkové: *Kapituly v českém středověkém státě*, konané 7. listopadu 2008 v semináři „Kapituly v zemích Koruny české ve středověku (bilance a perspektivy výzkumu)“.

⁷⁹ VLČEK Pavel, SOMMER Petr, FOLTÝN Dušan: *Encyklopedie českých klášterů*, Praha: Libri, 1997, 208.

⁸⁰ HEJNIC Josef: Jan z Lopřetic, in: JSH 41 (1972) 47–49 ovšem píše, že byl arcijáhnenem až do své smrti v říjnu 1446.

⁸¹ MAŘÍK Antonín: Administrátoři a svatovítská kapitula v době poděbradské. Úřad administrátorů pod jednou a jeho představitelé, in: SAP 51/2 (2001) 313–358, zde 317–322; TÝŽ: Svatovítská kapitula za vlády Jiřího z Poděbrad, in: Documenta Pragensia 20 (2002) 25–53, zde 44, 49; HEJNIC (ed.): Václava Březana Posloupnost krumlovských farářů, 233.

⁸² HEJNIC (ed.): tamtéž, 235.

Joštovi z Rožmberka a Alžběta, manželka Jana z Rožmberka založily knihovnu na farním dvoře, která měla sloužit především kazatelům a kaplanům.⁸³ Tito kněží roku 1520 získali pro sebe a pro knihovnu vlastní kaplanský dům z nadání bývalého rožmberského kancléře Václava z Rovného (1448–1531). Ale renesanční dům nebyl jediným darem tohoto humanisty. O rozvoj vzdělanosti kazatelů a tím i kulturní úroveň města se zasloužil především odkazem své bohaté knihovny. V souvislosti s náboženskou tolerancí či naopak nevraživostí nás bude zajímat znění sankční formule donační listiny pro krumlovské kaplany z roku 1518. Toho, kdo by chtěl jmenovaným kněžím nějak uškodit, má postihnout kletba: „dům jeho a příbytek aby byl v pekle s Jidášem, zrádci s Viklesem, s Husem a s Žižkú i se všemi kacíři v plamenech ohně věčného.“⁸⁴ Z pera vzdělaného humanisty zní slova vskutku překvapivě, ale Václav z Rovného horlil spíše pro starou církev než pro humanismus. Podobnou kletbu hrozící peklem s Husem a Žižkou kancléř pravidelně přidával k rožmberským listinám – donacím církevním institucím.⁸⁵ Proslulá Kaplanská knihovna fungovala jistě ještě během pětiletého působení Tomáše Bavorovského a začala se rozdělovat a tříštit až po příchodu jezuitů do města (1586).⁸⁶ Také deset kněží – kaplanů fungovalo v polovině 16. století při kostele sv. Víta, jak o tom svědčí závěť Mikuláše Mráze, Bavorovského předchůdce. Sloužili hlavně u vedlejších oltářů chrámu, ve špitálním kostele sv. Jošta, v hradní kapli sv. Jiří a také jako kazatelé. Tak jako již dříve, jeden promlouval česky, druhý německy.⁸⁷

Zdá se, že Český Krumlov bylo město vcelku tolerantní, aspoň se nedochovaly žádné zprávy svědčící o nějakých náboženských sporech v první polovině 16. stol. Snad lze pokládat za počátek tohoto pokojného soužití rok 1483, kdy se Petr IV. z Rožmberka († 1523) oženil s Alžbětou z Kravař († 1500) a jednou z podmínek sňatku byla svoboda kališnické víry pro manželku.⁸⁸ V souvislosti s těžbou stříbrné a zlaté rudy v okolí Českého Krumlova přicházeli do města četní němečtí horníci, kteří byli vyhledávanými důlními

---

⁸³ MAŠKOVÁ Věra: Farní kostel sv. Víta v Českém Krumlově v polovině 14. století, in: Českokrumlovsko v době prvních Lucemburků 1310–1380, Český Krumlov: SOKA Český Krumlov, 1996, 56–61; TÁŽ: Církevní instituce v Českém Krumlově v první polovině 15. století, in: Českokrumlovsko 1400–1460, Český Krumlov: SOKA Český Krumlov, 1997, 54–69.

⁸⁴ KUBÍKOVÁ Anna: Protestanté v Českém Krumlově, in: Zlatý věk Českokrumlovska 1550–1620, Český Krumlov: SOKA Český Krumlov, 2002, 22–42, 25; táž: Českokrumlovský měšťan Václav z Rovného, in: Výběr 43/3 (2006) 194–199.

⁸⁵ HEJNIC Josef: O knihovně Václava z Rovného, in: Sborník Národního muzea v Praze, Řada A – Historie 22/5 (1968) 229–356, 253–256.

⁸⁶ HEJNIC Josef: O osudech knihovny Václava z Rovného, in: JSH 37 (1968) 187–193.

⁸⁷ HEJNIC (ed.): Václava Březana Posloupnost krumlovských farářů, 239.

⁸⁸ MACEK: Víra a zbožnost, 388n; KUBÍKOVÁ Anna: Rožmberské kroniky krátký a summovní výtah od Václava Březana, České Budějovice: Veduta, 2005, 161. Papež udělil snoubencům dispens od čtvrtého stupně příbuznosti.

odborníky. Se vznikem reformace si přinášeli také nová protestantská vyznání. Byli mezi nimi hlavně luteráni, ale kolem roku 1528 přicházeli z Tyrol také novokřtenci. Většina z nich musela odejít dál na Moravu, ale ještě po deseti letech se někteří v Krumlově zdržovali. Kde a jak evangelická menšina konala bohoslužby, nevíme, ale větší překážky jim zprvu kladeny nebyly. Česká šlechta, podobně jako moravská, se vyznačovala poměrnou snášenlivostí ve věcech víry. Petr V. z Rožmberka poslal sedmiletého Viléma z Rožmberka nejprve do bratrské školy v Mladé Boleslavi, teprve později se dostal do katolického Pasova. Také v další době si Vilém zachovával náboženský nadhled už tím, že jeho první dvě ženy byly luteránky a do Krumlova si mohly přivést své evangelické pastory. Krátce poté, co se roku 1551 ujal vlády, podporoval Vilém studenty ze svého panství na luteránské univerzitě ve Vitemberku, jejíž absolventi se pak stávali správci krumlovské školy. Takovými byl např. Matouš Cervus nebo Krištof Kulička. Třebaže je Vilém znám jako zakladatel jezuitské koleje v Českém Krumlově roku 1586, stále projevoval příkladnou snášenlivost vůči lidem jiného vyznání.⁸⁹

I.4.3. Jindřichův Hradec

Vedle Českého Krumlova a královského města České Budějovice existovalo další středisko jihočeského katolicismu v Jindřichově Hradci. Také to je spojeno s osobností Tomáše Bavorovského, ovšem pouze s mlhavými počátky jeho kazatelského umění a pastýřské služby. Třebaže v 1. polovině 14. století platilo Jindřichohradecko za vyhlášenou oblast sekty valdenských, husitská doba město výrazněji nepostihla. Páni z Hradce, kterým patřil zdejší hrad a město, sice stáli na straně kalicha, ale v bitvě u Lipan se přidali k panským oddílům. Minoritský klášter i komenda německých rytířů spravující zdejší faru husitské bouře snad nějakým způsobem přečkaly, třebaže se mluví o tom, že farní chrám po 46 let ovládali kacíři (utrakvistí). Po roce 1460 sice němečtí rytíři z Jindřichova Hradce definitivně odešli, ale oporou katolictví se ve městě stal řád františkánů observantů, kteří přišli již roku 1457 po nedávném úspěšném vystoupení slavného kazatele **Jana Kapistrána**. Až do roku 1560, kdy se poslední minorité přestěhovali do Jihlavy, tak ve městě působily oba řády s řeholí sv. Františka.⁹⁰

---

⁸⁹ BŘEZAN: Životy I, 82; KUBÍKOVÁ: Protestanté, 25–27; HEJNIC Josef: Českokrumlovský školní správce a městský písař M. Kryštof Kulička, in: JSH 41 (1972) 19–23; HRDLIČKA Josef, NOVOTNÝ Miroslav: Náboženství, církve, kostely a řeholní řády, in: BŮŽEK Václav, HRDLIČKA Josef a kol.: Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce, Praha: Mladá fronta, 1997, 208–218.

⁹⁰ VLČEK, SOMMER, FOLTÝN: Encyklopedie českých klášterů, 273–277; TEPLÝ František: Dějiny města Jindřichova Hradce I/2. Část všeobecná – Dějiny města za vlády pánů z Hradce linie Telecké (1453–1604),

Významnou periodou v církevních dějinách města bylo působení **Eliáše Čecha** († 1492), jindřichohradeckého faráře a zároveň administrátora víceméně zaniklého litomyšlského biskupství.⁹¹ Původně byl premonstrátem kláštera v Teplé, brzy se stal převorem litomyšlské kapituly sídlící od husitských bouří ve Svitavách. Zároveň byl farářem v Liticích u Plzně, ale roku 1464 přešel na jindřichohradeckou faru, kde zůstal až do své smrti – téměř třicet let. Třikrát cestoval jako vyslanec panské jednoty Zelenohorské do Říma, vedl neúspěšné poselstvo do Polska s nabídkou české koruny polskému králi. Eliáše např. někteří vinili, že svou radou v Římě vyvolal papežovu klatbu nad Čechy. Od roku 1468, kdy už se ve vysoké politice tolik neangažoval, je uváděn jako administrátor litomyšlského biskupství.⁹² S tímto čestným titulem bylo tehdy spojeno už snad jen prestižní užívání biskupských pontifikálií, které dodávaly lesku liturgii v jindřichohradeckém chrámu. Obraz takto oděného Eliáše, který v kostele visel až do 17. století, jistě vídal i Bavorovský. Eliáš Čech v Jindřichově Hradci založil literátské bratrstvo, jež zpívalo i česky,⁹³ a jeho knihovna s mnoha prvotisky jistě obohatila farní knihovnu, kterou možná používal i jeden z jeho nástupců – Tomáš Bavorovský.

Na přelomu 15. a 16. století se v Jindřichově Hradci, kdy město stále platilo za baštu katolicismu, vystřídalo několik významných osobností. Po Eliášovi nastoupil za faráře další významný diplomat, **Jan Kaplicar**, dříve dlouholetý sekretář u Rožmberků. Byl svatovítským kanovníkem, děkanem vyšehradské kapituly a podle F. Teplého vykonával funkci světícího biskupa.⁹⁴ Z tohoto města pocházel humanisticky založený kněz **Václav Philomathes** († po r. 1533), znalec hudby a české gramatiky, který pomáhal při překladu Erasmova Nového zákona.⁹⁵ Snad v 80. letech 15. stol., ale možná i později, působil ve zdejším františkánském klášteře **bosák Jan Vodňanský** († po r. 1534), autor mnoha náboženských spisů s ostrou kritikou utrakvismu a později i německé reformace; napsal také první tištěný latinsko-český slovník zvaný *Lactifer* (Plzeň 1511).⁹⁶ Původem kališník, při studiích v Praze konvertoval, vstoupil k františkánům a za povstání roku 1483

II/2. Část kulturní – Hradeckých duchovní stránka, Jindřichův Hradec: obec Hradecká, 1927, 1932, I/2, 20, 85n, II/2, 247–251.

⁹¹ TEPLÝ: Dějiny města I/2, 21nn, II/2, 38–40; POKORNÝ Pavel R.: Knihovna Eliáše Čecha, in: Bibliotheca Strahoviensis 2 (1996) 131–135.

⁹² Administrátorem byl snad až do své smrti s jedinou krátkou přestávkou po roce 1474, kdy byl zvolen opat Jan Bavor litomyšlským biskupem.

⁹³ TEPLÝ: Dějiny města I/2, 92–93.

⁹⁴ TEPLÝ: Dějiny města I/2, 152.

⁹⁵ HORYNA Martin: Václav Philomathes: osudy autora a jeho díla, in: PHILOMATHES Václav: Čtyři knihy o hudbě. Musicorum libri quattuor, HORYNA Martin (ed.), Praha: KLP, 2003, xi–xiii.

⁹⁶ TRUHLÁŘ Josef: O životě a spisech známých i domnělých bosáka Jana Vodňanského, in: ČČM 58 (1884) 524–547; OSN XXVI, 862n; TEPLÝ: Dějiny města I/2, 91, 218; II/2, 250.

uprchl snad do Jindřichova Hradce nebo až do Jemnice.⁹⁷ Každopádně později vzpomínal, jak v Hradci „maje červenú nemoc“ složil píseň sv. Kateřině, patronce zdejšího františkánského kostela. V pozdějších letech působil spíše v kláštorech v Horažďovicích a Bechyni. Vodňanský se seznámil s pány ze Švamberka a krátce před smrtí sepsal pro Jindřicha staršího ze Švamberka vzpomínky na jeho předky. Staříčský „bosák“ býval možná zpovědníkem tohoto Jindřicha, jemuž také Bavorovský věnoval své poslední dílo – *Zrcadlo onoho věčného života*.

Ačkoli z Jindřichova Hradce pocházel jeden z nejdůležitějších vůdců Jednoty bratrské – Prokop († 1507),⁹⁸ do města ani do jeho okolí se bratří až na výjimky zpočátku nedostali. Jindřich z Hradce († 1507), předák katolických pánů, jinověrcům nepřál a poměry se nezměnily ani v lednu 1485 po sňatku s Anežkou z Cimburka, dcerou vůdce utrakvistů. Manželka zůstávala při své víře podobojí, ale ještě týž rok zemřela.⁹⁹ Teprve během první poloviny 16. století se na Jindřichohradecku pozvolna rozšiřují různé nekatolické směry, což platilo zejména o utrakvistech.¹⁰⁰ Kněz podobojí sloužil roku 1520 u špitálu a kostela sv. Alžběty pod městem, v kostele sv. Jakuba nad městem prý visely dvě ofěrnice na almužnu, aby každý mohl dávat peníze pro chudé svého vyznání.¹⁰¹ Třebaže roku 1533 jacísi sektáři vyvraždili a zapálili nedaleký klášter pavlánů v Nové Bystřici¹⁰² a páni z Hradce všemožně podporovali a upřednostňovali římskou stranu, vyznačovali se zdejší křesťané poměrnou náboženskou tolerancí. Roku 1523 hlásal ve městě Lutherovo učení františkán Benedikt z Plzně a to pod ochranou Adama z Hradce, čerstvě jmenovaného nejvyššího kancléře.¹⁰³ Jedním z nejvýznamnějších mužů tohoto období byl **Kliment Bosák**, kazatel v Jindřichově Hradci, jehož chválil i bratr Blahoslav. Proslul jako skladatel zbožných písní, které si oblíbili křesťané nejrůznějších vyznání (habrovanští, utrakvisté i „římané“). Kliment se roku 1524 v Praze účastnil sjezdu podobojích,¹⁰⁴ což se zřejmě natolik nelíbilo bechyňským františkánům, že hradecký konvent v noci přepadli a

⁹⁷ FOLTÝN Dušan (a kol.): Encyklopedie moravských a slezských klášterů, Praha: Libri, 2005, 329–330.

⁹⁸ MOLNÁR Amedeo: Neznámý spis Prokopa z Jindřichova Hradce, in: Husitský Tábor 6–7 (1983–1984) 423–448.

⁹⁹ TEPLÝ: Dějiny města I/2, 71n; srov. MACEK: Víra a zbožnost, 389.

¹⁰⁰ TEPLÝ: Dějiny města I/2, 89, 92, 145–147, 214–218, 293nn; II/2, 50.

¹⁰¹ TEPLÝ: Dějiny města I/2, 183n; srov. MACEK: Víra a zbožnost, 406.

¹⁰² VLČEK, SOMMER, FOLTÝN: Encyklopedie českých klášterů, 386.

¹⁰³ HLAVÁČEK: Čeští františkáni, s. 77 pozn. 144, s. 154.

¹⁰⁴ Účast na sjezdu podobojích někteří interpretují tak, že bývalý františkán se stal utrakvistou. Jireček jej považoval za minoritu, Teplý zase za kvardiána františkánů v Jindřichově Hradci (1470–1480), který zemřel v Brně již roku 1486. JIREČEK: Rukověť I, 92; II, 380; OSN IV, 421n; HREJSA: Dějiny křesťanství IV, 264, 270; TEPLÝ: Dějiny města I/2, 91; II/2, 250; MACEK: Víra a zbožnost, 390.

několik bosáků zajali.¹⁰⁵ O dvacet let později se konfesní problémy v klášteře řešily s chladnější hlavou. Františkán Jan z Klivice získal roku 1547 všechna dobrozdání a povolení a mohl řádně přestoupit ke kališníkům.¹⁰⁶

Tolerantní prostředí zdejšího křesťanstva by se jistě dalo nazvat „erasmiánské“. V roce 1530 do Jindřichova Hradce přišel **Jan Petřík z Benešova** († 1559) a stal se učitelem malých synů Adama z Hradce, čtyřletého Jáchyma a o rok mladšího Zachariáše.¹⁰⁷ Ve Vídni získal titul bakaláře a poté, nejpozději od roku 1527, vedl školu v Českých Budějovicích, kam se po službě u pánů z Hradce roku 1536 vrátil jako městský písař. Na výchovu zámeckých dětí se Petřík důkladně připravoval a pořizoval si překlady různých mravoučných děl od antických i současných autorů. Některé latinské či německé spisy překládal také na přání členů a hostů panského dvora. Většina takto vzniklých knih, které vyšly tiskem, se nedochovala,¹⁰⁸ ale Petřík některé své překlady po roce 1554 opsal a tento rukopisný sborník určený Jindřichovi z Hradce je dnes uložen ve Strahovské knihovně.¹⁰⁹ Pro nás je důležité, že Jan Petřík je vedle náměšťské biblické skupiny nejplodnějším překladatelem Erasma Rotterdamského do češtiny ve 30. letech 16. století.

Již roku 1507 existoval ve městě skromný „domek jeptišek“. Roku 1534 kněžna Anna Hradecká z Münsterberku († 1545), matka Adama z Hradce, spolu se svou dcerou Annou z Hradce († 1570), vdovou po Jindřichovi z Rožmberka († 1526), založila ve své vdovské rezidenci u františkánského kláštera ústav pro ošetřování malomocných – špitál sv. Kateřiny. Dva domy byly určeny pro pět bekyň, které se zde mají starat o deset nemocných žen. Do tohoto tzv. **Klášteříčku** pak obě Anny, kněžna i její dcera, vstoupily. Jejich příklad později následovaly také vnučka kněžny Voršila a vdovy po pánech z Hradce: Anna z Rožmitálu a Anna z Rožmberka. Duchovní správa sester byla svěřena františkánům. Ti díky bohaté nadaci kněžny Anny udrželi svoji komunitu ve městě až do třicetileté války. K nadaci připojila důležitou podmínku, že pokud by „v Hradci u svatý panny Kateřiny bratří bosáků nebylo, než nějakí poběhlci, aneb spletenci, aneb luteryáni, kteříž by se s církví svatú nesrovnávali, aby těm a takovým nic dáváno nebylo.“¹¹⁰ Zatímco

¹⁰⁵ Nicméně kazatel, na kterého měli nejvíce spadeno, utekl skokem z okna své cely. Ráno zakročil hejtman jindřichohradeckého zámku (Adam z Hradce byl v té době u krále v Uhrách), únosce dopadl a nechal si předvolat hradeckého kvardiána, jenž prý byl strůjcem té zrady. Srov. TEPLÝ: Dějiny města I/2, 182n.

¹⁰⁶ BOROVÝ Klement (ed.): Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické, I. díl, Akta konsistoře utrakvistické, Praha: I. L. Kober, 1868, 211; TEPLÝ: Dějiny města I/2, 217n.

¹⁰⁷ PLETZER Karel: Českobudějovický písař Jan Petřík z Benešova (příspěvek k dějinám české literatury XVI. století), in: JSH 28 (1959) 17–24, 40–47.

¹⁰⁸ Knihopis č. 2363, 2364, 2576, 17554.

¹⁰⁹ Strahovská knihovna sign. D G V 21. Naopak Petříkův vztah k Rožmberkům byl spíše nepřátelský.

¹¹⁰ TEPLÝ: Dějiny města I/2, 215n; II/2, 261n; VLČEK, SOMMER, FOLTÝN: Encyklopedie českých klášterů, 277; KOBLASA Pavel: Klášteříček v Jindřichově Hradci, pamětihodnost se slavnou minulostí, in: Výběr 43/3

se františkánům v Hradci dařilo reformaci vzdorovat, komunita minoritů postupně upadala. Podle nepřímých dokladů se někteří řeholníci, podobně jako v dalších klášterech v Čechách (např. v Kadani), přidali k protestantům a zbylí po roce 1560 odešli do Jihlavy.¹¹¹

Od počátku 16. století sloužili ve městě vedle faráře také čtyři kaplani.¹¹² Po roce 1515 nenašel jindřichohradecký archivář Fr. Teplý dlouho jméno zdejšího správce farnosti. Teprve v letech 1537, 1544 a 1547 se uvádějí faráři Vít, Havel a Tomáš, které Teplý z neznámých důvodů považoval za opaty zchudlého milevského kláštera, jehož majetek ovládali Švamberkové.¹¹³ Snad jej k tomu vedla skutečnost, že Havel se označuje jako prelát a roku 1550 se opravdu hradeckým farářem stal milevský opat Jan Braun († 1562). Dnes však víme, že opatův předchůdce se jmenoval Jan a minimálně do roku 1543 sídlil ještě v milevském klášteře.¹¹⁴ Proto lze s jistou dávkou pochybností považovat faráře Tomáše, zmíněného 25. dubna 1547,¹¹⁵ za našeho Tomáše Bavorovského, třebaže na jeho působení v Jindřichově Hradci ukazují některé skutečnosti jen nepřímo.

I.4.4. Plzeň

Podobné náboženské dějiny, jaké jsme mohli sledovat na Rožmberském rodovém sídle, měla také západočeská metropole. Třebaže na počátku husitské revoluce stála Plzeň na straně radikálů, jež dokonce své „Město slunce“ pokládali za nejvýznamnější z pěti vyvolených měst, která jediná měla přežít brzký konec světa, stala se zde husitská orientace pouhou epizodou, jež skončila v březnu 1420 odchodem radikální menšiny na Tábor.¹¹⁶ Z husitského střediska se Plzeň proměnila v katolickou pevnost, která později dokázala odolat obléhání tábořských a sirotčích vojsk trvajícím bezmála deset měsíců. Osvobození Plzně v neděli 9. května 1434, krátce před definitivním lipanským vítězstvím, se pak jako „Nový svátek“ každoročně po dlouhá staletí v západočeské metropoli připomínalo slavnostním průvodem a bohoslužbou, při které měl místní farář zpravidla

---

(2006) 217–221; NOVOTNÝ Miroslav: Páni z Hradce a jindřichohradecké konventy, in: JAN Libor, OBŠUSTA Petr: Ve stopách sv. Benedikta. Sborník příspěvků z konference Středověké kláštery v zemích Koruny české konané ve dnech 24.–25. května 2001 v Třebíči, Brno: Matice moravská, 2002, 159–171, 169.

¹¹¹ NOVÁKOVÁ Stanislava: Několik otazníků kolem odchodu minoritů z Jindřichova Hradce do Jihlavy, in: Jindřichohradecký vlastivědný sborník 13, 2001, 46–49. Roku 1563 již špěla ke konci přestavba kláštera na špitál.

¹¹² TEPLÝ: Dějiny města I/2, 86–87, 149; II/2, 267–270.

¹¹³ TEPLÝ: Dějiny města II/2, 48–49.

¹¹⁴ BUBEN Milan M.: Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. II./1, Řeholní kanovníci, Praha: Libri, 2003, 108, 111.

¹¹⁵ TEPLÝ: Dějiny města II/2, 49, 300.

¹¹⁶ ČORNEJ: Velké dějiny, V., 224, 237.

protihusitské kázání.¹¹⁷ Ještě dnes připomíná porážku husitů znak Plzně, kam se dostal velbloud ukořistěný statečnými obránci města z ležení sirotků. Papežské klíče pak Plzeňští do znaku získali roku 1466 jako symbol věrnosti Římu. Za vlády Jiřího z Poděbrad se totiž město stalo členem opoziční Strakonické, později Zelenohorské jednoty a vedlo s českým králem válku. O důležitosti a významu Plzně pro katolíky svědčí také skutečnost, že v této nepokojné době zde našla útočiště pražská kapitula a konzistoř, a to hned dvakrát (v letech 1448–1453, 1467–1479).¹¹⁸ Plzeňští arcijáhni, podobně jako bechyňští, byly často významnými osobnostmi a několikrát se dostali do samého čela ve vedení pražské diecéze. Neobvyklá situace nastala v případě Martina ze Strašecího, který zastával zároveň pražské i plzeňské arcijáhenství a roku 1462 se stal spoluadministrátorem vedle Hilaria Litoměřického.¹¹⁹ Také Jan Podbradský z Pouchova se stal roku 1543 jedním ze dvou administrátorů možná ještě v době, kdy byl plzeňským arcijáhнем.¹²⁰

Nepřekvapí tedy, že v květnu roku 1534, sto let po slavném osvobození města, udělil papežský legát Petr Pavel Vergerius plzeňskému faráři Matoušovi Švihovskému právo, podle něhož směl on i jeho nástupci nosit ve farním kostele sv. Bartoloměje o nedělích a slavnostech mitru, berlu a další pontifikálie; také právo světit různé bohoslužebné předměty uvnitř plzeňských hradeb.¹²¹ Legát tak učinil na žádost faráře, který byl patrně inspirován nedávnou návštěvou vídeňského biskupa Johanna Fabri, jenž v Plzni světil nový oltář. V době sedisvakance pražského arcibiskupství a intenzivního pronikání německé reformace bylo právo nošení pontifikálií nejen významnou poctou pro město, ale i na první pohled viditelnou propagací prořímského náboženství plného obřadnosti a lpění na tradičních rituálních projevech. Čtyři roky nato, opět na prosbu faráře Matouše, udělil další legát, Jan Moronus, odpustky pro účastníky poutních bohoslužeb v plzeňském kostele sv. Bartoloměje. K osobnosti faráře Matouše Švihovského nutno

---

¹¹⁷ Nový svátek schválil roku 1448 papežský legát kardinál Jan Carvajal a udělil účastníkům stodenní odpustky. Slavil se v neděli po svátku sv. Stanislava (8. května), což vždy připadlo do velikonoční doby. Patrně jen pokud se Nový svátek kryl s Letnicemi, překládal se na všední den (v roce 1611 to bylo ve středu 8. května). Naposledy se slavil roku 1942. SMETANA Josef: Nový svátek Plzeňský, in: ČKD 23 (1846) 553–566; STRAKA Cyril: „Nový svátek“ v Plzni 1611, in: ČČM 85 (1911) 172–173; BĚLOHLÁVEK Miloslav: Antihusitská tradice v Plzni a boj proti ní (Nový svátek), in: Husitský tábor 4 (1981) 197–202; HEJNIC Josef, POLÍVKA Miloslav: Plzeň v husitské revoluci. Hilaria Litoměřického „Historie města Plzně“, její edice a historický rozbor, Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1987, 46–47.

¹¹⁸ Pro konec druhého exilu se většinou uvádí rok 1478, kdy byl v Olomouci uzavřen mír mezi králi Vladislavem a Matyášem. MACEK: Věra a zbožnost, 175, 179 však pro skutečný návrat administrátora i kapituly uvádí rok následující. Ovšem KADLEC: Přehled, 314 píše, že kapitula se vrátila již roku 1572 a ještě jednou z Prahy na krátko uprchla za bouřlivých událostí roku 1483.

¹¹⁹ MAŘÍK: Administrátoři a svatovítská kapitula, 322; PODLAHA: Series, s. 89, č. 576.

¹²⁰ PODLAHA: Series, s. 119–120, č. 695; Jinde se ale uvádí rok 1544, např. HLEDÍKOVÁ Zdeňka, POLC Jaroslav V. (ed.): Pražské arcibiskupství 1344–1994, Praha: Zvon, 1994, 310.

¹²¹ DOUŠA: Udělení práva nosit biskupské odznaky plzeňským farářům v roce 1534, c.d., 79n.

připomenout, že byl zemským komturem řádu německých rytířů a zároveň jedním z posledních členů tohoto řádu v zemích České koruny (vyjma Chebu, který patřil do sousední bailie). Plzeňská fara byla v rukou německých rytířů od roku 1322 a počátkem 16. století Plzeň převzala po Opavě funkci centra českomoravské řádové provincie – bailie. Opavský komtur Georg Fink, stejně jako krátce před ním velmistr řádu v Královci, Albrecht z Hohenzollernu-Ansbachu, téměř s celým Pruskem konvertovali k luterství. Takto oslabený řád nemohl nijak zabránit postupu krále Ferdinanda, který po smrti Matouše Švihovského roku 1546 světil patronátní právo farního kostela radě města Plzně (stejně jako několik let před tím v Opavě).¹²²

Jiné řeholní řády – žebravé – působily ve městě dále, třebaže s velkými obtížemi. Na severozápadní straně stával dominikánský klášter sv. Ducha, který po husitských válkách získal ke druhé straně konventu nový, větší kostel sv. Markéty. Roku 1524 byl stanoven maximální počet řeholníků na osm a později jim král Ferdinand zakázal kázání v němčině, neboť byli podezřelí z šíření protestantismu. Roku 1526 prý německý kazatel tohoto „černého“ kláštera „rouhavě kázal, dotýkaje se všetečně Říma.“¹²³ V polovině 16. století zde údajně působilo jen několik málo cizinců nevalné mravní úrovně a po návštěvě Petra Canisia hrozilo, že jejich klášter připadne jezuitům.¹²⁴ Jihovýchodní kout středověkého města pak zaujímá františkánský konvent u kostela Panny Marie. Zdejší minorité (konventuálové), kteří podobně jako dominikáni obývali město již od jeho založení, se museli roku 1460 rozhodnout, zda se vystěhují nebo přejdou k přísnějším observantům, jimž byl podle papežského nařízení klášter předán. Zatímco ještě roku 1524 král na naléhání měšťanů musel vydat nařízení, že v klášteře nesmí být víc než deset mnichů, o padesát let později zde přebývali pouze dva. Plzeňský konvent patřil mezi několik málo františkánských klášterů v Čechách, které obtížné 16. století přečkaly.¹²⁵ Právě v době, kdy arcikníže Ferdinand, místopředseda českého království, kvůli moru přesunul své sídlo na několik měsíců (1554/1555) do Plzně a ostře zde zakročil proti stoupencům luterství a Jednoty bratrské z řad české šlechty,¹²⁶ působil ve městě

---

¹²² VLČEK, SOMMER, FOLTÝN: Encyklopedie českých klášterů, 146, 430; FOLTÝN: Encyklopedie moravských a slezských klášterů, 101–102, 535; ADAM Petr: Němečtí rytíři, Svitavy: Trinitas, 1998; BUBEN Milan: Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích, I. díl, Řády rytířské a křižovnické, Praha: Libri, 2002, 82–89.

¹²³ DOUŠA: Udělení práva, 76.

¹²⁴ STRNAD Josef: Snahy o zřízení kolleje jesuitské v Plzni, in: Sborník historický (1885) 333–338, zvl. 334, pozn. 4; BĚLOHLÁVEK Miloslav: Dominikánský klášter v Plzni, 1300–1950. Inventář, Plzeň: AMP, 1960, 2.

¹²⁵ VLČEK, SOMMER, FOLTÝN: Encyklopedie českých klášterů, 426–430; BĚLOHLÁVEK Miloslav: Františkáni v Plzni, 1336–1950. Inventář, Plzeň: AMP, 1960, 2–3.

¹²⁶ TOMEK, Dějepis XII, 58; BŘEZAN: Životy II, 691.

františkánský kazatel Jan Bosák z Chyše. Roku 1555 vyšlo jeho *Enchiridion* – knížka o svátostech a jiných církevních pořádcích.¹²⁷ Bohužel o Janovi z Chyše nevíme víc, než co sám o sobě v knize prozradil, a tak jeho případný kontakt s Tomášem Bavorovským zůstává nezodpovězenou otázkou.

Po roce 1546 byli na místo plzeňského faráře – infulovaného preláta – dosazováni světší kněží, kteří se již mohli stát plzeňskými děkany nebo i arcijáhny, jak tomu bylo v Českém Krumlově. V Plzni byly tyto funkce zpočátku rozděleny mezi různé osoby, neboť řádoví faráři zpravidla vyšší úřady v církevní správě (s výjimkou biskupství) nezískávali. V lednu 1546, čtyři dny po smrti faráře Matouše Švihovského, vystupují vedle sebe „kněz Václav z Křákova arcipřítel a kněz Šimon Smutek děkan plzeňský.“¹²⁸ Měšťané si ale za svého duchovního správce nezvolili ani jednoho z nich. Vybrali si Jana Přeštického, ovšem ten podle některých historiků ještě téhož roku z Plzně odešel.¹²⁹ V budoucnu se stal v Praze scholastikem svatovítské kapituly a proboštem u Věch svatých.¹³⁰ Teprve další farář, Tomáš Bavorovský, byl po smrti Václava z Křákova v dubnu 1551 administrátorem pověřen vedením plzeňského arcijáhenství¹³¹ a po Tomášovi se spojení obou úřadů stalo pravidlem. O děkanské funkci, kterou mohl zastávat kterýkoli farář plzeňského děkanátu, se však nemluví.

Katolická, prořímská orientace Plzně i výhodná západní poloha na cestě do Bavorska, především do Norimberka, umožnily ve městě brzký rozvoj humanistického vzdělání. Pro mnohé konzervativní utrakvisty byl humanismus spojen se zpohanštělou Itálií, proto bývala Praha v tomto ohledu zpočátku pozadu. Nepřekvapí tedy, že to byla právě Plzeň, kde se v Čechách s největší pravděpodobností vytiskla první kniha. Často zmiňovaný rytířský román *Kronika Trojanská*, jejíž obsah nejspíš souvisí se stále živou tradicí obleženého a vítězného města, není prvním tiskem, protože uváděný rok 1468 znamená jen dopsání rukopisné předlohy. Teprve roku 1476, kdy v Plzni sídlila pražská kapitula s administrátorem v čele, vyšla snad první kniha: *Statuta synodalia Arnesti*,

¹²⁷ Knihopis č. 3474; JIREČEK: Rukověť, 91. Dedikaci Jáchymovi z Hradce napsal Jan z Chyše 26. listopadu 1554 a kniha byla vytištěna v Praze 13. března 1555 u Jana Kosořského.

¹²⁸ 15. ledna plzeňský děkan Šimon Smutek snad zastupoval nedávno zemřelého plzeňského faráře Matouše Švihovského, který jen o devět dní dříve, tedy 6. ledna 1546, vystupoval společně s dalšími duchovními v téže věci – vydával s nimi vidimus listiny pro kostel v Druztově: „Matheus de Švihow, per Bohemiam et Moraviam generalis comendator ordinis Teutonicorum, parrochus Pelsnensis, et Wenceslaus de Krzakow archidiaconus Pelsnensis“ AMP, listiny, karton 24, sign. I 336 a I 337, inv. č. 271 a 272. Srov. BĚLOHLÁVEK Miloslav: Archív města Plzně (Městská správa). Inventář II. Listiny 1293–1879, Praha: TEPS místního hospodářství, 1976, 63.

¹²⁹ PODLAHA Antonín: Posvátná místa Království českého, Díl II.: Vikariáty: Berounský, Bystřický a Plzeňský, Praha: Dědictví Svatojanské, 1908, 226; BECKOVSKÝ: Poselkyně, 120.

¹³⁰ PODLAHA: Series, s. 127, č. 700.

¹³¹ Viz příloha č. 3.

Missale ecclesiae Pragensis a Agenda Pragensis. Tím byla odstartována tradice českého knihtisku. V plzeňských knihtiskařských dílnách či dílně, která vícekrát změnil majitele, se pak tisknou především české překlady nejrozšířenějších náboženských děl. Několikrát zde vychází *Nový zákon*, překlady církevních otců, ale již také naučná a zábavná literatura. Rovněž v Praze se utrakvisté rychle naučili tiskařskému řemeslu, ale Plzeň v osobě tiskaře Mikuláše Bakaláře (Štětiny) si stále udržovala vysokou úroveň. V úzké spolupráci s Norimberkem pokračuje i další plzeňský tiskař Jan Pekk společně s překladatelem a spisovatelem Janem Mantuanem-Fenclem. Po Pekkově smrti ještě krátce v jeho dílně tiskl Tomáš Bakalář, ale ve třicátých letech 16. století zadlužená plzeňská dílna se svou činností končí, a tak knihtisk na dlouhou dobu ze západočeské metropole zmizel.¹³² To byl také jeden z důvodů, proč se Tomáš Bavorovský s tiskem svých prvních děl musel obrátit do vzdálenějších měst – Prahy a Prostějova.

V souvislosti s homiletickou činností Bavorovského je také důležité připomenout lpění plzeňských na češtině. Třebaže západní česká metropole byla v čilém kontaktu s Němci a rychle vstřebávala jejich rozvíjející se kulturu, usnesla se roku 1500 městská rada na tom, aby Němci nebyli přijímáni ani za měšťany, ani za poddané v městských vesnicích, ani si nesměli najímat domy ve městě, dokud by se nenaučili česky. Proto mohlo být roku 1526 v Plzni nařízeno, aby se kázalo jen česky a ne německy, neboť je „německý národ ... starým kvasem bluduov nakažen“.¹³³

Současně s knihtiskem se začíná na plzeňské škole učit podle zásad humanismu, který postupně vytlačuje tradiční a nemoderní scholastiku. Jindřich Egrerz, absolvent boloňské univerzity a farář v Českých Budějovicích, ještě krátce po roce 1470 lákal ke svému kostelu nadaného Václava z Rokycan, rektora školy v Plzni, kde se nejen málo platí, ale musí se učit úpadková scholastika: „pestré žvanění dialektiků a sofistické důkazy stále o tomtéž: podle Jeronýma o mouchách a žábách, jimiž byli postiženi Egypťané, a o podobných věcech.“ Díky prohlubování styků s Rožmberky, Českými Budějovicemi a pražskou metropolitní kapitulou, kde získalo kanovníckou hodnost i několik plzeňských rodáků, ale především rozšířením spojení s cizinou, stává se již koncem 15. století škola v Plzni, vedle krumlovské, střediskem humanistického vzdělání. První známý učitel, který měl potřebný rozhled a udržoval kontakty nejen se vzdělanci na Českém Krumlově, ale i ve Vídni, v Bologni, Lipsku, Olomouci, ve Vratislavi a v Praze, byl po roce 1503 **Šimon Fagellus Villaticus** (Bouček Venkovánek). Ten, jak sám uvádí ve své básni, snad již před

¹³² HOŘEC: Počátky české knihy, 18–28, 43–45, 92–94.

¹³³ DOUŠA: Udělení práva, 77.

rokem 1510 (ale jistě před rokem 1516) seznamoval své studenty vedle antických klasiků (Cicerona, Vergilia, Ovidia, Horatia, Seneky, Lucretia a dalších) také se soudobými humanisty, zvláště s **Erasmem Rotterdamským**. Po Šimonovi učil ve škole nejspíš výše zmíněný **Jan Mantuán Fencel** († 1544/45), horlivý překladatel a nakladatel. Tento plzeňský rodák studoval v Lipsku a roku 1518 začal v Norimberku vydávat různé knihy a vícejazyčné učebnice. Od října 1519 se natrvalo usadil v Plzni a stává se členem městské rady. Pravděpodobně se autorsky podílel na veršované bajce *Rada zhovadilých zvířat a ptactva k člověku* (Plzeň 1528) a proslulé satire *Frantovy práva*, kterou podle starší italské verze upravil plzeňský lékař Jan Franta. Na tento vtipně napsaný zákoník pivního bratrstva naráží i Tomáš Bavorovský v předmluvě k *Postile české*, kde jej řadí mezi „světské, někdy dosti oplzlé knihy.“ Ale Mantuán vydával také první české modlitební knížky. Překlad *Zahrádky duše* doplnil o životopisy českých světců a věnoval Johance z Velhartic, abatyši svatojiřského kláštera v Praze. Pro předmět našeho studia je třeba připomenout, že plzeňskému faráři Matoušovi Švihovskému OT věnoval Mantuán kazatelskou příručku *Enchiridion seu manuale curatorum dans predicandi modum tam latino quam vulgari Boemo sermone omnibus curatis cum utile tum necessarium* (Norimberk 1518).

Dalším humanistickým učitelem plzeňské školy kolem roku 1524 byl **Ondřej Strojek**, pozdější městský písař, který je známý svými překlady Erasma a Lorenzo Vally. Po něm následuje **Bernard Krumlovský**, absolvent vídeňské univerzity, který na škole podporoval pěstování latinské poezie. Mezi plzeňské učitele v polovině 30. let patřil pravděpodobně také **Jindřich Scribonius** z Horšovského Týna, pozdější administrátor a probošt pražského kostela. Ještě kolem roku 1540 byla škola v rukou odchovanců humanisticky orientovaných univerzit ve Vídni a Lipsku (tehdy ještě katolickém) a udržovala dobré styky se stoupenci Erasma Rotterdamského (pražským kanovníkem Šimonem Villatikem a olomouckým biskupem Janem Dubraviem). Ale v následujících letech čekal Plzeň pozvolný obrat dosavadní čistě katolické orientace. Zdejší žáci sice stále jezdí za studiem do Vídně, začíná však převažovat Lipsko s již protestantskou většinou, a dokonce bychom je našli na proslulé vitemberské univerzitě, kde byl po Lutherově smrti vůdčí osobností Filip Melanchthon. Jistým vodítkem této orientace může být i roku 1542 uvedené jméno plzeňského kantora Zwickowa, neboť proslulé gymnázium ve Cvikově bylo tehdy předním střediskem reformačního humanismu. Po tomto zjištění nepřekvapí, že se správcem školy pravděpodobně roku 1550 mohl stát absolvent pražské utrakvistické

univerzity, na kterou současně po více než sto letech trvající přestávce začínají odcházet také studenti z Plzně.¹³⁴

Zde je třeba se zastavit a době, ve které Tomáš Bavorovský spravoval plzeňskou farnost a proslovil ona postní kázání, se věnovat podrobněji. Plzeň v Čechách stále hrála roli jednoho z nejdůležitějších center křesťanství věrného Římu. V únoru 1539 si král Ferdinand právě toto město zvolil pro sjezd říšských katolických knížat sdružených do tzv. norimberského spolku, který vznikl jako protiváha protestantského spolku šmalkaldského.¹³⁵ O sedm let později, tedy v roce údajného nástupu Bavorovského do Plzně, se už schylovalo k válce mezi císařem Karlem V. a severoněmeckými protestanty. Tehdy se šlechta a většina královských měst začaly bouřit proti požadavkům panovníka přispět na pomoc svému bratru a řešit náboženský konflikt silou. Plzeň ovšem jako jedno z mála měst uposlechla výzvu krále a poslala mu svoji vojenskou hotovost, které nakonec nebylo třeba. Její věrnost byla odměněna právem prvního hlasu a místa na sněmech hned po Praze, potvrzením starších privilegií (osvobození od placení cel a mýt v obchodu) a především se společně s Českými Budějovicemi a Ústím nad Labem vyhnula citelným postihům, kterými Ferdinand potrestal neposlušnost ostatních královských měst.¹³⁶ Třebaže sankční postup panovníka směřoval také do náboženské sféry, členové Jednoty bratrské byli nuceni buď konvertovat ke straně podjednou či podobojí nebo odejít z Čech, následný vývoj zatím nespěl ke konfesionalizaci.

Uvedeným správcem plzeňské školy někdy kolem roku 1551 byl **Tomáš Husinecký z Vodňan** († 1582), který kromě pražské krátce navštívil i univerzitu v Lipsku (zapsán 1549). Po krátkém, maximálně asi tříletém, působení v Plzni odešel Husinecký studovat medicínu do Štrasburku, Curychu, Padovy a nakonec do Říma, kde konečně získal doktorát. Po návratu roku 1557 působil jako profesor na Karlově univerzitě a stal se uznávaným lékařem.¹³⁷ Jaké mohl mít tento rektor školy vztahy s tehdejší plzeňským arcijáhnem Tomášem, vlastně krajanem, se dá jen stěží odhadovat. O obsazování školy a její správu se již starala městská rada. Ta ovšem často dbala na doporučení faráře, pražské kapituly či jiné důvěryhodné osoby. Od padesátých let do roku 1576 se město při volbě školního správce z absolventů Karlovy university současně obracelo na jejího rektora

---

¹³⁴ V širších souvislostech srov. BÉLOHLÁVEK Miloslav: Plzeň – obraz města předbělohorské doby, in: FHB 15 (1991) 101–138, 114–115.

¹³⁵ VOREL: Velké dějiny VII, 144.

¹³⁶ VOREL: Velké dějiny VII, 201.

¹³⁷ HEJNIC: Latinská škola v Plzni, 21–22; Rukověť II, 374–375.

s žádostí, aby zvoleného uchazeče potvrdil.¹³⁸ O sblížení Plzně (a možná i jejího faráře) s utrakvisty a melanchthoniány svědčí také další okolnosti. Osobnost plzeňského faráře a kazatele Tomáše Bavorovského zaujala luteránského studenta Matouše Cerva z Jáchymova natolik, že mu roku 1552 dedikoval svoji latinskou báseň vydanou ve Vitemberku.

Z řečeného vyplývají historiky dosud opomíjené sklony tradičně katolických měst, v našem případě Plzně a Českého Krumlova, k německé reformaci, které lze sledovat přibližně od 40. let 16. století. Sympatie si získal přinejmenším propracovaný systém výuky na luteránských školách, kam katoličtí měšťané posílali své syny. Ve stejném období lze sledovat také příklon pražského vysokého učení a českých utrakvistů k univerzitám v Sasku. V té době se jednalo o nastolení nového arcibiskupa, který měl konečně sjednotit katolíky a kališníky do jediné církve. Měl se jím stát erasmiánsky laděný vychovatel královských dětí, litoměřický probošt Jan Horák Hazemberger z Milešovky.¹³⁹ Ten, když ještě učil na lipské univerzitě, sice proslul jako Lutherův odpůrce, ale jinak byl pro své tolerantní postoje roku 1545 na zemském sněmu jednomyslně od stavů zvolen a navržen králi za kandidáta na pražské arcibiskupství. Stavovský odboj tato slibná jednání sice přerušil, ale neukončil. Kromě toho také probíhající tridentský koncil, který byl právě v této době přerušen jen kvůli osobnímu nedorozumění mezi císařem a papežem, posiloval naděje na brzké dorozumění některých vyznání. To pravděpodobně vedlo ke sblížení katolíků s utrakvisty a mnohdy i německými protestanty v Sasku, jejichž vůdčí osobou se po Lutherově smrti stal mírnější Filip Melanchthon. Pro nás však nejzajímavější osobností, jejíž dílo bylo přijatelné snad všemi křesťanskými směry v Čechách, je Erasmus Rotterdamský.

---

¹³⁸ HEJNIC: Latinská škola v Plzni, 44.

¹³⁹ Rukověť II, 332–336.

I.5. Exkurz: Recepce Erasma Rotterdamského v českých zemích¹⁴⁰

Nejednoho teologa nebo historika může překvapit skutečnost, že uznávaný římskokatolický prelát Tomáš Bavorovský se ještě ve 2. polovině 16. století hrdě hlásil k Erasmovi Rotterdamskému. Vždyť Erasmus byl a je pokládán za kontroverzní osobnost, která výrazně přispěla ke vzniku reformace. Ačkoliv zemřel roku 1536, aniž by opustil jednotu římské církve, velmi brzy se jeho spisy dostaly na inkviziční seznamy zakázaných knih. Také v poslední době se naprostá většina studií, které se zabývají recepcí Erasma v Čechách, zaměřila na zdejší reformační prostředí utrakvistů a Jednoty bratrské. Následující řádky by tedy chtěly načrtnout historiky mnohdy opomíjený ohlas Erasma mezi českými katolíky, kteří hájili jednotu s římským biskupem a protestantské teologické směry odmítali. Cílem této kapitoly bude hlavně shrnout a připomenout výsledky dosavadního bádání.¹⁴¹

Dílo Tomáše Bavorovského může zaujmout nejen květnatou a živou češtinou, ale i důrazem na etické hodnoty, jejichž oporu autor hledal téměř výhradně v Písmu svatém. Tento biblicismus byl tehdy mezi křesťanskými humanisty již delší dobu populární. Čerpání argumentů z pramene společného všem konfesím kromě toho umožňovalo mnohem širší přijetí autora a jeho díla, což bylo zvláště v českých zemích zapotřebí. Tomáš většinou jen minimálně užívá starověké církevní otce a občas připomene nějakou příhodu či zkušenost ze současnosti. Tento způsob výkladu evangelií plně odpovídá Erasmovu návodu, jak zacházet s biblickým textem. Ostatně na Erasma se Tomáš Bavorovský odvolává hned v předmluvě ke své *Postile*, kde cituje jeho slova z proslulého

---

¹⁴⁰ Tato kapitola je přepracovanou verzí dvou mých článků, které jsou nyní v tisku: Recepce myšlenek Erasma Rotterdamského, c. d.; Tomáš Bavorovský († 1562), a priest *sub una*, and the vogue of Erasmus in the Czech lands, in: The Bohemian Reformation and Religious Practice, Vol. 8, Papers from the 8th International Symposium on the Bohemian Reformation and Religious Practice sponsored by the Philosophical Institute of the Academy of Sciences of the Czech Republic held at Vila Lanna, Prague, 17–20 June 2008, DAVID Zdeněk V., HOLETON David R. (ed.), Prague: Main Library, Academy of Sciences of the Czech Republic, 2010?

¹⁴¹ Z bohaté literatury uveďme alespoň: BARTOŠ František Michálek: Erasmus a česká reformace, in: Theologická příloha Křesťanské revue 23 (1956) 7–12, 34–41; VINTR Josef: Erasmus Rotterdamský a český humanismus, in: Dějiny a současnost 10/1 (1968) 4–7; ŘÍČAN Rudolf: Die tschechische Reformation und Erasmus, in: *Communio viatorum* 16 (1973) 185–206; KOLÁR Jaroslav: Erasmovská recepcie v české literatuře předbělohorské doby, in: *Miscellanea* 4 (1984) 232–287; SVATOŠ Michal, SVATOŠ Martin: Živá tvář Erasma Rotterdamského, Praha: Vyšehrad, 1985; HEJNIC Josef: Erasmus Rotterdamský a české země v druhém desetiletí 16. století, in: *LF* 109 (1986) 214–221; BOHATCOVÁ Mirjam: Erasmus Rotterdamský v českých tištěných překladech 16.–17. století, in: *ČNM*, řada historická 155 (1986) 37–58; MOLNÁR Amedeo: Erasmus a husitství, in: *Miscellanea* 4 (1987), č. 2, s. 207–232; FEJTOVÁ Olga, PEŠEK Jiří: Recepce díla Erasma Rotterdamského v měšťanském prostředí v Čechách na přelomu 16. a 17. století, in: *Miscellanea* 17 (2001–2002 [vyd. 2003]) 13–28. Všeobecnou literaturu k Erasmovi shrnuje např. důkladný poznámkový aparát ke knize ERASMUS ROTTERDAMSKÝ: O svobodné vůli, SANETRNÍK David (ed.), překlad Karla Korteová, Praha: OIKOYMENH, 2006. Nejvíce jsme vycházeli z prací R. Říčana a M. Bohatcové.

prologu k *Parafrázi na Matoušovo evangelium*. Oba autoři, Tomáš i Erasmus, ve svých úvodech svorně hájí právo chudých a nevzdělaných na četbu Písma svatého v jejich mateřštině.¹⁴² Podobně skutečnost, že uznávaný katolický kazatel Tomáš Bavorovský ještě v padesátých letech 16. století úzce spolupracoval jak s údajným utrakvistou Janem Straněnským, tak dokonce s luteránským Matoušem Cervem, může nezasvěcené badatele překvapit. Nicméně i tato okolnost nasvědčuje tomu, že vliv Erasma Rotterdamského, jehož tolerance a snaha o nadkonfesijní postoj byly pověstné, trval a rozvíjel se dál.

Rádi bychom se zde pokusili odpovědět na otázku, proč se Bavorovský, uznávaný katolický prelát, nebál v době příchodu jezuitů do Prahy hrdě se hlásit k Erasmovi. Je známo, jak byl tento kníže humanistů přijímán téměř všemi křesťanskými směry. To ovšem také znamenalo, že po nástupu konfesionalizace, jež se dává do souvislosti s jezuitou a tridentským koncilem, bude téměř všemi odmítnut. Jak ještě uvidíme, erasmiánství Tomáše Bavorovského nebylo v Čechách ojedinělé a trvalo poměrně dlouho, než se dostalo mezi vymírající teologické směry.

V pramenech pocházejících z českých zemí se poprvé můžeme se jménem holandského učenice setkat v souvislosti s jeho dnes asi nejznámějším dílem: *Chválu bláznivosti* (řecky zvanou *Móriás enkómion*). A již tenkrát byli touto satirou osloveni jak utrakvisté, tak i přísní katolíci. Na jedné straně to byl horlivý kališník a humanista **Řehoř Hrubý z Jelení**, jenž pro staroměstské konšely onu *Mórii* roku 1513 jako první přeložil do národního jazyka. Snažil se tak konzervativním utrakvistům přiblížit nejnovější trendy humanistického světa, které mohly přispět k posílení jejich postoje v opozici k římské církvi a také k udržení kroku s rozvinutou kulturou katolického západu a jihu. Bohužel, jak o tom nepřímo svědčí průzkum měšťanských knihoven, tištěného vydání a většího rozšíření se překlad, ani originál v latině, pravděpodobně nedočkal.¹⁴³

Na katolické straně, která zůstávala věrná Římu, se ve stejné době *Mória* (ale také *Rukověť křesťanského rytíře* a další Erasmovy knihy) dostala do rukou vzdělaným členům

---

¹⁴² V *Paraphrasis in evangelium Matthaei* (Basilej 1522) Erasmus rozvádí svoji obranu Bible v národním jazyce nastíněnou již ve starších pracích: v předmluvě ke komentáři prvního žalmu *Beatus vir* (1515) a zejména v *Paraclesis – Povzbuzení*, tedy v části úvodu k Erasmovu řecko-latinskému vydání *Nového zákona* (1516/1519). Srov. HOLECZEK Heinz: *Humanistische Bibelpilologie als Reformproblem bei Erasmus von Rotterdam, Thomas More und William Tyndale* (Studies in the History of Christian Thought; 9), Leiden: Brill, 1975, 188–202.

¹⁴³ PRAŽÁK Emil: *Řehoř Hrubý z Jelení*. Studie s ukázkami z díla, Praha: Svobodné slovo, 1964, 45–47, a po něm mnoho dalších sice uvádějí, že překlad vyšel tiskem u Mikuláše Konáče roku 1512, ale tento údaj je nedoložitelný, jak dovodil R. ŘÍČAN: *Die tschechische Reformation*, 198, pozn. č. 4. Spis *Chvála bláznovství* se v měšťanských knihovnách (Praha a Louny) objevil jen výjimečně. Přitom např. v polských městech, kde výzkum erasmián potvrdil velmi podobné poměry jako v Čechách, patřila *Mória* k nejčtenějším Erasmovým dílům. Viz. FEJTOVÁ, PEŠEK: *Recepce*, 13–28. Srov. KOLÁR Jaroslav: *Překlad Řehoře Hrubého z Erasmových Adagií*, in: LF 111 (1988) 103–109.

olomoucké kapituly, kde vzkvétala humanistická studia v učené společnosti *Sodalitas litteraria Marcomannica (Societas Maierhofiana)*. Svědčí o tom korespondence probošta **Augustína Olomouckého** s biskupem **Stanislavem Thurzů** z přelomu let 1512 a 1513.¹⁴⁴ Tento dlouholetý olomoucký biskup, po smrti svého bratra Jana Thurza (biskupa ve Vratislavi) navázal na jeho vřelé písemné styky s Erasmem a podporoval jeho práci jak povzbuzujícími slovy chvály, tak po hmotné stránce. Za to dedikoval kníže humanistů olomouckému biskupovi dvě své knihy (edici *Naturalis historia* od Plinia Staršího 1525, *Výklad 38. žalmu* 1535).¹⁴⁵ Užitečným prostředníkem spojení mezi Erasmem a oběma biskupy, Janem i Stanislavem, byl nadaný slezský básník **Kašpar Ursinus Velius**, budoucí vychovatel dětí krále Ferdinanda.¹⁴⁶

Po Stanislavově smrti roku 1540 se o uprázdněný olomoucký stolec ucházeli hned dva Erasmovi ctitelé – Jan Dubravius a Jan Horák Házmburský z Milešovky. Plzeňský rodák **Jan Dubravius** se již jako olomoucký kanovník ve svých prvních spisech otevřeně hlásil k Erasmovi. Jednak v komentované edici pozdně římského autora Martiana Capelly *Nuptiae Mercurii cum Philologia* (Viedeň 1516), jednak v jeho proslulé básni-bajce *Theribolia* (Rada zvířat, Norimberk 1520), kde se ozývají myšlenky převzaté z různých Erasmových spisů, mimo jiné i z *Mórie*. Když se stal olomouckým biskupem, proslul větší tolerancí, než jeho předchůdce Thurzo. (Např. žádal o propuštění bratrského biskupa Jana Augusty).¹⁴⁷ Dubraviův protikandidát **Jan Horák Házmburský**, probošt litoměřické kapituly, se své kandidatury na olomoucký stolec zřekl. Ale později jej čeští stavové navrhli za kandidáta na pražský arcibiskupský stolec, kde se měl stát hlavou jak strany podjednou tak i podobojí. Jako legát byl vyslán i na tridentský koncil. Horák proslul již na lipské univerzitě, kde spolupracoval s Janem Cochläem na potírání Lutherových bludů a už tenkrát navázal spojení s Erasmem, když mu poslal k posouzení protiluterský spis od

---

¹⁴⁴ ROTHKEGEL Martin (ed.): Der lateinische Briefwechsel des Olmützer Bischofs Stanislaus Thurzó. Eine ostmitteleuropäische Humanistenkorrespondenz der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts (Hamburger Beiträge zur Neulateinischen Philologie; 5), Hamburg: Lit, 2007, s. 45–46 a č. 14, 15; HEJNIC, Erasmus Rotterdamský, 216. K *Societas Maierhofiana* např.: HLOBIL IVO, PETRŮ Eduard: Humanismus a raná renesance na Moravě, Praha: Academia, 1992, 30–35, 150–165; CEKOTA Vojtěch: Z názorů olomouckých humanistů v první polovině 16. století, in: *Studia Comeniana et Historica* 13 (1983) č. 26, sborník, s. 163–168.

¹⁴⁵ ALLEN IV, č. 1242, 1243; V, č. 1267, 1272; VI, č. 1544; IX, č. 2608; X, č. 2699; ROTHKEGEL (ed.), Der lateinische Briefwechsel, s. 70–73 a č. 29, 30, 32, 33, 37, 61, 62; Rukověť V, 370–372; překlad dopisů viz SVATOŠ Michal, SVATOŠ Martin: *Živá tvář*, s. 362–368. K osobě biskupa Thurza viz BIETENHOLZ Peter G. (ed.), *Contemporaries of Erasmus. A biographical register of the Renaissance and Reformation*, Toronto – Buffalo – Londonj: University of Toronto Press, 2003, III, 324–325.

¹⁴⁶ ALLEN II, č. 548; III, č. 851, 944; V, č. 1514; VI, č. 1557; VII, č. 1917, 2008; VIII, č. 2313; IX, č. 2517; X, č. 2664; Rukověť V, 423–426; BIETENHOLZ (ed.): *Contemporaries of Erasmus III*, 356–357.

¹⁴⁷ Také další olomoucký biskup Vilém Prusinovský z Víckova se hlásil k Erasmovi: KOUŘIL Miloš: Vztah olomouckých biskupů k Erasmovi Rotterdamskému, in: *Studia Comeniana et historica* 18 (1988) č. 35, příloha, s. 120–126.

Konrada Wimpiny.¹⁴⁸ Roku 1539, po smrti zmíněného Ursina Velia, byla Horákovi, snad i pro jeho erasmianství, svěřena výchova dětí krále Ferdinanda, které učil nejen latinsky a německy, ale i česky. Proto inspiroval překlad Erasmovy *Parafráze na Matoušovo evangelium* (Litoměřice 1542). Překladatelské práce se ujal pražský měšťan a hebraista, **Jan Vartovský z Varty**, jenž je známý jako autor prvního překladu Starého zákona do češtiny z originálních jazyků, který se bohužel brzy ztratil.¹⁴⁹

Tím jsme se dostali do doby, kdy se Erasmova pedagogická díla a učební texty u nás používaly především na školách. I když se s nimi postupně seznamovali žáci všech českých vyznání, přece jen mají prvenství latinské školy strany podjednou. Konkrétně Plzeň, vždy věrná Římu, která udržovala čilé kontakty s Německem a kde plzeňský kantor **Ondřej Strojek** již roku 1526 přeložil od *Vysoce umělého Desideria Erasma Roterodama Spis obšírný, plně a dokonale vykládaje Otčenáš, modlitbu nám od Krista předepsanú*. Také další učitel, bakalář **Jan Petřík z Benešova**, jenž v Jindřichově Hradci při výchově dětí zdejšího pána hojně používal Rotterdamského knihy, horlivě stranil katolíkům věrným papežovi. Překládal některé rozhovory z *Colloquií*, Erasmovy žalmy a modlitby a proslulou výchovnou příručku mravů a etikety *De civilitate morum* převedl roku 1530 snad jako první do národního jazyka.¹⁵⁰ Petřík se později stal městským písařem v Českých Budějovicích, kde při stavovském odboji roku 1547 svým obojakým jednáním dosáhl toho, že město zůstalo na straně císaře.¹⁵¹

Že římská strana křesťanů mohla mít v recepci Erasma zpočátku navrch, nemusí vzbuzovat příliš údivu. Humanismus, jehož byl holandský učenec čelným představitelem (dokonce nazýván knížetem humanistů), přicházel do Čech nejprve v katolickém,

---

¹⁴⁸ ALLEN VIII, č. 2247; Rukověť II, 332–336; BIETENHOLZ (ed.): Contemporaries of Erasmus II, 202–203, III, 450–451.

¹⁴⁹ Vartovský do překladu Parafráze bohužel nezařadil zmíněnou Erasmovu předmluvu, kterou citoval Tomáš Bavorovský; BOHATCOVÁ: Erasmus Rotterdamský, 44–46; Knihopis č. 2348. Kniha byla věnována králi Ferdinandovi a především jeho synům, které Horák učil v Litoměřicích. Tato okolnost vyvolává domněnku, že samotný tisk knihy Evangelia (v jinak nedoložené tiskárně) mohl mít pedagogický účel.

¹⁵⁰ Rozhovory z *Colloquií (Poctivé a nábožně rozmlouvání dítek, 1534, Knihopis č. 2363)* a *De civilitate morum puerilium libellus (Knížka utěšená... o mravích dítek, 1537, Knihopis č. 2364)* vyšly v Praze na Starém Městě, ale nedochovaly se. Více je známo z rukopisného sborníku uloženém ve Strahovské knihovně pod sign. D G V 21. PLETZER: Českobudějovický písař, 21–24. BOHATCOVÁ: Erasmus Rotterdamský, 43. Autorem dalšího překladu z *Colloquií*, unikátně dochovaného *Rozmlouvání... kterak manželé spolu nakládati mají* (1538, Knihopis č. 2362), by také mohl být Petřík, i když F. Kleinschnitzová uvažuje o pražském patriciji Sixtu z Ottersdorfu – utrakvistovi. KLEINSCHNITZOVÁ Flora: Erasma Roterodámského „Uxor mempsigamos“ v českém překladě, in: Bratislava. Časopis Učené společnosti Šafaříkovy 5 (1931) 553–564. Nedochované *Rozmlouvání čtyř starcův o rozličných přiběžích lidských* (1534), které bývalo v rožmberské knihovně, pravděpodobně také pocházelo z některé pražské tiskárny, mohlo však vyjít i v Náměšti nad Oslavou. VESELÁ: Knihy na dvoře Rožmberků, s. 274, č. 109.

¹⁵¹ PLETZER: Českobudějovický písař, 17–20; Rukověť II, 105–106. Petříkův syn Václav se stal kancléřem arcibiskupa A. Bruse a pak dokonce bavorským legátem při papežském dvoře. Rukověť IV, 156.

prořimském hávu. Představitelé utrakvismu byli ke všem „cizím novotám“ velmi zdrženliví. Mikuláš Konáč z Hodiškova například své čtenáře napomíná, aby více milovali Husa, než Erasma či Luthera.¹⁵² Zatímco ve větších městech strany podjednou vzkvétala humanistická studia (Plzeň, České Budějovice), Karlova univerzita se většinou musela starat o hmotné zajištění svých učitelů a kolejí a pečovat o utrakvistické pravověří. Snahy některých (např. Řehoře Hrubého z Jelení, Václava Píseckého) pozvednout úroveň studia klasických jazyků na této vysoké škole bohužel nedopadly šťastně. Pokud chtěl být Řehořův syn **Zikmund Gelenius** v centru evropského humanismu, musel Prahu opustit a odejít za Erasmem do Basileje. Teprve ve 40. letech **Matouš Collinus z Chotěřiny**, Melanchtonův žák, učil na pražské univerzitě řečtinu na patřičné úrovni a se studenty četl vedle antických klasiků i Erasmův spis *De ratione conscribendi epistulas*.¹⁵³

Ale nechci a ani nesmím kališníkům a Českým bratřím křivdit a zapomínat na jejich zásluhy o rozšíření Erasmova díla v Čechách a na Moravě. Je třeba zde připomenout, že již **Lukáš Pražský**, tehdy nejvýznamnější bratrský teolog, do svého traktátu *O šesti příčinách bludu obecních* roku 1517 začlenil části *Rukověti křesťanského rytíře*, u nás vedle novozákonních výkladů a *Parafrází* asi nejčtenějšího Erasmova spisu.¹⁵⁴ Celou *Rukověť* pak roku 1519 přeložil a v Bělé pod Bezdězem vydal protipapežsky laděný humanista **Oldřich Velenský**, který Čechům v tištěné podobě představil jak Erasma, tak i Luthera.¹⁵⁵ Dobře známá a v literatuře hojně komentovaná bývá cesta **Mikuláše Klaudyána** do Antverp za Erasmem s bratrskou *Apologií*.¹⁵⁶ Ani jim, ani **Arklebovi z Boskovic**, nejvyššímu moravskému hejtmanovi, nedal zaneprázdněný učenec

---

¹⁵² V předmluvě ke svému výběru z Husových Výkladů (Mistra Jana Husy, ... výkladové, Praha 1520, Knihopis č. 3266) Konáč dedikanta napomínal, „aby více miloval svého Čecha [rozuměj Mistra Jana], učitele skutečného, nežli německé mnichy Erasma Roterodamského, Martina Luthera i některé domácí nyníjší více než sluší výmluvné.“ HEJNIC, Erasmus Rotterdamský, 218.

¹⁵³ SVATOŠ Michal: Kališnická univerzita (1419–1556), in: Dějiny Univerzity Karlovy, I, 1347/48–1622, SVATOŠ Michal (ed.), Praha: Karolinum, 1995, 205–217, 215–216; PEŠEK Jiří: Výuka a humanismus na pražské univerzitě doby předbělohorské, in: tamtéž, 227–239, 227; SVATOŠ Michal: Pokusy o reformu a zánik karolinské akademie, in: tamtéž, 269–289, 269, 281.

¹⁵⁴ HEJNIC: Erasmus Rotterdamský, 218; FEJTOVÁ, PEŠEK: Recepce, 18.

¹⁵⁵ Knihopis č. 2351. Ve dvou následujících měsících stihl Velenský vytisknout v češtině podle Erasmova latinského textu Lúkiánovy Kratochvilní... žaloby chudých a bohatých před Saturnem, břitkým vtípem psané mravoučné rozmluvy, a Spolurozmlouvání svatého Petra, apoštola, a najsvatějšího Julia Druhého, papeže, rovněž ostrá satira připisovaná tenkrát, ale většinou i dnes, Erasmu Rotterdamskému, v níž si autor bere na paškál často válčícího papeže. Knihopis č. 4992, 15625; BOHATCOVÁ, Erasmus Rotterdamský, 39–42, 52–53; LAMPING Antonie Jan: Ulrichus Velenus (Oldřich Velenský) and his Treatise against the Papacy, Leiden: E. J. Brill, 1975.

¹⁵⁶ Cestu lékaře a tiskaře Mikuláše Klaudyána a bakaláře Vavřince Votíka popisují např. ŠUSTA Josef: P. S. Allen, The Age of Erasmus. Oxford. Clarendon Press. 1914. Str. 313. [recenze-referát], in: ČČH 22 (1916) 188–192; BARTOŠ, Erasmus a česká reformace, 34; DE VOOGHT Paul: Un épisode peu connu de la vie d'Érasme: sa rencontre avec les hussites bohêmes en 1519–1521, in: Irénikon 47 (1974) č. 1, s. 27–47; BIETENHOLZ (ed.): Contemporaries of Erasmus II, 261–263.

očekávanou kladnou odpověď na učení Jednoty bratrské.¹⁵⁷ A tak poté, co se Erasmus rozešel s Lutherem, přiklání se radikální křídlo české reformace spíše k novému apoštolovi z Vitemberku. Pro pražského kronikáře **Bartoše Písaře** byl Erasmus „učitel křesťanský podle Zákona Božího“, povznesen „nad obyčejnou povahu národu německého“, ovšem Luthera hodnotil jako vyvolence Božího, který má národy vyvést ze slepoty ke světlu Božímu.¹⁵⁸

Pokud se v Čechách v katolickém táboře mluví o Erasmovi s despektem, pak se jedná spíše o výjimky. Roku 1518 se např. od **Jana Šlechty ze Všehrd** – patrně prvního českého humanisty, který vešel s holandským učencem do písemného styku – dozvídáme o pražském kanovníkovi, jenž prý prohlašoval, že v Kolíně nad Rýnem Erasma spolu s jeho knihami upálili.¹⁵⁹ Jiný kanovník svatovítské kapituly, **Šimon Villaticus**, ve stejné době naopak s Erasmem seznamoval žáky plzeňské školy.¹⁶⁰ Tento vstřícný postoj nezastávali jen tolerantní humanisté. O deset let později roku 1529 bosák **Jan Vodňanský**, původem kališník, který po konverzi hrubě napadal Jednotu i utrakvisty jako kacíře, ve spisu *Satanášova věž* rozeznává odlišný přístup Erasma a Luthera k reformě církve. Ačkoliv se Erasmus štván ďáblem stal téměř původcem luterského kacířství, později nechtěl plout na lodičce církve bez kormidelníka. Nyní nepřestává ohnivými šípky a ostrými střelami Písma svatého bombardovat tohoto Antikrista (Luthera).¹⁶¹

Třebaže se v rozsáhlé Erasmově korespondenci setkáme s lidmi z Čech a Moravy, kteří svoji víru nehodlali podřizovat autoritě svaté římské církve, jako byl zmíněný **Arkleb z Boskovic**, převažují v ní římsští katolíci. Většina jmen už zde zazněla.¹⁶² Roku 1520 v Lovani Erasma navštívil chebský rodák, Johann Wildenauer, zvaný latinsky **Sylvius Egranus**. Ten sice nejprve v Jáchymově horlivě hlásal Lutherovy novoty, ale snad i díky přátelství s Erasmem se záhy s vitemberským směrem reformace rozešel a zemřel jako

¹⁵⁷ ALLEN IV, č. 1154, 1183; BARTOŠ: Erasmus a česká reformace, 36–37; BIETENHOLZ (ed.), *Contemporaries of Erasmus I*, s. 174–175.

¹⁵⁸ ŠIMÁK Josef Vítězslav (ed.): *Prameny dějin českých*. Díl 6., *Kronika pražská Bartoše písaře*. Paměti o bouři pražské roku 1524, Praha: Nadání Františka Palackého, 1907, s. XIV, 30–32; ŘÍČAN, *Die tschechische Reformation*, 190; MOLNÁR, Erasmus a husitství, 207–208; MACEK, Víra a zbožnost, 347.

¹⁵⁹ Vlastně se to dozvídáme přímo od Erasma, který v tomto smyslu odpovídá na nedochovaný Šlechtův dopis: ALLEN III, č. 950; překlad: M. SVATOŠ, M. SVATOŠ, *Živá tvář*, 346; BIETENHOLZ (ed.): *Contemporaries of Erasmus III*, 259–260.

¹⁶⁰ Rukověť V, 490–500; HEJNIC: *Latinská škola v Plzni*, 17, 20.

¹⁶¹ ŘÍČAN: *Die tschechische Reformation*, 191 (rukopis in: NK Praha, sign. XVII G 13, f. 33r–33v).

¹⁶² Stanislav Thurzů, Ursinus Velius, Jan Horák a Jan Šlechta. Tento humanista se hlásil k římské církvi, třebaže byl absolvent pražské akademie a jednomu svému synovi získal za učitele utrakvistu Václava Píseckého, druhý později studoval u Melancthona.

katolík.¹⁶³ Také další humanisté z bohatého a lidnatého Jáchymova, kde pod silným saským vlivem nakonec zvítězilo luteránství, vešli do kontaktu s Erasmem. Zdejší rektor školy **Petrus Plateanus**¹⁶⁴ a synové důlní hejtmána **Heinricha von Könnertitz**¹⁶⁵ stranili Lutherovi. Zato slavný lékař **Georgius Agricola**, jehož hornický spis *Bermannus* vyšel v Basileji roku 1530 s předmluvou od Erasma Rotterdamského, zůstával věrný Římu.¹⁶⁶ Asi poslední, kdo z Čechů knížeti humanistů ve spěchu psal a k jeho myšlenkám se hlásil, byl světský vyšehradský probošt, rytíř **Petr Bechyně z Lažan**. Dopis odeslal roku 1535, když dlel v severoitalském městě Bassano del Grappa, jehož majiteli byli bohatí jáchymovští Šlikové.¹⁶⁷

Pokud se Praha uvádí jako místo odesílatele listu pro Erasma, pak se vždy jedná o cizí humanisty z řad královského doprovodu, vesměs římské katolíky. Z Prahy píše maďarský vzdělanec **Jakab Piso** – Ludvíkův sekretář,¹⁶⁸ **Johann Fabri** – zповědník krále Ferdinanda¹⁶⁹ a třikrát tridentský biskup **Bernardo Clesio** – dlouholetý králův poradce.¹⁷⁰ Jak známo, samotný král **Ferdinand I.** i jeho sestra **Marie**, manželka Ludvíkova, byli s Erasmem v čilém kontaktu a obklopovali se lidmi z jeho okruhu.¹⁷¹ Samotná kališnická Praha, jak již bylo řečeno, humanistické novoty a jejich představitele přijímala s rozpaky. Poněkud opožděně nabídla Karlova univerzita místo učitele řečtiny již zmíněnému **Zikmundovi**, synu Řehoře Hrubého, jenž od roku 1524 spolupracoval s Erasmem přímo

---

¹⁶³ ALLEN III, s. 409, pozn. č. 12; V, č. 1377. Navštívil Erasma např. v letech 1520, 1523, 1531, ale byl s ním v osobním kontaktu již v dřívější době; MOLNÁR: Erasmus a husitství, 211; Neue deutsche Biographie, Bd. 4., Berlin 1959, 341–342; BIETENHOLZ (ed.): Contemporaries of Erasmus I, 425–426.

¹⁶⁴ ALLEN VIII, č. 2216. Plateanus, Erasmův krajan, tehdy pomáhal Agricolovi s tiskem hornického spisu *Bermannus*. Erasma navštívil roku 1533 ve Freiburgu, ale možná jej poznal již na svých studiích v Lovani na Collegiu Trilingue. BIETENHOLZ (ed.): Contemporaries of Erasmus III, 99–100.

¹⁶⁵ ALLEN VIII, č. 2274; BIETENHOLZ (ed.): Contemporaries of Erasmus II, 270–272. Bratři Andreas, Christoph a snad i Erasmus studovali kolem roku 1530 ve Freiburgu, kde také pobývali v Erasmově domě. Prvním dvěma Erasmus věnoval dopis jako úvod k Agricolově *Bermannovi*. AGRICOLA Georgius: *Bermannus aneb Rozmluva o hornictví*, ed. Radim KETTNER, překlad Jan REINIŠ, Praha: Československá akademie věd, 1957, 17, 44–46.

¹⁶⁶ Ještě z Jáchymova roku 1531 poslal Agricola Erasmovi dopis, ale dochovala se jen odpověď. ALLEN IX, č. 2529; BIETENHOLZ (ed.): Contemporaries of Erasmus I, 13–14.

¹⁶⁷ ALLEN XI, č. 3027. Petr Bechyně († 1561) od roku 1530 studoval v Bologni, Ferrare a pravděpodobně i Padově. Později, jako staroměstský hejtmán, se stal spolu s dalšími katolíky (např. Vilémem z Rožmberka) defenzorem konzistoře podjednou. TOMEK: Dějepis města Prahy XI, 117, 431; BIETENHOLZ (ed.), Contemporaries of Erasmus I, 114; BŮŽEK Václav: Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků, České Budějovice: Historický ústav FF JU, 2006, 116.

¹⁶⁸ ALLEN V, č. 1297; BIETENHOLZ (ed.): Contemporaries of Erasmus III, 94–95.

¹⁶⁹ ALLEN VII, č. 2000; P. G. BIETENHOLZ (ed.): Contemporaries of Erasmus II, 5–8.

¹⁷⁰ ALLEN VI, č. 1793; X, č. 2921; XI, č. 2941; BIETENHOLZ (ed.): Contemporaries of Erasmus I, 313–315.

¹⁷¹ Osobnostem na dvoře jagellonských králů, ale i samotné Marii Habsburské, manželce krále Ludvíka, se věnuje NYIKOS Lajos: Erasmus und der böhmisch-ungarische Königshof, in: Zwingliana 7 (1937) 346–374. O Mariinu zповědníku a kazateli (rodákovi ze Slovenské Levoče) pojednává HUDAK Adalbert: Der Hofprediger Johannes Henckel und seine Beziehungen zu Erasmus von Rotterdam, in: Kirche im Osten 2 (1959) 106–113; BIETENHOLZ (ed.): Contemporaries of Erasmus II, 17–20, 399–401, 175–176.

v basilejské tiskárně, on však odmítl. Ale odmítnul i podobnou nabídku z Norimberka. Collinus, který místo v Praze přijal, významně podpořil orientaci Karlova učení a mnohých utrakvistů na univerzitu ve Vitemberku a na Lutherovo učení. Nabízí se tedy hypotetická otázka, zda by se náboženský vývoj v Čechách neubíral trochu jinak, více cestou Erasmovského středu, kdyby řečtinu v Praze vyučoval Zikmund Gelenius.¹⁷²

Překlad Erasmova apologetického spisku *O ustanovení v církvi (De interdicto esu carnum 1522)* vyšel roku 1542 sice v Praze, ale jeho dedikace směřuje k utrakvistům: „*Panu purgmistru a radě města Hradce nad Labem*“. Kniha byla u nás velmi aktuální, neboť právě v té době se na sněmech církve podobojí projednávala otázka svěcení svátků, zachovávání „*starodávných ceremonií*“ i víry v přímluvy svatých. Právě kvůli nedodržování svátků a postů došlo prý k pohromě v podobě tureckého nebezpečí. Konzervativní křídlo kališníků se bránilo před luteranizujícími tendencemi a nechtělo se úcty svatých vzdát.¹⁷³ Překladatel Jiřík Anděl **Králohradecký** si pochvaluje jak Erasmus „... *k tomu pěkně a právě prostředkem přistoupá a nikdež ceremonií zcela (nebo nemají se všechny tupiti, protože jsou nápomocné k náboženství pravému) netupí, nýbrž oznamuje, jací by byli užitkové postu i kdy neb jak se mají postiti. Dotýká se i ženění kněží, a podle vyměření zákona Páně při tom se jest zachoval. Též jaké jest nepořádné i pořádné svěcení svátkuov a příčiny některých k svěcení. A o tom trém toliko v této knížce se píše, a mohlo by proto ... to vyměření státi, kdyby toliko se zachovali v tom podle vuole Boží...*“¹⁷⁴

Další teologické dílo, *Kázání osvíceného muže Erasma Roterodamského: O nesmírném milosrdenství Božském (De immensa Dei misericordia 1524)* vyšlo roku 1558 na Moravě. Vytiskl jej Kašpar Aorg v Prostějově, kde spolupracoval s olomouckým tiskařem Janem Güntherem. Kromě toho, že tiskař Aorg pravděpodobně sympatizoval s Jednotou bratrskou, o překladateli ani okolnostech vydání Erasmova spisu nic nevíme. Později se dočkal také druhého vydání v Praze roku 1573 u Jiříka Melantricha.¹⁷⁵

Pokud v Praze byly zprvu pro humanistická studia horší podmínky, neplatí to pro celé Česko. Jakési erasmovské centrum bychom našli na Moravě v **Náměšti nad Oslavou**. S jistou nadsázkou lze říci, že zde ve 30. letech vzniká první „ekumenický“ překlad Nového zákona do češtiny, a to podle latinského Erasmova textu. Autory jsou utrakvisté **Beneš Optát** a **Petr Gzel**, po gramatické stránce přispěl kněz podjednou **Václav**

¹⁷² BIETENHOLZ (ed.): *Contemporaries of Erasmus II*, 84–85.

¹⁷³ HALAMA: *Otázka svatých v české reformaci*, 78–80.

¹⁷⁴ BOHATCOVÁ: *Erasmus Rotterdamský*, 46–47.

¹⁷⁵ BOHATCOVÁ: *Erasmus Rotterdamský*, 48, 51.

Philomathes, s vydáním pomohl **Kašpar Aorg**, tehdy „habrovanský“ tiskař.¹⁷⁶ O finanční podporu překladu *Nového testamentu* z roku 1533 se pak postarala **Johanka z Boskovic**, abatyše cisterciáckého kláštera „Králové“ na Starém Brně. Možná právě kvůli nakládání s klášterním majetkem, nebo snad přílišnou tolerancí k novokřtěncům, kterým dovolila bydlet na vesnicích patřících klášteru, popudila Johanka řeholnice natolik, že musela rok před vydáním *Nového testamentu* svůj úřad abatyše složit; v klášteře však zůstala.¹⁷⁷ Není bez zajímavosti, že Johanka měla na jedné straně protestantsky smýšlejícího bratra Arkleba z Boskovic († 1528), zemského hejtmána, o němž jsme se již zmínili, na druhé straně sestru Apolonii, jež reformační vlnu přechkala jako abatyše tišnovského kláštera až do své smrti roku 1540. Dalším specifikem je, že Beneš Optát, byť podle Ferdinanda Hrejsy „novoutrakvista“ ovlivněný učením Luthera a Zwingliho, překládá Nový zákon na žádost představené ženského kláštera (podobně vznikla pro mnišky i první staročeská Bible před téměř dvěma sty lety).¹⁷⁸ Tyto okolnosti, právě tak jako zařazení dopisu papeže Lva X. Erasmovi hned na úvod knihy (stejně jako v originálním basilejském vydání), staví

¹⁷⁶ K Aorgovi VOIT: Encyklopedie knihy, 61–62; k Philomathesovi Rukověť IV, 165–166. Podle F. Hrejsy byl Optát čelným představitelem novoutrakvismu, rozhodně protiřímského smýšlení, blízký habrovanským i bratřím, ale „zásadně zavrhoval všelike drobení církve a oddělování se od ní do menších jednot“; HREJSA Ferdinand: K českým dějinám náboženským za prvních let Ferdinanda I., II. Beneše Optáta Výklad epistol ap. Pavla z r. 1528. a Postilla z r. 1527., in: ČČH 21 (1915) 179–216; ROTHKEGEL Martin: Mährische Sakramentierer des zweiten Viertels des 16. Jahrhunderts: Matěj Poustevník, Beneš Optát, Johann Zeising (Jan Cízek), Jan Dubčanský ze Zdenína und die Habrovaner (Lulčer) Brüder (Bibliotheca bibliographica Aureliana; 208; Bibliotheca dissidentium; 24), Baden-Baden – Bouxwiller: Koerner, 2005, 41–100. Výstižně o erasmovském duchu, který proniká také z náměšťské Gramatiky, KRÁLÍK Oldřich: Humanismus a počátky českého mluvnictví, in: Pocta Fr. Trávníčkovi a F. Wollmanovi, GRUND Antonín, KELLNER Adolf, KURZ Josef (ed.), Brno: Slovanský seminář Masarykovy university, 1948, 253–275.

¹⁷⁷ Johanka z Boskovic byla abatyší v letech 1508–1532. S jejím svolením přišli roku 1530 novokřtěnci do Hustopeče. Nová abatyše Barbora ze Sovince je vypověděla až po napomenutí králem roku 1535. (Zajímavé je, že někteří novokřtěnci chtěli tehdy získat papežské odpustky a hlásili se ke zpovědi a přijímání u katolického faráře.) Krátce nato nastaly jakési spory o drahocenné klášterní klenoty, které dříve Johanka uschovala v brněnské kapitule, což by také mohlo mít souvislost s jejím neobratným (?) hospodařením a vzdáním se úřadu abatyše; ŠEMBERA Alois Vojtěch: Páni z Boskovic a potomní držitelé hradu boskovického na Moravě, Vídeň: A. V. Šembera, ²1870, 124–126; BRÁNSKÝ Jaroslav: Čtyři z Boskovic, Boskovice: Albert, 2008, 60–71; KAMENÍČEK František: Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání obnoveného zřízení zemského (1526–1628), III, Brno: Zemský výbor markrabství moravského, 1905, 470–471, 474; MAREŠ František: Novokřtěnci, in: ČČH 13 (1907) 24–36, zde s. 29; PÁNEK: Moravští novokřtěnci, 249–251.

¹⁷⁸ O tom, jak si reformně smýšlející „novoutrakvisté“ vážili řeholního stavu, svědčí slova v předmluvě k Novému testamentu (f. IIv–IIIr): „Tomu pak všemu, když ještě nedostatek nákladu překážku činil, tvú milost sám Pán Bůh, panno v Pánu Kristu milá, k tomu zbudil, aby ty ke cti a k chvále Pánu a Ženichu svému, jemuž oddána si a pravdě svatého evangelium, v níž máš spasena býti, to mile učinila a nákladem svým (ani na zisk, ani na žádnú ztrátu nic se neohledajíc) vytisknutí pomohla. Z čehož my spravedlivě povinnost svú sme uznali, abychom po Pánu Bohu předkem tvé milosti svú práci a českého Erazma obětovali. A tak přijmiž již, urozená panno, v Pánu Spasiteli milá, přijmiž českého Erazma, po němžs dávno toužila... Tu nejjdeš největší svému stavu i věku nejpotřebnější bohatství; tu nejdeš, kterak by v poznání sebe od přirození (jakož každého člověka) bídné a hříšné; také věčného sebe velmi milujícího Ženicha svého a nejlepšího největšího přítele i věrně poznala i tak srdečně zamilovala, aby se jemu samému líbila, v něm samém všecku svú radost, všecku svú naději měla a nikdá se ho nespouštěla. K tomu žádáš-li, jakž věrné nevěstě přísluší, církve jeho (jížto také oud si a máš býti) řádné, ctnostné a věrné zachování poznati... A tvú milost, velebná panno, Bůh rač v poznání i v činění své vůle rozhojnit i zachovati. Amen.“

náměšťskou skupinu spíše do okruhu erasmovscky laděných a tolerantně otevřených příslušníků stran „podjednou“ a „podobojí“ než radikální reformace. Bohužel se text *Nového testamentu* (na rozdíl od současně vydané *Gramatiky české*) neujal a zůstal v jediném vydání. Údajně byl psán sice dobovým lidovým jazykem, ale neobratná čeština, plná netradičních, pro biblický text neobvyklých obrátů, si svého čtenáře hledala jen s obtížemi.¹⁷⁹

Erasmus, a je to o něm dobře známo, byl v počáteční době přijímán jako autorita téměř všemi křesťanskými konfesemi. Snažil se být ve sporech nestranný a svým důrazem na Písmo a etickou stránku náboženského života oslovovat a sjednocovat všechny křesťany. Nemělo by proto překvapit, že na knížete humanistů se odvolávají i mnozí představitelé radikálnějších směrů české reformace, jejichž věrouka by starému Erasmusovi byla cizí. Například *Apologia habrovanských* tištěná Aorgem roku 1536 v Lulči na Moravě se vedle učení Bratří, Luthera a především Zwingliho opírá také o Erasma. Pražský nožič **Jan Kalenec**, vůdce tzv. Malé stránky, hledá v Erasmových *Annotationes* k Novému zákonu oporu k popření Božské Trojice. Když však roku 1559 slyšíme od jezuitů klementinské koleje o Erasmusovi jako o původci všeho kacířství, byl to pro Prahu spíše pohled cizinců pocházejících ze Španělského Nizozemí a Středomoří.¹⁸⁰

Nástup **Antonína Brusa z Mohelnice** na pražský arcibiskupský stolec kupodivu podpořil erasmianství v Čechách. Byla totiž podstatně zjednodušena cenzura knih, neboť do té doby musel tiskař dostat svolení jak od všech administrátorů obou konzistoří, tak i od hejtmana Pražského hradu. Od roku 1562 se cenzura dostává do rukou jediné osoby – pražského arcibiskupa – a ten se svým proerasmovským postojem nijak netajil ani po tridentském koncilu.¹⁸¹ Tak vychází v češtině Erasmovy knihy: *O přípravě k smrti* (tu přeložil římský katolík **Jan Popel z Lobkovic**, podporovatel jezuitů), *Výklady na evangelia a epistolů roční* a *Vdova křesťanská*; znovu se tisknou také starší překlady.¹⁸²

---

¹⁷⁹ KYAS Vladimír: Česká bible v dějinách národního písemnictví, Praha – Řím: Vyšehrad – Křesťanská akademie, 1997, 143, 149.

¹⁸⁰ HREJSA: Dějiny křesťanství, 67–70; ŘIČAN: Die tschechische Reformation, 192. Jezuité v prvních letech používali např. Erasmův spis *De copia verborum*, ale pak (pravděpodobně v souvislosti s vydáním prvního všeobecného *Indexu librorum prohibitorum*) jeho knihy vyřadili, neboť „prý se otcům nevidí ctíti knihu toho, jenž otevřel všemu kacířství okna a dvéře“. WINTER Zikmund: O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje. Kulturní obraz XV. a XVI. století, Praha: Matice česká – Jubilejní fond Král. české společnosti nauk, 1899, 388.

¹⁸¹ TISCHER František: Příspěvek k dějinám censure za arcibiskupa Antonína Brusa, in: LF 32 (1905) 258–271 a 376–379; VOIT: Encyklopedie knihy, 155.

¹⁸² BOHATCOVÁ: Erasmus Rotterdamský, 48–52, 55–56. Knihu *O přípravě k smrti* (Knihopis č. 2356, 2357) přeložil Jan Popel z Lobkovic roku 1563, *Výklady na evangelia a epistolů roční* (Knihopis č. 2369) roku 1571 Kryštof Slánský, luteránský farář v Hranicích na Moravě, a knihu *Vdova křesťanská* (Knihopis č. 2368) roku 1594 velmi volně přeložil mistr Jan Kherner Plzeňský, bývalý děkan na pražské univerzitě, poté se

Známou skutečností je, že Erasmovy editorské práce i jeho biblické komentáře a parafráze se staly nepostradatelnými pro Blahoslavův překlad Nového zákona a nesměly chybět v bratrské knihovně v Kralicích.¹⁸³

Jelikož se recepce Erasma Rotterdamského v českých zemích probírala především ve vztahu k české reformaci, často se zapomíná na to, jak se nový pražský arcibiskup Brus z Mohelnice zasloužil o Erasma na tridentském koncilu, kde byl v lednu 1562 jmenován předsedou komise zabývající se revizí *Indexu librorum prohibitorum*.¹⁸⁴ Před třemi lety (1559) vydaný *Index* papeže Pavla IV. byl totiž i samotnými inkvizitory považován za přehnaný a téměř nikde nedošel plného uznání. V něm byl Erasmus postaven dokonce na horší pozici než třeba Luther nebo Kalvín; nejenže byl spolu s nimi zařazen do první kategorie zakázaných autorů, jejichž spisy nebyly povoleny, ale k jeho jménu byl připsán ještě dovětek, který žádný jiný „kacíř“ neměl: „se všemi svými komentáři, poznámkami, dialogy, dopisy, překlady, knihami a spisy, i kdyby se netýkaly náboženství“.¹⁸⁵ Tato skutečnost stačila mnohým španělským a italským prelátům v komisi k zatracení celého Erasmova díla. S jejich postojem nemohl Brus souhlasit, a proto se všemožně snažil Erasma (ale i mnohé další autory) očistit z nařčení z kacířství. Nakonec se v *Tridentském indexu* podařilo Desideria Erasma dostat do druhé kategorie, kde byly zakázány jeho *Colloquia*, *Moria* (tedy *Chvála bláznivosti*), *Lingua*, *Christiani matrimonii institutio*, *De interdicto esu carniū* a italský překlad *Parafrázi na Matoušovo evangelium*. Další jeho spisy, jež se týkají náboženství, byly zakázány do doby, než je očistí pařížská nebo lovaňská teologická fakulta. *Adagia* vydaná Paolem Manuziem (tiskař *Tridentského indexu*) se povolovala, právě tak jako ostatní díla opravená nějakou teologickou fakultou či

---

věnoval právnícké činnosti. Znovu vydané starší překlady: Knihopis č. 2350, 1882n., 1479n. Na základě Erasmovy editorské a překladatelské práce vycházejí rovněž: *P. Terentii Comoediae sex* (třikrát: Praeae 1568, 1581, 1582), *Elegantiarum e Plavto et Terentio libri duo* (Praeae 1589, Knihopis č. 2406) a česky vychází dnes nedochovaná kniha *Isokrates ad Nikoklem regem* (Erasmus překlad zařazoval jako přívazek k *Institutio principis christiani*), kterou roku 1568 směli v Olomouci prodávat Jan a Václav Pilátové. Viz VOIT Petr (ed.): *Moravské prameny z let 1567–1568 k dějinám bibliografie, cenzury, knihtisku a literární historie* (Příspěvky ke knihopisu; 5), Praha: Státní knihovna ČSR – SNTL, 1987, 124 a 203, č. 106.

¹⁸³ JUST Jiří: *Biblický humanismus Jana Blahoslava*, Praha 2007 (disertační práce, Evangelická teologická fakulta UK Praha), 103–110; ŘÍČAN: *Die tschechische Reformation*, 194–195.

¹⁸⁴ REUSCH Franz Heinrich: *Der Index der verbotenen Bücher. Ein Beitrag zur Kirchen- und Literaturgeschichte*, I, Bonn: Cohen & Sohn, 1883, 314–321; ŠUSTA Josef, Macchiavelli a Boccacio na koncilu tridentském, in: *ČČH* 6 (1900) 42–47; SKÝBOVÁ: *Knihovna arcibiskupa Antonína Brusa z Mohelnice*, 244–245; HROCH Miroslav, SKÝBOVÁ Anna: *Králové, kacíři, inkvizitoři*, Praha: Československý spisovatel, 1987, 123, 143–147; MARTINEZ DE BUJANDA Jéus (ed.): *Index de Rome, 1557, 1559, 1564. Les premiers index romains et l'index du Concile de Trente* (*Index des livres interdits*; 8), Sherbrooke (Québec) – Genève: Éditions de l'Université de Sherbrooke – Droz, 1990, 74–79, 88–89.

¹⁸⁵ „Desiderius Erasmus Roterodamus cum universis commentariis, annotationibus, scholiis, dialogis, epistolis, censuris, versionibus, libris et scriptis suis, etiam si nil penitus contra religionem, vel de religione contineant“; MARTINEZ DE BUJANDA (ed.): *Index*, 429–433, 760, 761. Tento první centrálně platný *Index* Pavla IV. (Romae 1559) je přístupný také na internetu (<http://www.aloha.net/~mikesch/ILP-1559.htm>).

inkvizicí.¹⁸⁶ Kuriózní však je, že pod písmenem „E“ je Erasmovo jméno uvedeno v první třídě zakázaných autorů s odkazem na písmeno D, kde je Desiderius ve správné druhé kategorii. Téměř shodný text se pak opakuje i v *Indexech* ze 17. a 18. století. Jen *Index* papeže Sixta V. z roku 1590 (a také další z roku 1593) zařadil Erasma do první, ale i do druhé třídy, než se *Index* Klementa VIII. (1596) opět vrátil k původnímu znění *Tridentského indexu* pouze s drobným doplňkem.¹⁸⁷ Tato nerozhodnost a nejednoznačnost *Indexů* nejspíš ještě mnohem později zmátla proslulého misionáře a cenzora Antonína Koniáše, jenž „hlavního kacíře Erazma Roterodámského“ v prvním vydání svého *Klíče* (1729) znovu pro jistotu zařadil do první i druhé třídy zároveň.¹⁸⁸ Až ve druhém vydání „kacíře Erazma“ vyznamenává pouze hvězdičkou, která označuje druhou třídu, vyjmenovává jeho zakázaná díla a uvádí dokonce dvě, která se mají podle přiloženého návodu opravit. Jedná se o latinské *Institutio principis christiani* a českou *Vdovu křesťanskou*.¹⁸⁹ Oba spisy Erasmus dedikoval sourozencům z habsburského panovnického rodu (*Výchovu křesťanského panovníka* se údajně Ferdinand naučil nazpaměť); snad proto věnovala inkvizice těmto knihám větší pozornost. Na to, jestli byl překladatel kališník nebo pravověrný katolík, nebyl brán zřetel.

Ale vraťme se do 16. století. Pražští arcibiskupové i olomoučtí biskupové se při vykonávání cenzury *Indexem zakázaných knih* příliš neřídili. Vedle Erasma dovozovali

---

¹⁸⁶ „Certorum auctorum libri prohibiti: Desiderii Erasmi Roterodami Colloquiorum liber, Moria, Lingua, Christiani matrimonii institutio, De interdicto esu carniarum. Eiusdem Paraphrasis in Matthaicum, quae a Bernardino Tomitano in italicam linguam conversa est. Cetera vero opera ipsius, in quibus de religione tractat, tamdiu prohibita sint, quamdiu a facultate theologica Parisiensi vel Lovaniensi expurgata non fuerint. Adagia vero ex editione, quam molitur Paulus Manutius, permittentur. Interim vero, quae iam edita sunt, expunctis locis suspectis iudicio alicuius facultatis theologicae universitatis catholicae vel inquisitionis alicuius generalis, permittantur“; MARTINEZ DE BUJANDA (ed.): *Index*, 429–433, 445, 833–834, 836. (s. 435–436, 834: pod nadpisem *Auctorum incerti nominis libri prohibiti* najdeme ještě *Dialogus de morte Iulii II. Papae, sive Iulius*, jehož pravděpodobným autorem je rovněž Erasmus). Srov. též REUSCH: *Der Index*, 347.

¹⁸⁷ MARTINEZ DE BUJANDA Jésus (ed.): *Index de Rome, 1590, 1593, 1596. Avec étude des index Parme 1580 et Munich 1582 (Index des livres interdits; 9)*, Sherbrooke (Québec) – Genève: Éditions de l'Université de Sherbrooke – Droz, 1994, 810, 812, 871, 873, 941, 942, 518.

¹⁸⁸ KONIÁŠ: *Clavis*, Hradec Králové 1729, zvl. s. 37–38, kde se objevuje „*“ i „1. cl.“ jako symboly pro druhou a první třídu.

¹⁸⁹ KONIÁŠ: *Clavis*, Hradec Králové 21749, 232–233 (opravy k „*Institutio Principis Christiani saluberrimis Basile 1513*“), s. 364–365 (opravy k *Vdově křesťanské*), další vyjmenované knihy se zakazují: s. 11–12, 155–156 (*Optátův Nový testament 1533*), s. 24 („*Vejklad na Evangelium s. Matouše*“), s. 25 („*Paraphases in omnes Epistolas Pauli. Basileae 1521. 1. Cor. 11. Item: Colloquia familiaria Basil. 1526. f. 331. etc. Item: Enchiridion Militis Christiani. Item: Novum Testamentum cum glossis. Item: Novum Testamentum Graecolatinum. Item: Ratio verae Theologiae. 1523. H.*“), s. 26 („*Vejklad na Evangelia a epištoli nedělní v Praze 1571. Item Kázání o milosrdenství Božím. Item Knížka o přípravě k smrti*“). Srov. WIŽDÁLKOVÁ Bedřiška: *Konkordance Koniášových Klíčů, Indexu, Jungmanna a Knihopisu (Příspěvky ke Knihopisu; 6–10)*, Praha: Státní knihovna ČSR – SNTL, 1987–1988, strany dle rejstříku.

prodávat nebo tisknout také např. Philippa Melanchthona.¹⁹⁰ Cenzoři mohli postupovat volněji, neboť dekrety tridentského koncilu byly oficiálně vyhlášeny až na diecézních synodách v Olomouci roku 1591 a v Praze dokonce až o čtrnáct let později.¹⁹¹ Teprve z iniciativy nuncia Cesara Speciana vyšel v Praze roku 1596 *Tridentský index* v úpravě papeže Klementa VIII.¹⁹² To již zájem o Erasma ustupoval na všech stranách, ale ještě např. předchozího roku chtěl překladatel *Vdovy křesťanské* počestit také „knížku o tom bezecném a neskroceném jazyku“, tedy onen zakázaný spis *Lingua*.¹⁹³

Shrňme tedy, že jakkoliv Erasmus svými spisy připravoval půdu pro reformaci, v Čechách a na Moravě, kde katolíci museli s předstihem řešit otázky tolerance a k odlišným směrům zaujímat mírnější postoj, mohly být myšlenky holandského humanisty přijímány stranou podjednou s větší horlivostí než jinde v Evropě. Zatímco utrakvisty a bratry zaujal zprvu možná hlavně výsměch konservativní scholastické teologii a renesančnímu papežství, pro české katolíky se Erasmova *philosophia Christi* mohla stát cestou skutečné reformy církve a obnovení dávno ztracené jednoty. Poté, co vyjde najevo Erasmův neutrální a spíše prořímský postoj, radikálnější křídlo přechází pod vliv Luthera a dalších reformátorů, kdežto katoličtí humanisté a umírnění utrakvisté zůstávají holandskému učenci věrní. Erasmovo biblické dílo však nemohlo dlouho zůstat ladem ani od dalších křesťanů. Jan Blahoslav při překladu Nového Zákona z řečtiny vycházel především ze spisů humanisty z Rotterdamu a také v kralické knihovně nesměla erasmiana chybět. Tak se u nás Erasmus pěstuje v podstatě až do konce 16. století. Tridentský koncil a příchod jezuitů znamená u nás sice zrychlení protireformace, ale znovuobsazení arcibiskupského stolce naopak nástup konfesionalizace zpomalí. Brus z Mohelnice, který stál v obtížné pozici mezi papežem a císařem, v duchu Erasmova postoje roku 1568 rozhořčeně odmítá výtky papežského nuncia: ví prý nejlépe, co katolické církvi v Čechách

---

¹⁹⁰ VOIT (ed.): *Moravské prameny*, 75; VOIT Petr: O vztahu moravské cenzury z let 1567 a 1568 k domácím literárním tendencím, in: *Vlastivědný věstník moravský* 2 (1987) 209–219, 216. Jedná se však pouze o Melanchthonovu Gramatiku a další jeho lingvistická a editorská díla.

¹⁹¹ KADLEC: *Přehled českých církevních dějin* II, 43, 45.

¹⁹² *Index librorum prohibitorum*, Pragae: Typis Venceslai Marini a Gencio 1596, obsahuje spoustu tiskových chyb (jedna z nich, na s. 93 ve jméně Mistra Jana, je možná záměrná – „Ioannes Hnss“). Nuncius se totiž při vydávání přísně římsko-katolických děl setkával u pražských tiskařů s velkou neochotou. RANGOGNINI Enzo: *Pražské latinské a italské tisky* vydané z iniciativy a nákladem papežského nuncia Cesara Speciana, in: *Knihy a dějiny* 4 (1997) č. 1, s. 1–20.

¹⁹³ „A poněvadž Erasmus Roterodamus o tom bezecném a neskroceném jazyku velmi rozkošnou a užitečnou knížku vydal, kdybych poznal tuto mou práci nyní, jak předně vdovám křesťanským, tak jiným Boha milujícím lidem, vděčnou býti, nemeškal bych ji z latinského jazyku na český přeložiti a na světlo vydati“; ERASMUS Desiderius: *Vdova křesťanská*, překlad Jan Kherner Plzeňský, Praha: Jiří Jakubův Dačický, 1595, f. O1a.

prospívá a co nikoliv. Poslušnost i vůči Svaté Stolicí musí být podle sv. Pavla rozumná. To, co je nerozumné a co odporuje jeho lepšímu přesvědčení, nelze na něm žádat.¹⁹⁴

Skutečnost, že ještě po polovině 16. století uznávání katoličtí preláti (jako např. Tomáš Bavorovský) úzce spolupracují jak s utrakvisty, tak dokonce s mírnějšími luterány, staví mnoho otázek. 40., 50. a 60. léta probíhala nejen ve znamení konfesních bojů, ale také augsburského interim a později augsburského míru. Křesťané, nejen římsští katolíci, s nadějí očekávali výsledky Tridentského koncilu. Melanchthonovo vyznání se zdálo být ve srovnání s helvetsky reformovanými křesťany blízké a přijatelnější. Polovina 16. století v Čechách a na Moravě je pro mě dobou náboženské tolerance a snášenlivosti. Domníváme se, že právě v tom lze spatřovat výsledek vlivu Erasma Rotterdamského.

Skutečnost, že ještě v 2. polovině 16. století uznávání katoličtí preláti (např. Tomáš Bavorovský) úzce spolupracovali jak s utrakvisty, tak dokonce s mírnějšími luterány, klade mnoho otázek. Snad právě v tom lze spatřovat výsledek vlivu Erasma Rotterdamského. Na jeho recepci v českých zemích se ovšem nelze dívat jen tak, že Erasmovo dílo našlo ohlas napříč konfesemi, protože se na ně odvolávali tolerantní i radikální stoupení té či oné strany. Vždyť Erasmus spolu s mnoha dalšími biblickými humanisty spojoval své tolerantní ctitele v jeden nadkonfesijní proud. U některých takových křesťanů, zejména z řad lékařů, učitelů, tiskařů a překladatelů, lze snad dokonce mluvit o tom, že byli příslušníky té které konfese (někdy spíše liturgie) jen formálně. Víra jim rozhodně nebyla lhostejná; ani na hlásání „své odlišné pravdy“ většinou nerezignovali. Před nekonečnými věroučnými spory však zdůrazňovali společný biblicko-etický základ křesťanství.¹⁹⁵

---

¹⁹⁴ BOROVÝ: Antonín Brus z Mohelnice, 87, 265–266, o Indexu s. 259; KADLEC, Přehled II, 41.

¹⁹⁵ O konfesionalizaci, náboženské pluralitě a toleranci 16. století pojednává např. rozsáhlý sborník BÄHLCKE, LAMBRECHT, MANER (ed.): *Konfessionelle Pluralität als Herausforderung*, c. d. Moravské tolerance a nadkonfesijnímu křesťanství se věnují výše uvedené práce Josefa Války. Na něj reagovala REJCHRTOVÁ Noemi: Příspěvek k diskusi o „koexistenci či toleranci“ náboženských vyznání v 15.–16. století, in: FHB 15 (1991) 443–450. Umírněné náboženské postoje utrakvistů ovlivněných Erasmem komentuje DAVID Zdeněk V.: *Utraquism's Liberal Ecclesiology*, in: BRRP 6 (2007) 165–188, 173–174

II. OSOBNOST TOMÁŠE BAVOROVSKÉHO

Touto částí opouštíme všeobecný oddíl a budeme se věnovat přímo osobě Tomáše Bavorovského, jeho životním osudům, lidem, kteří s ním spolupracovali nebo se v souvislosti s ním objevili, i pozdějším ohlasům, které jeho dílo vzbudilo. Máme za to, že právě tyto informace nám mohou dobře osvětlit osobnost významného kazatele. Současně tím přiblížíme okolnosti, které hrály velkou roli při formování teologických postojů našeho autora – kde a u koho mohl čerpat inspiraci ke svému pojetí církve. Začneme důkladným chronologickým přehledem dosavadního vnímání Tomáše Bavorovského a jeho díla, jež se odráží v literatuře často dosti rozličného druhu. Tento druhý život kazatele shrnující výsledky bádání o našem autorovi bude předpokladem pro další kapitolu. Ta se již věnuje vlastní biografii Tomáše Bavorovského. Zde se během líčení kazatelova života pokusíme kriticky zhodnotit údaje získané z literatury v konfrontaci s dochovanými prameny.

Třetí kapitola poněkud odbočí od tématu představením redaktora Jana Straněnského a dalších postav spojených s naším autorem a jeho dílem. Domníváme se však, že když se ve výkladu zaměříme na jejich vztah ke křesťanské víře a na náboženské knihy, o jejichž vytištění se zasloužily, můžeme lépe pochopit prostředí vzniku Bavorovského spisů.

II.1. Dosavadní bádání a druhý život kazatele

Za prvního historika, který se zabýval postavou Tomáše Bavorovského, lze považovat správce rožmberského archivu a knihovny – **Václava Březana**. Tento humanisticky vzdělaný Český bratr pracoval od 90. let 16. století v Krumlově a Třeboni ve službách posledního Rožmberka Petra Voka. Brzy dostal za úkol zpracovat dějiny rodu, a tak po uspořádání archivu začal roku 1602 sepisovat rozsáhlé dílo o pěti svazcích – *Historii rožmberskou*. Bohužel se zachovaly jen poslední dva díly, které byly vydané až roku 1847. Čtvrtý díl nazvaný *Padesátní letopis*, dnes známý jako *Život Viléma z Rožmberka* (psal jej v letech 1610–1612), nemohl nezmínit významného krumlovského kazatele Tomáše. Krátkou zprávu ze 14. října 1553, ve které je Tomáš představován jako představitel církevní autority, která má pečovat především o dobrou mravní úroveň podřízeného kléru a přísně trestat jeho poklesky, uvádíme v plném znění:

„Pan vladař [Vilém z Rožmberka] kněžské neřády přetrhoval.

Pan vladař viděv nepřikladný, anobř rozpustilý život a nejedny výstupky a neřády při kněžstvu na panstvích svých, prelátům pražským na ně stížiti sobě ráčil. Kteříž přísný mandát, kterak by se v povolání svým pobožně a šlechetně jako vůdcové jiných chovati jměli, vydavše knězi Tomášovi [Bavorovskému], arcipryštu bechyňskému a faráři krumlovskému, a mistru Ambrožovi [Kitzhäupelovi], pomocníku jeho, aby sami na sebe dobrý příklad dadouce, je k ctnému životu, jakož pěkným napomínáním i také trestáním skutečným přidrželi, Jeho Milosti pána [Viléma] prosíce, aby jim v tom z moci své nápomocen býti a kněžstvo takové neposlušné vazbou trestati dáti ráčil. Datum mandátu latinského na Hradě pražským 14. *octobris*. A za tou příčinou pán před osobu svú a děkana svýho krumlovského [Tomáše Bavorovského] všecko kněžstvo na jistý den obeslati a jim některé artikule dle dobrého řádu mezi nimi nařízení vydati ráčil.¹⁹⁶

Po smrti Petra Voka (1611) vstoupil Březan do služeb jeho dědice Jana Jiřího ze Švamberka, s jehož svolením sestavil roku 1614 drobný spisek *Posloupnost krumlovských farářů*. Zde se o Bavorovském dozvídáme podrobnější informace. Může překvapit, jak zde Březan, příslušník Jednoty bratrské, katolického preláta kladně hodnotí:

„Mistr Ambrož [Kitzhäupel] po knězi [Mikuláši] Mrázovi farář krumlovský a *arcidiaconus* bechyňský učiněn léta Páně 1553. Resignoval a ten úřad odevzdal prelátům pražským 22. dne *mai*. A oni tůž praelaturu, poněvadž z Plzně od pana vladaře k správě církve krumlovské povolán byl, dali knězi Tomášovi Bavorovskému. Ten muž byl osvícený a kazatel dobrý. Jeho *Postilla* v českém jazyku vydaná toho dotvrzuje. Byl i arcipryštem kraje bechyňského. Potom léta Páně 1558 byl děkanem na hradě pražským. Propuštěn z Krumlova na žádost arciknížete Ferdinanda [Tyrolského].¹⁹⁷

Příštích 200 let se jméno Tomáše Bavorovského na stránkách historických spisů objevilo jen ve stručné informaci týkající se buď jeho knih, nebo jeho církevní hodnosti. Tak **Tomáš Jan Pešina z Čechorodu** († 1680), Jihočech (rodák z Počátek podobně jako Bavorovského přítel Jan Straněnský), jako děkan svatovítské kapituly (a tedy nástupce Tomáše Bavorovského) napsal oslavný spis pražské katedrály *Phosphorus septicornis*

---

¹⁹⁶ BŘEZAN Václav: Životy posledních Rožmberků 1, Život Viléma z Rožmberka, PÁNEK Jaroslav (ed.), Praha: Svoboda, 1985, s. 78–79.

¹⁹⁷ Václava Březana Posloupnost krumlovských farářů, HEJNIC Josef (ed.), in: Archivum Trebonense, Sborník studií pracovníků archivu a jeho badatelů (1973) 217–247, zde s. 224, komentář na s. 240. Celou citaci uvedl editor již ve své studii HEJNIC Josef: Tomáš Bavorovský a Český Krumlov, in: JSH 40 (1971) 79.

(Praha 1673), ve kterém vyjmenovává představené zdejší kapituly.¹⁹⁸ Ve výčtu děkanů po Valentinu Hánovi, který resignoval roku 1555, uvádí pouze „Thomas I. Bavorovsky ad an. usque 1561.“ Tato informace se později často mylně interpretovala v tom smyslu, že Tomáš se stal kapitulním děkanem již roku 1555 a že s touto hodností na pozvání Viléma z Rožmberka působil v Českém Krumlově jako kazatel a arcijáhen bechyňský. Přitom již **Jan T. V. Berghauer** († 1760), tentokrát děkan vyšehradský, ve své oslavě na sv. Jana Nepomuckého (*Proto-martyr*),¹⁹⁹ ve které shromáždil obrovské množství informací, opravil Pešinův údaj. Valentin Hán byl děkanem až do své smrti 4. listopadu 1557²⁰⁰ a po něm nastoupil Tomáš Bavorovský, jenž se stal kanovníkem již jako plzeňský arcijáhen, potom byl děkanem do roku 1561. A Berghauer dodává, že vydal *Zrcadlo věčného života*, téměř celý název překládá do latiny a jmenuje i dedikanta knihy. V knize *Proto-martyr* se také poprvé uvádí univerzitní titul pražského děkana: „Magister SS. Theologiae“. Bohužel Jireček, autor první delší biografie Bavorovského, jak ještě uvidíme, čerpal z přehlednějšího Pešinova textu.

Pešinův přítel a učitel, **Bohuslav Balbín** († 1688), byl také stručný, ale přece jen se od něj o Bavorovském dozvíme více, zaznamenal první soupis jeho děl. Devátá kniha Balbínových *Miscellanei*, nazvaná *Bohemia docta*, vlastně první dějiny české literatury, nemohla katolického kazatele a spisovatele vynechat. Bohužel tuto knihu psal již těžce nemocný v posledních letech svého života a nestačil ji dokončit a připravit k tisku. Vyšla až po stu letech a to hned dvakrát; jedním editorem byl děkan teologické fakulty Karel Rafael Ungar OPraem (1776–1780) a druhým Candidus od sv. Terezie OAD (1777).

Tomáš Bavorovský je zde zařazen do třetího oddílu autorů, který pojednává o církevních hodnostářích (*Praelati docti*), a oproti jiným je mu zde věnováno opravdu jen několik málo řádků. Zmiňuje jeho působení v Plzni a dvě knihy, které jako tamní arcijáhen napsal. Jedná se o *Zrcadlo blahoslaveného života a Kázání o pokání*, jehož vydání

¹⁹⁸ PEŠINA Z ČECHORODU Tomáš Jan: Phosphorus septicornis, stella alias matutina. Hoc est: sanctae metropolitanae divi Viti ecclesiae Pragensis majestas et gloria, Pragae: Typis Joannis Arnolti de Dobroslavina, 1673, 610.

¹⁹⁹ BERGHAEUER Jan Tomáš Vojtěch, Proto-martyr poenitentiae eiusque sigilli custos semper fideli divus Johannes Nepomucenus, S. metropolitanae ecclesiae Pragensis ad S. Vitum M. [...], Augustae Vindelicorum et Graecii: sumptibus fratrum Veith, Bibliopolarum, 1736, 153: „Thomas I. Bavorovsky. Magister SS. Theologiae ex archidiacono Plsnensi canonicus et dein decanus usque ad annum 1561. Edidit *Speculum aeternae vitae*, in quo ex tenore sacrae scripturae certe videre possimus, quali vita in caelis sancti vivant et qualiter pro nobis intercedant. Dedicavit illud anno 1562. praenobili et generoso domino Henrico seniori de Shvamberg et in Zwickau.“

²⁰⁰ Podle Pešiny zemřel Hán 4. listopadu 1562, což je chybný údaj, který zřejmě vznikl nesprávným čtením jeho epitafu (MDLXII, správně: MDLVII). Viz také PODLAHA Antonín: Series praepositorum, dekanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis a Primordiis usque ad presentia tempora, Pragae: Metropolitanus capituli Pragensis, 1912, s. 119, č. 692, který uvedl datum úmrtí děkana a administrátora Valentina Hána shodně s Berghauerem.

(namísto Prahy) nesprávně umístil do Počátek, kde editor Straněnský napsal pouze předmluvu.

„*Thomas Baworowsky* Archidiaconus Plnsensis edidit bohemicæ Speculum beatae vitae, & obtulit Henrico seniori de Sswamberg.

Idem *Baworowsky* edidit Conciones de *Paenitentia* praeclaras an. 1552. in *Poczatek* typis excusas.“²⁰¹

Nelze se divit, že Balbín neznal Tomášovu drobnou knížku *Rozjímání o umučení Ježíše Krista*, jež dnes známe pravděpodobně z jediného porušeného exempláře. Je však spodivem, že neuvedl jeho *Postilu českou*, poměrně častou knihu velkého formátu. Snad je to třeba přičíst na vrub Balbínově těžké nemoci a celkové nedodělanosti rukopisu.²⁰² Některé informace ke spisům od Bavorovského je např. možné získat i z třetí části knihy *Bohemia docta*, která obsahuje ještě neuspořádané Balbínovy výpisy z knihoven.²⁰³ Když koncem 18. století editoři *Učených Čech* nedostatečné údaje doplňovali četnými poznámkami, na Bavorovského *Postilu* už nezapomněli.

Také další historik představil Bavorovského jen jako plzeňského arcijáhna. Byl jím opět jezuita: **Jan Bartoloměj Tanner** († 1694), který sepisoval dějiny rodu Šternberků i svého rodného města Plzně. Tak jako *Bohemia docta* i tako Tannerova díla zůstávala na dlouhou dobu v rukopisné podobě, roku 1732 byla přeložena do němčiny a vydána historie Šternberků a o sto let později vyšla *Alte Chronik von Pilsen*. V obou knihách můžeme nalézt seznam správců plzeňské fary, poté co byla roku 1546 odňata řádu německých rytířů a odevzdána městu.²⁰⁴ Tanner faráře sice nepřesně nazývá arcijáhny, ale jinak jsou jeho informace poměrně spolehlivé. Tomáše *Bavorovina* jmenuje na druhém a čtvrtém místě

²⁰¹ Citováno podle BALBÍN Bohuslav: *Bohemia docta*, Tractatus I., CANDIDUS a S. Theresia ed., Pragae Veteris caractere Joannis Caroli Hraba, 1777, 100. Odlišnou poznámku má Ungar. BALBÍN Bohuslav: *Bohemia docta*, Pars II. Karel Rafael UNGAR ed., Pragae: per Joan. Adamum Hagen, 1778, 167–168.

²⁰² Srov. KÁBRT Jiří: *Česká bibliografie v době temna*. Od r. 1620 až do sedmdesátých let osmnáctého století, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964, 63–72.

²⁰³ BALBÍN Bohuslav: *Bohemia docta*, Tractatus II., CANDIDUS a S. Theresia ed., Pragae Veteris caractere Joannis Caroli Hraba, 1777, s. 89; BALBÍN Bohuslav: *Bohemia docta*, Pars III. Karel Rafael UNGAR ed., Pragae: per Joan. Adamum Hagen, 1780, s. 184. Zde autor vypisuje některé knihy z krumlovské jezuitské knihovny. Mezi nimi opakuje údaje k Bavorovského spisům *Zrcadlo věčného života* a *Kázání o pokání*, k němuž přidává „et D. Annae de Novadomo dedicatae“. Je možné, že nepřehledné výpisky z knihoven obsahují i další Bavorovského knihy.

²⁰⁴ TANNER Jan Bartoloměj: *Geschichte derer helden von Sternen oder dess Uhralten und Ruhmwürdigsten Geschlechtes von Sternberg [...]*, Prag: Carl Johann Hraba, 1732, 417 (latinský originál: *Historia Heroum de Stellis*, 1674); týž: *Alte Chronik von Pilsen*, přel. Josef Stanislav Zauper, Pilsen: Michael Schmidt, 1835, 24. Tato druhá kniha je přístupná na stránkách: <http://kramerius.nkp.cz/> (říjen 2009). Zpráva zde již není tak podrobná a Bavorovského jméno bylo přeloženo jako „Pavorovinus“. Text z roku 1732 zní: „Thomas Bavorovinus, gebürtig von Baworow, der noch einigen Jahren von dannen zur Präger Dom-Herrn-Stelle befördert und übersetzt worden. Georgius Netolitzky. Thomas Bavorovinus ist wiederumb von der Präger Dom-Herrn-Stelle, nacher Polsen, zuruck gekehrt und alldorten das zeitliche geseegnet.“

plzeňských „arcijáhnů“ a správně jej řadí mezi pražské kanovníky. Pocházel z Bavorova, po nějaké době odešel do Prahy, pak se vrátil a zemřel v Plzni. Ze stejného pramene čerpal také křižovník **Jan František Beckovský**, jenž počátkem 18. století pokračoval v psaní své *Poselkyně starých příběhův českých* (vydána až 1878). Ten věděl i o Tomášovu působení jako děkana svatovítského chrámu, chybně ovšem přeložil latinský název místa původu Bavorovského a umístil je do Bavorska.²⁰⁵ Do své kroniky také přepsal jeden list adresovaný Tomašovi od Jindřicha Scribonia, probošta pražského kostela, kde se píše o úmyslu založit v Plzni jezuitskou kolej.²⁰⁶

Následující osobnost, která se věnovala Bavorovského spisům, se nezabývala historií literatury ani církevní správou, ale přímo obsahem díla. Byl jím nechvalně proslulý misionář **Antonín Koniáš**. Do svého seznamu bludných a podezřelých knih nazvaného *Clavis haeresim claudens et aperiens – Klíč kacířské bludy k rozeznání otevírající, k vykořenění zamykající aneb Registřík některých bludných, pohoršlivých podezřelých neb zapověděných kněh* zahrnul většinu předbělohorských českých knih, o kterých Koniáš věděl a které mohly obsahovat bludy, a to i ty, jejichž autory byly katolíci zachovávající jednotu s papežem. Zatímco první vydání *Klíče* z roku 1729 obsahuje pouze stručný a nejasný (či spíše chybně zapsaný) údaj - podezřelou knihu „Tomáše Javorovského [sic!] *Kázání*“,²⁰⁷ druhé vydání o dvacet let později uvádí kromě tohoto „Javorovského“ také dvě knihy skutečného Tomáše Bavorovského. Jedná se o jeho „*Kázání o Umučení Páně*“, ve které se měl na jednom místě opravit biblický text podle Vulgáty, a druhou knihou je „*Postylla neb Kázání nedělní Tomáše Bavorovského podle přeložení Jana Straněnského s větším písmem; in folio 1557*“. Následuje pět stran, na kterých Koniáš vypisuje z *Postily* místa, která je třeba opravit.²⁰⁸ Téměř shodný, jen místy upravený text oprav se opakuje ve třetím vydání, které v roce 1770 (již po Koniášově smrti) s názvem *Index bohemicorum librorum prohibitorum* vydal arcibiskup Antonín Petr Příchovský.²⁰⁹ Knihy, které uvádí

²⁰⁵ Pokud se ovšem nejedná o chybu editora. BECKOVSKÝ Jan [František]: *Poselkyně starých příběhův českých*, díl II/1, Antonín Rezek (ed.), Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1879 [rukopis do roku 1715], 120.

²⁰⁶ Tamtéž, 255.

²⁰⁷ KONIÁŠ Antonín: *Clavis haeresim claudens et aperiens. Klíč kacířské bludy k rozeznání otevírající, k vykořenění zamykající aneb Registřík některých bludných, pohoršlivých podezřelých neb zapověděných kněh*, Hradec Králové: Jan Václav Tibelli, 1729, s. 152.

²⁰⁸ KONIÁŠ Antonín: *Clavis haeresim claudens et aperiens. Klíč kacířské bludy k rozeznání otevírající, k vykořenění zamykající aneb Registřík některých bludných, pohoršlivých podezřelých neb zapověděných kněh*, Hradec Králové: Jan Kliment Tibelli, 1749, 299, 343–347. „Javorovský“ je na straně 136. Strana 300 obsahuje zajímavou informaci, že ke *Kázání o umučení Páně* bývá připojen Catechismus Jindřicha [Scribonia] z roku 1556, který by si zasloužil opětového vydání, ovšem po drobných opravách textu, který prý upravoval „typographus haereticus“.

²⁰⁹ [KONIÁŠ Antonín]: *Index bohemicorum librorum prohibitorum et corrigendorum ordine alphabeti digestus*, Pragae: Jan Karel Hraba, 1770, 15–18, 88, 97, 110, 117, 254, 272.

Balbín (*Kázání o pokání a Zrcadlo věčného života*), Koniáš vůbec nezmiňuje. Buď je neznal, nebo nepotřebovaly opravit.

Nedostatky Balbínových dějin české literatury *Bohemia docta* doplnili v 70. letech 18. století jejich editoři. Zatímco **Candidus od sv. Terezie** se omezil jen na stručnou poznámku o *Postile české*, **Rafael Ungar** z Příchovského *Indexu librorum prohibitorum* přidal i *Kázání o Umučení Páně*. Při tom ovšem *Postilu českou* (1557) považoval za pouhý překlad slavné *Postily* německého františkána Johanna Wilda (známějšího pod latinským jménem *Ferus*, † 1554), kazatele v Mohuči. Tuto postilu však nechal s nemalým úsilím přeložit a vydat až v letech 1574–1575 pražský arcibiskup Brus z Mohelnice.²¹⁰ Co k tomuto závěru Ungara vedlo, těžko soudit.²¹¹ Příchovského *Index*, ze kterého čerpal informace, Ferovu *Postilu* identifikuje správně. Svoji doplňující poznámku Ungar končí poněkud nejasně tím, že Bavorovského *Postila* (další?) podle přeložení Stránského (?) byla vytištěna roku 1557.²¹² Balbínovy a hlavně Ungarovy omyly záhy opravil **Josef Dobrovský**. Bavorovský napsal svoji *Postilu* česky a roku 1557 ji v Olomouci u Jana Güthera vydal Straněnský, který ji rozhodně nemusel překládat.²¹³

Autorem prvního novodobého slovníku spisovatelů Čech, abecedně řazeného, je **Jan Petr Cerroni**. Jako správce archivů z rušených moravských klášterů a sběratel starých knih napsal v letech 1792–1825 ve 24 svazcích *Lexicon scriptorum Regni Bohemiae*. Tak jako většina jeho díla i tento *Lexikon* zůstal v rukopise, na jeho edici se pracuje až nyní.²¹⁴ Ve druhém svazku *Lexikou* věnoval Cerroni Bavorovskému celé dvě stránky, kde uvádí jeho životopisné údaje, všechny čtyři knihy a také literaturu, ze které čerpal.²¹⁵ Tyto informace jsou velmi přesné. Vedle názvu a osoby, které byla kniha dedikována, obsahují také rok a místo vydání, tiskaře i formát knihy. Podle Berghauera přiřkl Cerroni Tomášovi titul „Theologiae Magister“, místo narození – Bavorov, nepřehlédl ani jeho působení

²¹⁰ *Postila* Ferova byla vydána u Melantricha nákladem arcibiskupa a Viléma z Rožmberka. Na překladu Zikmunda z Púchova se patrně podílel i Jindřich Scribonius. JIREČEK: *Rukověť* II, 221–222.

²¹¹ Obě postily mají na začátku knihy stejný celostránkový dřevorez erbu donátora Viléma z Rožmberka s jeho devízou „Festina lente“.

²¹² „[...] Vertit Feri Moguntini Postillam in Bohemicum typisque Olomucensibus anno 1557 excuci fecit. [...] Ibidem [v Indexu] notatur et Postilla ejus secundum versionem Stranskyanam impressa 1557 [...]“ BALBÍN: *Bohemia docta*, Pars II., K. R. UNGAR ed., 167–168.

²¹³ DOBROVSKÝ Josef: *Corrigenda in Bohemia docta Balbini juxta editionem P. Raphaelis Ungar*, Pragae: [s.n.], 1779, 15–16.

²¹⁴ Viz http://www.avcr.cz/zajimave_projekty.php?ID=284 (2009). Kopie rukopisu se nachází v Příruční knihovně pro český jazyk a literaturu starší a střední doby Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

²¹⁵ CERRONI Jan Petr: *Lexicon scriptorum Regni Bohemiae*, tomus II., 97–98. Použil tato díla: Crugerius – Sacri Pulveres, Berghauer – Proto-Martyr, Pešina – Phosphorus, Balbín – *Bohemia docta*, Dobrovský – *Corrigenda*, Tanner – *Geschichte der helden von Sternberg a Straněnského* i autorovy předmluvy knih. Pouze v rozsáhlém kalendáři od Crugeria se nám nepodařilo zmínku o Bavorovském nalézt. Cerronův odkaz na 24. srpna: „ad XXIV augs [?] je patrně chybný.“

v Českém Krumlově. Zajímavý údaj zaznamenal ke *Kázání o umučení Páně*, jehož titulní stranu dnes neznáme. Podle Cerroniho vyšlo dílo „v Praze u Bohuste [!] Netolického 1552, 8°.“ Dedikanta Jáchyma z Hradce však v tomto případě neuvedl.

Nejzajímavějším „příběhem“ Bavorovského díla je zpracování jeho velkopátečního kázání – *Rozjímání o umučení Páně* – dobrušským kupcem **Františkem Vladislavem Hekem** (1769–1847). Jak známo, osudy této postavy, zejména její dětství a dospívání, inspirovaly Aloise Jiráska ke zpracování jeho nejrozsáhlejšího, pětisvazkového románu *F. L. Věk*. Tento příběh z národního obrození začal Jirásek psát poté, co se mu dostala do rukou první část Hekových pamětí. Zatímco román končí rokem 1816, kdy se Jirásek od reálné předlohy již zcela odklonil, Hekův vlastní životopis, psaný německy, pokračuje do smrti jeho ženy v červnu 1821. Odtud se dovídáme o okolnostech, které Heka vedly k sepsání jeho nejproslulejšího díla nazvaného *Veliký pátek*, které někteří považují za první literární pamflet v dějinách novočeského písemnictví. V této knížce ani ve své autobiografii, určené patrně svým bratrským přátelům v hornolužickém Ochránově (Herrnhut), ovšem Hek nepřiznal, že při psaní *Velikého pátku* vycházel z kázání katolického preláta Tomáše Bavorovského.

Okolnosti vzniku i význam *Velikého pátku* jsou již v literatuře poměrně dost zpracované.²¹⁶ Vždy se předpokládá, že Hek vycházel přímo z *Postily české*, do které Bavorovský velkopáteční rozjímání zařadil. Kupec z Dobrušky však mohl použít také staršího vydání promluvy, která vyšla samostatně v kapesním formátu již roku 1552. Doslovný přepis *Rozjímání o umučení Páně* v *Postile české* a velmi volné převedení textu do *Velikého pátku* však přesné určení zdroje znemožňuje. Ať už měl František Hek k dispozici tu či onu knihu, byla patrně součástí jeho kdysi rozsáhlé knihovny. Díky Jiráskovu románu a jeho pozdějšímu zfilmování je poměrně známá autentická událost, jak šestnáctiletý Hek získal knihy ze zrušené klášterní knihovny. Šlo patrně o klášter křížovníků – strážců Božího hrobu na Zderaze, kde mladý student a choralista bydlel. Roku 1785, když byl klášter rušen, vypracoval katalog knihovny pro konfiskačního komisaře a mohl si za to vzít některé knihy i ze skříně označené jako „libri prohibiti“. Za pomoci otcova přítele pak levně koupil 12 centů (přes 600 kg) knih určených na makulaturu. V roce 1806 celou Dobrušku postihl katastrofální požár a Hekovi shořela

---

²¹⁶ JAKUBEC Jan: F. Vl. Heka „Veliký pátek“, in: Sborník filologický 7 (1922) 89–99; JOHANIDES Josef: František Vladislav Hek, Praha: Melantrich 1976, 271nn, 447–461. Další literaturu shrnuje JOHANIDES Josef: František Vladislav Hek. Příspěvek k jeho životu a dílu 1, in: Strahovská knihovna 9 (1974) 153–208, zvl. 157–158.

mimo jiné také téměř celá knihovna čítající tehdy 3284 svazků. Je ale možné, že mezi zachráněnými tituly byla aspoň část *Postily české* nebo knížka *O umučení Páně*.²¹⁷

Požár, státní bankrot roku 1811 a z toho plynoucí zadlužení, ale především vzrůstající spory s některými představiteli městské správy, to byly katastrofy, které těžce dolehly na Františka Heka. Pronásledovaný kupec pak „v duševní tísní čítal pilně knihy náboženského obsahu, zejména knihu Jobovu, žalmy, nejraději však zarmoucené srdce utěšoval příkladem Spasitelovým v utrpení.“²¹⁸ Spisovatel František Hek, který přispíval do nejrůznějších časopisů satirickými básněmi i poučnými články, při nespravedlivém stíhání sáhl po zbrani, která mu byla nejvlastnější. Nenávistnému sočení a soustavnému pronásledování čelil literární odvetou. Velkopáteční rozjímání od Tomáše Bavorovského, v jehož četbě nacházel posilu, přepsal a přitom text upravil tak, že pod Barabášem, Kaifášem či Pilátem ti, kteří znali maloměstské poměry v Dobrušce, mohli poznat konkrétní osoby působící v městečku na vysokých postech.

Šlo především o samolibého a peněz chtivého právníka Jana Jettmara, magistrátního radu dosazeného krajským úřadem, jenž se našel v Pilátovi a dokonce v ďáblovi zde nazývaném „Jedomareš“, „Jedotrus a Jedoviště“, „utiskovatel nevinných Jedomar“ apod. Dobrušský děkan Josef Obst měl být Kaifášem, Barabášem zase městský sirotčí správce Karel Pecold. „Nákladníci“ byl ve *Velikém pátku* termín pro označení lupičů a jiných úkladníků, ale silně připomínal Výbor nákladníků piva v Dobrušce. Všichni to byli lidé, kteří pronásledovali Heka snad proto, že měli strach z člověka, jenž se řídí vlastním rozumem a nehodlá se podřizovat jejich autoritářskému způsobu jednání. Jettmar s Obstem ihned sepsali obsáhlé obvinění o rouhavém zneužití Písma a buřičství, čímž se sice sami přiznali k tomu, že se ztotožňují s Pilátem a Kaifášem, ale docílili dalšího pronásledování tehdy nemocného obchodníka. Jeho žena přitom podlehla dlouhé nemoci, obnovilo se také vyšetřování s biblemi. František Hek se totiž stal členem Britské biblické společnosti a z Berlína pašoval české bible s kralickým textem. Za *Veliký pátek*, který prý jako paskvil dráždí lid k nenávisti a vzpurnosti proti jejich představeným, byl Hek odsouzen k tříměsíčnímu žaláři a k náhradě škody tiskaři, který musel polovinu neprodaného nákladu zničit. Trest byl pak sice zmírněn, ale na duchu zlomený autor prozradil své spolupracovníky v pašování zakázané bible a podepsal spolupráci s rakouskými úřady, které chtěly blíže poznat „vnitřní zřízení tajné“ biblické

²¹⁷ Srv. JOHANIDES Josef: Knihovna Františka Vladislava Heka, in. Strahovská knihovna 3 (1968) 249–254.

²¹⁸ Překlad Hekova životopisu cituje JAKUBEC: F. VI. Heka „Veliký pátek“, 90.

společnosti.²¹⁹ Konfidentem se však Hek nestal a v budoucnu vše popíral. Nakonec jej okolnosti donutili prodat svůj majetek ve veřejné dražbě a Dobrušku opustit. Doživotní zastavení služebního postupu žalobci Jettmarovi snad lze pokládat za jediný úspěch, kterého Hek vydáním *Velikého pátku* dosáhl.

Je ale také možné, že Hek nikoho očernit nebo poškodit nechtěl. Že původním úmyslem a cílem autora bylo nové, „duchu doby“ přiměřenější zpracování původní předlohy. Pak by ovšem vsunuté jinotaje a příměry použil nevědomě a jakoby bezděky se tím vypořádával se svými pronásledovateli.²²⁰ Proč by ale *Veliký pátek* na titulní straně podepsal jen tajemnými iniciálami „F. V. H., školní dohlížitel v D.“? (Jindy používal pseudonymy jako např. Dobrota Smíchorád nebo Vladislav Žerotín z Dobrovice.) Podobně jako Bavorovského *Rozjímání o umučení Páně* zpracovával Hek i další dílo. Byl jím Veleslavinův překlad populární německé knihy *Itinerarium sacrae scripturae to jest Putování svatých na všecku svatou Biblií obojího zákona* od evangelického pastora Heinricha Buntinga. Hekova úprava s podobnými vsuvkami měla pod názvem *Starobylé památky* vyjít u V. R. Krameria v České expedici, ale patrně kvůli neblahým osudům *Velikého pátku* z tohoto záměru sešlo. Tak se přepracování Bavorovského kázání stalo pro dobrušského obchodníka nejen jeho nejvýznamnějším, ale zároveň i osudovým dílem, neboť následný proces výrazně zasáhl do autorova života. Tyto události však zásadně zasáhly i do druhého života našeho renesančního kazatele.

Obširněji jsme se zabývali *Velikým pátkem* F. Vl. Heka, neboť nejspíš právě jeho vydání (třebaže asi polovina nákladu – 729 tisků – byla zničena) odstartovalo zájem českých obrozenců o jazykově vybroušené dílo Tomáše Bavorovského. Prvním cenzorem, který tisk satiry převlečené do zbožného rozjímání schvaloval, byl svatovítský kanovník František Neumann. Jediná jeho výtka se tehdy týkala jakéhosi řeckého termínu, který Hek užívá, ačkoli jej nelze nalézt v žádném slovníku.²²¹ Ale druhý cenzor je pro nás důležitější. Byl jím shovívavý a vlastenecky smýšlející profesor církevních dějin a patrologie **Josef Petr Václav Dittrich**, kanovník vyšehradský.²²² Možná to byl právě on, kterému se podařilo odhalit předlohu Hekova *Velikého pátku*, možná o ní věděl již před jeho vydáním. Dittrich již jako farář v Bezně napsal český třísvazkový spis o životě Ježíše Krista a jako univerzitní profesor roku 1816 vydal církevní *Kroniku českou* od utrakvisty Bohuslava

²¹⁹ JOHANIDES: František Vladislav Hek, 302nn.

²²⁰ Přípouští to JOHANIDES: tamtéž, 276.

²²¹ JOHANIDES: tamtéž, 276, 284, 461.

²²² MILLAUER Maximilian Xav[er]: Životopisové v přítomném století zemřelých spoluoudů theologické fakulty na univerzitě Pražské, in: ČKD 12 (1839) 798–800; OSN VII, 631.

Bílejovského, staršího současníka Bavorovského.²²³ Snad díky Hekově kauze se s Bavorovským seznámil blíže a jeho kázání se mu zalíbilo natolik, že během jediného roku 1822 vydal sedm knížek obsahujících výbor z jeho díla (poslední knihu vydal v lednu 1823). Tou dobou byl také děkanem teologické fakulty v Praze a je proto pravděpodobné, že oblíbený profesor dokázal pro četbu Bavorovského a dalších starých českých autorů získávat mnoho bohoslovců.

Podle rozhodnutí soudního sporu byl u stejného tiskaře v Hradci Králové *Výklad svatého čtení Na Veliký Pátek* vydán znovu a tentokrát správně. Dovětek názvu prozrazuje, že to bylo „z výborné Postily, sepsané skrz kněze Tomáše Bavorovského, arciděkana plzeňského, a vydané ponejprv v Holomouci leta Páně 1557 vytažený, nyní podruhé, co se ví, věrně vydaný skrze kněze Josefa Klíče, profesora pražského“.²²⁴ Jiný úvod, předmluvu nebo nějaké vysvětlení knížka neobsahuje. Cenzor Dittrich (často používal počestěných pseudonymů jako Klíč nebo Skalický) tedy k opravenému vydání *Velikého pátku* použil *Postilu českou* a malou knížečku *Rozjímání o umučení Páně* z roku 1552 neznal. Je ale divné, proč autora nazval plzeňským arciděkanem, když Straněnský v předmluvě k *Postile* jasně říká, že Tomáš Bavorovský je „archidiaconus kraje bechynského, kazatel Krumlova Českého“. Dittrich patrně tato slova uprostřed textu druhé *Předmluvy k čtenářuom* přehlédl a plně se spolehnul na edice Balbínových dějin literatury *Bohemia docta*, které znaly jen plzeňské (a Ungarova i pražské) působení kazatele. Zároveň jsou příznačná slova, že Bavorovského *Rozjímání o umučení* profesor vydává věrně teprve podruhé. Po necelém půlstoletí zařadil *Knihopisný slovník česko-slovenský* Hekův *Veliký pátek* čistě mezi díla od Tomáše Bavorovského.²²⁵

V době, kdy se v Hradci Králové tiskl onen výklad velkopátečního čtení, Josef Dittrich v Praze v arcibiskupské tiskárně v semináriu už vydal výbor z Tomášovy nejstarší knihy plzeňských kázání z roku 1552.²²⁶ Ze čtrnácti promluv čtyři poslední vypustil a

---

²²³ Knihopis č. 2182–2185; č. 1132. Bílejovský, jako tradiční utrakvista, v kronice polemizoval jak se stranou podjednou, tak s táborskými sektami a Českými bratry; dokazoval nepřetržitou tradici podávání přijímání pod obojí způsobou v Čechách již od příchodu křesťanství.

²²⁴ BAVOROVSKÝ: *Výklad svatého čtení Na Veliký Pátek*, ed. J. Klíč [DITTRICH], Hradec Králové: Jan František Pospíšil, 1822; srov. JAKUBEC: F. VI. Heka „Veliký pátek“, 95.

²²⁵ DOUCHA František: *Knihopisný slovník česko-slovenský*, Praha: I. L. Kober: 1865, 6. Na straně 58 *Veliký pátek* u Heka nenajdeme.

²²⁶ Kromě posledních kázání (od květné neděle do vzkříšení) Dittrich nepřepsal ani předmluvy ke knize. Desatero kázání o svatém pokání z mnohých kněh učitelův svatých před třemi sty lety věrně sebraných, a se vši pilností sepsaných skrze kněze Tomáše Bavorovského na ten čas kazatele v Plzni, nyní pro jich výbornost znovu vydaných skrze kněze Jozeffa Klíče, ed. Josef Klíč [Dittrich], Praha: Joz[efa] vdova Fetterlová z Wildenbrunu – arcibiskupská knihtiskárna v Semináriu, 1822. Na samém konci hradeckého výtisku (BAVOROVSKÝ: *Výklad svatého čtení*, 96) je seznam nabízených knih, mezi kterými je již *Desatero kázání* uvedeno.

knížku nazval *Desatero kázání o svatém pokání*. Dále vybral několik homilií z *Postily české*: na dvě primiční mše o čtvrtou neděli adventní a osmou po Sv. Trojici, na druhou neděli po Třech králich o manželství, na den Svatosvaté Trojice a slavnost Božího Těla.²²⁷ Největší péči však věnoval polemickému spisu *Zrcadlo věčného a blahoslaveného života*.²²⁸ Jedině tuto knížku opatřil obsáhlou předmluvou, která je zároveň věnováním Jeho excelenci panu Františkovi Antonínovi hraběti z Kolovrat-Libštejnských, nejvyššímu purkrabímu království českého (oba, Dittrich i Kolovrat, se v té době aktivně podíleli na zakládání Společnosti Národního českého muzeum). Třebaže titulní list nese rok 1822, předmluvu Dittrich napsal až v lednu 1823. O Tomášovi Bavorovském, „naším vlastenci a muži velmi učeném a výmluvném“, se dovídáme pouze tolik, že tuto knihu údajně v posledním roce svého života (1561) vydal v Plzni a připsal ji Jindřichovi ze Švamberka. Protože v 15. století byli Švamberkové a Kolovratové spřízněni, dovoluje si Dittrich v obsáhlé předmluvě (s. 3–37) vylíčit historii rodu Kolovratů-Libštejnských, předků dedikanta.

Josef Dittrich se při přepisování starých děl řídil především tím, aby byla jeho současníkům co nejsrozumitelnější. Nepracoval s textem tak volně, jako František Hek. Ten si dovil vypustit nevhodná pověrečná místa a hrozby pekelnými tresty, zmírňoval protižidovské výpady a směřoval je obecněji k nepravým lidem. Dokonce kromě výše zmíněných narážek na dobrušský patriciát přidával slova, aby docílil větší náboženské vroucnosti.²²⁹ Pokud Dittrich měnil text, pak jen v míře nejnutnější, kde by jeho současník mohl tápat. Upravoval slovosled, přepisoval slova podle modernější výslovnosti a marginální poznámky buď vynechával, nebo, pokud šlo o odkazy na kapitoly v bibli, umísťoval je do závorek (pouze v *Zrcadle věčného života* je ponechal na okrajích stránek). Největším edičním nedostatkem je ale častá absence přesných informací o knize, ze které přepisovaný text pochází. Dittrich často nepřesně citoval název, nebo jej vůbec neuvedl.

---

²²⁷ Dvoje kázání při slavnosti nové (první, kterouž nový kněz slouží) mše psané a vydané před třemi takměř sty lety, ed. Josef Dytrych [Dittrich], Praha: Ant. Straširypka, 1822; Kázání o svatém manželství na Evangelium svatého Jana v II. kap. 1–12, z *Postily* kněze Tomáše Bavorovského vzaté a vydané skrz kněze Jozefa Klíče profesora pražského, ed. Josef Klíč [Dittrich], Praha: Antonín Straširypka, 1822; Kázání na Evangelium svatého Jana, kteráž se čte na den svatosvaté a přeblahoslavené Trojice, ed. J. Klíč [Dittrich], Praha: A. Straširypka, 1822; Kázání na Evangelium, kteráž se čte v církvi Boží na den Božího Těla, věrně sepsané i kázané skrze kněze Tomáše Bavorovského ... nyní pro svou výbornost znovu vydané skrze kněze Jozefa Klíče, ed. J. Klíč [Dittrich], Praha 1822.

²²⁸ *Zrcadlo věčného a blahoslaveného života*, v kterém se vedle jisté zprávy Písma svatého spatřiti a viděti může, [...] všem věrným, kteříž se onomu životu nesmrtelnému těší, ku potěšení vydáno léta Páně 1561 skrze Tomáše Bavorovského, znovu na světlo vydáno skrze Jozefa Dytrycha, ed. J. Dittrich, Praha: Jozefa vdova Fetterlová z Wildenbrunnu, 1822.

²²⁹ JAKUBEC: F. VI. Heka „Veliký pátek“, 94–95.

Mnohem známější než Cerroni je **Josef Jungmann** a jeho *Historie literatury české*. Není sice tak podrobná jako Cerroniho *Lexikon*, ale roku 1825 vyšla tiskem, čímž pro českou vědu a kulturu získala větší význam. Především její druhé vydání z let 1846–1851, opravené a doplněné, dokončené již po Jungmannově smrti (1847), používají literární historikové dodnes. Obsahuje minimum informací k Bavorovskému životu, vlastně jen ty, které uvádí *Bohemia Docta* podle Ungarovy verze.²³⁰ Zato už mohla zaznamenat reedice Bavorovského homilií od Josefa Dittricha. Ze sedmi jeho knížek jmenuje šest (vynechal *Kázání na den Božího Těla*). Soupis literatury ovšem jen nejasně rozlišuje, co je původní vydání a co nedávná edice, podle které dává staré knize název. Je to dáno především chybějícím úvodem v Dittrichových reedicích. Např. *Dvoje kázání při slavnosti nové mše* považoval Jungmann za samostatný spis vydaný roku 1557. Velkým nedostatkem *Historie* jsou rejstříky, které Jungman již nestihl napsat.²³¹ Místo *Zrcadla věčného života* se v nich Bavorovskému přisuzuje text oficiálního prohlášení Tridentského koncilu: *Naučení a vyhlášení o přijímání pod obojí způsobou*. Tento omyl se dostal i do Riegrova *Slovníku naučného* a opravil jej až Josef Jireček. Nejasné jsou také Jungmannovy údaje k Hoffmeisterově *Postile české*, kterou nejprve přiřadil ke Straněnského překladu *Postily* od Spangenberg, v zápětí též titul zopakoval jako novou knihu, ale bez jmen autorů, jen s poznámkou „(Boček, snad Bavorovského ? J.)“.²³²

Dříve než vyšlo druhé vydání *Historie literatury české*, zmínil se Jungmann o Bavorovském v jednom pro nás důležitém textu. Je jím předmluva k prvnímu číslu českého *Časopisu pro katolické duchovenstvo* z roku 1828, kde Jungmann obhajuje používání češtiny i v teologických disciplínách. Přitom vyzdvihuje staré české autory a říká: „Vážíme sobě našich Miličův, Bavorovských, Šturmův, Barnerův, Scipionův a jiných na slovo braných mužův o víru Kristovu zasloužilých.“²³³ Nebýt nedávných reedic, těžko by se asi Bavorovský vyjímal na tak čestném místě. Na závěr tohoto prvního čísla pak jeden z hlavních iniciátorů nového časopisu, mladý spisovatel a básník **Karel Vinařický**, tehdy

²³⁰ JUNGSMANN Josef: *Historie literatury české aneb soustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvícení a jazyka*, Praha: F. Řivnáč, ²1849, s. 532, s. 202 č. 1270, s. 216 č. 1550, s. 217 č. 1576, s. 229 č. 1805.

²³¹ Zpracoval je V. V. Tomek se svým přítelem Václavem Žirovnickým. ŠPĚT Jiří: *Sto padesát let od druhého vydání Jungmannovy Historie literatury české*, in: Národní knihovna. Knihovnická revue 10/5 (1999) 228–232.

²³² JUNGSMANN: *Historie literatury*, 215–216, č. 1548 b, 1549. Moravský zemský archivář Antonín Boček poslal Jungmannovi svoje poznámky k prvnímu vydání jeho *Historie literatury české*. KUTNAR František, MAREK Jaroslav: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, ²1997, 238–239.

²³³ JUNGSMANN Josef: [Předmluva k 1. svazku *Časopisu pro katolické duchovenstvo*], in: ČKD 1 (1828) 5–12, zde s. 9. Autor předmluvy sice není uveden, ale srov. ZELENÝ Václav: *Život Josefa Jungmanna*, Praha: Maticе česká, 1874, 270.

sekretář a ceremoniář arcibiskupa Chlumčanského, napsal recenzi na *Zrcadlo věčného a blahoslaveného života*, které vydal jeho profesor církevní historie. Vinařický cení tento spis nejen pro jeho ušlechtilý sloh, ale i samu věc, o které jedná. Kniha prý dokazuje, že i tehdy, kdy naše drahá vlast byla rozdělena tolika rozličnými náboženskými stranami, rodili se muži, „kteří starobylé učení církve svaté katolické s křesťanskou mírností hájiti i uměli, i k tomu rádi se podvolovali.“ Pak Vinařický podává krátký výtah ze spisu s mnohými citacemi. Svoji recenzi končí slovy: „Kéž by ten spis do mnoha rukou se dostal, zvláště těch, kteří učení katolické církve o Svatých křivě posud sobě vykládali! Nevědomý přečta bedlivě knihu tu nabude poučení, pochybující utvrzení, bohobojný potěšení.“

Po třiceti letech se díla od Tomáše Bavorovského ujal etnograf a literární historik **Josef Jireček**. Když dostal za úkol sestavit čítanku pro střední školy, zařadil do ní i úryvky z *Postily české* a z *Kázání o pokání*. Kromě těchto ukázek obsahuje *Anthologie* také do té doby první souhrnnou zprávu o životě Bavorovského, biografické informace přitom Jireček čerpal především z předmluv a z Ungarovy edice *Učených Čech*. Poprvé se také mohl opřít o již vydaný Březanův *Život Viléma z Rožmberka*, odkud správně usoudil na původ Bavorovského „z rodiny ouřednické na panstvích Rožmberských“. ²³⁴ Tato učebnice se stejnými nebo podobnými texty vycházela až do konce 19. století. ²³⁵ Ale Jireček nezůstal jen u gymnaziální čítanky. Když se více obíral českou literaturou 16. století, napsal o Bavorovském delší pojednání, jež vyšlo roku 1864 opět v *Časopisu katolického duchovenstva*. ²³⁶ V dopise redakci, kterou tehdy vedl Karel Vinařický, Jireček vyznává, že Bavorovský je muž, „který si plným právem zasluhuje, aby se k němu obrátila pozornost nejen duchovenstva, ale vůbec všech přátel literatury naší. Honosí se páni Poláci *Skargou*: ejhle i my máme muže, kteréhož bych, pokud se ve věci znám, snad ještě výše co kazatele postavil. Bavorovský vládne jazykem v takové míře, jako nemnoho spisovatelů jemu souvěkých.“ ²³⁷

V článku Jireček trochu rozvádí jemu známá životopisná data českého kazatele a hlavně stručně popisuje jeho díla. Nenalezl přitom *Rozjímání o umučení Páně a Dvě kázání při slavnosti nové mše* považoval za samostatný spis z roku 1557. Dále podává obsáhlý výtah z předmluvy k *Postile české*, kde Bavorovský hájí a propaguje četbu Písma

²³⁴ JIREČEK Josef (ed.): *Anthologie z literatury české doby střední, čítanka pro vyšší gymnasia*, Praha: Fridrich Tempský, 1858, 120–126.

²³⁵ JIREČEK Josef (ed.): *Anthologie z literatury české, čítanka pro vyšší gymnasia, díl 2. Doba střední*, Praha: F. Tempský, 1881, 139–142; PELIKÁN Jan, GRIM Josef, TRUHLÁŘ Antonín (ed.): *Výbor z literatury české, učebná kniha škol středních, díl 2. Doba střední*, Praha: Bursík a Kohout, 1893, 90–93.

²³⁶ JIREČEK Josef: *Kněz Tomáš Bavorovský a jeho věk*, in: *ČKD 5 (1864) 401–412, 492–505*.

²³⁷ Z literárního listu p. min. sekretáře J. Jirečka, in: *ČKD 5 (1864), 159–160*.

v mateřském jazyce i důležitost kazatelského poslání. Poté Jireček vypisuje úryvky z *Postily*, které se týkají zejména pokleslé mravní úrovně renesanční doby, ale také tehdejší „rozervanosti náboženské“. Autor zde poprvé použil *Postilu* k poznání dobového pozadí, etických postojů apod., které jsou z jiných historických dokumentů jen těžko dosažitelné. Tím odstartoval studium *Postily české* ne z teologického nebo kazatelského hlediska, nýbrž z pohledu kulturně a církevně historického. V tom jej následovali zejména Jan Václav Novák, Zikmund Winter²³⁸ a po nich mnozí další. Jednotlivé citáty z *Postily* jsou od té doby roztroušené v mnohých pojednáních o české renesanci.

V článku Jireček přiřadil k Bavorovskému jako jeho poslední dílo i oficiální koncilní prohlášení *o přijímání pod obojí způsobou* (podle chybného rejstříku k Jungmannově *Historii*), ale svůj omyl pak opravil v *Rukověti k dějinám literatury české*.²³⁹ Tento dvoudílný životopisný slovník je nejznámější Jirečkovy dílo a dodnes, hlavně pro dobu 16. století, často používané. Autor zde pro vystižení biografie Tomáše Bavorovského čerpal i z dosud neznámých pramenů.²⁴⁰ Poprvé se tak čtenáři dověděli, že náš český kazatel nezemřel jako děkan pražské kapituly. Toho úřadu se vzdal kvůli častým a těžkým nemocem a odešel do Plzně, kde zemřel v září roku 1562, „nemálo dluhův po sobě zanechav“. Je ovšem spodivem, že zatímco dříve Jireček čerpal také z Březana, nyní se spokojil se stručným a chybným údajem Pešiny z Čechorodu. Podle něj se prý Bavorovský stal kapitulním děkanem již roku 1555 a s tímto titulem působil v Krumlově jako bechyňský „arciděkan“, což prý „za zvláštních tehdejších běhův církevních nebylo na závadě“. Jinak je Jirečkův stručný životopis Bavorovského správný a na dlouho se stal nejúplnějším zdrojem informací k jihočeskému kazateli.

Když literární historik **Jan Václav Novák** pečlivě studoval *Postilu českou* a roku 1885 o ní vydal podrobnou studii, již k životopisu Tomáše Bavorovského nic nepřidal.²⁴¹ Navázal na Jirečkův článek, částečně ponechal jeho strukturu, ale snažil se být poněkud přehlednější a nevypisovat tak dlouhé a doslovné citace. Jak jsme řekli, zajímalo ho hlavně kulturní prostředí poloviny 16. století a obraz temných stránek tehdejšího společenského života v Čechách. Na úvod podává obsáhlý popis knihy, velkou pozornost přitom věnuje předmluvám autora i vydavatele Straněnského. Pak vypisuje různé zmínky o zanedbané

²³⁸ WINTER: Život církevní, 57, 127, 134, 464, 892. Winter ovšem uvádí chybný rok vydání *Postily*: 1550.

²³⁹ JIREČEK Josef: *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného*, svazek I., Praha: B. Tempský, 1875, 51–52.

²⁴⁰ Ze spisu „Lib. memor. decanor. plnsens. 267“ čerpá informaci, že se Tomáš stal roku 1546 farářem v Plzni.

²⁴¹ NOVÁK Jan V[áclav]: *Postilla česká kn. Tomáše Bavorovského. Příspěvek ke kulturním dějinám XVI. věku*, in: *Sborník historický* 3 (1885) 138–144, 236–241.

výchově mládeže, o odívání a hodování, o smilstvu i opilství. Příčinu rozšíření takové mravní zkaženosti prý Bavorovský viděl ve špatném příkladu vyšších stavů a kněží, kteří jsou často ke své službě nezpůsobilí. Postila je proto bohatým zdrojem informací o zhýralém životě renesanční doby, neboť kazatel bez ostychu odhaluje mravní zkaženost jak obecného lidu, tak i kněžstva a šlechty. Ke konci si Novák všimá také náboženských otázek a upozorňuje na místa v postile, která se týkají sektářství, přijímání podobojí, konce světa nebo antikrista. Bavorovský se zde jeví jako znamenitý znalec Písma svatého i církevních otců, který hlásal snášenlivost k ostatním křesťanům. Novák si autora váží jako velmi nadaného kazatele a výmluvného řečníky, který se ve svých promluvách s jasnou dispozicí drží především evangelia.

Ještě dva autoři pročítali Bavorovského *Postilu českou*, byť jí nevěnovali samostatnou studii. Na více jak čtyřech stránkách ve svých *Dějínách české literatury* se jí zabýval **Jaroslav Vlček** a vycházel patrně také z Jirečkova článku.²⁴² Zaujala ho autorova předmluva s obhajobou vydávání náboženských knih a kazatelských příruček v češtině pro nejprostší lid. Je to prý stanovisko reformaci velmi blízké a neobyčejně zní z úst katolických. Vlčka zaujala také kritika českých luteránů, kterým Bavorovský vytýkal pouhý vnější nátěr zbožnosti, že jsou evangelíky jen podle jména. „Ale třebaže odsudky ty“ říká Vlček „jako červená nit vinou se knihou, základ jejich je věcný a spisovatel pravdivě o sobě napsal,“ že hanění a potupování se vyhýbal. Vzácným zjevem mezi současnými i pozdějšími katolíky je podle Vlčka skutečnost, že Bavorovský v Postile nezamhuřuje oči ani před vadami panstva podjednou, třebaže je prý jejich kritika řídká. Tak se autor jeví jako lidumil, který nelichotí mocným tohoto světa, ale „chce k víře lid ne nutiti, nýbrž živým slovem a Písmem vzdělávati.“ Zatímco Jireček stavěl Bavorovského výše než polského Petra Skargu, Vlček soudí, že ani všestranností, ani nadáním a ohněm nerovná se tomuto jezuitskému dvornímu kazateli, ale cesty obou vrstevníků šly za týmž cílem.

Poněkud méně kriticky Bavorovského posuzuje **Hynek Hrubý**, pro nějž „jest z nejlepších českých katolických kazatelů. Dostalo se mu plným právem čestného názvu »českého Skargy«“. V monografii o českých postilách²⁴³ věnoval Hrubý Bavorovskému sedm stránek, pokládal jej za nejlepšího autora českých katolických kázání 16. století a

---

²⁴² VLČEK Jaroslav: Dějiny české literatury. 1. dílu část 1., Od nejstarších dob až po „věk zlatý“, Praha: Jednota českých filologův, 1893–1897, 421–425.

²⁴³ HRUBÝ Hynek: České postilly (Studie literárně a kulturně historická), Praha: Jubilejní fond Král. české společnosti nauk, 1901, 182–190.

jeho knihu řadil na úroveň postil od Husa, Chelčického, Rokycany a dalších.²⁴⁴ Hrubý se držel zejména struktury článku J. V. Nováka, ale jeho citace z *Postily* zpřesnil a rozmnožil. K životu Bavorovského, dokonce ani k jeho dalším kazatelským knihám se nevyjadřoval. Vlastních postřehů přidává jen málo, častěji odkazuje na Novákovy nebo Vlčkovy úsudky. Přesto se osmělil shrnout, že Bavorovský „byl pravý kazatel lidový, vlastenec upřímný, výborný kněz, jenž z náboženství nečinil politiku, kněz snášlivý k ostatním stranám náboženským, zvláště k přívržencům strany podobojí. Postila jeho vyniká celkem správnou češtinou a znamenitým slohem.“

Po Vlčkovi psal *Dějiny literatury české* Jan Jakubec, který již informace o Tomášovi Bavorovském zhustil do jediného odstavce.²⁴⁵ Mluví jen o jeho *Postile české* a autora líčí jako „upřímného muže, jemuž jde o opravdové napravení pokleslého života, jenž má na mysli budoucnost národa. Není ovšem bez zaujetí proti jinověrcům – cítí se blízkým jen kališníkům –, zejména proti luteránům a Bratřím a sektářům: u těch vidí všesky hříchy zveličenější, pohnutky jejich víry jen zistné.“ Jeho kázání jsou pečlivě promyšlená, jadrná, lidově prostá, ale přece stylisticky vybroušená. Touto vlastností vyniká mezi českými postilami od všech vyznání za 16. století. Další souhrnné práce o české literatuře už není třeba vyjmenovávat. O Bavorovském buď úplně mlčí, nebo nic nového nepřinášejí. Ve 20. století je více méně možno sledovat pokles zájmu o renesanční katolické kazatele. Snad jediný úryvek z *Postily české* uveřejnil Vilém Bitnar v antologii z přírodní lyriky českého baroku.²⁴⁶ Jedná se o kratičkový citát z velikonoční promluvy, kde Bavorovský překládá poetické zdůvodnění vzkříšení od Tertulliana.²⁴⁷

Koncem 19. a počátkem 20. století byl životopis Tomáše Bavorovského upraven a doplněn o několik málo informací. Březanův *Život Viléma z Rožmberka* vydaný roku 1847 použil k doplnění biografie o Bavorovském pouze Jireček ve svém článku a později ještě **Zikmund Winter**.²⁴⁸ Tím se posouvalo působení Tomáše v Českém Krumlově dopředu k roku 1553. Ale tento údaj zapadl a zůstal bez povšimnutí právě tak jako zjištění archiváře **Hynka Grosse**, podle kterého se Bavorovský roku 1554 jako arcipřítel bechyňský a farář

---

²⁴⁴ Stručný doslov končí větou: „Postila Husova, Chelčického, Rokycanova, Zámorského, Králická, Kapitova, Bavorovského, Šteyerova, Císařova – jsou vzácná díla, jež budou vždy ozdobou naší literatury.“ tamtéž, 307.

²⁴⁵ JAKUBEC Jan: *Dějiny literatury české*. Od nejstarších dob až do probuzení politického, Praha: Jan Laichter, 1911, 262–263, 265.

²⁴⁶ BITNAR Vilém (ed.): *Zrození barokového básníka*. Antologie z přírodní lyriky českého baroku, Praha: Edice Jitro, 1940, 23.

²⁴⁷ BAVOROVSKÝ: *Postila česká*, 140a–b; TERTULLIAN: *De resurrectione carnis*, 12.

²⁴⁸ WINTER: *Život církevní*, 599.

krumlovský podílel na znovuzřízení literátského bratrstva v Českém Krumlově.²⁴⁹ Lépe dopadly výsledky práce pražského kanovníka **Antonína Podlahy**. Ten při psaní soupisu členů svatovítské kapituly²⁵⁰ vycházel ze zdejšího rukopisu (cod. XXIV, f. 41v), podle kterého posunul Bavorovského zvolení děkanem až k roku 1559. Podlaha se rovněž, podobně jako dříve Cerroni, domníval, že Tomáš dosáhl akademického titulu magistra (jak o tom bude ještě níže pojednáno, tuto skutečnost se mi nepodařilo prokázat). Podlahou zjištěná data se záhy dostala do hesla v *Českém slovníku bohovědném*,²⁵¹ které se jinak drží Jirečka a Františka Eckerta, jenž Bavorovského zpracovával do *Ottova slovníku naučného*.²⁵²

Stručné, ale výstižné a přesné údaje o Bavorovského díle i jeho životě shromáždil **Zdeněk Václav Tobolka** v *Knihopisu českých a slovenských tisků*.²⁵³ Vycházel zejména z Jungmanna a Jirečka, ale také od Podlahy. Tobolka sice zpochybňoval Tomášův původ z Bavorova, ale poprvé správně předpokládal, že tolikrát uváděné *Dvoji kázání při slavnosti nové mše* není samostatný tisk, ale že tyto promluvy patrně obsahuje *Postila česká*.²⁵⁴ Knihopis ovšem a ani pozdější dodatky neobjevily výrazný podíl Bavorovského při vydání Hoffmeisterovy Postily, což nepřehlédl jako jediný Ferdinand Hrejša. Velmi stručně také obě katolické postily, Hoffmeisterovu a Bavorovského, kladně ohodnotil.²⁵⁵ K základním biografickým pracím patří též *Lexikon české literatury*.²⁵⁶ Emil Pražák zde znovu vysoko hodnotí *Postilu českou*. Všechny kazatelské projevy Bavorovského se odvažují „tvrdě odsuzovat vrchnosti pro odírání a útisk poddaných a nezastavují se ani před veřejnou kritikou soudobého duchovenstva.“ Pražák informuje také o zpracování části Tomášova díla F. V. Hekem pod názvem *Veliký pátek* (1820). Správně podle *Knihopisu* vyjmenovává čtyři spisy Bavorovského, ale jeho životopisná data už mohla být přesnější.

---

²⁴⁹ GROSS Hynek: Některé zprávy o literátském bratrstvu v Čes. Krumlově, jeho znovuzřízení Vilémem z Rožmberka r. 1554, in: SHK 15 (1914) 83–92.

²⁵⁰ PODLAHA: Series praepositorum, s. 127, č. 706

²⁵¹ PODLAHA Antonín, TUMPACH Josef: Český slovník bohovědný, díl 2., Praha: Václav Kotrba, 1916, 33. Opakuje Jungmannův chybný název „Desatero“ kázání o pokání, ale oproti Ottově slovníku přesněji a úplněji vyjmenovává literaturu.

²⁵² ECKERT František: Bavorovský (Bavorinus) Tomáš, in: OSN 3, Praha: J. Otto, 1890, 513.

²⁵³ Knihopis II/2, s. 28, č. 1004, 1005, 1006, 1007.

²⁵⁴ Pro Tobolku nezvěstný Dittrichův tisk je dnes přístupný např. v Knihovně Národního muzea v Praze, sign. 67 E 447.

²⁵⁵ Formulace Hrejšovy věty ovšem chybně přisuzuje Bavorovskému pouhé autorství krátkých výkladů epištol a nikoli celých kázání. HREJŠA: Dějiny křesťanství, V, 188–189, 245–246.

²⁵⁶ PRAŽÁK Emil: Tomáš Bavorovský, in: Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce 1. A–G, Praha: Academia, 1985, 162.

Poslední studii o krumlovském kazateli od Josefa Hejnice otištěnou roku 1971 v *Jihočeském sborníku historickém*²⁵⁷ Pražák bohužel neznal.

Josef Hejnic je konečně historikem, který významně posunul poznatky o Tomášovi Bavorovském. Když připravoval edici *Posloupnosti krumlovských farářů* od Václava Březana,²⁵⁸ prohledával kromě krumlovských archivů také Archiv pražského arcibiskupství a kontroloval údaje nashromážděné počátkem 17. století treboňským spisovatelem. Ve svém článku se Hejnic mohl také opřít o badatelské výsledky učitelky a regionální historičky **Marie Jakší**, která psala dějiny města Bavorova a zpracovávala jeho archiv. Zjistila, že bavorovský rychtář Jan Květoň byl Tomášův otec.²⁵⁹ Hejnice především zajímalo, kdy přesně Tomáš Bavorovský působil jako farář v Českém Krumlově, neboť většina literatury k tomu udává jen mlhavé a někdy i protichůdné informace, které s Březanovou chronologií nesouhlasí. Dospěl k závěru, že Březanem uváděné letopočty Tomášova příchodu a odchodu (1553 a 1558) jsou správné, třebaže neověřoval prameny, z nichž vycházel Antonín Podlaha. K barvitému vyličení nástupu kazatele do služeb rožmberského vladaře použil Hejnic zajímavou korespondenci mezi Tomášem, krumlovskou vrchností a pražskými administrátory. Bavorovský se zde jeví jako vskutku oblíbený duchovní, kterého usiluje Vilém z Rožmberka stůj co stůj přetáhnout k sobě do Krumlova, přestože se ho Plzeňští nechtějí vzdát.²⁶⁰ Dále lze najít důležité údaje ke kazatelovu působení v Hejnicově studii o krumlovské škole a v *Rukověti humanistického básnictví*. Z bohatého krumlovského archivu čerpá rovněž **Aleš Stejskal**, jenž zde našel první zmínku o divadelní hře provedené ve městě. Nachází se v dopise od krumlovského děkana Tomáše Bavorovského, v němž pisatel zve Viléma na zhlédnutí komedie *Aulularia* sehrané v německém jazyce, kterou s žáky nacvičil Matouš Cervus. Jedná se bezpochyby o proslulou *Komedii o hrnci* od Tita Maccia Plauta, třebaže Stejskal uvažuje o jiných možnostech.²⁶¹

Počátek třetího tisíciletí znamená pro druhý život Tomáše Bavorovského nové oživení. Stejně jako na počátku 19. století Josefa Dittricha, tak i tentokrát nejvíce oslovila kazatelova poslední kniha, teologický traktát o posmrtném životě a účtě ke svatým, která

---

²⁵⁷ HEJNIC Josef: Tomáš Bavorovský a Český Krumlov, in: JSH 40 (1971) 78–83.

²⁵⁸ HEJNIC Josef (ed.): Václava Březana Posloupnost krumlovských farářů, in: Archivum Trebonense (1973) 217–247.

²⁵⁹ JAKŠÍ Marie: Město Bavorov a jeho privilegia, Bavorov: Místní rada osvětová, 1947, 8. Je to jediná práce nadšené patriotky, která vyšla tiskem. Její bohatá rukopisná pozůstalost je uložena v SOkA Strakonice.

²⁶⁰ Přitom se dopustil jedné chyby, když „Viléma“ zmíněného v dopise z roku 1551 považoval za rožmberského vladaře, ale ve skutečnosti se jednalo o Viléma Klenovského. Viz příloha č. 7 a 8.

²⁶¹ STEJSKAL Aleš: Divadelní představení v Českém Krumlově v roce 1556 (Příspěvek ke kulturním dějinám rezidenčního města), in: Výběr 33/4 (1996) 254–267. Viz příloha č. 18.

se nyní dočkala již třetího vydání. Zaujala historika **Otu Halamu**, když se zabýval otázkou svatých v české reformaci.²⁶² Halama dospěl k závěru, že „Bavorovského spis je tím nejpřímnějším a nejpoctivějším zpracováním naší otázky na straně obhájců úcty svatých a žádostí o jejich přímělu. Ostře vždy odděluje pravověří v duchu římské církve a pověru, kterou v hojném počtu nachází i ve svém vlastním prostředí.“

Ale nezůstalo jen u srovnávání *Zrcadla onoho věčného života* s reformačním proudem v Čechách. **Zdeněk V. David**, český exulant a uznávaný historik, ve své knize o utrakvistech *Finding the Middle Way* obdivuje přátelství katolického preláta Bavorovského s kališnickým korektorem Janem Straněnským a uvádí to jako příklad pro Čechy tradiční náboženské tolerance a spolupráce římské a utrakvistické církve.²⁶³ Samotnému Janu Straněnskému, redaktorovi Tomášových knih, se v diplomové práci věnoval **Martin Bedřich**.²⁶⁴ Zabývá se zejména předmluvami tohoto významného překladatele a vydavatele (podílel se na vydání více jak 30-ti titulů), ale občas zabrousil i do textu knihy samotné. Jejich obsah se snažil zhodnotit i po teologické stránce a zařadit do dobového kontextu. Bedřicha zajímá především české erasmianství a tolerantní postoje jak Straněnského tak i jeho spolupracovníků. Bavorovský, jemuž „milý přítel“ Straněnský upravoval jeho první tři knihy (korektor *Zrcadla onoho věčného života* není znám), do společnosti reformě smýšlejících spisovatelů, katolíků i evangelíků, dobře zapadl.

Bavorovského *Postilu českou* zkoumal Bedřich již dříve v samostatné seminární práci.²⁶⁵ Ta si kladla za cíl odpovědět na otázku, zda se mohla stát tato výpravná kniha jazykovou autoritou a vzorem pro české jezuitské gramatografy doby baroka. Ti totiž uznávali 16. století jako „zlatý věk českého jazyka“ přestože valná většina děl z tohoto období byla věroučně nevhodná. Tak se mezi vzorové texty dostala *Bible kralická*, Komenského a Veleslavínovy knihy, ale také díla od katolických autorů: Hájkova *Kronika* a *Post illa* Šebestiána Vojtěcha Scypiona (Berličky z Chmelče, poprvé vydaná roku 1618). Po důkladném jazykovém rozboru Bavorovského *Postily české* dospěl Bedřich k závěru, že i ta se mohla stát podobným vzorem. Proč se tedy vedle postily od jezuity Berličky nejlepší katolická postila 16. století neobjevuje? Snad proto, uzavírá Bedřich, že Bavorovský „patřil k reformním intelektuálům své doby. Je výrazně sociálně orientován, přes zjevný odpor

---

²⁶² HALAMA Ota: Otázka svatých v české reformaci, Brno: L. Marek, 2002, 88–90, 92, 133–134, 154; edice Bavorovského knihy na s. 181–219.

²⁶³ DAVID Zdeněk V.: *Finding the Middle Way. The Utraquists' Liberal Challenge to Rome and Luther*, Washington – Baltimore – London: Woodrow Wilson Center Press, 2003, 140–141.

²⁶⁴ BEDŘICH Martin: *Dílo Jana Straněnského. Alternativa křesťanského humanismu*, diplomová práce, Praha: Katedra české literatury a literární vědy FF UK, 2005, o Bavorovském na s. 36–44.

²⁶⁵ BEDŘICH Martin: *Mohla se stát Postylla česká Tomáše Bavorovského jazykovým vzorem?*, písemná práce z jazyka, II. cyklus, Praha: Katedra české literatury a literární vědy FF UK, 2005.

k západní reformaci je tolerantní vůči české utrakvistické straně a i v jiných rysech je ovlivněn dobovým erasmianstvím. Jméno Erasma Rotterdamského se objevuje hned v druhé větě Bavorovského předmluvy“ a v exempláři, který patřil brněnským jezuitům, je jméno začerněno. Do Koniášova *Klíče* ovšem Bedřich nenahlédl. Opomněl také jednu důležitou a možná rozhodující okolnost, která diskvalifikovala nejen Bavorovského, ale i všechny starší postily. Roku 1570 byl zaveden nový Římský misál, který upravoval výběr nedělních perikop. Většina evangelií sice zůstala nezměněna, ale reforma zasáhla hlavně do adventních nedělí hned na začátku církevního roku. Obě Bedřichovy práce, a především diplomová, přestože se jedná o rané autorovy studie, vykazují osobitý přístup a lze je hodnotit jako zdařilé.

Totéž bohužel nelze říci o zatím posledním stručném životopisu Tomáše Bavorovského, o který se pokusila **Marcella Husová** v *Biografickém slovníku českých zemí*.²⁶⁶ Píše například: „1552 vydal sbírku *Desatero kázání o sv. pokání* od různých autorů a knihu vlastních projevů *O umučení Páně našeho [...] rozjímání v Plzni kázané*. Z Plzně odešel do Bavorska. Když obdržel místo svatovítského kanovníka, přesídlil do Prahy. 1555 byl zvolen děkanem kapituly. [...] v Bechyni zastával úřad arciděkana.“ Je neuvěřitelné, že snad v každé větě lze najít chybu či nepřesnost. *Kázání o svatém pokání z mnohejch kněh učiteluov svatých věrně sebraná a se vsí pilností sepsaná* obsahuje 14 Tomášových homilií, v nichž autor samozřejmě hojně používá zejména Písmo, ale také církevní otce a dobovou kazatelskou literaturu. Jak ukázal Josef Hejnic, z Plzně Bavorovský odešel roku 1553 přímo do Krumlova. O Bavorsku, pokud je mi známo, uvažuje pouze kronikář Beckovský jako o kazatelově rodišti a Hejnic, když uvažuje o kazatelových studiích v některém městě na Labi. Tomáš, bechyňský arcijáhen, snad Bechyni také někdy projížděl. O dalších mylných a stále se opakujících údajích již byla řeč výše. Druhá část slovníkového hesla od M. Husové, kde líčí obsah a význam *Postily české* i její využití F. V. Hekem, již větších nedostatků nemá. V seznamu literatury neodkazuje na články od Jirečka ani od Hejnice, zato vyjmenovává množství nejrůznějších slovníků, které mají k Bavorovskému často jen několik málo slov. Dokonce jmenuje i jednu knihu, kde jsme zmínku o našem kazateli vůbec nenalezli.²⁶⁷ Lze proto uzavřít, že kdyby se autorka držela textu v *Ottově slovníku* nebo v *Lexikonu české literatury*, bývala by udělala lépe. Nedává to příliš dobrý obrázek o vznikajícím *Biografickém slovníku*.

---

²⁶⁶ HUSOVÁ Marcella: Bavorovský (též Bavorovinus, Bavorinus), Tomáš, in: Biografický slovník českých zemí 3, Bas–Bend, Praha: Libri, 2005, 294–295.

²⁶⁷ KUMPERA Jan: Osobnosti západních Čech, aneb, Šlěpěje milénia, [Plzeň]: Vltava-Labe-Press, 2002.

II.2. Život Tomáše Bavorovského

II.2.1. Původ kazatele

Jak již bylo řečeno, Tomáš Bavorovský se skutečně narodil v Bavorově, třebaže starší literatura toto tvrzení někdy zpochybňovala. Byl synem Jana Květoně, „Starého Rychtáře bavorovského“. Vysvítá to ze závěti, kterou roku 1559 pořídila Barbora, „Stará Rychtářka“, Tomášova matka.²⁶⁸ V té době byl Starý Rychtář již po smrti a nemocná Barbora sepisovala, jak má být naloženo s jejím majetkem. Tak např. se patnáct kop grošů mělo dát na zvon do bavorovského kostela. Kšaft určoval především to, jak se má dědictví rozdělit mezi její děti a vnučky. Tak se dozvídáme, že Barbora měla dvě dcery a tři syny. Dcera Magdalena a syn Jiřík žili v Plzni, Johanka v Krumlově. Pro nás jsou zajímavé především informace o synech a následující matčino přání: „Item o tomto znamenitě poroučím, jestliže by Jan, syn můj, umřel a stavu svého nezměnil aneb se neoženil, thedy díl ten, který by na něj přijíti měl, aby připadl na bratry i na sestry jeho. A strany Jana, syna mého, za to prosím kněze Tomáše a Jiříka, synuov svých, jestliže by kdy co přišlo na něj a on, Jan, syn moj, se k nim oč se ucházel, že jeho vochrání, jakož bratří jeho milí a věřím jim, že mne v této mé žádosti nevoslyší, jakožto synové moji milí.“

Tento kšaft objevila amatérská historička města Bavorova Marie Jakší. Nekriticky ovšem k rychtářově rodině přidala i Václava Bavorovského, kterého některá starší literatura (Jireček a Domorázek) uvádí jako bratra slavného kazatele Tomáše.²⁶⁹ Podle Březana doprovázel Václav Bavorovský roku 1572 Viléma z Rožmberka na jeho diplomatické cestě do Polska jako jeho kaplan. Jedná se však o bavorovského faráře, jenž z tohoto městečka s největší pravděpodobností nepocházel. Již v letech 1550–1555 je znám zdejší farář Václav, po mezeře v pramenech pak roku 1574 jako farář vystupuje Václav Curius.²⁷⁰ V jedné z četných verzí nevydaných Dějin Bavorova od Marie Jakší se můžeme setkat také s rokem 1498, kdy se měl Tomáš narodit. Neuvádí však pramen nebo jiný zdroj, odkud údaj převzala. Tak se rok objevil také v kompilaci Pavla Sebery, který z prací Marie Jakší hojně čerpal, a z jeho práce se údaj (se zpochybňujícím otazníkem) dostal i do

²⁶⁸ SOkA Strakonice, AM Bavorova, III B 10, karton č. 42, testament ze dne 29.7. 1559. Viz příloha č. 24.

²⁶⁹ JIREČEK: Kněz Tomáš Bavorovský, 401, pozn. DOMORÁZEK František: Dějiny města Bavorova a hradu Helfenburka, Bavorov: Sbor dobrovolných hasičů, 1906, 20; SOkA Strakonice, Osobní fond Marie Jakší, karton 3 (zde na více místech; jednou uvádí Václavovu cestu r. 1572, jindy píše, že byl r. 1559 již po smrti, neboť nebyl zahrnut do závěti). Od ní údaj převzal SEBERA Pavel: Bavorov, (strojopis – Bavorov 1999), in: knihovna SOkA Strakonice, s. 25, 139.

²⁷⁰ BŘEZAN: Životy I., 239–241. Bavorovské faráře vyjmenovává OLEJNÍK: Bavorov, 49.

biografického slovníku Milana Hankovce.²⁷¹ Vzhledem k tomu, že v uvedené závěti z roku 1559 je Tomášův vlastní bratr Jan pravděpodobně ještě nezletilý a další bratr Jiřík, jak bude dále uvedeno, začal studovat univerzitu teprve roku 1551, zdá se nám rok 1498 pro narození Tomáše Bavorovského příliš časný. Z toho, co bude dále řečeno, se domníváme, že s největší pravděpodobností lze dobu narození hledat někde mezi lety 1510–1520.

Tomášův otec Jan Květoň²⁷² byl bavorovským rychtářem snad již roku 1517, možná se současně podílel i na správě helfenburského panství.²⁷³ V únoru 1532 dostal „Jan Starý Rychtář“ povolení vybudovat si pod městem rybník.²⁷⁴ Mnohem zajímavější postavou však byl Tomášův bratr Jiřík. Roku 1551 se totiž nechal zapsat na univerzitu ve Wittenberku, která byla známá svojí luteránskou orientací.²⁷⁵ Jiřík se na svých studiích seznámil s mnoha zajímavými osobnostmi (např. Janem Jílekem z Doubravy, Matoušem Cervem).²⁷⁶ Akademické hodnosti nejspíš nedosáhl. Roku 1553 byl totiž úředníkem na hradě Helfenburku. Úředník bylo časté označení pro hejtmana panství a v tomto případě zřejmě Jiřík zastával i funkci purkrabího hradu.²⁷⁷ Od Viléma z Rožmberka dostal např. dvůr Štětín a další věci k užívání – podobně jako dříve Václav Chřepický, purkrabí v letech 1543–1550.²⁷⁸ V té době se Jiřík pravděpodobně oženil, narodil se mu syn Fabián²⁷⁹ a

²⁷¹ SEBERA: BAVOROV, 139; HANKOVEC Milan: Významní rodáci Strakonicka, Strakonice: Milan Hankovec, 2005, 20.

²⁷² Jméno Květoň bylo snad odvozeno od obce Květov u Milevska nebo Květoňov u Kaplice. Obě vesnice leží přibližně 50 km od Bavorova.

²⁷³ Rok 1517, opět bez odkazu na pramen, uvádí Marie Jakší ve své rukopisné pozůstalosti: SOKA Strakonice, Osobní fond Marie Jakší, inv. č. 31, karton 3, Dějiny Bavorova, díl I., do r. 1592, s. 103, 133. Srov. KOTĚŠOVEC František: Osobní fond Marie Jakší 1900–1965, Inventář, Prachatice – Strakonice 1999–2005. Podle bavorovského kaplana DOMORÁZKA: Dějiny města Bavorova, 19, poté, co roku 1529 odstoupil Hynek z Kestřan z úřadu purkrabího na Helfenburku, zůstal tento úřad neobsazen a spravovali jej písař Vít a bavorovský rychtář Jan. Také TEPLÝ František: Hrad Helfenburk. Dějiny a popis hradu dle archivních pramenů, [před r. 1945], opis in: knihovna SOKA Strakonice, s. 55, uvádí: „Jan Vít, písař a Jan Čurda, rychtář z Bavorova“, ovšem na s. 45 má: „panský písař Vít s rychtářem Janem (Těžkým z Kojčína)“. SEDLÁČEK August: Hrady, zámky a tvrze království Českého VII, Praha: Argo, ²1996, 101 a WAGNER Theodor: Helfenburk, pamětihodnosti jeho panství, (z něm. přeložil Ruda Kohout), [před r. 1892], srojpis in: knihovna SOKA Strakonice, s. 94 uvádějí vedle písaře Víta jakéhosi Jandu (1529–1538). Čerpají informace z nevydaných pamětí třeboňského archiváře Petra Kašpara Světeckého (I. 200–202).

²⁷⁴ SOKA Strakonice, AM Bavorova, Ib 8, Ib 9, listiny č. 20, 21 z 4. a 5. února 1532. Podle Marie JAKŠÍ (tamtéž, s. 102) se jedná o rybník později zvaný Chlanda. Srov. SEBERA: BAVOROV, 93.

²⁷⁵ MENČÍK Ferdinand: Studenti z Čech a Moravy ve Witemberku od r. 1502 až do r. 1602, in: ČČM 71 (1897) 250–268, 256.

²⁷⁶ Rukověť 2, s. 451, č. 26. O nich bude řeč později.

²⁷⁷ CIRONISOVÁ Eva: Vývoj správy rožmberských panství ve 13.–17. století, in: SAP 31/1 (1981) 105–178, zde o úřednících s. 128nn, k Jiříkovi Bavorovskému srov. s. 138 pozn. 254.

²⁷⁸ SEDLÁČEK: Hrady, VII, 102. Podle WAGNERA: Helfenburk, 95–96 byl Jiří Bavorovský úředníkem již za hejtmana helfenburského panství Václava Chřepického z Modlišovic v letech 1540–1548, ale BŘEZAN: Životy I., 36 jmenuje k roku 1548 jen jakéhosi Jiříka, písaře helfenburského. Wagner spojil písaře Jiříka s pozdějším úředníkem panství, u něhož rok 1562 získal patrně tak, že k roku 1556 přičítal šest let smlouvené služby: „Za vlády Viléma z Rožmberka byli na Helfenburk dosazeni purkrabí: R. 1551–1554 hejtman panství Hynek Tučap z Tučap, r. 1548–1562 Jiřík Bavorovský, roku 1556 zvaný »z Vosule« a jsoucí v erbovní pospolitosti s Ebnerem z Vosule. Za něho byl pod hradem r. 1548–1553 postaven pivovar a druhý ve Strunko-

získal čestný přídomek „z Vosule“ podle zchátralého hradu Vitějovice (8 km jižním směrem).²⁸⁰ Petr Kašpar Světecký, třeboňský archivář žijící v 18. století, ve svých pamětech (*Historischer Nachrichten*) uvádí, že Vilém z Rožmberka přijal roku 1556 Jiříka Bavorovského z Vosule za helfenburského úředníka na 6 let. Roku 1559 byl však purkrabím Volf Behr z Vejdu.²⁸¹

Za správy Jiříka Bavorovského byl pod Helfenburkem dokončen pivovar (1553) a pod Bavorovem se začal stavět další, snad již čtvrtý rybník (1555), později zvaný Písařovský.²⁸² V červenci 1559, kdy umírá matka Barbora, byl Jiřík i se svou dcerou Annou v Plzni. Jeho žena byla dcerou místního bohatého řezníka. Tak se Jiřík ujal tohoto řemesla a již natrvalo se usadil v domě nedaleko náměstí.²⁸³ Podle některých historiků získal funkci konšela a zastával ji neuvěřitelně dlouhou dobu. V letech 1560–1598 zasedal v městské radě celkem pětadvacetkrát (!) a roku 1573 se stal městským rychtářem.²⁸⁴ Zemřel prý v Plzni teprve někdy mezi lety 1599 a 1610, kdy sepsal závěť a vyřizovala se jeho pozůstalost.²⁸⁵ Ale s největší pravděpodobností se jedná o dvě osoby stejného jména – otce a syna, neboť roku 1572 se o Jiříkovi Bavorovském z Vosule mluví jako o mrtvém.²⁸⁶

---

vicích. K obživě mu byl mimo jiné přidělen štětínský dvůr a on sám koupil za 310 kop grošů míš. mlýn pod Strunkovicemi.“

²⁷⁹ Roku 1554 si Jiřík Bavorovský z Vosule zaznamenal narození svého syna do bible. Podle tohoto zápisu pak byla Fabiánovi z Vosule přiznána malostranskou radou v Praze plnoletost (protokol rady z r. 1572). Fabián Bavorovský se oženil s Kristýnou, na svatbě při obřadu dostal záchvat padoucnice; roku 1590 byl již mrtev. MERHOUT Cyril: Před malostranským soudem, in: Národní politika 62/134 (16.5. 1944) s. 2 (na tento článek odkazuje Marie Jakší).

²⁸⁰ Roku 1555 obdařil král Ferdinand erbem a přídomek z Vosule Kašpara Ebnera (jinak Ebnera z Vosale, důchodního písaře třeboňského) a Adama Štrallara (komorního písaře na Třeboni). SEDLÁČEK August: Českomoravská heraldika. 2., Část zvláštní, Praha: Argo, 2019, 402; BŘEZAN: Životy, 213. Rodin „z Vosule“ bylo více. Těžko soudit, jaký mohli mít vztah k Bavorovským.

²⁸¹ Srov. SEDLÁČEK: Hrady, VII, 102, který také cituje Světeckého paměti str. 202. Domnívám se, že Světecký mohl špatně přečíst rok dokumentu. Působení Jiříka ve funkci úředníka na Helfenburku v šesti letech někdy mezi roky 1551–1559 by sedělo mnohem lépe.

²⁸² BŘEZAN: Životy I., s. 36, 77; SOKA Strakonice, Děkaný úřad Bavorov, sign. Ia/B 28, listina č. 34 z 10. ledna 1555. JAKŠÍ: Dějiny, 134–136; SEBERA: Bavorov, 25, 93–94. Název rybníka „Písařovský“ snad nahrává ztotožnění Jiříka úředníka s Jiříkem, písařem helfenburským roku 1548.

²⁸³ Dům č. 81 v Pražské ulici. MACHÁČEK Fridolín: Dvě studie k dějinám Plzně a Plzeňska, Plzeň: Městské historické museum, 1931, 141, 81.

²⁸⁴ V městské radě byl v letech: 1560, 1563–1570, 1577–1578, 1581–1586, 1591–1598. DOUŠA Jaroslav: Městské rady v Plzni a na Starém Městě pražském v letech 1550–1650. Sociální složení rad v letech 1560–1590, in: SAP 32/2 (1982) 321–418 zde s. 328, 342, 343, 349, 385–396, 404. Zde v příloze vypisuje i nemovitý majetek Jiříka Bavorovského: dva domy č.p. 81 a 87, jeden dvůr (60 kop gr.) od Štěpána Fuxe, jedna dědina, tři chalupy (180, 120, 10 kop gr. a 60 kbelců žita), jedna chmelnice (20 kop gr.) jedna zahrada (135 kop gr.). Srov. AMP, výpisy F. Macháčka (osoby) a tamtéž: fond J. Strnad, inv. č. 144, sign. LP 210/144: zde jsou vypsány městské rady v 16. století.

²⁸⁵ Dědictví bylo rozděleno především mezi jeho druhou ženu Maruši (Markétu) a dceru Ludmilu Herynkovou. AMP, Kartotéka regist z úředních knih města Plzně od Jiřího Zykunda; tamtéž v pozůstalosti Fr. Macháčka lze nalézt výpis kšaftu Jiříka Bavorovského z knihy kšaftů, sign. 1 c 27, inv. č. 225, f. 47v–49v; sign. 1 c 30, inv. č. 228, f. 110v.

²⁸⁶ Pro tuto práci jsme neověřovali údaj v pramenech a spolehli jsme se na výše uvedený novinový článek: MERHOUT: Před malostranským soudem. V protokolu malostranské rady z r. 1572 Merhout vypsál, že Fabián-

Jistě nebudeme daleko od pravdy, když vyslovíme domněnku, že při získání významného úřadu na Helfenburku i dobrých kontaktů se západočeskou metropolí nahrávala Jiříkovi skutečnost, že byl bratrem proslulého plzeňského a krumlovského kazatele.

Ale vraťme se do Bavorova, kde Tomáš a jeho bratr Jiřík získali první vzdělání. Jak již bylo řečeno, ve 14. století bylo v Bavorově významné kulturní centrum s tzv. špitální školou a bohatou knihovnou. Do jaké míry si městečko svoji úroveň udrželo i do počátku 16. století, lze jen těžko odhadovat. Snad můžeme předpokládat, že se zdejší duchovní středisko dokázalo v nějaké podobě přenést přes úpadek po husitských válkách. V polovině 16. století totiž nalézáme bavorovského faráře jako volyňského děkana²⁸⁷ a roku 1572, jak jsme již řekli, doprovázel Viléma z Rožmberka na jeho diplomatické cestě do Polska. Jistě tedy škola v Bavorově a vzdělané prostředí zdejšího kostela, ve kterém se kázalo česky, dokázalo dobře připravit mladého Tomáše na jeho další studia.

Vzhledem k vazbám rodiny na Krumlov a Plzeň (podle závěti z roku 1559) není vyloučeno, že další vzdělání získal Tomáš Bavorovský na vynikajících latinských školách v těchto městech. Bližší latinská škola v katolických Českých Budějovicích měla také dobrou úroveň. Josef Hejnic soudil, že Tomáš navštěvoval střední školu v Pasově, Linci nebo ve Vídni.²⁸⁸ Bavorovský totiž z vlastní zkušenosti věděl, že je nebezpečné koupat se v Dunaji, který protéká uvedenými městy. Ovšem na jaké univerzitě studoval, se nám nepodařilo zjistit. V úvahu přichází zejména Vídeň, ale také vzdálenější Lipsko a Krakov. Právě tyto vysoké školy totiž nejčastěji vyhledávali studenti z Budějovic, Krumlova i Plzně. Jednotlivce bychom mohli najít také ve Wittenberku, Praze, v Ingolstadtu nebo na některých italských univerzitách (v Boloni a Padově).²⁸⁹ V matrikách těchto škol se však Tomášovo jméno neobjevuje.²⁹⁰ Je proto možné, že univerzitního gradu nedosáhl. Tomu také nasvědčuje celá Bavorovského předmluva k jeho první knize *Kázání o svatém pokání*, kde autor omlouvá a obhajuje svoji neučenost: „... Jiní pak, ač vůli dobrou mají pracovati,

---

novi z Vosule, synu někdy Jiříka Bavorovského z Vosule, přičkli „léta dospělá“ na ukázání od něho poznamenání v bibli rukou někdy otce jeho vlastní zapsané.

²⁸⁷ např. Václav, děkan „bavorovský“ vystupuje ve sporu se strunkovským farářem 18. 4. 1558: SOA Třeboň, prac. ČK: Vrchní úřad Český Krumlov, sign. IIA 3P 9.

²⁸⁸ HEJNIC: Českokrumlovská latinská škola, 43, pozn. 215.

²⁸⁹ PLETZER Karel: Českobudějovičtí vysokoškoláci v letech 1453–1526, in: Výběr 31/4 (1994) 235–243; HEJNIC: Českokrumlovská latinská škola, 45–47, 66–67; HEJNIC Josef: Plzeňská latinská škola v období humanismu (1450–1620), in: MZK 14 (1978) 128–130, 132–134; HEJNIC: Latinská škola v Plzni, 55–56, 59–62.

²⁹⁰ GALL Franz, SZAIVERT Willy (ed.): Die Matrikel der Universität Wien, Bd. III, 1518/II-1579/I, Wien – Köln – Graz: Böhlau Nachfolger, 1971; CHMIEL Adam (ed.): Album studiosorum Universitatis Cracoviensis. Tomus 2 (ab anno 1490 ad annum 1551), Cracoviae: Universitatis Jagellonicae, 1892; ŠIMÁK Jaroslav Vítězslav: Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých univerzitách v XV.–XVIII. st., in: ČČM 80 (1906) 510–539 (zde univerzita v Lipsku); MENČÍK: Studenti z Čech a Moravy ve Witemberku, 250–268.

ale že nejsou tak vyučení a dary takovými ozdobení, proto nezahálejí, ale užívajíc v tom práce jiných vedlé možností své pracují žádajíc toho, aby všem k spasení, což na nich jest, přispěti mohli. ... A těmto posledním, kteří vuoli hotovou v církvi všem prospěti mají, však nedostatkem rozumu i učení, jsouce souzení, toliko v samotném učení pracují, mohu já se bez ublížení svého svědomí přimísiti.“

Poprvé se jméno Tomáše Bavorovského objevuje teprve roku 1546 a to rovnou ve funkci plzeňského faráře. Tento letopočet se nám ovšem nepodařilo ověřit v pramenech. Josef Jireček ve své *Rukověti* odkazoval na jakousi knihu (*Lib. memor. decanor. plsnens.* 267), o které v plzeňských archivech, knihovnách, ani v Římskokatolické farnosti Plzeň, která spravuje zbylou část bývalé arciděkanské knihovny, nic nevědí. Stejný rok 1546 u faráře Tomáše Bavorovského uvedl i Antonín Podlaha.²⁹¹ V pořadí druhého a čtvrtého „arcijáhna“ jmenuje Tomáše také seznam plzeňských duchovních správců, který začíná rokem 1546, kdy zemřel poslední farář z řádu německých rytířů a nového od té doby dosazovalo město. Seznam lze nalézt u Tannera († 1694), v *Poselkyni starých časů* od Beckovského († 1715) a *Kronice arciděkanství* (založené r. 1835). Tyto velmi podobné zprávy se stejnými chybami však neuvádějí letopočet nástupu Bavorovského do úřadu.²⁹² První datum, jež se dá dnes prameny doložit, je tedy až 5. července 1550, kdy byl Tomáš, jako plzeňský farář, pro své zásluhy zvolen kanovníkem pražské katedrály sv. Víta.²⁹³ Od té doby jsme o jeho činnosti informováni mnohem častěji a lze poměrně přesně určit dobu a místo jeho působení.

II.2.2. Působení v Jindřichově Hradci

Nikde jsme dosud nenalezli přímý doklad o Tomášově pobytu v Jindřichově Hradci, na nějž ukazuje několik skutečností. Předně je to úzký kontakt s Annou z Hradce, které z Plzně na její žádost posílal svá kázání. Právě jí byly věnovány první Tomášovy promluvy vydané tiskem. *Rozjímání o umučení Páně* pak editor dedikoval přímo pánu Jáchymovi z Hradce. Působením Bavorovského v Jindřichově Hradci by se také dalo dobře vysvětlit jeho přátelství s Janem Straněnským, který ve 40. letech 16. stol. pobýval v tomto městě.²⁹⁴ Asi nejdůležitější nepřímé potvrzení lze nalézt v básni od Kašpara Kropáče. Ten roku 1562 oslavil zemřelého kazatele mimo jiné také těmito poetickými slovy: „Jáchym,

²⁹¹ PODLAHA: Posvátná místa II., 226.

²⁹² Kronika arciděkanství in: AMP, č.inv. 2, sign. 33a 1, č.rkp. 32 308; BECKOVSKÝ: Poselkyně II/1, 120. Stejnou posloupnost arciděkanů plzeňských uvádí i HRUŠKA Martin: Kniha pamětní král. krajského města Plzně od roku 775 až 1870, (red.) Julius Koráb, Plzeň: Dědicové Hruškovi, 1883, 183.

²⁹³ APH, KPMK: cod. VI. 10, s. 351. Viz příloha č. 1.

²⁹⁴ BEDŘICH: Dílo Jana Straněnského, 5.

nikdy nemá sláva Jindřichova Hradce, byl oddán jeho pěstěné mluvě.“²⁹⁵ Tuto větu Josef Hejnic v *Rukověti* interpretoval jako Tomášovo působení u Jáchyma z Hradce.²⁹⁶

Pokud byla Annou z Hradce míněna Anna Hradecká z Rožmberka, manželka Jáchyma z Hradce, pak všechna Tomášova díla byla věnována rožmberským sourozencům nebo jejich mužům.²⁹⁷ Vezmeme-li to v úvahu, naskýtá se lákavé vysvětlení, proč právě tyto osoby byly Bavorovskému tolik blízké. Rožmberské děti (Petr Vok a sestry Anna, Alžběta, Bohunka a Eva) byly v letech 1542–1546 svěřeny do péče jejich tetě, vdově Anně Rožmberské z Hradce, a vyrůstaly na jindřichohradeckém zámku.²⁹⁸ Právě zde mohl Bavorovský ještě jako mladý nadaný kněz sloužit jako vychovatel. Nicméně i zdejší kaplan nebo farář se mohl s dětmi blížeji seznámit. Proto možná lze ztotožnit Tomáše, hradeckého faráře zmíněného roku 1547, s naším Tomášem Bavorovským.

Dne 25. dubna 1547 v Jindřichově Hradci farář Tomáš, kněz Martin, purkmistr a konšelé uložili školnímu mistru (bakaláři), kantorovi a kustodovi, kdy kdo má v kostele zpívat a kolik za to dostanou zapláceno.²⁹⁹ Péče o školu a kostelní zpěv, jak ještě uvidíme, dobře koresponduje s pozdější činností Bavorovského v Českém Krumlově. Jestliže ovšem byl náš kazatel v roce 1547 ještě v Hradci, je Jirečkův a Podlahův údaj o začátku působení Tomáše v Plzni chybný. Po smrti Matouše Švihovského (1546) a krátkém působení Jana Přeštického by si Plzeňští za faráře nevybrali Tomáše Bavorovského ještě týž rok, ale teprve v době mezi 25. dubnem 1547 a 5. červencem 1550. Tak je možné, že Bavorovského v Jindřichově Hradci vystřídal milevský opat Jan Braun a náš kazatel se krátce po svém nástupu na plzeňskou faru stal pražským kanovníkem.

II.2.3. První působení v Plzni

Západočeská metropole získala v Tomášově osobě zapáleného a snad tehdy ještě mladého kněze. O tom, jak se mu při správě dařilo, se nedochovaly asi žádné přímé zprávy. Ale vzhledem ke svému kariérovému postupu se lze domnívat, že byl svědomitý a

---

²⁹⁵ „Huius et exculto Ioachimus ab ore pependit, fama Novae nunquam muta futura Domus.“ viz příloha č. 33.

²⁹⁶ Rukověť I, s. 503, č. 13.ee).

²⁹⁷ Adresáty dedikací byli: Anna Hradecká z Rožmberka, její manžel Jáchym z Hradce, Vilém z Rožmberka a manžel Alžběty z Rožmberka Jindřich ze Švamberka. Viz kapitola o dedikantech.

²⁹⁸ PÁNEK Jaroslav: Rožmberští sirotci na jindřichohradeckém a českokrumlovském zámku (K otázce výchovy české renesanční aristokracie), in: Jindřichohradecký vlastivědný sborník 1 (1989) 1–20, 6–9; PÁNEK: Poslední Rožmberk, 32–36; KUBÍKOVÁ: Rožmberské kroniky, 174. Podle V. Ledvinky se o poloviční sirotky starala také Anina švagrová Anna Hradecká z Rožmitálu, rovněž vdova a matka Jáchyma z Hradce. LEDVINKA Václav: Na okraj rodových vztahů mezi posledními Rožmberky a pány z Hradce, in: MIKULEC Jiří, POLÍVKA Miloslav (ed.): Per saecula ad tempora nostra. Sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka, Praha: Historický ústav AV ČR, 2007, 377–387, 378.

²⁹⁹ TEPLÝ: Dějiny města II/2, 300–301.

pilný. Jak ještě uvidíme, oblíbili si jej nejen představení, ale především plzeňští měšťané. Proslul zejména jako kazatel. Dne 15. února 1551 – první neděli postní – začal s cyklem kajících promluv o svatém pokání, o jejichž kvalitách se pověst donesla lidem daleko od Plzně.³⁰⁰ Zároveň vycházely jeho sváteční homilie v Hoffmeisterově postile.

Koncem dubna téhož roku umíral dlouholetý plzeňský arcijáhen Václav z Křákova³⁰¹ a Tomáše si vybral za jednoho z poručníků své závěti. Po jeho smrti pověřili pražští administrátoři Tomáše zatím dočasně správou plzeňského arcijáhensství. Zřejmě plánovali tuto důležitou funkci svěřit někomu jinému, vzdělanějšímu, ale neustálý nedostatek kněžstva nedovoloval příliš si vybírat.³⁰² Od té doby se Bavorovský musel zabývat mnohem širší agendou: řešil manželské spory a působil jako prostředník mezi pražskými administrátory a západočeskými děkany a faráři.³⁰³ Náhlé povýšení, které bylo spojeno s tolika zodpovědnými úkoly, mu patrně nevyhovovalo. Možná se považoval za nehodného, nedostatečně připraveného a svoji funkci bral jako opravdu jen dočasnou. Tomáš se totiž asi velmi brzy chtěl svého úřadu vzdát. Poté co se v srpnu 1551 pražští administrátoři dověděli o údajně zamýšlené rezignaci, snad už o příštím havelském termínu (16. 10.), znepokojeně Tomáše vybízeli a žádali, aby Pánovo stádce neopouštěl. Zajímavé přitom je, že Tomáše nazvali plzeňským arcijáhнем teprve v říjnu. Každopádně se Bavorovský stal prvním duchovním správcem, který v Plzni spojil úřad faráře i arcipryšta, což se záhy stalo pravidlem.

Zda již v létě roku 1551 zamýšlel Bavorovský přejít do služeb Viléma z Rožmberka, jak se domníval Josef Hejnic, se dá jen těžko posoudit.³⁰⁴ Mladý Vilém se ujal svého panství na jaře téhož roku. Snad se záhy začal zajímat o schopné osobnosti, které by pracovali v jeho službách. Dosavadní krumlovský farář a arcijáhen Mikuláš Mráz zemřel až 13. dubna 1552, ale je možné, že Rožmberk měl pro Tomáše připraven jiný, méně náročný úřad, ve kterém by mohly plně vyniknout jeho kazatelské schopnosti. Zatím však nezkušený plzeňský duchovní musel řešit kauzy, na které nestačil. V říjnu a listopadu

---

³⁰⁰ BAVOROVSKÝ: Kázání o svatém pokání, „Předmluva k čtenářům“ od Jana Straněnského a dedikace od Tomáše Bavorovského, viz přílohy.

³⁰¹ Knihovnu Václava z Křákova popisuje HEJNIC Josef: Počátky renesančního humanismu v okruhu latinské školy v Plzni, in: MZK 19 (1983) 117–136, 120–121.

³⁰² PODLAHA: Series, s. 122, č. 698 a s. 127, č. 705. Podlaha uvádí roku 1551 ještě Mikuláše Januse jako plzeňského arcijáhna.

³⁰³ Viz přílohy č. 4, 6, 7, 8; NA, APA I, rukopis B1/2, passim.

³⁰⁴ HEJNIC: Tomáš Bavorovský a Český Krumlov, 79–80 chybně interpretoval dopis ze dne 15. listopadu, ve kterém Viléma Klatovského považoval za Viléma z Rožmberka.

napomenuli administrátoři plzeňského arcijáhna a ostře odsoudili Viléma Klenovského,³⁰⁵ protože Tomášovi poskytl nenáležitou radu při řešení jedné manželské pře, a tím se vmísil do věci, která nebyla v jeho kompetenci. Chtěli si dokonce stěžovat u krále. Tomáš měl odložit nemístnou malomyslnost a spolehnout se na ně, administrátory, kteří jej prý ve vhodnou chvíli zbaví břemene, jež mu přináší správa plzeňského arcijáhenství.³⁰⁶

Rok 1551 byl v mnohých směrech pro Tomáše Bavorovského klíčový. Vyšly jeho sváteční promluvy, zazněla jeho postní kázání o pokání, která rovněž záhy publikoval, stal se arcijáhmem a začínají se o něj zajímat lidé různého postavení a vyznání. Bylo již řečeno, že Plzeň v té době zmírnila svůj jindy tolik katolicky prořímský směr. Správcem plzeňské školy byl Bavorovského krajan – umírněný utrakvista Tomáš Husinecký z Vodňan. Šířiteli Bavorovského proslulosti se mohli stát právě studenti, kteří cestovali za vzděláním do vzdálenějších univerzit. Jedním z nich byl farářův bratr Jiřík. S jistou dávkou pravděpodobnosti mohl po určité době studovat v Plzni, roku 1551 pak odešel za dalším vzděláním do Wittenberku. Dalším mohl být syn plzeňského měšťana Jan Jílek z Doubravy, který se svou sbírkou básní zapsal do dějin humanistické poezie.³⁰⁷ Jeden latinský veršovaný dopis poslal Jiříkovi, ale dobře znal i jeho bratra Tomáše Bavorovského.³⁰⁸ V jedné rozsáhlejší básni popsal Jílek svou poslední cestu na vídeňskou univerzitu, na které se zastavil mimo jiné v Bavorově a Krumlově. Velmi pochvalně přitom mluvil o Tomášovi Bavorovském, jenž ho tenkrát prorocky varoval před nebezpečným koupáním v Dunaji.³⁰⁹ Zajímavější a velmi překvapivé je Jiříkovo studium na luteránské univerzitě ve Wittenberku. Máme totiž za to, že stále zůstával věrný římskému katolictví.³¹⁰ Jak se tedy bratr váženého preláta Bavorovského doslal na evangelickou školu?

V padesátých letech ve Wittenberku studovalo mnoho Čechů i z katolických oblastí. V témže roce jako Jiřík se na univerzitu zapsali studenti z Olomouce, Plzně, dva

³⁰⁵ Rytíř Vilém Klenovský z Klenového a z Janovic na Žinkovech (†1558) měl pozemky na Žinkovech u Nepomuku. Býval královským radou, hejtmanem Nového Města pražského a hejtmanem kraje plzeňského. SEDLÁČEK: Hrad IX, 244; TÝŽ: z Klenového a z Janovic, in: OSN XIV, Praha: J. Otto, 1899, 359.

³⁰⁶ HEJNIC: tamtéž, 80; NA, APA I, rukopis B1/2, f. 44r–v, 46r–v. Viz přílohy č. 7 a 8.

³⁰⁷ Rukověť 2., 450–452; JÍLEK Z DOUBRAVY Jan: *Sylvula carminum Ioannis Gilconis Dubravii, patricii Pelsnensis*, CROPACIUS Jan (ed.), Witebergae 1558. Zajímavé je, že sešit básní z Jílkovy pozůstalosti našel po pěti letech Jan Kropáč ve Vitemberku.

³⁰⁸ Rukověť 2., s. 451, č. 26 a 38. Jílkova studia finančně podporoval jeho příbuzný, olomoucký biskup Jan Dubravius. Roku 1550 se Jílek nechal zapsat na univerzitu ve Vídni.

³⁰⁹ JÍLEK Z DOUBRAVY: *Sylvula*, C2a–C3a. Roku 1553 se Jílek ve svých dvaceti letech utopil v Dunaji.

³¹⁰ Jiříkův syn byl roku 1578 mezi členy městské rady, kteří usilovali o vystěhování nekatolíků z Plzně a které tamní evangelíci „neslychaně“ obvinili u zemského soudu. PLACHÝ Z TŘEBNICE Šimon: *Paměti Plzeňské M. Šimona Plachého z Třebnice* [† 1609], STRNAD Josef (ed.), Plzeň: Spolek přátel vědy a literatury české, 1883, 82; BĚLOHLÁVEK Miloslav (a kol.): *Dějiny Plzně I. Od počátků do roku 1788*, Plzeň: Západočes. nakl., 1965, 138; DOUŠA: *Městské rady v Plzni*, 346–350.

z Třeboně a dokonce devět studentů z Jáchymova (z větší části již protestantského). V následujících letech i z katolických Budějovic.³¹¹ Byla to doba druhého zasedání Tridentského koncilu, na který byli pozváni i protestanti. Philipp Melanchthon a další evangeličtí teologové se roku 1552 skutečně vydali do Tridentu. Třebaže jednání nedopadla úspěšně, napjaté vztahy mezi „římány“ a luterány se nejspíš na čas uklidnily a pomyslná hranice mezi katolíky a evangelíky se stávala mnohem více mlhavou a prostupnou. Mnohé články víry byly ještě předmětem jednání a stále tu zůstávala naděje, že v blízké době dojde k nějakému dorozumění, kterému nyní bránily spíše politické než náboženské důvody. Tak je možné vysvětlit prolínání jednotlivých konfesí v polovině 16. století, kdy u některých, třeba i hluboce nábožensky smýšlejících lidí, lze jen stěží s jistotou určit příslušnost k jedné z mnoha tehdy možných variant vyznání. S jedním z nich se Jiřík Bavorovský patrně seznámil ve Wittenberku.

Matouš Cervus, o kterém je řeč, se podobně jako Jan Jílek nevýrazně zapsal do historie latinského básnictví. Ostatně s Jílkem se také dobře znal, Jílek mu věnoval dvě básně.³¹² Na rozdíl od něj je ovšem Cervus považován za stoupence reformace. Stejně jako Jiřík Bavorovský, studoval snad i Cervus ve Wittenberku, kde v letech 1551–1552 byly vydávány jeho latinské básně. Jedna z nich, *Carmen de natali Domini nostri Iesu Christi* z roku 1552, je pro nás zvláště zajímavá. Dedikoval ji totiž *gravissimo et venerabili viro D. Thomae Bavorovino, pastori et archidiacono Pelsnensi, domino suo summa pietate colendo*.³¹³ Matouš Cervus (Hirsch) pocházel z Jáchymova, který byl z většiny již protestantský. První báseň, o utrpení Krista přirovnávaného k jelenu, kterou napsal ještě jako *scholasticus in ludo literario Vallis Ioachimicae*, věnoval jáchymovské městské radě (byla vytištěna v Norimberku roku 1550). O jeho náboženském postoji může vypovídat skladba protipapežského obsahu: *Triumphus filii Dei ascendentis in coelum* (v knize *Carmen de imagine cervi*, Wittenberg 1551).³¹⁴ Ale jak se zdá, Matouš udržoval kontakty spíše s českými katolíky. Je jím zmíněný student Jílek, náš Tomáš Bavorovský a především samotný Vilém z Rožmberka, kterému věnoval *Carmen de virtute et excellentia beatorum angelorum* (Viedeň 1553). Snad to byl právě Tomáš Bavorovský nebo jeho bratr Jiřík, který Matoušovi zprostředkoval kontakt s mladým vladařem jihočeského dominia.

---

³¹¹ MENČÍK Ferdinand: Studenti z Čech a Moravy ve Witemberku od r. 1502 až do r. 1602, in: ČČM 71 (1897) 250–268, 256.

³¹² Rukověť 2., s. 451, č. 15 a 36.

³¹³ Viz příloha č. 15.

³¹⁴ Rukověť 1, 356–358. HEJNIC: Českokrumlovská latinská škola, 25, 27–28. *Carmen de natali Domini nostri Iesu Christi*, kterou Rukověť neuvádí, mi byla přístupná ve Cvikově (Zwickau, Ratsschulbibliothek: 6.5.5. přív. 27).

Matouš Cervus se pak ve Vilémových službách významně podílel na reformě krumlovské školy a i později po vídeňských studiích zůstal jako lékař v katolických jižních Čechách (České Budějovice, Prachatice).³¹⁵ Proto se domníváme, že zařazování Cerva mezi jasné luterány může být příliš zjednodušující a zavádějící.

Z výše uvedeného vyplývá, že Bavorovského kázání roku 1551 a snad i další jeho počínání mělo silný ohlas. Úspěch měl nejen u domácích plzeňských měšťanů, kteří provedli nákladnou přestavbu místní fary podle Tomášových požadavků, ale příznivou odezvu zaznamenal i u vzdálenějších křesťanů nejrůznějších směrů. Vedle zmíněného Matouše Cerva, který oslavil plzeňského kazatele latinskou básní, to byl Jan Straněnský, jenž je také řazen spíše k příznivcům reformace. Jako Bavorovského milý přítel se Straněnský ochotně ujímal redakční úpravy jeho textů. Vedle těchto učenců je třeba připomenout kladné reakce katolické šlechty. Z předmluv k prvním Tomášovým homiliím se nejprve dozvídáme o Anně z Hradce, která požádala plzeňského faráře o zaslání jeho kázání.³¹⁶ Ale vzhledem k dalšímu vývoji asi nejdůležitější osobností z těch, ke kterým se donesla proslulost Tomáše Bavorovského, byl Vilém z Rožmberka (1535–1592).

V květnu 1551 teprve šestnáctiletý Rožmberk převzal od svých poručíků vladařství nad největším šlechtickým dominiem v Čechách. Pro zamýšlené reformy panství a kvůli zvýšení lesku svého sídla v Krumlově potřeboval schopné lidi, a proto se všemi možnými prostředky snažil přetáhnout nadaného plzeňského preláta do svých služeb. Po smrti krumlovského faráře Mikuláše Mráze († 13. dubna 1552) požádal Bavorovského, aby se ujal tohoto uprázdněného úřadu. Prostředníkem jejich korespondence byl rytíř Václav Albín z Helfenburka, rožmberský kancléř v letech 1539–1577 a Tomášův „přítel zvláště milý“. Možná to byl právě on, kdo upozornil Viléma na schopného kazatele. Z jejich korespondence, kterou podrobně rozebral Josef Hejnic,³¹⁷ vyplývá, že k nastoupení na krumlovské místo bránilo plzeňskému arcijáhnovi několik překážek. Ty, o kterých mluvil Tomáš v prvním ztraceném dopise a které se patrně týkaly jeho nedostatečného vzdělání nebo nehodnosti přijmout tento úřad, Vilém a Albín považovali za překonatelné a k odmítnutí nabízeného úřadu nedostatečné. Proto Tomáš přijal jejich přání jako „obzvláštní vůli Boží“ a snažil se domluvit svůj odchod z Plzně se svými nadřízenými.³¹⁸

---

³¹⁵ STARÝ Václav: Matáš Cervus v Prachaticích, in: Výběr 8 (1971) 26–28; STEJSKAL: Divadelní představení v Českém Krumlově, 254–267 (Za upozornění na tento důležitý článek děkuji jeho autorovi).

³¹⁶ Podrobněji o identifikaci Anny viz kapitola Redaktor a dedikanti.

³¹⁷ HEJNIC: Tomáš Bavorovský a Český Krumlov, 80–82.

³¹⁸ Viz příloha č. 9.

Ovšem administrátoři opět nechtěli Bavorovského z jeho funkce uvolnit, což slíbili i Plzeňským, kteří je o ponechání oblíbeného faráře snažně prosili.³¹⁹ Nic nezmohla ani Vilémova písemná žádost. Proto se Tomáš obrátil na probošta pražského kostela, doktora Jindřicha Scribonia, aby se za něj přimluvil u administrátorů. Scribonius, který kdysi spravoval plzeňskou školu a pak v Pasově učil Viléma z Rožmberka, znal dobře obě strany a mohl se tedy stát dobrým prostředníkem. Tomáš mu v listě vysvětloval, že se k převzetí krumlovské fary cítí zavázán především pro dobrodiní, jehož se od Viléma dostalo jeho rodičům a příbuzenstvu. Na Český Krumlov se těší jako na svůj domov a je překvapen odporem administrátorů, kteří mu prý slíbili, že mu umožní vzdát se plzeňského archidiakonátu.³²⁰ Jindřich Scribonius doporučil Tomášovi zůstat v Plzni ještě přes zimu, tedy neodcházet na sv. Havla roku 1552, ale počkat na příští svatojiřský termín roku 1553. Ovšem když by administrátoři do Krumlova dodali „tu tak znamenitě učenou osobu“, jak slibovali, pak by Tomáš v Plzni musel zůstat.³²¹ Zatím arcijáhensství v Krumlově zastával asi šedesátiletý kaplan M. Ambrož Kitzhäupel, absolvent vídeňské univerzity, který byl českokrumlovským farářem již ve dvacátých letech.³²² Podle pozdějších zpráv si administrátoři přáli mít na Tomášově místě právě jeho a vyčítali mu, že místo nepřijal.³²³

II.2.4. Působení v Českém Krumlově

Vilémovo úsilí bylo nakonec korunováno úspěchem a Tomáš se mohl koncem dubna 1553 přestěhovat do Českého Krumlova. Projevy přízně Bavorovského rodině, o kterých Tomáš psal Scriboniovi a za něž se cítil být vladařovi vděčný, je s jistou dávkou pravděpodobnosti možné hledat v následujícím. Předně Jiřík Bavorovský získal významné místo hejtmana panství na Helfenburku (podporu rožmberského vladaře možná využíval již za studií na univerzitě ve Wittenberku). Další zajímavou skutečností, kterou by snad šlo spojovat s Tomášem, bylo, že 7. května 1552 vymohl Vilém z Rožmberka u krále pro městečko Bavorov důležitou listinu, jež povolovala konání dvou osmidenních výročních trhů a jednoho týdenního. Kromě toho král udělil městu právo pečetit červeným voskem.

---

³¹⁹ Viz příloha č. 11–14. Oba administrátoři dobře znali západočeské poměry. Valentin Hán pocházel ze Stříbra a Jan Podbradský býval plzeňským arcijáhнем.

³²⁰ Viz příloha č. 10.

³²¹ Viz příloha č. 12–14.

³²² Ambrož podporován rožmberským kancléřem Václavem z Rovného studoval ve Vídni v letech 1514–1519. 1. května 1521 slavil v Krumlově primici a o tři roky později se stal zdejší farářem. Záhy obvinil bývalého faráře Václava Picetina (nyní děkana pražské kapituly) ze zpronevěry kostelního majetku. Václav jej pohnal před kapitulní soud a Ambrož se vzdal roku 1527 farářského úřadu. Ponechal si jen místo kaplana u oltáře Všech svatých, které mu zůstalo až do smrti 6. května 1559. HEJNIC: O knihovně Václava z Rovného, 268n; BŘEZAN: Životy I, 168; II, 692n.

³²³ HEJNIC: Tomáš Bavorovský a Český Krumlov, 81–82.

Někteří historikové považují tento právní akt jako de facto povýšení městečka na město.³²⁴ Těžko soudit, zda vydání takového privilegia mohlo nějak souviset se snahou Rožmberka dostat do Krumlova plzeňského kazatele. Tři dny po vydání listiny, 10. května, poslal Tomáš Albínovi druhý (dochovaný) list, v němž slibuje zařídit se tak, aby mohl na sv. Havla v Krumlově nastoupit.

Na novém místě se Tomášovi dařilo asi skutečně lépe, třebaže zastával hned tři úřady – úřad krumlovského faráře, doudlebského děkana a bechyňského arcijáhna. O sporech či nedorozumění s administrátory již neslyšíme, a také pozdější vývoj této domněnce dává zapravdu. Mezi deseti kaplany a oltárníky měl k ruce i zkušeného M. Ambrože Kitzhäupela, kanovníka pražského kostela, který nyní vystupoval jako „*commissarius archidiaconatus Bechinensis*“.³²⁵ Tak se Bavorovský mohl vedle správních povinností věnovat i důkladným přípravám na svoje kazatelská vystoupení, přičemž jistě používal bohaté kaplanské knihovny. Kromě toho byl aktivně zapojen do reformních snah mladého a energického Viléma. Snad díky Tomášovi se do Krumlova dostal Matouš Cervus, který usiloval podle Melancthonových zásad zreformovat zdejší latinskou školu.³²⁶ Vedle toho 12. listopadu 1554 dostal Bavorovský za úkol spolu s Mistrem Ambrožem, Václavem Albínem a jeho synem Dr. Tomášem Albínem z Helfenburku (budoucím olomouckým biskupem) sepsat artikule a statuta pro obnovení literátského bratrstva v Českém Krumlově.³²⁷ Ale nejdůležitější byla reforma kléru. Tomáš s M. Ambrožem v říjnu 1553 za tímto účelem obdrželi od administrátorů mandát, aby směli dobrým příkladem, napomináním i trestáním za pomoci pana Viléma vést duhovenstvo k ctnému životu. Proto bylo do Krumlova svoláno všecko kněžstvo a byly jim předány artikule.³²⁸ Krátce nato pro tyto kněze, z nichž prý někteří „sotva čísti umějí“, přeložil Jan Straněnský latinské kázání od Jindřicha Scribonia na den večere Páně „strany umývání noh, o obmytí vnitřním a o ospravedlnění našem, k tomu o vlastním úřadu kněžském“.³²⁹ V říjnu roku 1555 pak čteme o vizitaci bechyňského arcijáhna Tomáše, při

³²⁴ OLEJNÍK: Bavorov, 14; SOkA Strakonice, AM Bavorov, listina č. 1.

³²⁵ Vystupuje tak již 26. dubna 1553. Jestliže Březan píše, že Ambrož rezignoval a farářský úřad odevzdal prelátům pražským 22. května, pak se může jednat o dodatečný formální akt, který ve skutečnosti už proběhнул. Tomáš totiž již 4. května přebral farní věci, jak o tom svědčí dochovaný inventář českokrumlovské fary: „Léta Pánie 1553, ve čtvrtek po památce Nalezení svatého kříže tyto věci dolepané jsou poznamenané, co na faře krumlovské kniezi Thomášovi Bavorovskému na faře krumlovské postoupeno“ SOkA Český Krumlov, fond Archivu města Český Krumlov K-1, sign. C IV 3a, inv. č. 2882, karton 430, II A 7 b.

³²⁶ STEJSKAL: 258–259.

³²⁷ GROSS: Některé zprávy, 90; HEJNIC: Českokrumlovská latinská škola, 31.

³²⁸ BŘEZAN: Životy posledních Rožmberků 1, 78–79. Přesná citace viz úvod.

³²⁹ „Abych ji [řeč tuto] pak Vaší Milosti [Vilémovi z Rožmberka] připsal a dedikoval, příčinu mi dalo to nedávno času minulého kněžší, což jich kolí na panství míti ráčíte, na Krumlov před duostojného kněze To-

kteřé mimo jiné od farářů a klášterů vybíral roční příspěvky na nově vystavěnou a rozšířenou školu, aby byl zajištěn tolik potřebný kněžský dorost a jeho vzdělání.³³⁰

Dobrá mravní úroveň svěceného kléru, tolik zkoušeného rozhádanými náboženskými poměry i renesančně zhýralým způsobem života, byla prvořadým úkolem pro Bavorovského. V nákladně vydané *Postile české* (Olomouc 1557) o tom Tomáš nesčíslněkrát mluví. V kázání založeném na Božím slově vidí základ duchovní obrody, kdy se evangelium může dostat na již tolik duchovně vyprahlou půdu jihočeského venkova. Proto také píše česky, aby méně vzdělání kněží měli dobrou příručku, aby si nedělní homilie mohli přečíst i prostí lidé. Reprezentativní tisk Bavorovského *Postily české* dobře koresponduje s vysokými ambicemi mladého Rožmberka, který si ze své pasovské výchovy v Erasmově duchu odnesl maximální důraz na vzdělání, které má být přístupno všem. Vilémova devíza (osobní heslo) – *Festina lente* – se hrdě vyjímal na celostránkovém dřevořezu pod rytířem na koni (rožmberským jezdce zobrazeným podle pečeti) s nápisem „Arma domini Wilhelmi a Rosenberg“. Devíza jistě pochází z Erasmových *Adagií*, jedné z nejrozšířenějších knih knížete humanistů. Vilém ji používal jako exlibris – již v deseti letech (roku 1545) si ji zapsal na titulní stranu latinského Nového zákona podle Erasmova překladu.³³¹ Celostránkový dřevoryt s rožmberským jezdce od vídeňského rytce Donata Hübschmanna se později ještě několikrát objevil v několika významnějších tiscích financovaných Vilémem; Bavorovského postila tuto nečetnou řadu knih zahajovala.³³²

28. února 1557, asi dva měsíce po napsání předmluv k *Postile české*, se Vilém z Rožmberka oženil s Kateřinou z Brunšviku. Zavázal se při tom, že bude plně respektovat její knížecí původ i evangelické vyznání.³³³ Jak je vidět, výhody dynastického spříznění převládly nad obtížemi spojenými s rozdílnou náboženskou orientací. Politická prestiž brunšvického rodu se nezakládala jen na stycích s protestantskými knížaty v Německu. Kateřinin bratr vévoda Erich II., se kterým se Vilém osobně sblížil, působil ve službách španělského krále Filipa II. Habsburského, přísného katolíka. Kateřina přijela na Krumlov

---

máše arcipřísti obelání; aby jim chvalitební pořádkové jejich k paměti přivedeni byli“ píše 20. ledna 1554 Jan Straněnský v předmluvě. SCRIBONIUS Jindřich: Kázání anebo řeč příkazující a napominající, kteráž učiněna a mluvena jest řečí latinskú k osobám stavu duchovního v hlavním kostele na Hradě Pražském na připomínání večere Páně a umývání noh, Olomouc: Jan Günther, 1554. KNM: III H 13, přívazek; srov. Knihopis č. 15242a. Latinskou předlohu *Oratio paraenetica et exhortatoria ad clerum* vydal Scribonius v roce 1552 u Jana Kantora. Rukověť 5, 35.

³³⁰ GROSS: Některé zprávy, 92; HEJNIC: Českokrumlovská latinská škola, 30.

³³¹ VESELÁ: Knihy na dovře Rožmberků, 46–49, 52–55.

³³² Srov. VOIT: Encyklopedie knihy, 268–269.

³³³ BŘEZAN: Životy I, 152.

až koncem října 1557 a spolu s ní se na zámek dostali také dva evangeličtí kazatelé. Vilém, vychován v atmosféře náboženské tolerance, neviděl ve smíšeném sňatku a v přítomnosti těchto predikantů větší problém. Když však v prosinci se svou novou manželkou pobýval ve svém paláci na Pražském hradě, o konání luteránských bohoslužeb v sousedství se dověděl král Ferdinand I. a ostře se proti tomu ohradil.³³⁴ Podle Březana měl tehdy rozhodující vliv na náboženskou orientaci Petra Voka jeden z Vilémových švagrů, Jan Arnošt z Hennebergu, který záhy nechal poslat do Krumlova nejnovější evangelické knihy.³³⁵ Těžko soudit, jak se s novou skutečností, kdy s Kateřinou přišli na Krumlovský zámek luteránští duchovní, vyrovnával Bavorovský. Ve svých kázáních projevoval velkou toleranci k utrakvistům; Lutherovo učení však tvrdě kritizoval.

Důležitý, ale podle dochovaných zpráv bohužel jen málo postihnutelný, byl vztah mezi Bavorovským a představenými města Českého Krumlova. Ve druhé polovině 50. let 16. století vyplácela radnice kostelu sv. Víta, jehož byla kolátorem, ročně kolem 20 kop grošů míšeňských. To činilo 22–35 % z celkových ročních příjmů kostela. Třebaže vysoká částka patrně souvisela s nákladnou přestavbou školy, je patrné, že radní Bavorovského podporovali podstatně velkoryseji než kněze, kteří na českokrumlovskou faru nastoupili v následujícím období. Po Tomášovu odchodu prožívala fara u sv. Víta hluboký úpadek.³³⁶

II.2.5. Působení v Praze

Celých pět let působil Tomáš Bavorovský ve službách Viléma z Rožmberka. Rok po vydání *Postily české*, v dubnu 1558, odešel do Prahy, kde byl ustanoven děkanem svatovítské kapituly.³³⁷ Jak píše Březan, byl Tomáš z Krumlova uvolněn na žádost arciknížete Ferdinanda II., českého místodržitele.³³⁸ 4. listopadu 1557 zemřel jeden ze dvou administrátorů horní konzistoře, dosavadní děkan kapituly, Valentin Hán. Od roku 1554 byl druhým administrátorem Jindřich Scribonius, probošt téhož kostela. Očekávalo se snad, že se Bavorovský také stane administrátorem arcidiecéze vedle Scribonia? Podle pramenů však vystupuje Jindřich ve správě diecéze sám a to až do nástupu pražského arcibiskupa Antonína Bruse v roce 1561. Tomášovo jméno se objevuje pouze při jednáních kapituly. Každopádně v úřadu děkana pražského kostela obdržel Bavorovský jedno z nejvyšších míst, které v tehdejších Čechách mohl duchovní získat.

³³⁴ Tamtéž 157–158; PÁNEK: Vilém z Rožmberka, 117–119.

³³⁵ BŘEZAN: Životy II, 380; srov. PÁNEK Jaroslav: Poslední Rožmberk. Životní příběh Petra Voka, Praha: Brána, 1996, 45.

³³⁶ MAŘÍKOVÁ Vlasta: Hospodářské zázemí českokrumlovského kostela sv. Víta v předbělohorské době, in: Opera Historica 3 (1993) 319–328, 320; HEJNIC: Českokrumlovská latinská škola, 32, 65.

³³⁷ Viz přílohy č. 20, 21 a 23.

³³⁸ HEJNIC (ed.): Březana Posloupnost krumlovských farářů, 224

Zda mohl Bavorovský formálně zůstat krumlovským farářem i po svém odchodu do Prahy, což připouštěl Hejnic a před ním např. Jireček,³³⁹ se nezdá být blízké pravdě. Musel by být zároveň arcijáhmem bechyňským a děkanem metropolitní kapituly, což by byl velmi neobvyklý případ i při tehdejších nedostatku kněžstva. Jestliže Březan v *Posloupnosti* uvedl rok 1560, kdy krumlovskou faru spravoval Šimon Soběslavský, nemusí to znamenat dobu jeho nástupu. Již 22. srpna 1558 žádal Vilém z Rožmberka probošta Scribonia, aby se podle jeho dřívější žádosti zasadil o co nejrychlejší dosazení Šimona, toho času probošta ve Staré Boleslavi, k němu do Krumlova. Doslechl se totiž, že Šimon má být zvolen litoměřickým proboštem. Vilém ale počítal s tím, že Šimon nastoupí už v září toho roku.³⁴⁰ Je také možné, že v mezidobí se správy krumlovské fary ujal opět Mistr Ambrož Kitzhäupel († 6. 5. 1559).

Tomášovo pražské působení, třebaže se dostal na vrchol své kariéry, není z pohledu současníka příliš zajímavé. Kromě několika listů zabývajících se většinou jen správou kapitulního majetku, na kterých se mihlo Bavorovského jméno, se pro toto období nedochovaly asi žádné další zprávy. Nevíme tedy, jak a jestli vůbec pokračovala jeho horlivá kazatelská práce i v pražské katedrále. V té době v Praze zaznamenávali své první úspěchy nedávno přišlí jezuité. Ovšem jejich velkým hendikepem byla neznalost českého jazyka. Pravidelně v katedrále před arcivévodou Ferdinandem kázal doktor Jindřich Blysem, samozřejmě v němčině. Jako český kazatel jezuitů u sv. Klimenta krátce (1558–1559) působil tehdy mladý Václav Šturm, rodák z Horšovského Týna. Za studií v Římě ale pozapomněl svoji mateřštinu, takže jeho veřejná vystoupení neskončila příliš slavně. Teologické přednášky Jindřicha Blysema v klementinské koleji navštěvovali také duchovní, mezi nimi i vyšší hodnostáři, jako např. probošt Scribonius.³⁴¹ Do jaké míry přišel Bavorovský do styku s jezuitou, nevíme. Bylo by zajímavé, kdyby se např. našel doklad o jeho spolupráci se Šturmem, který později své protibratrské polemiky věnoval Vilémovi z Rožmberka a spolu s ním zakládal na Krumlově jezuitskou kolej.³⁴²

Tomáš býval v Praze často nemocný a po třech letech (možná ke dni sv. Jiří) na svůj úřad kapitulního děkana rezignoval. Naposledy jej při pražském kostele nalzáme

---

³³⁹ Tamtéž, 240; JIREČEK: Rukověť, 51. Vyvozuje to dle chybné Pešinovy datace rezignace Václava Hána roku 1555.

³⁴⁰ SOA Třeboň, prac. ČK: Velkostatek Český Krumlov, sign. I 3P 6.

³⁴¹ TOMEK: Dějepis města Prahy XII, 113–116.

³⁴² PÁNEK: Vilém z Rožmberka, 212–213; týž: Poslední Rožmberk, 97–102. Krátce po napsání první polemiky roku 1582 vstoupil Vilémův bratr Petr Vok do Jednoty bratrské.

14. dubna 1561.³⁴³ V červenci téhož roku, kdy psal předmluvu ke své poslední knize, sloužil opět v Plzni na místě arcijáhna a faráře. Právě v této dedikaci se dozvídáme o jeho tíživých a vleklých zdravotních problémech: „A poněvadž já teď od některého času častými a těžkými nemocmi tak jsem obtížen býval, že někdy malá naděje o tomto mém smrtedlném bytu byla, jakož toho poněkud sami, když jste mne někdy milostivě z lásky křesťanské navštěvovati ráčili, povědomí býti ráčíte. Pustiv od té naděje, kteráž mi trošky dávala nabytí předešlého zdraví a ještě prodloužení tohoto života, obrátil jsem všecku mysl svou k budoucím věcem a [...] k onomu věčnému životu [...].“³⁴⁴

Své poslední dílo, teologický traktát o posmrtném životě a o kultu svatých, věnoval Tomáš Jindřichovi staršímu ze Švamberka a na Zvíkově. Jindřichovou druhou ženou se stala Alžběta (Eliška) z Rožmberka (1532–1576).³⁴⁵ Je pravděpodobné, že Tomáš Bavorovský Alžbětu dobře poznal již během svého jindřichohradeckého působení a 4. února 1554 oba snoubence – Jindřicha a Alžbětu – sám v Krumlově oddal. Kniha *Zrcadlo onoho věčného života* byla zřejmě plodem rozhovorů, které nemocný Bavorovský vedl s Jindřichem ještě na Pražském hradě, kde měli oba svoje rezidence vzdáleny od sebe jen několik desítek metrů.

II.2.6. Druhé působení v Plzni

V Plzni Tomáš prožil poslední rok svého života. Krátce po jeho příchodu začala probíhat jednání o založení jezuitské koleje ve zdejším dominikánském klášteře u sv. Markéty, který procházel dobou úpadku. Pohoršlivý život řeholníků byl trnem v oku zbožných měšťanů. Petr Canisius, jenž před pěti lety získal pro jezuitu dominikánský klášter v Praze, hodlal podobně postupovat i v Plzni a své přání sdělil administrátorovi Jindřichovi Scriboniovi. Ten se poté, co dostal souhlas od provinciála dominikánů, obrátil na Tomáše Bavorovského a doporučil mu, jak má v této věci postupovat, neboť by jezuitská kolej jistě znamenala pro město nejen duchovní, nýbrž i hmotný přínos.³⁴⁶ Ale plzeňští dominikáni měli v Římě mocného zastávce, a tak tyto plány dopadly neúspěšně.³⁴⁷ Jestli se Tomáš zařídil podle Scriboniových pokynů, nevíme. Když v září roku 1562

³⁴³ APH, APMK: listina č. 1580; APH, KPMK: cod. XXIV, f. 41v; viz přílohy č. 29, 31. J. Strnad píše, že „Tomáš Bavorovský ujal se na počátku května 1561 podruhé správy duchovní v Plzni,“ ale pramen neuvádí. STRNAD: Snahy o zřízení kolleje jezuitské v Plzni, 333, pozn. 2.

³⁴⁴ Viz předmluva k *Zrcadlu onoho věčného života* v přílohách nebo HALAMA: Otázka svatých, 182.

³⁴⁵ BŘEZAN: Životy I, 12–14, 80–81; JÁNSKÝ Jiří: Páni ze Švamberka. Pětisetletá sága rodu s erbem labutě, Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2006, 288, 315–349. SEDLÁČEK: Hrady XI, 36–38; SEDLÁČEK August: ze Švamberka, in: OSN XXIV, Praha: J. Otto, 1906, 851.

³⁴⁶ BECKOVSKÝ: Poselkyně II/1, 255, viz příloha č. 30.

³⁴⁷ Plzeň by se jinak stala po Praze druhým českým městem s jezuitskou kolejí. STRNAD: Snahy o zřízení kolleje jezuitské v Plzni, 333–335.

zemřel, „nemálo dluhů jest po sobě pozůstavil“, jak si posteskli císaři členové kapituly. Těm údajně Tomáš dlužil okolo sto kop grošů. Z jejich dopisu se také dozvídáme, že Bavorovský dožil „ve sklepě [...] dosti vlhkým“. Jeho zadluženost patrně souvisela s nákladnými léčebnými kúrami, jež mohl ještě v Praze podstupovat. Každopádně tento dokument svědčí o bolestném konci proslulého českého kazatele, který si ovšem vydobyl nesmazatelné místo v dějinách české katolické literatury.

Tomášův organismus oslabený těžkými nemocemi podlehl pravděpodobně morové nákaze, která tehdy v Čechách propukla.³⁴⁸ 5. září zemřela matka Vilémova z Rožmberka, 9. prosince skonal mladší bratr Jindřicha ze Švamberka. Samotný Vilém, který měl nést svatováclavskou korunu při korunovaci Maxmiliána v Praze,³⁴⁹ pobýval v té době kvůli morové ráně a zdravotním problémům v klášteře ve Vyšším Brodě.³⁵⁰ V neděli 20. září proběhla v Praze korunovace Maxmiliána na českého krále. Z Tridentu přijel k tomuto významnému aktu nový arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice. Následující sobotu císař Ferdinand vydal Zlatou bulu pro obnovené pražské arcibiskupství, která stanovovala především jeho veškerý chod a majetkové poměry. A hned v pondělí na sv. Václava, kdy císař proti dosavadním zvyklostem sám jmenoval administrátory dolní konzistoře,³⁵¹ oznamovala metropolitní kapitula císařovi, že Bavorovský zemřel a je třeba zajistit jeho majetek a vypořádat se s jeho dluhy.

Ale smrt této kazatelské osobnosti ve víru tehdejších převratných událostí neupadla zcela do zapomnění. Mezi Plzeňskými si Bavorovský uchoval vážnost a úctu. Svědčí o tom latinská báseň od Kašpara Kropáče (*Cropacia*) z Kozince,³⁵² který v té době končil svá univerzitní studia ve Vídni. Poeticky, se slzami shrnul Tomášův život, zmínil jeho dvojí působení v Plzni, službu u Viléma z Rožmberka a Jáchyma z Hradce, ale hlavně jej chválil a děkoval za vše dobré, co vykonal.³⁵³

---

³⁴⁸ TOMEK: Dějepis města Prahy XII, 132, 135 mor trval přibližně od září až do března 1563.

³⁴⁹ TOMEK: Dějepis města Prahy XII, 127n

³⁵⁰ BŘEZAN: Životy I, 191; II, 387–388; PÁNEK: Vilém, 135; JÁNSKÝ, Páni ze Švamberka, 339. Podle Tomka i Pánka se Vilém korunovace zúčastnil, ale Jánský tvrdí, že tehdy v Praze nebyl.

³⁵¹ HREJSA: Dějiny křesťanství V., 323–326.

³⁵² Rukověť I: 497–506. Kašpar Kropáč byl později známý svojí náboženskou snášenlivostí. Ačkoli měl pro své „nekatolické“ postoje opustit Plzeň (jak o tom rozhodla městská rada, v níž zasedal i Jiřík Bavorovský), část svého majetku ve své závěti odkázal také klášterním chrámům svého rodiště. Ovšem po své smrti roku 1580 nesměl být v Plzni ani pochován. Rukověť I: 497n.

³⁵³ KROPÁČ Kašpar: *Cropacii Poemata, Noribergae*: Leonhardus Heusler, 1581, 175–176; viz příloha č. 33.

II.3. Exkurz: Redaktor a dedikanti

Následující kapitolu zamýšlíme jako přechod od biografie Tomáše Bavorovského k jeho dílu. Představení redaktora a dedikantů, tedy adresátů dedikace (věnovací předmluvy ke knize), může dobře přiblížit jak osobnost našeho autora, tak i jeho spisy.

Téměř celé dílo Tomáše Bavorovského (snad kromě poslední knihy *Zrcadla onoho věčného života*), zpracoval redaktor Jan Straněnský, autorův velmi blízký přítel. Také Dedikanti nehráli roli pouhých mecenášů, tedy těch, kteří zaplatili alespoň část nákladu tisku či jinak podpořili pisatele, jak bývalo tehdy zvykem.³⁵⁴ Z předmluv se dozvídáme, že dedikanti Bavorovského dobře znali a na vydání jeho prací měli často osobní zájem. Dva z dedikantů, Jáchym z Hradce a Vilém z Rožmberka, byli kromě toho vrchností, v jejichž službách Bavorovský působil. Ti určovali náboženské směřování svých panství, a tak mohli mít vliv i na samotného Tomáše, ačkoliv to byl právě on, kdo měl dbát o jejich duchovní růst.

Jistě bychom takových spolupracovníků a zájemců našli mnohem víc. O jejich životě se však toho moc nezachovalo, nebo není doložen jejich vztah k spisům od Bavorovského. Např. ke knězi Petru Telčskému, který přepisoval texty *Kázání o sv. pokání*, můžeme říci pouze tolik, že byl nejspíš plzeňským kaplanem a Tomáše po jeho odchodu nahradil jako arcijáhen a farář.³⁵⁵ Když se pak Bavorovský do Plzně vrátil, získal kanonikát svatovítské kapituly. Naproti tomu o rožmberském kancléři Václavu Albínovi z Helfenburku, kterého Tomáš v korespondenci označoval za svého milého přítele, by bylo možné se více rozepsat.³⁵⁶ Společně s tímto Václavem, s jeho synem Dr. Tomášem, absolventem univerzity v Bologni (později po ovdovění se stal olomouckým biskupem) a s M. Ambrožem Kitzhäupelem, vzdělaným kaplanem, se měl Bavorovský postarat o obnovu literátského bratrstva v Českém Krumlově. Do okruhu spolupracovníků na rozsáhlé církevně-kulturní reformě rožmberského panství lze počítat také Matouše Cerva a další kantory působící na krumlovské škole. Zajímavou postavou byl jistě i Dr. Jindřich Scribonius, který byl jako probošt kapituly přímým nadřízeným Bavorovského za jeho pražského pobytu. Dva dopisy mezi oběma preláty zachovaly pouze úřední tón.³⁵⁷ Ale tím, že Scribonius také psal českou postilu, katechismus nebo latinská kázání, mohl být Bavorovskému velmi blízký. O všech

---

³⁵⁴ Srov. VOIT: Encyklopedie knihy, 200n.

³⁵⁵ Viz příloha V.1. č. 31 a příslušná předmluva.

³⁵⁶ Např. KUBÍKOVÁ Anna: Rodina a potomci rožmberského kancléře Václava Albína z Helfenburka, in: Rodopisná revue 2000/1 (jaro) 1–3.

³⁵⁷ Viz příloha V.1. č. 10, 30.

těchto osobnostech by se dalo napsat mnoho. Nicméně není známa žádná vážnější souvislost mezi těmito vzdělanci a knihami našeho autora, o nichž bude brzy řeč.

Proto se domníváme, že pojednání o redaktorovi a dedikantech, šlechtických mecenáších, může dobře dokreslit nejen portrét osobnosti Tomáše Bavorovského, ale i osvětlit dobový kontext vzniku jeho děl. Každou postavu nejprve představíme a pak uvedeme některá další díla, na kterých se podílela, ať už svojí redaktorskou prací nebo po finanční stránce. Zaměříme se přitom na konfesní a náboženskou problematiku.

II.3.1. Redaktor Jan Straněnský

Jan Straněnský³⁵⁸ se narodil v Počátkách na panství pánů z Hradce a vzdělání nejspíš získal pouze ve škole v Jindřichově Hradci, neboť jeho jméno nebylo nalezeno v souvislosti s některou evropskou univerzitou. Většinu svého života (doloženo 1541–1585) působil ve službách pánů z Hradce. Jen podle jedné jeho dedikace, napsané 17. listopadu 1541 v Miličíně na rožmberském dominiu, se usuzuje, že tehdy mohl krátce sloužit také tomuto rodu. Kromě Jindřichova Hradce působil i na zámku v Žirovnici a v Počátkách, kde se kolem roku 1560 stal rychtářem. Podle všeho byl poměrně zámožný (patřilo mu několik domů, mlýn, pivovar, několik rybníků) a se svými pány, příslušníky rodu z Hradce, tak jako i se sousední šlechtou, udržoval dobré vztahy. Tento fakt se odrazil ve většině dedikací knih, o jejichž vydání se Straněnský zasloužil jako překladatel, redaktor a v několika případech i jako autor či spíše kompilátor.

Podle archiváře Jana Muka byl Straněnský utrakvistou.³⁵⁹ To se nám ovšem zdá být neprůkazné. Tento počátecký měšťan nechal roku 1564 přestavět římskokatolickou kaplanku v Jindřichově Hradci, což dal Muk do souvislosti s radostí nad papežským povolením přijímání „pod obojí“. O náboženském přesvědčení Straněnského snad může více napovědět skutečnost, že měl v roce 1584 problémy kvůli *Minucí*, kterou vydal bez povolení arcibiskupa, a se zařazením svátku Husa a Jeronýma Pražského.³⁶⁰ Překládal a vydával jak katolické, tak luteránské autory. Není ale vždy jasné, do jaké míry si knihu sám vybíral a inicioval její vydání a do jaké míry pracoval na objednávku zadavatele.³⁶¹ Zdá se, že zpočátku, ve 40. letech 16. století, byl Straněnský ovlivněn německou reformací a překládal hlavně luteránské autory – zejména Johanna Spangenbergova (ale také Johanna Brenze,

³⁵⁸ Vycházím zejména z: MUK Jan: Tomáš Rešl z Jindřichova Hradce a Jan Straněnský z Počátek, spisovatelé staročestí, in: ČSPSČ 36 (1928) 82–86, 123–133; BEDŘICH: Dílo Jana Straněnského, c.d.

³⁵⁹ Jeho tvrzení pak přebírá mnoho dalších autorů: např. F. Teplý, Z. David, rezervovaně i M. Bedřich.

³⁶⁰ Srov. JIREČEK: Rukověť, II, 246–248.

³⁶¹ Někdy jsme informováni poměrně přesně. Zatímco v dedikaci ke Spangenbergově postile pro mládež se jasně mluví o tom, že počátkem, původem a příčinou vydání knihy byl Ondřej Ungnad ze Suneku, Hoffmeisterovu postilu podle předmluvy přeložil Straněnský z vlastní iniciativy.

Georga Rhaua). Později hodně spolupracoval s katolíky, ale dokázal si udržet humanistický nadhled a konfesní nezávislost. Zůstával horlivým a zbožným křesťanem, kterému ležela na srdci zejména mravní úroveň českého národa.

Straněnský se dává do souvislosti s více než třiceti tituly,³⁶² což je na svou dobu úctyhodné číslo. Setkáme se s minucemi a pranostikami, modlitebními knihami, mravokárnými spisy, kázáními. Překládal z latiny i němčiny, nově knihy upravoval, aby byly přehlednější, sestavoval k nim rejstřík. Výjimečně vystupoval jako autor, ale jedná se většinou o kompilaci z Písma svatého nebo z různých křesťanských učitelů. Vedle luteránské postily od Spangenbergera (1546) se podílel na vydání velkých katolických postil od Hoffmeistera (1551), Bavorovského (1557), Nausey (1561) a možná i Johanna Fera (1575), neboť roku 1569 přeložil jeho *Kázání XII o pokání*.³⁶³ Blízkého přítele a spolupracovníka Straněnský našel v katolickém knězi **Tomášovi Rešelovi** († 1562), který rovněž proslul jako plodný překladatel a autor prvního česko-latinského slovníku.³⁶⁴ V letech 1560–1562 společně vydali asi pět titulů, z nichž nejrozsáhlejší bylo vydání starozákonní knihy *Ecclesiasticus* podle úpravy luteránského teologa Kaspara Huberina³⁶⁵ nebo zmíněnou postilu vídeňského biskupa Friedricha Nausey.³⁶⁶ Co se týká konfese vydavatelů, bylo by zajímavé prozkoumat jejich překlad zkompilovaného *Catechismu* a výklady k nedělním epištolám,³⁶⁷ neboť oba, Straněnský i Rešel, stáli zřejmě někde na rozhraní mezi katolictvím, utrakvismem a luterstvím.³⁶⁸ Jejich nadkonfesijní postoje je řadí mezi humanisty „erasmiánského ražení“, kteří se snaží oslovit co nejširší okruh čtenářů. Na okraj lze poznamenat, že jako farář v Blansku u Kaplice (1552–1559) býval Tomáš Rešel, rodák z Jindřichova Hradce, podřízen Bavorovskému, svému děkanovi a arcijáhnovi v Českém Krumlově.³⁶⁹

Jan Straněnský, který Tomáše Bavorovského dobře znal z dob, kdy působil v Jindřichově Hradci, vystupuje jako redaktor a autor předmluv ve třech jeho prvních kni-

³⁶² BEDŘICH: Dílo Jana Straněnského, 6nn.

³⁶³ Podle předmluvy k této knize tak soudí BEDŘICH: Dílo Jana Straněnského, 57.

³⁶⁴ ŽYTEK Jakub: Latinsko-český slovník Tomáše Rešla z r. 1560 v kontextu české lexikografie 2. pol. 16. století, diplomová práce, Praha: Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK, 2005.

³⁶⁵ Knihopis č. 2190, 2192, 2193, 2194.

³⁶⁶ Knihopis č. 6092–6094.

³⁶⁷ Knihopis č. 3824 a 2261.

³⁶⁸ Třebaže Jan Muk pokládal Rešela za utrakvistického duchovního, je třeba jeho mínění odmítnout, neboť Rešel působil vesměs na katolických farách. MUK: Tomáš Rešl, 83–86; ZÍBRT Čeněk: Tomáš Rešel Hradecký, in: Sborník historický (1886) 234–240, 293–301, 337–342; PLETZER Karel: Předbělohorský slovníkář a překladatel Tomáš Rešel Hradecký, in: JSH 57 (1988) 1–10. Srov. BEDŘICH: Dílo Jana Straněnského, 53, 65n.

³⁶⁹ Není však znám žádný kontakt mezi těmito knězi, třebaže Rešel mohl mít s vedením problémy, neboť měl děti. Se svým patronem Vilémem z Rožmberka byl tehdy Rešel zadobře.

hách i v Hoffmeisterově postile, kam přidal několik Bavorovského homilií. Jen v Tomášově posledním spisu *Zrcadlo onoho věčného života* se jeho jméno neobjevuje; ale není vyloučeno, že i na tomto díle se redaktorsky podílel. Podle zmíněných předmluv Straněnský sám inicioval vydání prvních Tomášových děl v tištěné podobě. Pouze *Postilu českou* „poručil imprimovat“ podle Straněnského samotný autor, podle autora pak Vilém z Rožmberka. Počátečný měšťan hrál důležitou roli v životě našeho autora. Jeho úpravy v Bavorovského textech rozeznával prý i Antonín Koniáš. Proto jsme v této práci pokládali za vhodné Jana Straněnského, Tomášova „věrného tovaryše a spolubratra v Pánu Kristu milého“ důkladněji představit.

II.3.2. Dedikantka Anna z Hradce

Adresátem věnovací předmluvy posledního kázání v Hoffmeisterově postile od Tomáše Bavorovského, ale také jeho následující knihy *Kázání o svatém pokání*, byla Anna z Hradce. Nechávala si posílat sepsané promluvy od plzeňského faráře a dál je poskytovala Janu Straněnskému a snad i dalším zájemcům. S naším kazatelem se seznámila během jeho jindřichohradeckého pobytu a jistě byla jeho horlivou posluchačkou a obdivovatelkou. Velmi zajímavé je, že dedikantkou zmiňovaných tisků byla žena, což nebývalo příliš časté. Dedikant se totiž většinou podílel na nákladech spojených s vydáním knihy (případně vydavatele podpořil dodatečně) a k finančním prostředkům měli tehdy blížeji muži. Proto se mnohdy setkáme s dedikacemi určenými pro oba manžele, vdovu, abatyši nebo pro více žen najednou. Ale ani věnování jediné ženě – manželce nemusí být výjimkou.³⁷⁰ V našem případě ovšem nejsme schopni s jistotou rozhodnout, kdo přesně byl pod jménem Anna z Hradce míněn. V úvahu totiž přicházejí hned tři ženy, které v době napsání dedikací, tedy v letech 1551 a 1552, sídlily v Jindřichově Hradci: Anna Hradecká z Rožmberka (1530–1580), manželka Jáchyma z Hradce a sestra Viléma z Rožmberka; Anna Hradecká z Rožmitálu (cca 1500–1563), Jáchymova matka; nebo Anna Rožmberská z Hradce (cca 1497–1570), vdova po Jindřichovi VII. z Rožmberka, Jáchymova i Vilémova teta.

Naprostá většina literatury se spokojila se jménem Anny z Hradce a problém dál nerozvedla. Pečlivější byl Josef Jireček. Když se věnoval Bavorovského knize *Kázání o sv. pokání*, soudil, že náklad zřejmě vedl Jáchym z Hradce, neboť podle Straněnského předmluvy tisk navazuje na knihu od biskupa Michaela Heldinga *Kázání o svaté mši*, kterou

---

³⁷⁰ Např. paní Polixeně Rožmberské, rozené z Pernštejna a na Krumlově (1567–1642), čtvrté manželce Viléma z Rožmberka, věnoval 1. ledna 1588 (rok po svatbě) M. Adam z Vinoře, farář na Branné, knížku o ctnostech – *Ráj duše* od Alberta Velikého (Knihopis č. 111). Adam byl synem rožmberského úředníka Jana Černého z Vinoře. Srov. VESELÁ: *Knihy*, 203.

nechal vytisknout Jáchym z Hradce. Kromě toho prý Bavorovský své dílo věnoval Jáchymově matce Anně z Hradce, dceři pana Zdeňka Lva z Rožmitálu.³⁷¹ Jinak, a po našem soudu pravděpodobněji, interpretoval jméno po více jak 130 letech Josef Hrdlička. Podle něj se jedná o Annu Hradeckou z Rožmberka, Jáchymovu manželku.³⁷² Ale ani on, ani Jireček své tvrzení nezpochybňují výčtem dalších možných kandidátek. Přitom Anna Rožmberská z Hradce byla od roku 1526 již trojnásobnou vdovou a v době napsání dedikací to bylo již 25 let od smrti posledního manžela Jindřicha VII. z Rožmberka, jehož přídomek při psaní jejího jména snad bylo možno vypustit.

Anna z Hradce (cca 1497–1570), dcera Jindřicha († 1507) neměla v manželském životě příliš štěstí. Společný život postupně se třemi muži, nejprve v Polné, pak na Bechyňce, nakonec v Krumlově, netrval nikdy déle než pět let a děti se také nedočkala. O její vdovská práva a dědictví se pak musel starat její starší bratr Adam z Hradce, zejména při vleklých sporech se Šternberky. Po smrti jejího posledního muže Jindřicha z Rožmberka se definitivně přestěhovala do Jindřichova Hradce. Nejprve bydlela na náměstí, pak se svou matkou Annou z Münsterberka († 1545) u františkánského konventu sv. Kateřiny. Když zde roku 1534 spolu s matkou založily Klášteříček (špitál sv. Kateřiny), přidaly se obě ke zdejším sestřím – bekyním.³⁷³ Anna horlivě sloužila nemocným. Zvláště v dobách moru prokazovala svoji statečnost a v lednu 1551 psala svému synovci Jáchymovi, který se s rodinou uchýlil před nákazou do Telče, že v Hradci přežila již třetí mor, kdy lidé umírali více než nyní. Zároveň si stěžovala na hradeckého faráře, opata Jana Brauna a jeho pohoršlivý způsob zaopatřování nemocných a pohřbívání. U farního kostela prý nechával pochovávat ty, kteří se nezpovídali, dobré křesťany kázal nosit ke sv. Václavu na předměstí a některé dokonce pochovával mimo hřbitov. Kromě toho sám podával viaticum bez zpovědi a utrakvistickému knězi půjčoval z fary kalich a další paramenta, aby mohl sloužit mši po domech a podávat nemocným pod obojí. Ženatého faráře z Dačic pochoval Jan Braun v městském klášteře (minoritů). Anna byla velmi roztrpčená, že se dožila takového spolčování s těmi, „kteříž se církví svatú nespravují.“³⁷⁴ O zámožnosti vdovy svědčí například to, že když roku 1556 vyhořel Klášteříček, hradila jeho opravu z částky 500 kop gr., kterou

³⁷¹ JIREČEK: Kněz Tomáš Bavorovský, 402.

³⁷² HRDLIČKA Josef: Literární mecenát posledních pánů z Hradce, in: Opera historica 6 (1998) 349–369, 364n.

³⁷³ TEPLÝ: Dějiny města I/2, 163n, 181n, 215n; KOBLASA: Klášteříček, 217–218.

³⁷⁴ Tamtéž, 255–257; II/2, 49–51.

dříve v závěti určila pro chudé.³⁷⁵ Jistě by se tedy mohla podílet na nákladu Bavorovského kázání.

Podle Jaroslava Pánka, který o Klášteříčku mlčí, žila Anna z Hradce ve 40. letech na jindřichohradeckém zámku a vychovávala zde Rožmberské sirotky (neteře a synovce Petra Voka), jejichž matka musela opustit Český Krumlov a odejít k příbuzným do Rakouska.³⁷⁶ Přestěhovala se snad Anna kvůli výchově dětí na čtyři roky na zámek? Možná pro tyto nesrovnalosti přičítají někteří podíl na výchově také **Anně Hradecké z Rožmitálu** a Blatné († 1563), další z trojice kandidátek na adresátku zmíněných dedikací. Tato Anna byla dcerou Zdeňka Lva z Rožmitálu³⁷⁷ a po smrti svého muže Adama I. z Hradce († 1531), jemuž porodila pět dětí, hospodařila spolu s dalšími poručníky na zámku, dokud její syn Jáchym nedosáhl roku 1546 zletilosti.³⁷⁸ V té době (1532, 1534) jí Jan Petřík věnoval několik svých překladů z antických autorů.³⁷⁹ Anna z Rožmitálu byla přibližně stejně stará jako její švagrová Anna z Hradce, v době vydání Bavorovského děl držela Kardašovu Řečici,³⁸⁰ také ona si stěžovala na působení neomaleného faráře-opata Jana Brauna,³⁸¹ ale o jejím životě mnoho nevíme³⁸² a soudíme, že je nejméně pravděpodobnou adresátkou dedikací. V době, kdy byly napsány, byla paní domu v Jindřichově Hradci další Anna – manželka Jáchyma z Hradce.

Anna Hradecká z Rožmberka (1530–1580) byla nejmladší ženou z těchto tří hradeckých Ann.³⁸³ Byla jedinou dcerou Bohunky ze Štarhemberka, která den po porodu zemřela. Hned po narození se jí dostalo velké pocty, její kmotrou se stala královna Anna Jagellonská. Dva roky po té, co zemřel i Annin otec, Jošt III. z Rožmberka († 1539), odešla dvanáctiletá Anna se svými mladšími nevlastními sourozenci do Jindřichova Hradce. Zde během čtyřletého pobytu měla možnost poznat svého nastávajícího muže Jáchyma, který domů občas zajížděl ze své pážecí služby u královského dvora. Počátkem února 1546 se čerstvě plnoletá Anna vrátila na Krumlov, kde se také za měsíc měla konat její svatba. Ale kvůli Jáchymově oční nemoci se svatba uskutečnila v Jindřichově Hradci. Za tuto neslýchanou věc, aby panna nevěsta k ženichovi donesena byla, což by mohlo být domu rožm-

³⁷⁵ Tamtéž I/2, 285n.

³⁷⁶ PÁNEK: Rožmberští sirotci, 7; Týž: Poslední Rožmberk, 32n.

³⁷⁷ S ním měli rožmberští bratři Jan, Jošt, Petr a Jindřich ve 20. letech vleklý spor, neboť jejich bezdětný strýc Petr IV. († 1523) odkázal podstatnou část dědictví právě Lvovi.

³⁷⁸ Srov. TEPLÝ: Dějiny města I/2, 164, 193, 202, 220–222.

³⁷⁹ PLETZER: Českobudějovický písař, 22–24.

³⁸⁰ Disponovala tedy vlastním majetkem a mohla podporovat vydávání knih. Tamtéž, 244, 305n.

³⁸¹ Tamtéž, 296.

³⁸² Podle Koblasy se po roce 1546 nastěhovala do Klášteříčku. KOBLASA: Klášteříček, 217.

³⁸³ MÍCHALOVÁ Kristýna: Anna Hradecká z Rožmberka, in: Vlastivědný sborník Dačicka, Jindřichohradecka a Třeboňska 19 (2007) 1–21.

berskému na újmu, se přimlouvala i teta snoubenců Anna Rožmberská z Hradce.³⁸⁴ Pokud byl v té době Tomáš Bavorovský hradeckým farářem, je možné, že snoubence sám oddával.

V době, kdy Bavorovský posílal paní z Hradce své promluvy, měla mladičká Anna již nejméně tři děti. Podle dochované korespondence bylo manželství šťastné, přestože její muž trávil většinu času v královských službách mimo domov. Anna vynikala také zbožností a podle F. Teplého „slynila až chorobnou dobročinností“.³⁸⁵ Nač přišla, všechno rozdala kněžím, kostelu nebo chudým. Nejednou se pohádala s hradeckými úředníky o peníze. Po smrti svého muže (1565), v době nezletilosti nebo nepřítomnosti svého syna Adama II., řídila Anna hradecké dominium. Když roku 1574 definitivně předala správu panství Adamovi, přestěhovala se do Klášteříčku a do svého měšťanského domu v Jindřichově Hradci, kde také dožila.

Okolnosti vzniku prvních předmluv s věnováním Anně z Hradce možná mluví právě pro mladou zámeckou paní. Straněnský o ní psal jako o ženě „milostivě mně příznivé“, o Tomášovi Bavorovském jako o jejím kaplanu. Též Bavorovský se podepsal jako její „kaplan povolný“, třebaže tehdy působil v Plzni. Straněnský vydal *Kázání o sv. pokání* tak, aby se dalo svázat s knihou *Kázání o přesvaté mši* od Michaela Heldinga, kterou nechal vytisknout Jáchym z Hradce. Konečně Straněnský připsal Jáchymovi také Bavorovského *Rozjímání o umučení Páně*, které s *Kázáními o pokání* úzce souvisí. Podle předmluv se tedy Anna jeví jako osoba velmi blízká Jáchymovi, kterou by měla být spíše manželka než teta (nebo nepravděpodobná matka). Zdá se také, že Straněnský tehdy byl, a Bavorovský býval, ve službách obou, Anny i Jáchyma. Fráze typu: „Vaší Milosti kaplan“ nebo „paní milostivě mně příznivé“ mohou být ovšem pouze zdvořilostní. Poníženost pisatele byla zcela v souladu s tehdejšími epistolárními pravidly, a proto z uvedených floskulí nelze usuzovat na skutečné postavení autora. Kromě toho bylo obvyklé v úvodu uvádět plnou titulaturu dedikanta.³⁸⁶ Střídmé oslovení „Urozené paní, paní Anně z Hradce etc.“ bez udání manžela tak ukazuje spíše k Jáchymově tetě. Ta se tehdy v Klášteříčku mohla horlivě zajímat o duchovní život, kdežto mladá manželka Anna mohla mít plno starostí s výchovou malých dětí.

---

³⁸⁴ BŘEZAN: *Životy* I, 22. Snad tato zmínka svádí k domněnce, že právě Anna z Hradce měla rozhodující podíl na výchově rožmberských sirotek. Ke svatbě srov. TEPLÝ: *Dějiny města* I/2, 229n; BŮŽEK Václav, HRDLIČKA Josef: *Rodinný život posledních pánů z Hradce ve světle jejich korespondence*, in: BŮŽEK Václav (ed.): *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1998, 145–271, 246n.

³⁸⁵ TEPLÝ: *Dějiny města* I/2, 280; II/2, 54.

³⁸⁶ VOIT: *Encyklopedie knihy*, 201.

Otázku se neodvažujeme rozhodnout a necháváme ji otevřenou. Pro nás je poměrně důležitá a její zodpovězení nám může více přiblížit osobnost Tomáše Bavorovského. Která z dam si přála, aby jí Tomáš z Plzně posílal své promluvy? Jistě byla kazateli blízká, neboť právě jí byla věnována jeho první dvě díla. Šlo o manželku karlštejnského purkrabího, tehdy asi jednadvacetiletou, nebo o více jak 30 let starší vdovu, která se ve špitále starala o nemocné a velmi kriticky sledovala počínání nového hradeckého faráře, jenž dle jejího mínění stranil nekatolíkům a pohoršlivě přijímal protestantské způsoby jednání?

II.3.3. Dedikant Jáchym z Hradce

Této osobnosti jsme se již dotkli v souvislosti s Annou z Hradce a v předchozích kapitolách. Třebaže se k němu Bavorovský přímo neobrací, je mu prostřednictvím Straněnského věnována pouze jeho nejmenší knížečka *O umučení Páně*, bude užitečné říci také k této postavě několik postřehů. Hradecký pán se pravděpodobně podílel také na financování Hoffmeisterovy postily a možná i *Kázání o sv. pokání*.

Jáchym (1526–1565) byl nejstarším synem již zmiňované Anny z Rožmitálu a Adama I. z Hradce († 1531), nejvyššího českého kancléře. Otcova vysoká funkce Jáchyma předurčila ke strmému kariérnímu postupu, který začal již ve svém dětském věku, když se sotva osmiletý stal pážetem královny Anny Jagellonské. Ale dříve než odešel do Rakouska, získal za vychovatele a učitele Jana Petříka z Benešova, který mezi lety 1530–1536 pro malého Jáchyma a jeho mladšího bratra překládal různá mravoučná díla od antických i současných autorů, včetně Erasma Rotterdamského.³⁸⁷ Jako Jáchymův preceptor na královském dvoře ve Vídni, či spíše v Innsbrucku, se většinou uvádí rytíř Heřman Záleský z Prostého.³⁸⁸ Ale pokud byl mladý pán z Hradce opravdu komorníkem a společníkem (spolužákem) jen o něco málo mladších habsburských princů Maxmiliána a Ferdinanda,³⁸⁹ pak v úvahu přicházejí další Erasmovi stoupenci. Do roku 1539 vychovával děti krále Ferdinanda slezský básník Kašpar Ursinus Velius, pak se jím stal Jan Horák Házmburský, probošt litoměřické kapituly.³⁹⁰ O obou jsme již pojednali v příslušné kapitole. Společně s královskými syny získal Jáchym nejen důkladné vzdělání v Erasmovském duchu, ale také s nimi mohl cestovat po Itálii, Francii a Nizozemí. Válečné zkušenosti nabyt ve vojenském ležení v Uhrách. Krátce po svatbě s Annou z Rožmberka se Jáchym ujal vládaření nad

³⁸⁷ PLETZER: Českobudějovický písař, 18.

³⁸⁸ TEPLÝ: Dějiny města I/2, 220; HRDLIČKA Josef: Provoz vídeňského domu Jáchyma z Hradce, in: BŮŽEK Václav (ed.): Poslední pání z Hradce, České Bdějovice: Jihočeská univerzita, 1998, 103–126, 104n.

³⁸⁹ Kromě zmíněných autorů se na tom shodují i LEDVINKA Václav: Adam II. z Hradce a poslední pání z Hradce v ekonomice, kultuře a politice 16. století, in: tamtéž, 7–32, 16–18; KAVKA František: Zlatý věk růží, Praha: Mladá fronta, ²1993, 78n.

³⁹⁰ Rukověť V, 424; Rukověť II, 332n; BŮŽEK: Ferdinand Tyrolský, 72, 78.

Hradeckým dominiem a král jej jmenoval hejtmanem bechyňského kraje. Věrnost Habsburkům prokázal během šmalkaldské války, kdy se jako jeden z mála českých šlechticů osobně účastnil bitvy u Mühlberka. Nelze se proto divit, že jakmile se k tomu naskytla příležitost, získával významné úřady v zemské správě. Roku 1551 se stal karlštejským purkrabím, o tři roky později nejvyšším kancléřem, pak i členem císařské tajné rady a roku 1561 obdržel řád Zlatého rouna.

Jako adresát dedikace se Jáchym z Hradce objevil už roku 1534, kdy Jan Petřík jemu a bratrovi Zachariášovi věnoval rukopis dvou modliteb.³⁹¹ Roku 1541, když bylo Jáchymovi pouhých 15 let, se už jednalo o tištěnou knihu. A již tehdy ji pro něj a jeho bratra z němčiny překládal a vydával Jan Straněnský. Jednalo se o spis *Dvanácte artikulův víry křesťanské* (Nürnberg: Günther, 1542), jejímž autorem byl údajně Georg Rhau, známý luterský tiskař.³⁹² Následoval nám již známý titul od Michaela Heldinga: *Kázání patnáctera o přesvaté mši* a možná i velmi podobná kniha téhož autora: *Kázání na Veliký čtvrtek* (oba 1549). Jako královský dvořan se Jáchym s biskupem Heldingem možná osobně setkal. Překlady jeho homilií z němčiny se ujal buď Straněnský nebo Tomáš Rešel. Je také otázka, do jaké míry se Jáchym podílel na nákladu Hoffmeisterovy postily, která vyšla v době, kdy jej král Ferdinand jmenoval tajným radou a karlštejským purkrabím. Ve stejný rok, kdy vyšly dvě knížky postních kázání od Bavorovského, vydal Straněnský ještě *Minuci a pronostiku k létu Páně 1553*, kterou věnoval oběma bratrům z Hradce. Podobné kalendáře astrologicko-meteorologicko-lékařského charakteru Straněnský dedikoval Jáchymovi také v dalších letech. Roku 1554 sám pán z Hradce nechal u Rešela z němčiny přeložit kázání *Poklad duše*. Kromě toho znovu vyšla kniha *Dvanácte artikulův* od Georga Rhaua. Jáchym finančně podpořil minimálně třináct titulů, z toho osm knih bylo náboženských. Mimo jiné také polemické *Enchiridion* od plzeňského františkána Jana z Chyše, postilu vídeňského biskupa Friedricha Nausey či *Modlitby na neděle a svátky* od dvorního kazatele a zpovědníka Mathiase Sittarda.³⁹³ Ve většině případech překlad a vydání knihy zajišťovali Jan Straněnský a Tomáš Rešel. Lze tedy soudit, že se Jáchym z Hradce hodně zajímal o náboženské otázky a patřil mezi reformně laděné katolíky erasmiánského okruhu.

---

³⁹¹ PLETZER: Českobudějovický písař, 23.

³⁹² BEDŘICH: Dílo Jana Straněnského, 32; Voit: Encyklopedie knihy, 322, 751; HRDLIČKA: Literární mecenát, 354n. Knihopis (č. 2151) ani Hrdlička ovšem autora knihy neuvádějí.

³⁹³ Výčet všech děl se závěrečným souhrnem viz HRDLIČKA: Literární mecenát, 354–359.

II.3.4. Dedikant Vilém z Rožmberka

Přestože jsme mladého pána z Rožmberka, jednoho z hlavních iniciátorů vydání Bavorovského *Postily české*, z různých pohledů probírali už v předchozích kapitolách, bude dobré i zde tuto osobnost přiblížit a zaměřit se na jeho vztah k náboženství a literatuře. Krumlovský pán je díky Březanovu životopisu a bohatému třeboňskému archivu dobře známou a historicky zmapovanou osobností. Kromě prací Jaroslava Pánka se literárním zájmům posledních Rožmberků věnují zejména Josef Hejnic a Lenka Veselá.³⁹⁴

Když roku 1539 zemřel Jošt z Rožmberka, byly jeho nejstaršímu synu Vilémovi (1535–1592) teprve čtyři roky. Proto rožmberské dominium spravoval nejprve Vilémův strýc, pak poručníci. Sedmiletý sirotek se několik měsíců učil v Mladé Boleslavi ve škole, kterou zde pro mladé šlechtice zřídil Arnošt Krajír z Krajku, člen Jednoty bratrské. Třebaže byl strýc katolíkem, klidně poslal Vilémka do školy, kde výuku vedl absolvent luteránské university ve Wittenberku.³⁹⁵ Snad také proto později mladý Rožmberk v tomto městě podporoval jihočeské studenty, mezi nimiž byl i Bavorovského bratr. Do roku 1544 Vilém vyrůstal u svého strýce na Krumlově nebo s ostatními sourozenci v Jindřichově Hradci. Pak odešel na šest let do šlechtické školy v Pasově, kterou vedl biskup Wolfgang ze Salmu, Vilémův příbuzný z matčiny strany. V duchu Erasma Rotterdamského zde mezi jinými učil také nám již známý Jindřich Scrobonius. Jako patnáctiletý byl Vilém uveden ke královskému dvoru ve Vídni, čímž následoval svého švagra Jáchyma z Hradce. Přestože si tehdy Vilémův preceptor stěžoval na neukázněnost svého svěřence, pasovský biskup Wolfgang na něj nedal dopustit. Na jeho přimluvu udělil král roku 1551 šestnáctiletému Vilémovi plnoletost, jež se jinak dosahovala až po dovršení dvacítky.

Tak se mohl mladý pán ujmout zděděného panství. Ovšem krátce nato odcestoval do Itálie, kde neplánovaně zůstal sedm měsíců. Brzy po jeho návratu zemřel v Českém Krumlově farář, a proto se Vilém snažil na jeho místo dosadit proslulého kazatele, který pocházel z jeho panství – Tomáše Bavorovského. S ním, jako hlavou bechyňského arcijáhensství, hodlal uskutečnit již tolik potřebnou reformu školství a kléru. A byli to právě mladí učitelé, Matouš Cervus a Tadeáš Hájek z Hájku, kteří jako první věnovali Vilémovi své spisy vydané tiskem.³⁹⁶ Pro krumlovskou školu začal Tomáš Rešel překládat latinsko-

---

³⁹⁴ HEJNIC Josef: K literárním a bibliofilským zájmům dvou posledních Rožmberků, in: *Opera Historica* 3 (1993) 223–231; VESELÁ: *Knihy na dvoře Rožmberků*, 210nn.

³⁹⁵ BŘEZAN: *Životy*, 42; PÁNEK: *Poslední Rožmberkové*, 40; PÁNEK: *Vilém*, 29.

³⁹⁶ VESELÁ: *Knihy na dvoře Rožmberků*, 220, 317.

český slovník, který Vilémovi po dokončení připsal.³⁹⁷ V této počáteční době dedikoval krumlovskému pánu několik kalendářů a úředních spisů Mikuláš Šúd ze Semanína, hvězdář a profesor na pražské univerzitě, ale nás bude více zajímat Jan Straněnský. Třebaže pracoval u Jáchyma z Hradce, pro Vilémovu reformu kléru roku 1554 přeložil latinské *Kázání napomínající k osobám stavu duchovního* od Jindřicha Scribonia.³⁹⁸ Následovala Bavorovského výpravná *Postila česká*, po níž Straněnský ještě téhož roku 1557 sestavil a přeložil modlitební knížku *Zahrádka duchovní*, což je jakási alegorizující procházka symbolickou zahradou Písma svatého.³⁹⁹ Příznačné je, že všechny tři tisky byly vydány v Olomouci u Jana Günthera.

Zde je možné upozornit na jednu zajímavou skutečnost. Ve srovnání s Jáchymem z Hradce nepodporoval Vilém tolik náboženskou literaturu. A to byl v září 1554 jmenován jedním ze čtyř defenzorů konzistoře podjednou.⁴⁰⁰ Teologických a mravoučných děl dedikovaných předposlednímu Rožmberkovi bylo méně než knih věnovaných přírodním vědám, hospodářství nebo poezii.⁴⁰¹ Přesto mezi spisy najdeme i mnoho zajímavých náboženských titulů. Pokračovala např. spolupráce se Straněnským. Ten Vilémovi roku 1569 věnoval překlad *Kázání XII o pokání* od německého františkána Johanna Fera, knihu tolik připomínající Bavorovského *Kázání o sv. pokání*. O pět let později, krátce před vznikem České konfese, podporoval rožmberský pán překlad nákladné postily téhož katolického kazatele a také upravené vydání Rešelova překladu starozákonní *Knihy Jezusa Siracha, jinak Ecclesiasticus*, podle úpravy luteránského teologa Kaspara Huberina.⁴⁰² Od velkorysé tolerance Vilém z Rožmberka postupně dospěl ke konfesní vyhraněnosti a začal úzce spolupracovat s jezuitou. Výsledkem této součinnosti bylo mimo jiné také vydávání teologických spisů Václava Šturma polemizujících s Jednotou bratrskou.⁴⁰³

---

³⁹⁷ Knihopis č. 1812; HEJNIC: Českokrumlovská latinská škola, 27; VESELÁ: Knihy na dvoře Rožmberků, 221.

³⁹⁸ KNM: III H 13, přívazek; srov. Knihopis č. 15242a; Rukověť 5, 35.

³⁹⁹ První část *Zahrádky* je údajně překladem německé modlitební knihy northauzského luterána Leonharda Jakobiho. BEDŘICH: Dílo Jana Straněnského, 48–52.

⁴⁰⁰ KROFTA: Boj o konsistoř, 191n.

⁴⁰¹ VESELÁ: Knihy na dvoře Rožmberků, 226. Počet dedikací tisků Vilémovi vysoko převýšil počet věnování Jáchymovi, což může být dáno také předčasnou smrtí pána z Hradce. Srov. tamtéž, 214.

⁴⁰² Latinskou postilu Johanna Fera překládal Zikmund z Púchova, synovec administrátora podjednou Jana z Púchova († 1554). Postila (Knihopis č. 2450) vyšla v letech 1574–1575 za vydatné podpory arcibiskupa Antonína Bruse i probošta Scribonia. První dvě vydání *Knihy Jezusa Siracha* dedikoval Straněnský roku 1560 purkmistru a radě města Jindřichova Hradce (Knihopis č. 2190, 2192, 2193, 2194). PÁNEK: Poslední Rožmberkové, 262; VESELÁ: Knihy na dvoře Rožmberků, 212.

⁴⁰³ PÁNEK: Poslední Rožmberkové, 213–218; PÁNEK: Vilém, 211nn; VESELÁ: Knihy na dvoře Rožmberků, 185. Šturm věnoval Vilémovi tři své rané spisy v letech 1580–1584. Tamtéž s. 318n, příloha III/47, 54, 59.

II.3.5. Dedikant Jindřich ze Švamberka

Historik Jiří Jánský v monografii o švamberském rodu nedávno zpochybnil katolické pravověří Jindřicha staršího ze Švamberka a na Zvíkově (1507–1574).⁴⁰⁴ To by pro nás bylo velmi zajímavé zjištění, uvážíme-li, že právě jemu Tomáš Bavorovský dedikoval svoji obranu kultické úcty ke svatým nazvanou *Zrcadlo onoho věčného a blahoslaveného života*. Ale jak nyní ukážeme, luteránské sklony tohoto Švamberka nemuseli být tak silné.

Jindřichova matka Magdalena ze Šelumberka byla vychovávána v českobratrské víře, ale sotva mohla mít na náboženskou orientaci svého syna nějaký vliv. Zemřela totiž ještě jako sedmnáctiletá dívka půl roku po porodu (1508). Jindřich, nejstarší syn Kryštofa ze Švamberka tedy vyrůstal v katolické rodině na Zvíkově. Jak bylo mezi tehdejší šlechtou běžné, vyznání Jindřichovi nebránilo, aby se oženil s Kateřinou, dcerou Jana z Pernštejna, utrakvisty podezřelého z luteránství, předního odpůrce habsburské centralizační politiky. Jeho tchán měl pak nezanedbatelný vliv na Jindřichovy názory. Další výraznou osobností, kterou Švamberk obdivoval, byl jeho švagr Ondřej Ungnad ze Suneka na Hluboké, opět luterán.

Ve čtyřicátých letech Švamberk působil jako hejtman Bechyňského kraje a nejvyšší dvorský sudí, ale patrně poté, co jeho žena († 1552) a jediný syn zemřeli, odmítal další působení v zemské vládě. Na krátkou dobu se ještě stal hejtmanem Prácheňského kraje, než ho roku 1553 v této funkci vystřídal Vilém z Rožmberka. Smrt jediného syna musela Jindřichem značně otrást a tímto tragickým mezníkem lze podle historika Jana Jánského vysvětlit Jindřichovy povahové zvláštnosti, k nimž například patřila niterná zbožnost a dobročinnost. Kněz Tomáš Rešel tehdy z Jindřichova podnětu vydal a jemu připsal známý spis Tomáše Kempenského *O dokonalém následování Pána Krista* (Prostějov 1551) v nové české úpravě.⁴⁰⁵ Měsíc po napsání předmluvy k Bavorovského postile, dedikoval Jan Straněnský zvíkovskému pánu knihu *Jezus Sirach*, kterou Straněnský sám upravil a podle smyslu sestavil do 58 kapitol.⁴⁰⁶ Naopak měsíc před tím, než Bavorovský napsal předmluvu ke svému *Zrcadlu*, zase Rešel věnoval Švamberkovi svůj překlad knížky *O nekřesťanském a hrozném lání ... napomenutí* od evangelíka Andree Muscula.⁴⁰⁷ Po výčtu těchto čtyř děl se Jindřich jeví jako zbožný podporovatel náboženské literatury. Na

⁴⁰⁴ JÁNSKÝ Jiří: Páni ze Švamberka. Pětisetletá sága rodu s erbem labutě, Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2006, 288, 315–349, passim, o zpochybnění pravověří např. s. 348.

⁴⁰⁵ Knihopis č. 16186. Farářem v Dubném byl Tomáš Rešel. Srov. MUK: Tomáš Rešl, 84.

⁴⁰⁶ Zachovala se jen vydání z let 1563, 1580 a 1597; Knihopis (č. 2189, 2191, 2195, 2197) chybně uvádí, že kniha vyšla v úpravě luteránského teologa Kaspara Huberina a přeložena byla Tomášem Rešelem. Srov. BEDŘICH: Dílo Jana Straněnského, 46.

⁴⁰⁷ Knihopis č. 5978. Jen neškodný spisek snažící se dokázat, jak velkým hříchem je lání, klení, rouhání a Bohem zlořečení.

druhou stranu se rád napil, obklopoval se blázny a šašky a jeho velkou vášní byla myslivost. Snad právě během čtených honů se spřátelil s Jáchymem z Hradce a Vilémem z Rožmberka a s nimi v padesátých letech tvořil v jižních Čechách jakýsi triumvirát.⁴⁰⁸ Náboženské názory Švamberka mohly ovlivnit také jeho dvě tety, které vstoupily do kláštera klarisek v Českém Krumlově.

Zde je třeba ještě upozornit na vztah Jindřicha k františkánovi Janu Vodňanskému, který pro Švamberka napsal několik spisů zachovaných v rukopise.⁴⁰⁹ Jeden z nich má totiž souvislost s Bavorovského *Zrcadlem věčného života*. Když se Jindřich usadil na Bechyni, seznámil se zde s téměř osmdesátiletým „bosákem“, jenž dobře znal jeho praděda, děda i záhy zemřelou matku. Někdy po roce 1534 tedy požádal tohoto rodinného rádce a snad i zpovědníka, aby svoje paměti písemně zaznamenal. V rukopise (NK: XVII.E.19) se vedle této *Charakteristiky Švamberků* zachovaly i další dva náboženské spisy určené témuž Jindřichovi. Jedním je *Traktát o tom, může-li býti koupení platu bez hříchu a bez lichvy a to na zasevykoupení*, druhým je pro nás zajímavější *Chvála sv. Kateřiny*. Tu Vodňanský napsal poté, co cestou na Zvíkov rozmlouval s Jindřichem,⁴¹⁰ který se mezi řečí vyslovil proti sv. Kateřině. Bosák ve spise světici hájil, vypisuje její legendu a uvádí i několik zázraků, které se jí v Čechách a na Moravě připisovaly. Když prý jakýsi Bláha, uzdraven na přímluvu sv. Kateřiny, stavěl kostel na Vranově a zaklel, dostal od světice políček. Nebo paní Alžběta „Předborova na Šemberce“, jakmile zapoměla na jindy tolik ctěnou sv. Kateřinu, málem se zbláznila. Proto má Vodňanský strach, aby se Jindřichovi nevedlo podobně. Tato pověrečná zbožnost je podle literárního historika Josefa Truhláře pro Vodňanského typická. O kolik se posunula argumentace pro úctu ke svatým v traktátu Tomáše Bavorovského! Vodňanského spisek zároveň dokládá, že Švamberk měl problémy s úctou ke svatým či přímo výhrady k jejich kultu již ve 30. letech 16. století.

Dva roky po smrti své ženy se Jindřich oženil s Vilémovou sestrou Alžbětou z Rožmberka († 1576). Opět je možné předpokládat, že svatební obřad na masopustní neděli roku 1554 řídil Tomáš Bavorovský. Manželství bylo asi šťastné, ale děti spolu žádné

---

⁴⁰⁸ Tak aspoň soudí JÁNSKÝ: Páni ze Švamberka, 334. Pánek naproti tomu mluví o vytvoření triumvirátu koncem padesátých let mezi zmíněnými pány Vilémem, Jáchymem a Janem mladším z Lobkovic, který si rovněž vzal Vilémovu sestru Bohunku Srov. PÁNEK: Vilém z Rožmberka, 132–152, ale kolem r. 1555 lze s Jánským souhlasit (tamtéž s. 103).

⁴⁰⁹ Rukopis, který se do pražské NK dostal z jezuitské knihovny na Českém Krumlově, je sice anonymní, ale J. Truhlář právem autorství připsal Janu Vodňanskému. TRUHLÁŘ J.: O životě a spisech, 542–545.

⁴¹⁰ Truhlář ovšem v Jindřichovi viděl spíše jeho stejnojmenného prastrýce Jindřicha ze Švamberka († 1523), což se nám nezdá být správné, neboť tento Švamberk měl ke Zvíkovu stejně blízko jako jeho mladší jmenovec, který nesídlil jen na Bechyni. Kromě toho neuctivost ke světici se dá předpokládat spíše u mladšího Švamberka. Všechny tři spisy jednoho rukopisu pak pravděpodobně pocházejí od jednoho autora, byly určeny jednomu Švamberkovi – Jindřichovi (* 1507, † 1574) a pocházejí asi ze 30. let 16. stol.

neměli. V padesátých letech Jindřichovi zemřeli tři mladší bratři. Naposledy to byl v lednu 1559 Jan na Milevsku, který prý také stále více tíhnul k luteránství. Samotný Jindřich byl nemocný, od mládí snášel na sobě „mnohé těžkosti“ a často si nechával pouštět žilou. To jsou všechno zajímavé skutečnosti, jež mohou dokreslit pozadí rozhovorů o blížícím se posmrtném životě při návštěvách nemocného kapitulního děkana Bavorovského.⁴¹¹ Třebaže k *Zrcadlu věčného života* psal předmluvu v Plzni, je velmi pravděpodobné, že traktát začal psát ještě během svého pražského působení. A zde to Jindřich k Bavorovskému neměl daleko. Švamberské, podobně jako Rožmberské, měli svoji rezidenci na Pražském hradě (dnes Ústav šlechtičen), tedy kousek od Kapitulního děkanství.

O Jindřichově osobnosti vypovídají také jeho pozdější osudy. Když zvíkovští Švamberské prodávali Bechyni Petru Vokovi z Rožmberka, ponechali si tamní františkánský klášter, u kterého Jindřich záhy založil špitál, podobně jako dříve pod Zvíkovem. Na jeho dostavbě mu koncem života hodně záleželo. Ve své závěti pak pamatoval dokonce na pět špitálů. Po jeho smrti (1574) měla Anna Hradecká z Rožmberka starost, aby mu její bratr Petr Vok nevystrojil nepočetný pohřeb. Proto Petrovi napsala, že Jindřich „byl vždycky dobrým a starobylým křesťanem, který se spravoval církví svatou“, aby ho nepohřbil „po luteriánsku [...] jako by nějaké hovado umřelo.“ A tak se o katolický pohřeb postaral Vilém z Rožmberka a Jindřichovo tělo bylo převezeno do rodinné hrobky v bechyňském klášteře františkánů. Těžko tedy chápat, proč má historik Jánský značné pochyby o Jindřichově pravověrnosti.⁴¹² Vždyť i Bavorovský v předmluvě považoval Švamberska za „pána křesťanského a stálého milovníka svaté starobylé katolické církve Boží“.

---

⁴¹¹ „A poněvadž jsem to při Vaší Milosti shledal a v mnohých rozmlouvání znamenati mohl, že k onomu věčnému a nesmrtnému životu více prohlédati, nežli při nynějším se zastavovati ráčíte, pro to Vaší Milosti takové snešení a o bytu po tomto životě svatých Božích lidí sepsání vlastně připisují a dedikují“ říká Bavorovský v předmluvě k *Zrcadlu*. Viz příloha.

⁴¹² JÁNSKÝ: Páni ze Švamberska, 348, passim.

III. DÍLO TOMÁŠE BAVOROVSKÉHO

V této kapitole se konečně dostáváme k Bavorovského knihám. Zatím nám nepůjde o podrobný ekleziologický rozbor díla, který by měl být obsahem až disertační práce. Zde chceme dílo kazatele představit a uvést vnějších okolnosti jeho vzniku. Za nejvhodnější považujeme jeho uvedení v chronologickém pořadí. První knihy jsou vesměs homiletická díla, poslední práce je teologickou apologií katolického učení. Homiletické texty by si jistě zasloužily podrobnější rozbor v samostatné kapitole. Ten, stejně jako analýza teologického myšlení a ekleziologických aspektů díla, bude následovat v disertační práci.

Proto následující kapitoly zkoumají pouze jednotlivá texty a knihy z hlediska jejich vnějšího popisu, struktury a stručně i obsahu. Zajímají nás zejména historické okolnosti vzniku díla.

III.1. Kázání v Hoffmeisterově postile

O tom, že český překlad Hoffmeisterovy postily⁴¹³ obsahuje také některá kázání od Tomáše Bavorovského, neuvádějí žádné podrobnější dějiny literatury nebo přehledy starých tisků. Pouze velmi nejasná je zmínka u Jungmanna, který podle Antonína Bočka doplnil jméno Bavorovského k anonymní *Postile české* vydané v Prostějově roku 1551.⁴¹⁴ Rovněž Ferdinand Hrejsa se mýlil, když Bavorovskému přisoudil pouze autorství krátkých výkladů epištol a nikoli celých kázání.⁴¹⁵ Příčinu těchto nejasností způsobil samotný překladatel a vydavatel Jan Straněnský, protože neuvedl zdroje svých doplňků a Bavorovského představil teprve v dedikaci k dlouhému kázání v závěru postily. Při zběžném prolistování knihy lze tuto „dobře ukrytou“ dedikační předmluvu snadno přehlédnout. Ale ani po jejím přečtení není jasné, které texty pocházejí od Bavorovského. Proto se v následující kapitole budeme věnovat především otázce autorství doplněných kázání v českém překladu. Nejprve je ovšem třeba představit samotnou knihu.

---

⁴¹³ HOFFMEISTER Johannes: *Postila česka*. Totiž kázání na euangeliá, kteráž se v nedělské a jiné sváteční dny přes celej rok čtou a téměř všecka na řížských sněmích v Bormsu a Řezně, kteříž nedávno držáni byly, kázána. Skrze velebného otce Jana Hoffmejstra bratra pousteníkův řádu svatého Augustýna v obojí Germanii obecného vikaře. Přitom sou epištol s krátkými summami z kněh křestianských učitelův Písma svatého sebrány a k těmto kázáním přidány, Prostějov: Jan Günther, 2. května 1551.

⁴¹⁴ JUNGSMANN: *Historie literatury*, 215–216, č. 1549. K tomu srov. tamtéž, s. 215, č. 1548 b) b); WIŽDÁLKOVÁ: *Konkordance*, 199–201.

⁴¹⁵ HREJSA: *Dějiny křesťanství*, V, 188.

III.1.1. Hoffmeisterova postila a její překlad do češtiny

Johannes Hoffmeister (1509/1510–1547), převor kláštera v Colmaru a představený rýnsko-švábské provincie augustiniánů eremitů, proslul jako významný Lutherův odpůrce a obhájce katolického učení proti reformačním novotám. Záhy se stal císařským kazatelem a roku 1546 generálním vikářem všech německých augustiniánských klášterů.⁴¹⁶ Jeho slavné homilie, které pronášel na říšských sněmech ve Wormsu a Řezně, byly přísně biblické, jak vyžadoval tehdejší zvyk. Svoje promluvy Hoffmeister vydal v latině jako *Homiliae in evangelia, quae in dominicis et aliis festis diebus leguntur per totum annum* a roku 1546 je věnoval králi Ferdinandovi I. Sám pak pracoval na překladu homilií do němčiny, ovšem po jeho smrti musel druhou část postily dokončit Linhart Haller.⁴¹⁷ Vzhledem k tomu, že Němci měli tato „spasitedlná kázání“ ve své mateřštině, také Jan Straněnský se ujal překladu homilií z latinského originálu, aby české království nezůstávalo pozadu. Pravděpodobně to bylo na přání nebo alespoň za podpory jeho pána Jindřicha z Hradce, který se právě v době vydání Hoffmeisterovy *Postily české* stal karlštejnským purkrabím, tedy členem zemské vlády. Ale Jindřichovo jméno se nikde v postile neobjevuje, neboť Straněnský ponechal dedikaci králi Ferdinandovi a ve své předmluvě směřované obecně k pobožnému čtenáři si úmysl překladu přivlastnil sám.⁴¹⁸ Ve stejném smyslu psal i onu závěrečnou dedikaci Anně z Hradce. Tak byla v Prostějově vytištěna výpravná kniha velikosti folia (má 796 stran), psaná ve dvou sloupcích a doplněná mnohými dřevořezy od malíře Erharda Schöna.⁴¹⁹ (Se stejnými se setkáme ještě o šest let později u *Postily české* Tomáše Bavorovského.)

Straněnský se díla ujal ne jako pouhý překladatel. Celou knihu uspořádal zcela nově, aby byla lépe použitelná kterýkoli rok.⁴²⁰ Předně oddělil texty ke svátkům, které byly v původním vydání rozptýleny mezi jednotlivé neděle církevního roku, a vložil je do samostatného oddílu na konec knihy. Dále evangelia a kázání rozšířil o mnoho doplňků. Ke každé neděli a téměř ke každému svátku přidal „epištolu s krátkými summami z kněh

⁴¹⁶ BAUTZ Friedrich Wilhelm: Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon. Band II., Hamm: Traugott Bautz, 1990, Sp. 970–972.

⁴¹⁷ Kniha HOFFMEISTER Johannes: Predig uber die suntäglichen Evangelien des gantzen Jars, Ingolstat: Weissenhorn, 1548 mi bohužel nebyla přístupná.

⁴¹⁸ Napadá nás ještě možnost, že překladem katolické postily se chtěl Straněnský zavděčit po šmalkaldské válce a potlačení stavovského odboje.

⁴¹⁹ VOIT: Encyklopedie knihy, 794.

⁴²⁰ Jako předloha mi sloužila vydání: HOFFMEISTER Johannes: Homiliae in evangelia, quae in dominicis et aliis festis diebus leguntur per totum annum, plaeraeque omnes in comitiis Imperialibus Wormatiae et Ratisbonae nuperrime celebratis, depraedicatae per V. P. Johannem Hoffmeisterum, F. Eremitarum D. Augustini per utramque Germaniam Vicarium Generalem, Ingolstadii: typ. Weissenhorn, 1548; Parisiis: apud Ioannem Foucherium, 1560; Antverpiae: Ioan. Stelfii, 1562. Dvě posledně jmenovaná vydání jsou přístupná na internetu v <http://books.google.cz/>.

křesťanských učitelův Písma svatého sebrány“. Epištolou je zde myšleno čtení ze Starého nebo Nového zákona, v sumě pak Straněnský shrnul učení těchto čtení do třech krátkých očíslovaných odstavců. Podobnou stručnou sumu někdy vkládal i k evangeliím, když doplňoval postilu o texty k některým svátkům, které latinská předloha neměla. Většinou se však Straněnskému podařilo sehnat obsáhlejší výklad na příslušný text evangelia.

A zde se konečně dostáváme k homiliím od Bavorovského, které používal Straněnský k doplnění postily. Zatímco v první předmluvě ke čtenáři na začátku knihy napsal: „Kdež mi jest v takové práci vedlé své možnosti také byl nápomocen jeden můj dobrý přítel a Duchem Páně spojený bratr“, v dedikační předmluvě k poslednímu kázání jméno svého pomocníka odhalil. Ale neprozradil přesně, která kázání pocházejí od Bavorovského. Výslovně označil pouze tři: **na den Božího narození** (výklad první kapitoly Janova evangelia), **o umučení Páně na Veliký pátek** a **výklad rozmlouvání Krista s Nikodémem na den svaté Trojice**. Vedle těchto homilií Straněnský použil i některé jiné Tomášovy texty, které, jak říká, „jsem mezi kázání napřed (na některé svátky, na kteréž Hoffmeister nepsal) z učitelův křesťanských vybrané přimísil a k vejkladom Hoffmeisterovým pro doplnění svátkův podlé arcibiskupství Hradu Pražského přidal.“

V úvodní předmluvě ovšem mluvil poněkud jinak: „Vida já ji [postilu] ještě na všeckny svátky, kteréž my v arcibiskupství pražském světíme a zachováváme, nevykonalú; i v tom, pokudž mi možné bylo, postaral sem se, aby na ty svátky také evangelia s jejich vejklady dostavena byla. Ta kázání jsem z křesťanských učitelův, kdež mohli nejpríhodnější vyhledání býti, sebral a z nich na ostatní svátky, kterýchž Hoffmeister nepoložil, sem vyplnil a je obzvláště s registrum přes celý rok pro snadnější nalezení vytisknouti dal. Ačkoli jiným pořádkem složena jsou, však se v smyslu zákona Páně s Hoffmeisterem dosti příhodně srovnávají.“ V první předmluvě k čtenáři Straněnský sice přiznal jednomu svému příteli jakousi neurčitou pomoc při překladu, ale autorství doplněných kázání připsal víceméně sobě. V dedikaci k poslednímu kázání mluvil jinak, když svého přítele Tomáše Bavorovského označil za autora některých homilií v postile.

Odlišnost výpovědí obou předmluv může souviset s velkým časovým odstupem jejich vzniku. Zatímco první psal Straněnský 3. února 1550 v Jindřichově Hradci, tu druhou až 12. března následujícího roku v Počátkách. Celá kniha pak byla dokončena v prostějovské tiskárně 2. května 1551. Na tisku do češtiny přeložené a přepracované postily se tedy pracovalo déle než jeden rok, což může svědčit právě o neustálém doplňování knihy o další texty. Straněnský psal první předmluvu pravděpodobně v době, kdy už byla velká část knihy vytištěna. Zdá se však, že ještě neměl zcela jasnou představu

o jejím konečném uspořádání.⁴²¹ Tisk mohl zbrzdit také mor, který v té době (1550/1551) zuřil v Jindřichově Hradci a širokém okolí.⁴²²

Pokud by čtenář podle předmluv předpokládal, že bylo doplněno jen několik nemnoho homilií ke svátkům českých patronů, pak by se po porovnání překladu s latinským originálem musel divit. Ve skutečnosti se totiž jedná o 25 textů z celkového počtu 35 kázání na svátky, které Straněnský zařadil do třetího – posledního oddílu postily. Přitom bylo doplněno také několik dnů či jen textů⁴²³ do prvních dvou dílů obsahujících neděle a některé svátky (vánočního a velikonočního cyklu) od adventu do postní doby a od velikonoc do poslední neděle po sv. Trojici. Některé z těchto doplňků nabízejí jen stručnou sumu, souhrn ve třech odstavcích, jaký Straněnský používal k epištolám.⁴²⁴ Jindy se u vloženého svátku odkazuje na v postile již použité evangelium a jeho výklad.⁴²⁵ Docházíme konečně k závěru, že Hoffmeisterova postila byla v české verzi rozmnožena (kromě prvních čtení, krátkých sum a dalších dodatků) o 27 homilií.⁴²⁶ Zda všechny napsal Bavorovský, nebo některé z nich Straněnský, se dá jen těžko posoudit.

III.1.2. Otázka autorství doplněných textů

Podle Hynka Hrubého, který z nepochopitelných důvodů zařadil Hoffmeisterovu postilu mezi překlady z luterských kazatelů, vstupuje do hry ještě katolický kněz Tomáš Rešel († 1562).⁴²⁷ Zatímco evangelní sumy v postile přisoudil Straněnskému, za autora epištolních sum považoval Rešela.⁴²⁸ Roku 1561 totiž Straněnský vydal *Epištoly a euangelia nedělní i sváteční*, kde v předmluvě napsal: „Když se pak od kněhařuov tyto knihy prvního vydání odbyly, častokrát sem od lidí pobožných napomenut, aby se i na epištoly krátké summy udělaly, což jest ctihodný kněz Tomáš Rešl, v Kristu Pánu bratr

⁴²¹ Lze ještě vyslovit domněnku, že si skromný Bavorovský zprvu nepřál být jmenován a dáván na úroveň věhlasného kazatele říšských sněmů. Při dokončování tisku postily byl již Bavorovský sebevědomější. Zvolili jej kanovníkem svatovítské kapituly a měl se stát i plzeňským arcijáhnem. Snad také proto využil Straněnský poslední možnost, jak zmínit autora mnohých doplněných textů i adresátku, které byly homilie původně určeny, a sepsal novou předmluvu k poslednímu kázání.

⁴²² TEPLÝ: Dějiny města I/2, 237, 255–257.

⁴²³ Jedná se o: kratičkový výklad k jitřní mši narození Páně (latinská postila má k této mši jen text evangelia), popeleční středa, pašije na květnou neděli, veliký pátek, úterý svatodušní a posvěcení chrámu.

⁴²⁴ Např. suma k jitřní mši narození Páně, popeleční středa, pašije na květnou neděli a úterý svatodušní.

⁴²⁵ Sv. Matěje, sv. Prokopa.

⁴²⁶ Narození Páně, Veliký pátek, dvě kázání na den sv. Trojice, o posvěcení chrámů, sv. Ondřeje, Mikuláše, Početí P. Marie, Tomáše, Obrácení sv. Pavla, Jiří, Marka, Nalezení sv. Kříže, druhé kázání na sv. Trojici, sv. Víta, Vavřince, Nanebevzetí Panny Marie, sv. Bartoloměje, Narození P. Marie, Povýšení sv. Kříže, Matouše, Václava, archanděla Michala, Šimona a Judy, Všech svatých, Martina, Obětování P. Marie a Kateřiny.

⁴²⁷ Třebaže Jan Muk pokládal Rešela za utrakvistického duchovního, je třeba jeho mínění odmítnout, neboť Rešel působil vesměs na katolických farách. MUK: Tomáš Rešl, 83–86; ZÍBRT Čeněk: Tomáš Rešel Hradecký, in: Sborník historický (1886) 234–240, 293–301, 337–342; PLETZER Karel: Předbělohorský slovníkář a překladatel Tomáš Rešel Hradecký, in: JSH 57 (1988) 1–10.

⁴²⁸ HRUBÝ: České postilly, 159. O Rešelově spolupráci uvažuje i PLETZER: Předbělohorský slovníkář, 4.

můj, když sem ho za to žádal, ta se vši pilností vykonal a sem připojil, aby to upřímným čtenářom k vzdělání posloužit mohlo.“⁴²⁹ Snad se Hrubý domníval, aniž by porovnal text, že se jedná o tytéž epištolní sumy vydané před deseti lety v Hoffmeisterově postile. Po srovnání obou knih je však nutné konstatovat, že sumy z roku 1561 jsou zcela odlišné a byly tedy opravdu, tak jak sděluje předmluva, napsány nově. Možná také Hrubý svoji domněnku založil na označení Rešela jako bratra v Kristu, které se nápadně podobá tomu, jež Straněnský použil již v postile vydané před deseti lety: „jeden můj dobrý přítel a Duchem Páně spojený bratr“.

Jako vodítko při určování autorství by snad bylo možné brát formální strukturu kázání. Hoffmeisterovy homilie jsou v naprosté většině členěny jednotlivými verši evangelia, které augustinián vykládá jeden po druhém. Pro Bavorovského, jak je patrné i z jeho pozdější postily, je charakteristické po úvodní části vystihnout jádro přečteného úryvku z Písma nebo některý aspekt a ten pak vykládat ve dvou či ve třech krocích. Např. na den narození Páně při veliké mši Tomáš říká, že evangelista Jan v první kapitole užívá tohoto řádu: „Nejprvé vypravuje, kde Kristus byl a co jest byl prvé, než se narodil. Druhé, chtěje všemu světu z strany spasení posloužit, kterak se témuž světu zjevil.“ Podobně velkopáteční *Vejkład na pašiji S. Jana* Bavorovský rozděluje: „Nejprv, kterak Otec nebeský o té smrti předpovídal; druhé, tu smrt času uloženého od Otce jak Syn vykonal; třetí, co nám tou smrtí od Otce předpověděnou a skrze sebe vykonanou zjednal.“ Následuje obšírný výklad na toto první, druhé a třetí „předložení“. Ale třetí dlouhé kázání na den svaté Trojice, které Straněnský výslovně představil jako Bavorovského práci, se víceméně drží Hoffmeisterova schématu. Tak jako on rozjímá nad textem a vykládá verš po verši. Tímto způsobem je členěno i kázání o posvěcení chrámů, které se v latinské předloze postily nevyskytuje, ale jinak plně zapadá do stylu augustiniánského kazatele. To se nakonec podařilo nalézt v jiné Hoffmeisterově knize: *Drei christliche und vast nützliche Predigen* (Ingolstat: 1547).⁴³⁰ Proto nelze použít způsob členění homilie jako spolehlivé vodítko při určování jejího původu.

Další známkou Bavorovského autorství, a po našem soudu mnohem jistější, může být předmluva, kterou Tomáš pronášel ještě před četbou evangelia. Všechna tři kázání přiřknutá Bavorovskému tuto předmluvu na evangelia mají. Našli bychom ji také u dalších

---

⁴²⁹ Knihopis č. 2261. Srov. BEDŘICH: Dílo Jana Straněnského, 53–54. *Kniha Epištoly a euangelia nedělní i sváteční* (Olomouc: Günther, 1561) obsahuje také stejné dřevořezy jako Hoffmeisterova a Bavorovského postila.

⁴³⁰ HOFFMEISTER Johannes: *Drei christliche und vast nützliche Predigen*, Ingolstat: durch Alexander Weissenhorn, 1547. Přístupné na internetu na adrese <http://books.google.cz/>.

čtyř homilií, které Hoffmeisterova latinská předloha neobsahuje: na svátek Nanebevzetí Panny Marie, sv. Bartoloměje, Narození Panny Marie a Všech svatých. Pečlivě propracované kázání na den apoštola Bartoloměje by mohlo ukazovat k patronu hlavního chrámu v Plzni, kde byl tou dobou Bavorovský farářem. Ale ani podle této vlastnosti nelze homilii připsat Tomášovi s jistotou. Přesto si tróufáme odhadovat, že byl mohl být autorem téměř všech dvaceti sedmi (bez kázání na posvícení dvaceti šesti) delších doplňujících promluv. Podíl Straněnského a snad i Rešelův je třeba hledat především v překladu a v krátkých sumách ke všem epištolám a k některým evangeliím. Do jaké míry Straněnský zasahoval do Bavorovského textu, nemůžeme posoudit, neboť redakčně zpracovával i další knihy našeho kazatele a schází nám tedy srovnání. Jistě se snažil různé slohové odlišnosti co nejvíce sladit s Hoffmeisterovou postilou. Proto otázku, zda bude možné s jistotou přesně rozhodnout, které homilie pocházejí od Tomáše Bavorovského, musíme nechat prozatím otevřenou.

III.2. Kázání o svatém pokání

Tato kniha⁴³¹ je podle všeho první samostatnou prací, která Bavorovskému vyšla tiskem. Explicit knihy nám dokonce zachoval den, kdy se tak stalo – 5. července 1552.⁴³² Jedná se o sbírku postních kázání, která roku 1551 pronesl náš autor v Plzni. Stejně jako dříve i tyto promluvy poslal Anně do Jindřichova Hradce, o jejíž nevyjasněné totožnosti jsme již pojednali. Když se s kázáními seznámili i další lidé, žádali Jana Straněnského, aby je nechal vytisknout, což také rád učinil. Kázání vyšla v samostatné knize menšího formátu (v kvartu, má 252 stran), kterou Straněnský zamýšlel jako vhodný přívazek ke *Kázání patnáctera o přesvaté mši* od Michaela Heldinga (Praha: Netolický, 1549).⁴³³ Překlad

---

⁴³¹ BAVOROVSKÝ Tomáš: Kázání o svatém pokání z mnohejch kněh učiteluov svatých věrně sebraná a se vši pilností sepsaná skrze kněze Thomáše Bavorovského na ten čas kazatele v Plzni, Praha – Malá Strana: Bartoloměj Netolický, 5. července 1552.

⁴³² „Vytištěno a dokonáno v Menším Městě Pražském s přehlednutím a povolením duostojných panuov administrátoruov, strany pod jednou i pod obojí, arcibiskupství pražského. A urozeného a statečného rytíře pana Voldřicha Dubanského z Duban etc., hejtmána Hradu Pražského. V outerý po svatým Prokopě. U Bartholoměje Netolického létha Božího tisícího pětistého padesátého druhého.“ Toto impresum neobsahuje jen povinné údaje o místě tisku, dataci a jménu tiskaře, které již několik desetiletí vyžadovaly královské mandáty. Najdeme zde také potvrzení, že kniha prošla tehdy zdlouhavým cenzurním řízením. Spis plzeňského arcijáhna schvalovali nejen dva katoličtí administrátoři (Valentin Hán a Jan Podbradský), ale také představitel světské moci, a dokonce administrátor strany podobojí Jan Mystopol, jemuž je často připisována luteránská orientace.

⁴³³ Knihopis č. 2930. Podle Č. Zíbrta byl autorem překladu Rešel, ale v knize jsme jej zmíněného nenašli. ZÍBRT: Tomáš Rešel, 236. Michael Helling (1506–1561), světicí biskup „Sidonienský“ v Mohuči, pronesl cyklus patnácti kázání o sv. mši pronesl na přelomu let 1547/1548 na říšském sněmu v Augsburgu (první kázání je ze svátku sv. Kateřiny, patnácté ze třetí neděle po Třech králích). Na tomto sněmu Helling

promluv tohoto biskupa dal vytisknout Jáchym z Hradce a není vyloučeno, že Straněnskému přispěl i na vydání postních kázání od našeho plzeňského faráře. Knihu ovšem autor připsal zmiňované Anně z Hradce.

Všechny tyto informace se dozvídáme ze dvou předmluv. V první se Straněnský obrací ke čtenáři a vysvětluje, jak je v těchto „spletených“ časech potřebné znát, co je pravé pokání a jak smýšlet o velebné svátosti. Zároveň hájí vydávání českých kazatelských příruček, protože mnozí kněží málo rozumějí latinskému textu. Velmi přitom kritizuje nedbalost některých zahálčivých duchovních. Straněnského předmluva nemohla být napsána koncem roku 1552, jak chybně uvádí její závěrečná datace, ale již v prosinci 1551.⁴³⁴ Druhou předmluvou je Bavorovského dedikace Anně z Hradce. Zde se autor omlouvá, že není dost vzdělaný na to, aby mohl napsat učenější homilie. Přesto cítí povinnost alespoň touto skromnou prací přispět do Boží pokladnice.⁴³⁵ A tak vysvětluje, že se odholal vydat svá kázání až na prosby mnohých lidí. Je vidět, že se Tomáš snažil již na začátku knihy prokázat velkou pokoru, bez níž je pokání nemyslitelné.

Tomáš Bavorovský svoje homilie na sv. pokání pronesl po dvou na každou neděli postní, třinácté kázání na Zelený čtvrtek a čtrnáctým osavil den vzkříšení Páně. Tedy nejen způsob vydání a velikost formátu, ale téměř i počet promluv odpovídá Heldingově knize o mši svaté. Ústřední téma obou homiletických cyklů od Bavorovského i Heldinga se týká svátostí, která se tehdy probírala na Tridentském koncilu. Právě v letech 1545–1549 jednal koncil nejvíce o svátostech, na podzim roku 1551 byly vydány dokumenty o eucharistii a svátosti pokání. Bavorovský se ve svých kázáních také věnoval sváté zpovědi, ale více

---

spolupracoval při sepsání tzv. augšburského interim a krátce nato se stal jedním z posledních katolických biskupů v saském Merseburgu. BAUTZ: Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon II., Sp. 696–698.

⁴³⁴ Předmluva začíná: „... kázání tato, kteráž jest ctihodný kněz Thomáš Bavorovský, arcipřítel a farář plzeňský, pán a přítel muoj zvláště milý, předešlého postu v městě Plzni kázal“ a končí slovy: „Dán v Počátkách v sobotu den svatého Jána Evangelisty. Létha od Narození Syna Božího MDLII.“ Jenže toho roku byl tento prosincový svátek v úterý a dílo bylo „vytištěno a dokonáno“ již 5. července 1552. Straněnský musel napsat předmluvu jistě dříve. Roku 1551 připadl svátek sv. Jana Evangelisty na neděli, o rok dříve bylo 27. prosince v sobotu. Kromě toho snad mohl v datování užít tzv. vánočního stylu, podle kterého rok začínal již slavností Narození Páně. Srov. BLÁHOVÁ Marie: Historická chronologie, Praha: Libri, 2001, 338–339. (Při řešení tohoto problému nepomůže ani druhý svátek téhož světce „Jana v oleji“ (nebo též „u Latinské brány“), neboť 6. května připadá roku 1550 na úterý, 1551 na středu a 1552 na pátek.) Pokud editor psal předmluvu v sobotu, musel by roku 1551 připsat „předvečer“ sv. Jana Ev. nebo jednoduše „den umučení sv. Štěpána“. Proto by bylo nejpravděpodobnější datum napsání 27. prosince 1550 a v římské číslici „MDLII“ byly dvě nebo (v případě vánočního stylu) jedna čárka připsány omylem. Předmluva by pak vznikla rok a půl před vytištěním knihy. Ale v předmluvě se mluví již o vydání české postily Hoffmeisterovy, nemohla tedy být napsána před 2. květnem 1551. Po Straněnského Předmluvě následuje nedatovaná autorova dedikace, kde se píše: „... vidělo mi se na tento čas ta kázání, kteráž sem tohoto minulého postu, léta etc. LI v Plzni o svatém pokání kázal, Vaší Milosti odeslati...“ Lze tedy uzavřít, že Straněnský (nebo tiskař) si spletl kromě roku také svátek nebo den v týdnu, neboť nejpravděpodobnější doba sepsání předmluvy je prosinec 1551.

⁴³⁵ „Nemohu-li s bohatými metatí hojných daruov do pokladnice Boží, však toho neobmeškám, abych aspoň s chudou vdovičkou jediný halíř uvrhl, a tak abych vždy se prázdný a s holýma rukama před obličejem Božím neokázal.“

mluvil o potřebě pokání v širším slova smyslu. Straněnský v předmluvě říká, že mnozí malou vědomost mají, „co by pravé pokání bylo a přitom co by těchto spletených časuov o velebné svatosti smejšleti měli“. Právě v době křesťanské roztříštěnosti a renesančně uvolněných mravů, v čemž se viděla příčina sílícího tureckého ohrožení, kazatelé často volali po obrácení. „Skrze pokání“ říká Bavorovský „právě těch milostí, daruov a spravedlností nabejváme, kterýchž sme skrze hříchy pozbyli“. Tato cesta, společná pro všechny křesťany, spolehlivě vede ke spáse.

III.3. Rozjímání o umučení Páně

Jedná se o kázání na Veliký pátek,⁴³⁶ které se snad jako jediné dočkalo opětného vydání ještě za autorova života. Poprvé vyšlo v kapesním formátu (v osmerce, má 156 stran) roku 1552, kdy je Straněnský dedikoval Jáchymovi z Hradce. Podle tohoto věnování byla knížka vytištěna asi měsíc po *Kázáních o pokání*. Do této homiletické sbírky už by se dlouhé rozjímání o umučení Pána Krista nehodilo, třebaže bylo prosloveno v závěru téže postní doby roku 1551 a časově do tohoto cyklu zapadá. Formou je však odlišné. Velkopátečním pašijím předchází obširná předmluva, po čtení z Janova evangelia následuje dlouhý výklad, který je rozdělen do tří kapitol podle tří míst, na kterých „Pán Kristus času svého umučení nejvíce trpěl.“ „První *Zahrada*, v kteréž ho našli, jali a ukrutně svázali. Druhé *Jeruzalém*, město slavné, tu ho poličkovali, bičovali, korunovali, potom i na smrt odsoudili. Třetí *Místo popravní*, na kteréž ho s křížem vyvedli, naň jej přibili, vyzdvihli, bok jeho odevřeli, a tak potom umrtvili. Vedlé tohoto pořádku bude toto naše společné rozjímání.“ Bavorovský se příliš neodchýlil od svého zvyku členit své promluvy maximálně do tří oddílů. Nyní však vzniklo kázání, jehož délka možná překročila dvě hodiny. Snad také proto byly zvoleny malé rozměry knížky, kterou si mohli vzít zbožní křesťané do kostela a sami v posvátné době rozjímat o tom, co slyšeli v pašijích. O oblibě tohoto textu svědčí také jeho druhé vydání. Po pěti letech je Tomáš Bavorovský zařadil do své nejznámější knihy, *Postily české*.

Nutno zde zmínit také domněnku A. Truhláře, podle které Tomáš Bavorovský přeložil do češtiny latinský spis budějovického faráře Tomáše Bablera († 1552): *Rationale mysteriorum dominicae passionis Domini nostri Jesu Christi ex Theologia naturali*

---

⁴³⁶ BAVOROVSKÝ Tomáš: [O umučení Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista křesťanské a pobožné rozjímání], [Prostějov: Jan Günther] nebo [Praha: B. Netolický] nebo oba, předmluva z roku 1552, unikát in: KNM: 36 G 4, přívazek.

Raymundi Lullii excerptum (Viennae: Joannes Carbo, 1550).⁴³⁷ Téma i doba vydání by odpovídalo velkopátečnímu *Rozjímání o umučení Páně*. Ale když Karel Pletzer porovnával oba texty, musel konstatovat, že nejde o překlad, nýbrž v nejlepší případě o zcela volné zpracování často se vyskytujícího námětu.⁴³⁸ Byla vyslovena také domněnka, že Bablerovou předlohou nebyl spis Raymunda Lulla, nýbrž Raymunda de Sabunde, který knihu *Theologia naturalis* skutečně napsal. Prověření těchto případných inspirací bude úkolem dalšího studia.

III.4. Postila česká

Nejrozsáhlejší a nejznámější dílo Tomáše Bavorovského je nepochybně jeho *Postila česká*.⁴³⁹ Čtenář v ní může nalézt nejkompexnější souhrn autorových postojů, přesvědčit se o jeho úsilí vést svěřené stádece ke Kristu a obhájit platnost učení starobylé katolické církve. Kniha by však nikdy nebyla bývala vyšla, kdyby upřímné snahy autorovy nesdílel jeho pán, Vilém z Rožmberka. Krátce poté, co se ujal vlády na svém panství, usiloval o důkladnou reformu neutěšených církevních a všeobecně mravních poměrů. Důraz byl kladen na vzdělání kléru a jeho kvalifikované působení v pastoraci. Prostřednictvím homilií založených především na dobrých biblických znalostech měli kněží učit lid správnému křesťanskému životu a lépe se orientovat v nábožensky rozhárané době. *Postila česká* se měla stát kazatelskou pomůckou sloužící k potřebným církevním reformám a zároveň reprezentativní knihou vyjadřující program a úsilí mladého Rožmberka. Vznikla kniha velikosti folia s 800 stranami, kterou v Olomouci vytisknul a mnohými zajímavými dřevořezy doplnil J. Günther.

Možná již od nástupu Bavorovského na místo krumlovského faráře plánoval Vilém vydat promluvy svého kazatele v ucelené sbírce nedělních homilií na celý rok. Sepsání a následný tisk tak objemné knihy jistě nebylo otázkou několika měsíců. V závěrečné fázi se postila doplnila o rejstřík a předmluvy. Tu první napsal autor v Českém Krumlově v den

---

⁴³⁷ TRUHLÁŘ Antonín: Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století XVI., I. svazek, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1908, 78. Latinský spis, jehož unikátní výtisk chová klášterní knihovna v rakouském Klosterneuburgu a mikrofilm je údajně uložen v Jihočeském muzeu, nám nebyl k dispozici. Viz také TRUHLÁŘ Antonín, REZEK Antonín, ZÍBRT Čeněk: Dodatky a opravy k biografii starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii, in: ČČM 87 (1913) 158–190, 296–304, 384–390, 459–465, zde s. 160, č. 99. Zde se odkazuje na jakýsi český rukopis *Rationale* v knihovně křižovnické v Praze. PRAŽÁK Jiří: Katalog rukopisů křižovnické knihovny nyní deponovaných ve Státní knihovně ČSR, Praha: Státní knihovna ČSR, 1980 však takový rukopis neviduje.

⁴³⁸ PLETZER Karel: Tomáš Babler a Kryštof Hecyrus – dva českobudějovičtí literáti z 16. století, in: JSH 37 (1968) 1–9, 3.

⁴³⁹ BAVOROVSKÝ Tomáš: Postila česká aneb kázání a vejklady na euangeliá, kteráž se v nedělské dny přes celý rok čtou, věrně sepsána i kázána, Olomouc: Jan Günther, 1557.

svého patrona sv. Tomáše (21. 12.) roku 1556. O dva týdny později (2. 1.) v Počátkách sepsal druhou předmluvu Jan Straněnský. Proto nese titulní strana vročení 1557. Letopočet uvedený na titulu druhé „letní“ části postily zní 1556⁴⁴⁰ a svědčí o tom, že se s tiskem začalo ještě před dopsáním celé knihy. Teprve po vytištění kázání na poslední neděli církevního roku mohl Straněnský sepsat obsáhlý rejstřík ke knize „Registrum všeho toho, o čemž se v kněžích a kázáních těchto pokládá, po alphabétě spravené, na kterýž list počet ukáže, tu nalezneš, o čemž by čísti chtěl.“ O tom, jak v Olomouci probíhal tisk postily, se mohl osobně přesvědčit Vilém z Rožmberka, který zde v prosinci 1556 jako jeden z královských komisařů dojednával pomoc proti tureckému nebezpečí.⁴⁴¹

III.4.1. Struktura

V předmluvách k postile se neříká, kdy přesně byla jednotlivá kázání pronesena. Ani celkový rozvrh nedělí neodpovídá žádnému konkrétnímu církevnímu roku. Jestliže *Postila česká* obsahuje homilie do páté neděle po Třech králich (jejich počet může být v rozmezí 1–6) a do 25. neděle po Svaté Trojici (rozmezí 22–27), pak se zdá, že se Bavorovský snažil nabídnout vyšší počet nedělí, aby se texty v knize daly použít během většiny let. Vynechání 6. neděle po Třech králich nepřekvapuje, neboť ta se za celé 16. století slavila jen šestkrát. Překvapí ale nepřidání 26. a 27. neděle po Svaté Trojici, které se v liturgickém kalendáři v době Bavorovského objevovaly poměrně často. Přímo zarážející je pak vynechání druhé neděle po Narození Páně a svátku Tři králů, neboť jediná v postile obsažená vánoční neděle před Zjevením Páně se slaví, jen pokud den Narození Páně připadne na neděli nebo na pondělí. *Postila česká* nenabízí pouze neděle, jak tvrdí titulní list knihy.⁴⁴² Obsahuje také nejdůležitější slavnosti Páně: Narození Pána Krista (při veliké mši), Zelený čtvrtek (při památce večere Páně), Veliký pátek (k pašijím „O umučení Pána našeho Ježíše Krista“), Nanebevstoupení Pána Krista a den Božího Těla.

Jak jsme uvedli, uspořádání postily neodpovídá žádnému konkrétnímu církevnímu roku. Přesto se zdá, že aspoň část kázání byla přece jen pronesena mezi první nedělí adventní 1. prosince 1555 a 25. nedělí po Svaté Trojici 22. listopadu 1556. Počet nedělí po Svaté Trojici tohoto liturgického roku odpovídá postile, ale rok měl jen tři neděle po Třech králich a obsahoval v knize vynechanou 2. neděli po Narození Páně. Tři kázání v *Postile*

⁴⁴⁰ „Druhá strana těchto kázání od velikonočí až do adventu“ f. 134a. Druhá část postily nezačíná stránkovat od začátku, jak bylo někdy zvykem, ale číslování stránek pokračuje plynule dál. Další letopočet 1556 bychom našli v dekoraci po Tomášově předmluvě (f. 5a) a po rejstříku (f. *8b), která s letopočtem rovněž ukrývá iniciály HG (patrně Hanz Günther?).

⁴⁴¹ BŘEZAN: *Životy I*, 149–150; PÁNEK: Vilém z Rožmberka, 129–130. Z Olomouce odjel 20. 12. a následující den Bavorovský pro Viléma dopisoval svoji věnovací předmluvu.

⁴⁴² „... kázání a vejklady na euangeliá, kteráž se v nedělské dny přes celej rok čtou“.

české byla pronesena ke konkrétním událostem. Už se asi nedá zjistit, kterým novokněžím byly určeny primiční homilie („kázání při slavnosti nové mše“) na 4. neděli adventní (snad 22. 12. 1555) a na 8. neděli po Svaté Trojici (asi 21. 6. 1556). Kázání o manželství při 2. neděli po Třech králich však lze celkem bezpečně přiřadit ke svatbě, která se v Českém Krumlově odehrála 19. ledna 1556. O tom pojednáme níže.

Postila čítá celkem 58 promluv. Téměř u každé neděle a slavnosti následuje po nadpisu celé znění příslušné části evangelia, které je vytištěno větším písmem a doprovázeno ilustrací. Pak teprve následuje vlastní kázání. Jen pašije na Veliký pátek a slavnost Vzkříšení mají před textem evangelia předmluvu. Všechna postilní kázání jsou poměrně dlouhá. Jedno zabírá přibližně 14 stran foliového formátu a jejich hustý text není psán ve dvou sloupcích, jako tomu bylo v Hoffmeisterově postile. V málo přehledném textu jsou odstavce jen naznačeny a často obsahují jedinou dlouhou větu. Kázání je nejčastěji rozděleno do několika kapitol, většinou tří (např. na první, druhé, třetí předložení). Některá ovšem nejsou členěna vůbec (6. a 23. neděle po Sv. Trojici), jinde se můžeme setkat i s podkapitolami (např. 1. a 2. neděle po Sv. Trojici). Jen zřídka jsou kapitoly pojmenovány jinak než číslovkou. Ale můžeme se setkat také s názvy: „Davidovo prorocství“, „O Božství“, „O člověčenství“, „Zákoník“, „Zjevnej hříšník“, „O svatém pokoji“, „O hříchův odpuštění“ apod. Názvy tedy vycházejí jednak z nedělního evangelia, jednak ukazují na snahu probrat určitou otázku z katechismu.

Kromě kapitol se čtenář může orientovat také podle poznámek na okraji stránky, které jsou jistě dílem Jana Straněnského. V Hoffmeisterově postile nebo v *Kázání o pokání* se *annotationes marginales* omezovaly víceméně jen na odkazy k citovaným biblickým místům. Obsahové poznámky, jež se snažily vystihnout hlavní téma právě probírané otázky, zde byly jen velmi řídké a stručné. Zato v Bavorovského *Postile české* se výrazně zvětšila jejich četnost i délka, neboť redaktor často na okraj vtěsnil celou větu. Tyto poznámky (ale nejen je) pak Straněnský zpracoval do obsáhlého věcného rejstříku, který zařadil na začátek postily za předmluvy. *Registrum* je dosti podrobné, zabírá celkem 24 stran, ale přehledností příliš nevyniká. Čtenáři často nemusí být jasné, pod kterým písmenem má téma hledat. Tak například pod písmenem B se skrývá „Bez Krista ani naše spravedlnosti ani přimlvy svatých nám neprospívají“ nebo „Bezpečná věc a potěšitelná zůstatí v shromáždění církve Boží“ pod písmenem N zase „Naučení křesťanské, v němž v nejtěžších rozepřech člověk sprostný jistotu pravého náboženství muože zachovati“. Přesto se *Registrum* zdá být obdivuhodnou prací pilného Straněnského a svědčí o snaze umožnit používání postily nejen k danému dni církevního roku.

Kázání na předepsané texty Písma nedovoluje věnovat se katechezi systematicky, nicméně se zdá, že se Bavorovský snažil držet se jistého plánu a postupně probrat většinu témat křesťanského učení. Při tom se některé okruhy probíraly vícekrát z různých stran (např. konec světa a poslední soud), na jiné se nedostalo nebo byly zmíněny jen stručně. Např. kromě eucharistie se příliš nevěnoval svátostem nebo se vyhýbal choulostivé otázce papežského primátu. Daleko nejčastějším tématem Bavorovského postily jsou pochopitelně nejrůznější mravní otázky.

III.4.2. Předmluvy

Nyní se podívejme na obsah dvou předmluv. Bavorovský tu první sice formálně nasměroval k dedikantovi Vilémovi z Rožmberka, ale obě jsou určeny všem čtenářům a chtějí vysvětlit a obhájit účel vydání *Postily české*. Tak jako dříve v předmluvách k Hoffmeisterově postile i ke *Kázání o svatém pokání*, tak i nyní se Straněnský zabýval problémem způsobilosti kněží ke kazatelské službě. Kritika pohoršlivě nízké úrovně duchovních správců už je mnohem ostřejší, a to u obou autorů předmluv – Bavorovského i Straněnského. Mnozí kazatelé se prý ke svému povolání vůbec nehodí; starají se spíše o světské věci. Jejich projevy jsou zmatené, pokřivené současnými „falešnými traktáty“ a často ani neumí pořádně česky, neboť mnoho jich přichází z Polska. K této kritice ovšem Bavorovský přidává také obhajobu křesťanských knih psaných česky. Inspiroval se přitom učením Erasma Rotterdamského, k jehož odkazu se přihlásil hned v úvodu své předmluvy (z jeho spisů čerpal i při tvorbě homilií). Prostí lidé mají právo slyšet evangelium ve své mateřštině, tak jako v dobách Kristových. Nic na tom nemůže změnit skutečnost, že někteří Písmo nesprávně vykládají. Proto také Straněnský k adresátům postily řadí nejen kazatele, ale také obecný lid, aby mohl v dobách nedostatku kněží užívat knihu ke svému vzdělání.⁴⁴³

III.4.3. Poznámka ke Kázání o manželství

Jak bylo řečeno, tři kázání v *Postile české* byla pronesena ke konkrétním událostem. Jedním z nich bylo kázání o manželství na 2. neděli po Třech králích, 19. ledna 1556. Tehdy se na zámku v Českém Krumlově vdávala mladší sestra Viléma z Rožmberka – Bohunka (tehdy jí bylo necelých 20 let) – a brala si Jana mladšího Popela z Lobkovic a na

---

⁴⁴³ Viz předmluvy v příloze.

Horšovskému Týně.⁴⁴⁴ Ten byl tehdy pražským purkrabím, tedy nejvyšším úředníkem českého království. Ve sporu Viléma s pány z Plavna o výsadní postavení v zemi býval zprvu stoupencem strany nepřátelské k Rožmberkům. Po roce 1554 se však situace měnila a svatba Bohunky s čerstvě ovdověným⁴⁴⁵ Janem z Lobkovic měla zpečetit Vilémovo vítězství nad luteránsky smýšlejícími knížaty z Plavna. Bavorovský tedy slova kázání oné lednové neděle směřoval k Bohunce, která si brala o 25 let staršího muže (katolíka) s mnoha ještě malými dětmi (osm dcer a jeden syn⁴⁴⁶). Měsíc po svatbě věnoval Jindřich Scribonius Janovi z Lobkovic pro jeho rodinu a čeládku druhé vydání svého *Katechismu* rozšířené zejména o nauku o svátostech. Knížku, o které později Koniáš napíše, že bývala často svázaná s *Rozjímáním o umučení Páně* od Bavorovského a zasloužila by si, aby po drobných úpravách byla znovu vytištěná.⁴⁴⁷ Rok po svatbě 17. listopadu během moru a snad také kvůli porodu nemocná Bohunka zemřela, když na Krumlově vítala Vilémovu první manželku Kateřinu z Brunšviku a její četný doprovod.⁴⁴⁸ Tak Tomáš Bavorovský nejspíš duchovně provázel Bohunku i na její poslední pouť. V postilním kázání ji však připravoval spíše na možnost ovdovění.

III.4.4. Ilustrace

Objemná kniha je vyzdobena mnoha ilustracemi, jejichž historie je natolik zajímavá, že jim zde budeme věnovat pozornost. Výpravná postila znamenala vysokou prestiž nejen pro autora, ale také (a možná hlavně) pro jejího nakladatele Viléma. Bavorovského postila je pravděpodobně první knihou, na jejímž vydání měl mladý Rožmberk osobní zájem a o jejíž úpravu se sám přičinil. Snad na podzim 1556 ve Vídni⁴⁴⁹ si Vilém nechal překreslit svoji jezdeckou pečeť u malíře Donata Hübschmanna, který vytvořil předlohu pro celostránkový dřevořez rytíře s rožmberskou růží na štítě a s Vilémovým heslem „Festina lente“. Dřevořezový štoček pak zhotovil nejspíš Friedrich Milichthaler, nevlastní syn tiskaře Jana Günthera.⁴⁵⁰

⁴⁴⁴ BŘEZAN: Životy, 14–17; PÁNEK: Vilém, 103; BŮŽEK Václav: Manželky a děti Jana mladšího Popela z Lobkovic (1510–1570), in: Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesoru Josefu Petráňovi, Pánek Jaroslav (ed.), Praha: Historický ústav AV ČR, 2004, 261–283, 267, 274.

⁴⁴⁵ První Lobkovicova žena Anna z Bibrštejna († 16. 9. 1554) byla prý vychována luteránsky. Viz tamtéž, 263.

⁴⁴⁶ Nejstarší dcera byla jen o několik měsíců mladší než Bohunka a měla také téměř současně svatbu. Tamtéž, 266, 272n.

⁴⁴⁷ SCRIBONIUS Jindřich: Catechismus aneb Naučení člověka křesťanského, Praha: Jan Kantor Had, 1556. Knihopis č. 15242; WIŽDÁLKOVÁ: Konkordance, 813–815. Jedná se patrně o nejstarší český katolický katechismus; srov. VOIT: Encyklopedie knihy, 436.

⁴⁴⁸ Srov. také Kubíková: Rožmberské kroniky, 188–189.

⁴⁴⁹ BŘEZAN: Životy I, 148; PÁNEK: Vilém z Rožmberka, 128.

⁴⁵⁰ VOIT: Encyklopedie knihy, 268, 378; VESELÁ: Knihy, 52–54, 227.

Tento štoček měl zajímavé osudy. Nezůstal v olomoucké tiskárně, ale u Viléma, který jej propůjčoval dalším tiskařům, když měl o vydání knihy osobní zájem. Tak se dřevořez po sedmnácti letech objevil v upraveném vydání starozákonní *Knihy Jezusa Siracha, jinak Ecclesiasticus*, kterou Jan Straněnský věnoval Vilémovi.⁴⁵¹ Současně byl zařazen také do nákladného překladu čtyřdílné *Postily* německého františkána Johanna Fera, která sice nebyla Rožmberkovi dedikována, nicméně Vilém vydání knihy finančně podporoval.⁴⁵² Tuto *Postilu* omylem zaměnil Rafael Ungar s postilou od Bavorovského – snad právě kvůli stejnému dřevořezu s rožmberským jezdcem.⁴⁵³

Zatímco obraz rožmberského jezdce se v Tomášově *Postile české* objevil poprvé, další dřevořezové ilustrace použil tiskař Günther ze starších knih.⁴⁵⁴ Jejich autory byli norimberští malíři Erhard Schön († 1542) a Hans Leonhard Schäufolein (†1538/40). Většinu z nich bychom mohli najít jak ve zmíněné Hoffmeisterově postile (1551), tak především v *Bibli české* zvané Norimberská (1540). Schönův pašijový cyklus pochází zřejmě již z roku 1515, jiné ilustrace byly pořízeny pro staré norimberské a augsburské tisky Lutherových biblických překladů. Druhý díl Bavorovského postily je uveden bordurou s nebeskou scénérií se vzkříšeným Kristem, čtyřmi evangelisty a polopostavami dvanácti proroků. Tento obraz od Schäufoleina byl dříve použit k titulnímu listu tzv. *Norimberské bible*. Podobně konec postily uzavírá celostránkový dřevořez sedícího Jozua oděného v plátové zbroji, který najdeme jak v této české bibli, tak již v Lutherově překladu Starého zákona z roku 1524.⁴⁵⁵ V Bavorovského postile však „Jozue“ není doprovázen žádným textem, a tak tohoto smutného rytíře držícího přilbu a válečné kladivo nutno chápat spíše jako jakýsi protipól k úvodnímu Vilémovu jezdci nebo jako odraz závěrečného kázání o konci světa. Ostatně je také možné v této poněkud záhadné postavě vidět prostý symbol křesťanského rytíře, který používal např. Erasmus.

III.5. Zrcadlo onoho věčného života

Posledním dílem kazatele Tomáše Bavorovského nebyl homiletický spis. V době častých nemocí, kdy nemohl v kostele vystupovat, se obracel ke svatým a přemýšlel

---

⁴⁵¹ Knihopis č. 2193, 2194. První dvě vydání českého překladu (od kněze Tomáše Rešela) německy psané knihy v úpravě luteránského teologa Kaspara Huberina dedikoval Straněnský roku 1560 purkmistru a radě města Jindřichova Hradce (Knihopis č. 2190, 2192).

⁴⁵² Knihopis č. 2450. Přeložil ji Zikmund z Púchova (synovec Jana z Pouchova, někdejšího administrátora a plzeňského arcijáhna) a vytisknul opět Jiří Melantrich.

⁴⁵³ BALBÍN: *Bohemia docta*, II, Karel Rafael UNGAR (ed.), 167–168; viz výše.

⁴⁵⁴ Jan Günther v Norimberku zdědil tiskárnu a její vybavení, včetně dřevořezových štočků, si přivezl na Moravu.

⁴⁵⁵ VOIT: *Encyklopedie knihy*, 109n, 711, 789, 794.

o posledních věcech člověka. Tak vznikl teologický traktát, kterým autor hájí a objasňuje katolické učení o nebi a přímlově svatých. Svoji knihu připsal Jindřichovi ze Švamberka a na Zvíkově, se kterým dané téma nejspíš probíral. Jindřich totiž nemocného občas navštěvoval a podle všeho byl silně ovlivněn protestantismem. Právě v otázce svatých měl nejspíš silné pochybnosti. Zajímavé teologické dílo bylo ještě dvakrát znovu vydáno (v letech 1822 a 2002) a může nám dobře posloužit jako ukázka myšlení a způsobu argumentace Bavorovského.

Bavorovského kniha *Zrcadlo onoho věčného života*⁴⁵⁶ je velikosti kvartu, má 72 stran a postrádá výraznější ozdobné prvky. Spis je rozdělen do sedmi kapitol. Jiné členění textu nabízí autor již v dlouhém, ale výstižném titulu knihy, podle něhož se dá rozdělit na tři díly. První tato část pojednává o posmrtném životě svatých, druhá o jejich přimlouvání v nebi a třetí o rozdílu mezi orodováním Krista a jeho svatých. Protože se jedná o jediný teologický traktát autora, budeme se obsahu tohoto díla věnovat podrobněji.

III.5.1. Obsah

Svým dílem Tomáš navázal na tradiční žánr zrcadla, tzv. *speculum*, tedy středověké odborné prózy. Jejím nejčastějším námětem v českém prostředí 16. století byla právě eschatologie.⁴⁵⁷ Bavorovský spis pojmenoval *Zrcadlem věčného života*, „neb v něm [...] to se muože spatřiti, co jest vlastního a příbuzného onoho života věčného.“ Mnozí prý sice těžce ponosou, že v tomto rozjímání mluví o přimlouvách svatých, ale Bavorovský chce zůstat při důvodech a smyslu církve katolické, jak se o věčném životě naučil, „dokudž nad to zdravější a kruntovnější ukázáno a zase od církve Boží přijato nebude.“⁴⁵⁸ Již v předmluvě načrtl obsah svého traktátu. V pobožném rozjímání se může spatřit a v Písmu svatém a v křesťanském vyznání lze nalézt, že po tomto životě přijde jiný, dokonalejší věčný život, ve kterém již nyní vyvolení zůstávají. Ti jsou ve společenství s Kristem, ale také s námi jsou v jednom svazku lásky a pomáhají nám vyjednávat Božské milosrdenství a vinšují blahoslavenství. O tom, jakým způsobem to činí a jaký rozdíl je mezi orodováním Syna Božího a přimlouvami svatých, chce Tomáš pojednat v tomto spisu.

---

⁴⁵⁶ BAVOROVSKÝ Tomáš: *Zrcadlo onoho věčného a blahoslaveného života*, v kterémž se vedlé jisté zprávy Písma svatého spatřiti a viděti muože, jakým životem, a v kterých místech svatí po smrti zuostávají, kterak a v jakém zpuosbu za nás se přimlouvají a jaký jest rozdíl mezi orodováním Kristovým a svatých jeho. Všem věrným, kteříž se onomu nesmrtnému životu těší, ku potěšení vydáno skrze kněze Tomáše Bavorovského, Praha – Staré Město: Jiří Melantrich z Aventýna, 1561.

⁴⁵⁷ VOIT: *Encyklopedie knihy*, 827–828.

⁴⁵⁸ *Předmluvě k Zrcadlu*. Viz příloha.

Základ si Bavorovský, jak sám na začátku píše, vzal ze známého textu Velekněžské modlitby (J 17, 20-24), kde se Ježíš přimlouval u Otce za jednotu věřících.⁴⁵⁹ Úryvek končí slovy, která reprezentují zejména úvodní kapitoly Tomášovy knihy: „chci, kdež jsem já, aby i oni byli se mnou“. V těchto kapitolách se autor snaží vysvětlit, kam odcházejí duše věrných zemřelých po smrti. V posledních odstavcích knihy se pak vrací k ústřední myšlence Velekněžské modlitby. Mluví o tom, že Kristus slávu svatým nezávidí, ale naopak – sám jim ji dává a rád se o ni s nimi dělí. Syn Boží totiž prosí, „aby i oni v nás jedno byli... A já slávu, kterou jsi mi dal, dal jsem jim“ (J 17,20-24).

V úvodu Tomáš mluví o aktuálnosti tohoto tématu v jeho době, neboť se málo najde těch, kteří umí památky svatých správně užívat. Někteří se totiž dopouštějí pověry, když u svatých hledají, co přináleží Bohu. Jiní, zvláště ti, kteří „i najsvětější věci zlehčili“, naopak o Božích vyvolených mluví posměšně. A protože není „poslední stránka náboženství křesťanského“ o těchto věcech dobře smýšlet, je třeba to často vykládat a o tom rozjímat, abychom horlivě usilovali o přebývání s vyvolenými u Boha. Tak i Tomáš Bavorovský chce v tomto spisu o tom vypravovat, ovšem ne podle „zdání neb smyšlených básní lidských“, ale předně podle Písma svatého a potom dle „smyslu církve svaté katolické“. Prosí pak Boha, aby čtenáři svaté nejen ctili a chválili, ale i sami se skrze Krista stali skutečnými svatými.⁴⁶⁰

První část lze podle názvu knihy pojmenovat: „Jakým životem a v kterých místech svatí po smrti zuostávají“. První kapitola mluví „O bytu a místu po smrti svatých lidí“. Zde se snaží Bavorovský obhájit nesmrtelnost duše proti těm, kteří nevěří v Boha. Nemáme dbát na „marné duomysly lidské“, ale věřit Božímu slovu a jeho zaslíbením. Uvádí dále příklady z Písma a vyvozuje, že po smrti duše z těla vystupuje, neboť nemůže umřít.⁴⁶¹ Druhou kapitolu Tomáš nazval: „Což tehdy duše lidí spravedlivých, užívajíc již života věčného, v nebi přebývají?“ Syn Boží nechce, aby duše vyvolených v nějakém „tajném místě“ seděli až do jeho příchodu. Svatí jsou s Kristem v radosti a slávě u Otce. Po tomto životě mají dokonalejší život a neodpočívají na nějakém „tajném“, třeba i rozkošném místě. Pak by Kristus nebyl dostatečným vykupitelem a my bychom museli čekat na jiného mesiáše, který by duše zemřelých vyvedl z „nějakých jiných temností“ a ukázal jim novou cestu k nebi.

---

⁴⁵⁹ Odkazují na poslední vydání spisu, které sice není kritickou edicí, ale k poznání k našim účelům naprosto postačuje: in: HALAMA: Otázka svatých v české reformaci, 181–219, zde 184. Digitalizovanou kopii knihy (NK ČR: 54.F.20) si lze prohlédnout také na <http://www.manuscriptorium.com>, kde je ovšem plná verze přístupná jen pro majitele licence.

⁴⁶⁰ HALAMA: Otázka svatých, 184–185.

⁴⁶¹ Tamtéž, 185–190.

Nato Bavorovský vyvrací čtyři „duovody“ mnohých svých současníků, proč prý svatí nemohou být již nyní v nebi. Nejprve prý někteří vykládají slova z J 3,13 (Nikdo nevstoupil na nebe, jedině ... Syn člověka), že kromě Krista žádný svatý v nebi není. K tomu autor z Písma dovozuje, že před ním žádný nevstoupil, ale když vstupoval, vzal s sebou „jaté vězně“ a dosud „ještě každého dne mnozí skrze něho do nebe vcházejí“.⁴⁶² Druhý důvod berou z J 5,28-29, že teprve v hodinu všeobecného zmrtvýchvstání „dobří k životu a nešlechtní na zatracení jíti mají.“ Ale kdyby „teprva duše s tělem obživnouti měla, toť by nemohlo slouti zmrtvýchvstání, ale raději by slulo člověka znovu-stvoření.“ A Bůh je Bohem živých a ne mrtvých.⁴⁶³ Třetí důvod prý berou z Ježíšovy řeči na kříži, když lotru říká „dnes se mnou budeš v ráji“ a ne v nebi. Zde si mají vykladači všimnout slov „se mnou“ a ráj interpretovat podle nich. Poslední jejich důvod pochází z chybného výkladu listu Židům, kde se praví, že svatí „se nedočkali splnění toho, co bylo zaslíbeno, neboť Bůh ... nechtěl, aby dosáhli cíle bez nás“ (Žd 11,39-40). Tak „odporníci“ dokazují, že teprve s námi v soudný den přijmou svatí dokonalé blahoslavenství. Jistě žádný svatý nevstane před námi, říká Bavorovský, ale bude veřejné zmrtvýchvstání, kdy všichni najednou povstaneme. Do té doby však duše nejsou někde zavřené, nýbrž u Boha odpočívají a jisté svým vykoupením s radostí očekávají zmrtvýchvstání.⁴⁶⁴

Třetí kapitolou („O přímlovách svatých, jsou-li jaké a mají-li za to, aby se za nás přimlouvali, prošení býti?“) se dostáváme ke druhé – prostřední části knihy, dělíme-li ji dle jejího dlouhého názvu. Zde již se autor věnuje přímo kultu svatých. Láska našich bratří po smrti neustydla. Pamatují na nás, pečují o naše vítězství „a to tím horlivěji, čím jsou Bohu přítomnější.“⁴⁶⁵ Následují příklady přímlov andělů a svatých ze Starého a Nového zákona; Bavorovský použil také jednu apokryfní knihu (3Mak 15,14) a příběhy z českých dějin z kroniky Václava Hájka z Libočan. Kapitoly čtvrtá („Ale již snad i o způsobu toho přimlouvání nětco slyšeti žádáte?“) a pátá („Mají-li pak svatí a vyvolení Boží za to, aby se za nás orodovali, prošení a vzývání neb od nás ctění býti?“) dále rozvíjejí tuto druhou část knihy – o přímlovách svatých. Bůh nepotřebuje připomínat, jak svatí žili a čím byli trápeni, jako to vidíme na mnohých malbách. Tak se to vykládá sprostnějším lidem. I bez ukazování těch věcí (atributů) Bůh slyší jejich hlas. A následují doklady z Písma, že „nejsou duše němé v svém pokojném odpočívání,“ ale umějí před Boha stavět žádosti

---

⁴⁶² Tamtéž, 194–195.

⁴⁶³ Tamtéž, 195–197.

⁴⁶⁴ Tamtéž, 197–199.

⁴⁶⁵ Tamtéž, 200.

svých srdcí. A tak se způsobem jim vlastním svatí skrze Krista přimlouvají.⁴⁶⁶ Při odpovědi na otázku, mají-li za to prošení býti, Bavorovský opět udeřil na národní strunu, když připomněl oblíbenou píseň *Svatý Václave*. Přidal ovšem i ze Starého zákona několik příkladů, kdy pro (již mrtvé) patriarchy Bůh prokazoval různá milosrdenství. Bůh přece není „tak závistivý, aby to těžce nesl, když se před ním jména a zásluhy svatých jeho připomínají“. Naopak má v tom potěšení, když je ve svých svatých oslaven.⁴⁶⁷

Tím se dostáváme k poslední části, která pojednává o rozdílu mezi orodováním Krista a svatých. Šestá kapitola pojednává: „O prostředkování a přimluvě Páně Kristově“, sedmá pak chce odpovědět na otázku: „Což tehdy daremné budou přimluvy svatých, poněvadž Kristus tak dostatečným prostředníkem a orodovníkem zůstává?“ Nejprve Bavorovský uvedl příklady z Pavlových listů, kde se mluví o orodování Krista za nás, pak mluví o jeho jedinečném prostředkování, jež žádný sebesvatější člověk nemohl na Bohu vyjednat.⁴⁶⁸ Kristus byl a ještě podnes zůstává smírcem a prostředníkem. Jedná za nás ne slovy, ale s mocí a své zásluhy staví před Boha. Je to ustavičné a věčné připomínání jeho nevinné smrti. Není zapotřebí, aby se stále znovu obětoval a podstupoval smrt, ani aby se po zmrtvýchvstání za nás přimlouval ponížným způsobem – mnohými slovy s křikem a pláčem. Neboť jeho oběť zůstává ve zdravé paměti nebeského Otce na věky. Ježíšovo modlení za dnů jeho smrtelnosti bylo pro nás užitečné, nyní může sám „modlitby naše slyšeti i skrze sebe samého spasiti.“⁴⁶⁹ Proto prosit slovy: „Kriste, oroduj za nás“ by nebylo křesťanské vzývání, ale pouhé ariánství.⁴⁷⁰ Máme se modlit jeden za druhého a být sobě navzájem orodovníkem. Takovým prostředníkem mezi Bohem a lidem byl např. Mojžíš nebo bývá každý řádný kněz. Tyto naše přimluvy nejsou „na ublížení prostředkování Krista“, neboť sám to nařizuje a „svého nám vlastního jména k našim modlitbám propoujčuje“.⁴⁷¹ Přitom svatí se za nás mohou lépe přimlouvat než my, neboť žijí přímo u Boha. Když o takovou přimluvu žádáme, neděláme ze svatých orodovníky „Kristu rovné“, ale v těchto jeho vlastních údech poznáváme pravého prostředníka Krista, který sám chce být ve svých vyvolených chválen a ctěn. Proto je třeba dobře rozeznávat prostředkování Krista a svatých, abychom u svatých nehledali, co se vztahuje pouze na Krista a naopak, abychom přimluvami svatých, kteří žijí ve velké vážnosti u Boha, nepohrdali.

---

⁴⁶⁶ Tamtéž, 203–205.

⁴⁶⁷ Tamtéž, 205–206.

⁴⁶⁸ Tamtéž, 207.

⁴⁶⁹ Tamtéž, 209.

⁴⁷⁰ Tamtéž, 210.

⁴⁷¹ Tamtéž, 211–212.

Dále někteří novokřtění namítají, že kvůli „sprostnosti lidu obecního, kterýž ... o svatých více nežli sluší smejšlejší ...“, a také že mnozí činí větší náklady na mrtvé svaté než na živé chudé, by měla být památka na svaté vyhlazena. Ale katolická církev se řídí Duchem svatým a takové vzývání, které by zapáchalo modlářstvím, nemůže trpět. Byla by pověra a modlářství, říká Bavorovský, „aby někdo měl v svaté věřiti, chrámy jim a ne Bohu posvěcovati, obzvláštní oběti, smilování, hříchuov odpuštění a v tom i spasení od nich očekávati a naposledy všecko své dobré v přimluvách jejich zakládati.“ Nato cituje ze sv. Augustina a Jana Zlatoústého, kteří již před mnohými lety museli církevní praxi obhajovat před podobnými výtkami kacířů. Naše vyznání je, uzavírá Tomáš, „že ne pro svaté ctíme Krista, ale raději svaté pro Krista. Rovně jako některého svatého ne proto za přimluvu žádáme, jakoby Bůh méně nad toho svatého milosrdným byl, ale raději proto to činíme, neb Boha tak velikého milosrdenství býti známe, že také k prosbám naším i tehdaž povoluje, když od nás v vyvolených svých prošen i vzáván bývá.“⁴⁷² Nakonec uvádí mnoho příkladů z Písma, zvláště ze Žalmů a Nového zákona, jak vyznamenává Bůh své vyvolené a dává jim moc, aby byly Božími syny. Tím „nebyla zmenšena, ale mnohem více ... zvelebena sláva jednorozeného Syna Božího.“ Nezmenšujme jeho slávu a nečiňme Krista závistivého, „jakoby svatým té cti a chvály záviděl, kteráž se jim pro žádného jiného než pro něho samého činí“. Nezahlčujme tedy svaté, ale také slávy Boží na žádné stvoření nepřenašejme, „prosme jako od spolu-bratrův a sester v Pánu“. Nadevšecko se pak snažme vyvolené svaté v tom, v čem se Bohu líbili, následovat, abychom pak s nimi mohli stolovat v království nebeském. Touto nadějí, že s pomocí Boží již brzy se svatými dosáhneme ono věčné dědictví, končí Tomáš svůj teologický traktát.⁴⁷³

Tak jako ve svých kázáních i zde Bavorovský používá dlouhá souvětí s často několikanásobně rozvitými přívlastky. I zde argumentuje především citáty z Písma. Přesto může překvapit několik detailů. Třebaže autor zpočátku mluví o existenci posmrtného života, jen naprosto výjimečně se zmiňuje o pekle. Naproti tomu v jeho kázáních nebyla hrozba zatracením řídkým jevem. Zde však čtenáře zcela programově obrací pouze k Bohu a jeho svatým, ke krásám nebeských radostí, kde ďábel nemá místo.⁴⁷⁴ Předmětem spisu jsou svatí v nebi a, i když by téma posmrtného života umožňovalo aspoň stručné odbočení k pojednání o zatracených, Bavorovský se k tomu neuchyluje. Dalším specifikem typickým např. pro tehdejší humanisty, je střídavý přístup k zázrakům. Pokud Tomáš mluví

---

⁴⁷² Tamtéž, 215.

⁴⁷³ Tamtéž, 217–219.

⁴⁷⁴ Jak říká např. v závěru. Tamtéž, 219.

o podivuhodném působení svatých, pak je používá spíše jako příklady než závažné argumenty. Chtěl přitom čtenáře oslovit poukazem na národní tradice, když uvedl příklady z českých dějin. Nevěnuje se úctě k ostatkům ani obrazům a sochám světců, ačkoli zmiňuje atributy, se kterými bývají zobrazováni, a také kritiku, že na mrtvé svaté (myslí se také na jejich oltáře a ostatkové schránky) mnozí činí větší náklady než na živé chudé. Nijak nerozlišuje úctu k Panně Marii, kterou řadí víceméně na stejnou úroveň s apoštoly. Bavorovský se věnuje hlavně obhajobě modlitby a orodování svatých, do dalších specifik katolického kultu se nepouští.

IV. ZÁVĚR

V závěru této práce shrňme poznatky o předmětu našeho bádání a pokusme se o stručný osobnostní profil Bavorovského. Pokud tento kazatel mluví sám o sobě, nejčastěji v předmluvách, pak lze postihnout určitý vývoj osobnosti. V první předmluvě, kterou psal Anně z Hradce asi počátkem roku 1552, k nám mluví jako velmi skromný autor, který si snad ani pro svou neučenost nezaslouží, aby vyšla kniha jeho promluv. Zdá se, jako by jej museli přímo přemlouvav k tomu, aby svolil k vytištění svých postních kázání. Vidí kolem sebe lidi mnohem vzdělanější, a tak se omlouvá, že přispívá do pokladnice Boží jediným halěrem spolu s chudou vdovou, neboť většími dary nedisponuje. Bylo to v době, kdy teprve krátce působil jako plzeňský arcijáhen. I ze soudobé korespondence lze vyčíst počáteční rozpaky z rychlého kariérního postupu. Skromná kazatelova osoba se zdráhá přijmout vysoké úřady. O pět let později vystupuje Bavorovský mnohem sebevědoměji a slavnostněji. Psal předmluvu k velké postile, která měla reprezentovat vznešený rod Rožmberků a jejich péči o vysokou kulturu a zbožnost v jižních Čechách. Tomáš zde vystupuje jako hrdý vlastenec, který chce kráčet ve šlépějích Erasma Rotterdamského a českému národu přiblížit evangelium v jeho rodné řeči. Jihočeský arcijáhen Bavorovský touží povznést mravní úroveň sobě svěřeného lidu a především kněží, kteří si nyní podle jeho postily mohou připravovat nedělní kázání. Leží mu na srdci reforma církve, která v poslední době utrpěla mnohé těžké rány. V poslední předmluvě se už autor obrací k věčnému životu. Doufá, že bude brzy přičten ke světcům, neboť jsa nemocen cítí blížící se konec své životní pouti. Jeho teologické rozjímání čerpalo podněty z dobového odporu vůči svatým a reformační kritiky jejich kultu. Třebaže v postile se o nebiblických světcích téměř nezmiňuje a jeho kázání zmiňují kult svatých velmi střídmě, v závěru života se Tomáš rozhodl hájit staré učení katolické církve a sepsat polemické dílo. Ale i jako apologeta neztratil Bavorovský nadhled a neuchýlil se k nízkým odsudkům za použití hrubých slov, což bylo v jeho době běžné.

Ve svých dílech sice jednoznačně odsuzoval jak bezvěrce, židy i pohany, tak scestné evangelické novotáře, zároveň se v nich neustále snažil ukázat krásu evangelia, Boží vznešenost nebo správnost mravního života. Nechtěl v první řadě vyvracet špatné učení, ale šlo mu především o to, aby představil ten správný pohled na křesťanskou víru. Jádro problému se snažil postihnout věčně. Z dnešního pohledu však svá vysvětlení zabalil

do mnoha přívlastků a nekonečných, jen těžko srozumitelných souvětí. Velmi četné odkazy na různá biblická místa ukazují dobrou znalost Písma svatého. Výběr těchto citátů nejspíš pochází ze starších zpracování daného předmětu většinou od soudobých autorů. Ale mezi prameny našeho autora nechyběli ani antičtí církevní otcové, kteří se v té době hojně vydávali a pilně studovali. Bavorovský se tedy jeví jako humanismem ovlivněný kazatel, který horlivě sledoval současnou knižní produkci a ke středověké teologii se raději nevyjadřoval. Tím jsou Tomášovy výklady evangelií v naprosté většině velmi kvalitní a dají se použít i dnes. Jen výjimečně některá místa vzbuzují úsměv, když například kazatel řeší, zda ďábel na poušti pokoušel Ježíše v tělesné podobě.

Pokud si budeme chtít udělat obrázek o osobnosti Bavorovského podle toho, co o něm napsali jeho současníci, pak v naprosté většině získáme obraz horlivého pastýře a šikovného kazatele. Takové hodnocení najdeme zejména ve dvou oslavných básních nebo Straněnského předmluvách. V korespondenci administrátorů však můžeme narazit i na kritiku. Novopečený arcijáhen si roku 1551 nepočínal vždy správně, problémy mu dělaly zvláště manželské spory. Trnem v oku administrátorům i plzeňským měšťanům bylo Tomášovo rozhodnutí opustit místo plzeňského faráře vyznamenané mitrou a berlou a vrátit se do služeb šlechty na stupeň církevní hierarchie, který byl v jejich očích nižší. Z Plzně měl být patrně jediný možný kariérní postup duchovního do Prahy. Nicméně i tam se Bavorovský dostal a na přání arciknížete Ferdinanda se stal kapitulním děkanem. Poslední autentická zpráva o Bavorovském se týká jeho smrti. Podle ní se Tomáš koncem života hodně zadlužil a zemřel v Plzni ve vlhkém sklepě. Půjčoval si snad nemocný Tomáš, aby mohl hradit náklady spojené s léčbou? Zadlužil se při placení tisku své poslední knihy? Nebo se peníze týkaly nějaké charity? Poslední oslavná báseň na zemřelého plzeňského faráře naznačuje, že si zachoval důstojnost a obdiv až do konce života.

Předkládaná práce se snažila najít zdroje inspirace pojetí církve u Tomáše Bavorovského. Kladla si za cíl především přiblížit obtížnou dobu poloviny 16. století, prostředí, ve kterém vznikala jeho kázání a teologické pojednání. Jedním z prvních úkolů bylo vyrovnat se s historickými díly, která jsou zatížena předsudky vůči tehdejší katolické církvi. Je možné je najít dokonce u katolických autorů. Např. kněz a jindřichohradecký archivář František Teplý, jak se zdá, občas přespříliš vyzdvihoval církev podobojí nebo Jednotu bratrskou. Česká historiografie, která se rozvinula zejména v době národního obrození, kladla velký důraz na českou reformaci, českou církev v opozici k té cizí, což se

často odráží i v současných pracích. Přitom čeští katolíci v 16. století patřili mezi menšinu, která měla za sebou hořkou zkušenost předešlých vleklých náboženských bojů, permanentně byla pod drobnohledem utrakvistů a Bratří a své přesvědčení musela neustále vůči nim obhajovat. Naši předci se učili tolerance dávno před Lutherem, a proto snad měl smířlivý nadhled Erasma Rotterdamského u nás takový úspěch. Zatímco jižní země Erasma odsuzovaly společně s reformátory, u nás se k jeho učení hlásili mnozí katolíci zřejmě až do Bílé Hory a nástupu tvrdé rekatolizace. Poukázání na tento opomíjený fenomén české historie považujeme za první přínos této práce.

Další dosažené výsledky už se týkají dílčích objevů a jednotlivostí. Nejprve se podařilo shromáždit literaturu a podrobnější studie, které se zabývají osobou a dílem Tomáše Bavorovského. Jeho život dosud nikdo kriticky nezpracoval, a proto bylo třeba prověřit starší i novější zprávy vztahující se k tomuto českému kazateli. Jediný Josef Hejnic se podrobněji zabýval Tomášovými životními osudy; zaměřil se ovšem pouze na dva okamžiky jeho pobytu na českokrumlovské faře: na nástup a odchod. Jen v nepatrné zmínce bylo naznačeno také Tomášovo působení ve službách Jáchyma z Hradce. Naše práce rozvádí tuto domněnku dál. Nejprve je třeba hledat Bavorovského v Jindřichově Hradci, odkud se kolem roku 1550 stěhoval do Plzně. Nikdo zatím nepopsal výrazný podíl plzeňského kazatele na doplnění Hoffmeisterovy *Postily české*. Jungmannovy a Hrejsovy zmínky o tom jsou dosti nepřesné. Upozornili jsme na zajímavou postavu Tomášova bratra Jiříka, který v té době studoval ve Wittenberku. Patrně dosud žádná literatura nevidovala báseň Matouše Cerva, jež byla vydaná v témže univerzitním městě a věnovaná našemu plzeňskému arcijáhnovi. Nalezli jsme tisk českého překladu kázání pražského probošta Scribonia, který souvisí s Březanem popisovanou reformu kněžstva na rožmberském dominiu. Knihopis uvádí toto dílo jako nedochované. Neevidované jsou rovněž výklady epištol od Tomáše Rešela v knize *Epištoly a euangelia nedělní i sváteční* z roku 1561. Je to možná jediné autorské dílo známého překladatele, nebudeme-li počítat jeho česko-latinský slovník.

Za přínos považujeme také zpochybnění údajné příslušnosti Jana Straněnského k utrakvistům. Pokud by se potvrdilo jeho přece jen odlišné přesvědčení, ztratil by Bavorovský nálepkou úzkého spolupracovníka s utrakvistou, zato by se možná mohla vytvořit pro české prostředí nová kategorie reformně smýšlejících katolíků, kteří se nevyhýbali ani luterským autorům a přitom chtěli zůstat v jednotě s Římem. Historikovi, stejně jako jinému badateli, jistě velmi pomáhá zařazení určitého jevu do příslušné skupiny. U konfesní příslušnosti ale musíme být mnohdy velmi opatrní, protože člověk ji

může měnit, konfese může kolísat apod. Rozhodně nelze přisoudit knězi luteránskou orientaci jen podle toho, že měl děti, jak se tvrdilo o Tomáši Rešelovi. V době Tridentského koncilu byla nejspíš škála vyznavačů římské církve mnohem pestřejší, než by se dalo čekat. Potridentská rekatolizace a konfesionalizace smazávala tuto pestrost a pluralitu uvnitř jedné církve. Možná bude třeba u mnohých osobností rezignovat na určení jejich konfese a netlačit je do některé z připravených „škatulek“. Nadkonfesijní křesťanství humanistů se týkalo jistě i kněží z českých zemí. Tomáš Bavorovský k nim sice nepatřil, ale např. jeho vyhýbání se otázce papežství v postile může naznačovat, že se distancoval od některých tradičních projevů katolické církve.

Podrobný rozbor jeho ekleziologických tezí by měla obsahovat chystaná disertační práce. Kromě *Zrcadla onoho věčného života*, traktátu o úctě ke svatým, nebyl Tomáš autorem systematického teologického spisu. Ani *Zrcadlo* ani homiletické texty neobsahují ucelenou ekleziologii. V jeho díle najdeme pouze teologické postoje, které zaujímal k některým ekleziologickým tématům. Jak například pojímal církev, jak ji označoval, jaký měl vztah k pohanům, Turkům, židům, luteránům či utrakvistům nebo jak se stavěl k těm článkům víry, které vykládali protestanti odlišně. Nelze ovšem očekávat, že najdeme odpověď na všechny položené otázky. Bavorovský se snažil získat co nejširší publikum, nechtěl své posluchače či čtenáře odradit, a tak se záměrně vyhýbal určitým ožehavým tématům. Očišťoval sice římského biskupa před urážkami, ale jeho primát nezmínil. Jinde dlouze popisuje význam kněžství a mravní úpadek mnohých pastýřů, přitom otázku celibátu zřejmě nechával otevřenou. V jiných případech (např. v otázce eucharistie) bylo jeho stanovisko mnohem jasnější a konkrétnější: K utrakvistům se máme chovat jako k bratrům, ale nemají dávat Tělo a Krev Páně nemluvnatům.

V disertační práci bude proto třeba nejprve stanovit vhodná ekleziologická témata – např. podle současného chápání nauky o církvi. Pak bude následovat analýza Bavorovského díla, kdy vypíšeme a shromáždíme ta místa, kde se probírají hledaná témata. Z takto utříděných informací pak budeme moci aspoň částečně vyvodit Tomášovy ekleziologické postoje a porovnat je s dobovými nebo současnými texty, které se zabývají církví. Není jistě v silách jednotlivce podrobně rozebírat díla dalších autorů. Nicméně aspoň letmé srovnání bude pro správné zhodnocení výsledků nezbytné, aby se dala postihnout specifika Bavorovského učení. Poté se pokusíme zařadit Bavorovského do některého z teologických proudů 16. století. Avšak ani pak nebude zřejmě možné určit bezprostřední prameny, které náš autor používal k sestavení svých kázání. Domníváme se

totiž, že většinou volně zpracovával tisky z široké škály dobové literární produkce, aniž by je ve svých knihách přímo uváděl.

V obecné části disertační práce se pokusíme podrobněji zmapovat dobovou kazatelskou a teologickou literaturu. Domníváme se, že vhodně vybraná homilie na určitý text evangelia může dobře posloužit k porovnání ekleziologických postojů mezi autory různých soudobých postil. Na závěr bychom rádi alespoň stručně pojednali o náboženské toleranci, o které se dnes v souvislosti s 15. a 16. století hodně mluví; často s velkým obdivem, ale snad každý ji chápe trochu jinak. Je to aktuální a zajímavé téma, které se by mohlo dobře uzavřít probírané téma.

V. PŘÍLOHY

V.1. Výběr z korespondence a dokumentů týkajících se Bavorovského

1

5. 7. 1550, Praha

[Svatovítská kapitula] oznamuje plzeňskému faráři Tomášovi [Bavorovskému], že byl pro své zásluhy zvolen kanovníkem pražského kostela.

APH, KPMK: cod. VI. 10, s. 351.

PODLAHA Antonín: *Catalogus Codicum Manu Scriptorum, qui in Archivio Capituli Metropolitanis Pragensis Asservantur*, Praha: Sumptibus s. f. metropolitani capituli Pragensis, 1923, s. 96, č. 64

Parocho Plznensi.

Salutem et omne bonum. Venerabilis vir D[omine] Thoma. Non praeterire possumus, quin Humanitati Vestrae literis nostris significaremus, Vos ob pietatem simul etiam nomen Vestrum bonum erga omnes tum nobiles cum etiam communem populum bene meriti estis, in gremium almae Pragensis ecclesiae per canonicam et capitularem electionem esse collectum, et nomine canonicati insignitum, quod inquit bonique consulere a venerabili capitulo velitis. Non diffidimus, quin H[umanitas] V[estra] pro ecclesia Pragensi et capitulo eius opera sua aliquando recompensabit. Ex arce Pragensi 5. Julii Anno etc. L^o.

2

21. 4. 1551, [Plzeň]

Václav z Křákova, arcijáhen plzeňský, pořizuje testament a ustanovuje jeho poručníky faráře Tomáše [Bavorovského] plzeňského, Ondřeje tachovského a Víta malesického.

APH, APMK: listina č. 1480

ERŠIL Jaroslav, PRAŽÁK Jiří: *Archiv pražské metropolitní kapituly 2. Katalog listin a listů z let 1420–1561*, Praha: Univerzita Karlova, 1986, s. 269, č. 763.

3

s. d. (krátce po 25. 4. 1551⁴⁷⁵), [Praha]

Administrátoři dočasně ustanovují plzeňského faráře [Tomáše Bavorovského] správou plzeňského arcijáhensství.

NA, APA I, rukopis B1/2, f. 18r–v (recte 19)

Parocho Plsnensi.

S[alutem] et omnem foelicitatem. Non satis deplorandam pie defuncti venerandi viri domini archidiaconi confratris nostri mortem maximopere dolemus, quem totus Plsnensis districtus tanquam sanctae religionis tutorem vigilantissimum amisit, ad quem ecclesiastici ordinis personae tanquam ad sacram anchoram confugerunt. Verum quem pro hac temporis iniquitate in locum defuncti constituere debeamus, neminem perfecto habemus, qui pari modulo pro clero suo curam gereret, nisi P[ater] V[enerabilis] hoc oneris per tempus aliquod subire vellet. Propterea P[ater] V[enerabilis] modis omnibus efflagitamus, ut vices archidiaconatus interea temporis in suam curam suscipere non negligat, ne personae ecclesiasticae tanquam oves errantes distrahantur. Vobis autoritate nostra plenariam ex[s]equendi potestatem dicti archidiaconatus per praesentes tradimus, quousquam successu temporis alius praefici poterit. Testamentum foelicis memoriae domini archidiaconi autoritate nostra, sub officii sigillo confirmatum Vobis transmittimus. Caeterum sacros liquores ante actis diebus ad Vos missos volumus, ut per personam Vestram (more solito) vocatis omnibus et singulis parochis distribuantur. Si aliqui inobedientes et rebelles inventi fuerint, hos nominatim nobis significate. His P[ater] V[enerabilis] una cum toto ecclesiastico grege vestro /faeliciter/ valere cupimus.

---

⁴⁷⁵ Koncept dopisu je v knize zapsán po starších konceptech ze dne 25. dubna 1551.

s. d. (před 7. 7. 1551), [Praha]

Administrátoři sdělují plzeňskému faráři Tomášovi, jak se má zachovat v manželské při Linharta [Kumcela, syna Konrádova, plzeňského měšťana] a [vdovy] Sofie, [dcery Zikmunda Eustacha]. (koncept listu)⁴⁷⁶

NA, APA I, rukopis B1/2, f. 37r

Domino Parocho Plznensi, domino Thomae.

S[alutem] et omnem faelicitatem, venerande vir domine Thoma. Controversiam in causa matrimonii ex literis Vestris abunde intelligimus, ubi D. Leonhardus <praeter necessitatem non competenti causa> impetit honestam dominam Sophiam in matrimonii sui voto. Enimvero sibi saepe per nos, tanquam ordinarios, tum etiam per venerandum dominum Wenceslaum, faelicis memoriae archidiaconum, declaratum est, non iuxta sanctae ecclesiae ritum adeo propinquum affinitatis gradum admittendum esse. Ex quo ipse ab incepto proposito cessare non intendit. Ut eo citius causam in terminum suum locare possemus, optamus et praeciendo mandamus, ut memoratam D. Sophiam citetis, quam presentibus citamus, ut compareat coram nobis, in consistorio nostro arcis Pragensis personaliter, feria tertia post festum divi Procopii proxime venturum [7. 7.], hora duodecima ad integrum horologium, ad instantiam dicti Leonhardi sibi de matrimonii voto, quod cum ea praesumit habere, legitime responsura, etiam si dicta domina Sophia testes pro sua parte producere velit, vel Leonhardus quoque pro sua parte <deponere velint>, illos coram vobis <et coram domino adiunctis> ac duobus sacerdotibus, ut deponant iuxta iuris ordinem. <et sub sigillo vestro in scriptis vestris occruso nobis transmittite.> Quoniam saepe dictus Leonhardus, per dominum Secretarium citatus est. ad comparendum coram nobis eodem die. hoc est feria tertia post festum D[ivi] Procopii

---

⁴⁷⁶ Tuto kauzu řešil již předešlý arcijáhen Václav z Křákova. 2. dubna 1551 se o ní zmiňují administrátoři v listu Václavovi (tamtéž, rukopis B1/2, f. 15r–v). Linhart obvinil „svou manželku“ Sofii, ale administrátoři ji 4. srpna 1551 sprostili viny. Jednalo se o druhý stupeň afinity – zesnulým manželem Sofie byl patrně Linhartův bratr. (tamtéž, rukopis B1/2, f. 39v).

S[alutem] P[lurimam] et omnem dierum faelicitatem. Relatum est ad nos, candide vir domine Thoma, Vos ad futurum divi Galli terminum pastoralis officii munus resignaturum et gregem Dominicum sine pastore relicturum. Quod nos non sine maximo animi dolore et maestitia audimus. Nimirum non dubitamus quin per optime vobis constat, quanta temporis pericula, quanta etiam sacrosanctae religionis Christianae /errata/ undequaque imminent, quo etiam populus Dei, quorsum sese vertat, plane ignorat, ut animarum salutem per sincerum ac fidelem verbi Dei declamatorem consequi valeat. Enimvero non velimus, ut locus iste, qui a praedecessoribus christianis regibus /et principibus catholicis/ propter constantem sanctae Romanae fidei professionem, tot insigniis totque stemmatibus insignitus est, et in hac periculosa tempestate propter Christiani catholicique pastoris inopiam periclitari et in haereticorum seu schismaticorum manus devolvi /debeat/. Quid <etenim> perinde lucri <exinde> vobis effluet, pro fidelibus sudoribus vestris et laboribus, quos /per tot tantum temporis species [?] <sustulistis/ verbo Dei> apud fideles hactenus pro unitate religionis sanctae conservastis, <modo> /et nunc/ vero post discessum vestrum, per fugas rapaces grex Dominicus rursus (quod absit) devorari debeat. Quare vos pie paterneque in domino adhortamur, ut praememorati loci catholici rationem in hac parte habere curetis, ne post discessum vestrum, <animae> grex Dominicus vobis commissus, de quo rationem Deo exhibere cogimini, animarum suarum pericuculo [!] sub[.]atur[?]. Quare iterum atque iterum optamus ut in vocatione, qua estis vocati constanter maneatis, quo usque Deus opt.imus max.imus gregem suum catholicum aliquando faeliciori afflaverit aura. Quod <ut> /si feceritis/ nobis rem gratam et communi ecclesiae Plznensis religioni /fertilissima/ efficietis. Valete faeliciter. Ex arce Pragensi IIII die Augusti. Anno etc. LI°

Administratores

Archiepiscopatus Pragensis

⁴⁷⁷ List cituje HEJNIC: Tomáš Bavorovský a Český Krumlov, 79 pozn. 4.

15. 10. 1551, Praha

Administrátoři oznamují plzeňskému arcijáhnovi Tomášovi (a dalším arcijáhnům) mandát rakouského arcivévody Ferdinanda, v němž se vybízejí všichni klerici arcijáhensství, aby o nedělích povzbuzovali lid a v pátky zvonili a konali procesí s litaniemi za šťastný příjezd arcivévody Maxmiliána a proti Turkům. (tři koncepty pravděpodobně jediného sdělení)⁴⁷⁸

NA, APA I, rukopis B1/2, f. 43r

Vobis venerabili viro domino Thomae, archidiacono Plznensi, salutem in Domino sempiternam. Noveritis nobis per illustrissimum principem D[ominum] D[ominum] Ferdinandum archiducem Austriae etc., dominum nostrum clementissimum, in mandatis <commissum> esse iniunctum, quatenus per omnes /districtus/ incliti regni Boemiae universis praelatis, archidiaconis, decanis ac parochis, coeterisque clericis et <capella> sacellanis, <nonu[.]> significaremus, ut communem, singulis <septimanis> /dominicus diebus/ ad populum exhortationem faciant, Simuletiam /singulis sextis feriis/ processiones celebrent pro felici successu, imprimis serenissimi principis <ac regis Maximilia> Maximiliani, electi regis Boemiae. Simuletiam pro <foelicitate sereni> victoria contra Turcas et inimicos <eccles> sanctae /religionis/ Christianae. <Quare Vos, venerande domine archidiacone, adhortamur in Domino, ut singulis decanis et parochis, sub nostram iurisdictione, intimare curetis, ut illud in concionibus publicetis populo et ad horam meridianam singulis sextis feriis pulsetis, quo populus ad orationem provocetur.>

Quapropter vobis iniungimus, ut illud <omnibus> singulis decanis et parochis, sub nostra iurisdictione existentibus, intimare curetis. <et ut praemititis> recte, ut praemititur, cum devotione exequi non negligant.

NA, APA I, rukopis B1/2, f. 43v

S[alutem] P[lurimam] et omnem faelicitatem. Non vos latere velimus, candide vir, domine archidiacone, nobis per illustrissimum principem D[ominum] D[ominum] Ferdinandum, archiducem Austriae etc., dominum nostrum clementissimum, in mandatis esse iniunctum, quatenus per omnes incliti Regni Boemiae districtus, singulis praelatis, decanis ac parochis significemus, ut /archidiacones/ communem <singulis> dominicus diebus ad populum exhortationem infra concionandum faciant, simuletiam omnibus sextis feriis

⁴⁷⁸Maxmilián, titulární král český, se vracel ze Španělska do Rakouska. Po delším zdržení kvůli válce s Francií, která se spojila s Tureckem, vyplul se svou rodinou z Barcelony teprve 20. října a v Janově přistál 13. listopadu 1551. Jeho flotila byla Francouzi skutečně napadena a několik lodí bylo ukořistěno. Viz např. PÁNEK: Vilém z Rožmberka, 78–80.

praemisso [?] campanae pulsu, processiones celebrent cum Litaniis <latinis [?]>; pro faelici successu itineris serenissimi ac illustrissimi principis Maximiliani, archiducis Austriae, electi regis Boemiae. Simul etiam pro victoria <atrocissimas Turcarum> contra Turcas, atrocissimos christianorum inimicos. Quapropter vobis committimus et mandamus, ut singulis et omnibus decanis, parochis, aliisque clericis sub vestra iurisdictione existentibus illud intimare curetis, ut iuxta mandatum nostrum omnia, ut praemititur, zelo devotionis diligenter <exequi non negligent> perficiant. Valete faeliciter. Ex arce Pragensi XV die octobris anno 51°.

D[omino] archidiacono Plznensi.

D[omino] Nicolao Mrak archidiacono Bechinensi.

D[omino] archidiacono Tynhorsoviensi.

D[omino] decano Austensi.

D[omino] archidiacono Zacensi.

NA, APA I, rukopis B1/2, f. 36r (vevázaný list)

Valentinus ecclesiae Pragensis decanus, Ioannes a Puchov archidiaconus archiepiscopatus Pragensis, administratores.

Vobis venerabili viro domino Thomae Plznensi archidiacono salutem in Domino sempiternam. Noveritis nobis per illustrissimum principem D[ominum] D[ominum] Ferdinandum, archiducem Austriae etc., dominum nostrum clementissimum, in mandatis esse iniunctum, quatenus per omnes incliti Regni Boemiae districtus omnibus et singulis praelatis, archidiaconis, decanis ac parochis significemus, ut singulis dominicis diebus infra concionandum communem exhortationem ad populum faciant, imprimis pro statu Christiane religionis, simul etiam pro faelici successu serenissimi principis Maximiliani, archiducis Austriae et electi regis Boemiae.

22. 10. 1551, Praha

Administrátoři odsuzují vměšování Viléma Klenovského do jejich pravomoci, neboť radil plzeňskému arcijáhnovi, jak má postupovat v manželské při. (koncept listu)

NA, APA I, rukopis B1/2, f. 44r–v

Archidiacono Plznensi

S[alutem] P[lurimam] et dierum foelicitatem. Perlegimus, candide vir, sancti matrimonii causam inter **Marianam** virginem et partem alteram non mediocriter intricatam, ubi neque processus iuris neque testium /depositiones/ iuxta iuris ordinem sunt producti. Imo ad hoc, sententia lata est ab iis, quibus non convenit, nec etiam auctoritates /decidendi [?]/ sunt. Non mediocriter miramur de strenuo ac nobili viro D[omino] **Wilhelmo Klenowský**⁴⁷⁹, quem alioquin vir[t]utum prudentia cum etiam omnis <virtutum iusticiae> genere /potissime in administranda iustitia/ praeditum esse audimus, qui se huius [?] matrimonii caussae /ad decidendum/ intromisit, quae tamen suae dominationi <non competit convenit> quam minime competit. Siquidem virgo praesumit sibi iniuriam esse illatam et ad cognitionem iustam coram iudice provocat, merito est audienda. Eapropter vestrae legalitati merito tanquam archidiacono nostro mandantes committimus <id dinas> ambas partes ad certum diem coram consistorio vestro, ut compareant, denuo citetis ad respondendum pro et contra et productis testibus partes iuxta iuris ordinem diligenter examinetis, et ad iuramentum calumniae ambas partes de dicenda veritate astringite. Tandem singulis et omnibus rite examinatis processum totum una cum testibus literis Sigillo conclusis nobis transmittite. <Nos quod iustum et aequum erit, nos et partibus per diffinitivam sententiam administrabimus decidemus.> Nos caussam inter partes per iustam sententiam decidemus. Scripsimus quoque strenuo et nobili D. Vilhelmo Klenowski etc. ne sua dominatio pedem in chorum alterius sistat, nec se inmitat in caussas ad eum non pertinentes. Decanum nomine nostro citate ad nostram praesentiam et ut nobis respondeat, cuius auctoritate sententiam, quae non ad eum spectat, pronuntiare ausus fuit. Valetae faeliciter. Ex arce Pragensi obiter XXII octobris anno LI°.

⁴⁷⁹ Rytíř Vilém Klenovský z Klenového a z Janovic na Žinkovech (†1558) měl pozemky na Žinkovech u Nepomuku. Býval královským radou, hejtmanem Nového Města pražského a hejtmanem kraje plzeňského. SEDLÁČEK: Hrady 9, 244; TÝŽ: z Klenového a z Janovic, in: OSN XIV, Praha: J. Otto, 1899, 359.

15. 11. 1551, Praha

Administrátoři odsuzují vměšování Viléma [Klenovského] do jejich pravomoci, neboť radil plzeňskému arcijáhnovi, jak má postupovat v manželské při. (koncept listu)⁴⁸⁰
NA, APA I, rukopis B1/2, f. 46r–v

Archidiacono Plznensi.

S[alutem] P[lurimam] Maximo cum /animi/ dolore audimus nobilis domini **Wilhelmi** audatiam, candide vir, qui catholicum prae se fert virum et perinde matrimonii causam interrumpere molitur. Nos omnem operam novabimus apud S[uam] M[aiestatem] Regiam, (quam in brevi ad Boemiam convoluturam speramus), ut huiuscae modi temeritates, quae officio nostro ordinario a dominis temporalibus occurrunt, restringi possint. Nihilominus tamen loquemur personaliter cum D[omino] Wilhelmo, ut certiores nos faciat qua ratione se in hanc causam matrimonii, quae ad eum non spectat, ingerit. Habito responso, vobis literis quantotius potuerimus, significabimus, quid in hac causa, ex parte virginis agendum erit. Interim sitis bono animo, <consolati,> et pusillanimitatem animi parumper abiicite. Curabimus enim tempore suo, ut ab onere archidiaconatus (cuius molestias ferre nondum consuevistis) op[p]ortune absolvi possitis. Valetae faeliciter. Ex arce Pragensi obiter 15 Novembris. Anno etc. LI°.

---

⁴⁸⁰ List cituje HEJNIC: Tomáš Bavorovský a Český Krumlov, 79–80 pozn. 5. Urozeného pana Viléma však interpretoval jako Viléma z Rožmberka, který ovšem tou dobou dlel s českým králem v severní Itálii.

10. 5. 1552, [Plzeň]

Tomáš Bavorovský, arcijáhen plzeňský, odpovídá na dopis Václavovi Albínovi z Helfenburka, který spolu s [Vilémem z Rožmberka] chce mít Tomáše jako duchovního správce v [Českém] Krumlově. Tomáš jejich přání bere jako vůli Boží a prosí o potřebné dojednání s administrátory.

SOA Třeboň, prac. ČK: Velkostatek Český Krumlov, sign. I 3P 6.

(kněze Thomáše Bavorovského vodpověď)

Urozenému panu Václavovi Albínovi z Helfenberku etc. Panu a příteli mně obzvláště v Pánu Bohu milému.

Modlidbu svú vzkazuji, pane Václave a pane příteli mně v Pánu Bohu obzvláště milý. Dlouhého zdraví ve všem dobrým šťastného prospěchu na Jeho svaté Milosti žádám. Přijal sem psaní Vaše, z kteréhož vyrozumněvám, že ty překážky v prvním mém psaní poznamenané dostatečné k tomu, abych podaného sobě ouřadu přijíti neměl, nejsou. Přitom kterak Jeho Milosti pán muoj milostivý i Vy jako pán a přítel muoj milý vdy [!] toho, abych ouřad duchovního spravování u Vás v Krumlově k sobě přijal, žádostiví býti ráčíte. K tomu i tomu sem vyrozumněl, že se Jeho Milost pán k tomu, abych v nedorozumění svým věrnými nápomocníky opatřen byl, milostivě nakloňovati ráčí. Odtud to v mysl mou vchází, že jináč nemohu smejšleti, než že jest v tom obzvláštění vůle Boží, abych já při té obci křesťanské čásku práce svého povolání vynaložil. Všeho toho bedlivě šetříc pznávám, že bych již žádosti Jeho Milosti pána mého milostivého i přímluvě Vaší slušně odepříti nemohl. Protož k tomu ke všemu svoluji a abych v tom vůli pána mého milostivého žádosti Vaší i svému přiřčení zadosti učiniti mohl, mysliti chci. Za toto toliko muoj milý pane Václave prosím, že ráčíte s Jeho Milosti pánem o to jednati, aby se k pánuom administrátorům psaní učinilo, aby ráčili k tomu své povolení dáti. Neb mně i jinýmu jako vrchními preláty se spravovati přináleží. Já taky při páních plzenských tak to opatřím, abych mohl při času Svatého Havla k Vám se přibrati. Dejž věčný všemohúcí Buoh, abychom v šťastným spúsobu vedle obujího [?] člověka shledati se mohli.

Jeho Milosti pánu mému milostivému poníženou mou modlidbu, abyšte ráčili oznámiti, pak přátelsky žádám. Dán v outerý po svatém Stanislavu. [10. 5. 1552]

kněz Thomáš Bavorovský

alčipřišt [!] plzenský

6. 6. 1552, [Plzeň]

Tomáš Bavorovský prosí Jindřicha Scribonia, aby se za něj přimluvil u administrátorů, kteří ho viní z neposlušnosti, protože hodlá rezignovat na svůj úřad. On však chce vyhovět přání [Viléma] z Rožmberka a působit v jeho službách ve své vlasti, neboť celá Tomášova rodina je Rožmberkům zavázána za jejich přízeň. (příloha k dopisu 12).⁴⁸¹

SOA Třeboň, prac. ČK: Vrchní úřad Český Krumlov, sign. IIA 3P 9

Ad Dominum doctorem Henricum Scribonium

Significavi Vobis superioribus literis, clarissime domine doctor, quod mihi nec opinanti Magnificus Dominus Dominus a Rosis munus obtulerit et ut susciperem summe petierit. Ego autem et Magnificentiae suae benevolentiam et auctoritatem, deinde voluntati meae iustissimas causas perpendens, non potui detrectare. Quia cum multa et magna beneficia a Magnificentia sua et Parentes mei charissimi et propinqui egeni acceperere, quae aequae aestimo ac si in me collata essent, vicissim gratitudinem meam erga magnificentiam suam declarare posse me semper optavi. Postea mihi, sicut omnibus patria chara est, cui etiam hanc gratitudinis meae significationem aliquid profuturum esse spero. Nunc iterum admoneor de fide, quam dedi antea Magnifico Domino, nam nullo modo violare, sed ut decet constanter prestare apud me decrevi. Intellexi autem ex literis Excellentiae Vestrae, Reverendissimos Dominos Prelatos huic meae vocationi refragari, quod futurum numquam existimavi: Ego me obedientem et morigerum in omnibus rebus erga Dominos Administratores exhibui et quecumque onera mihi imposita etiam cum meo dispendio et iactura, ipsorum causa sustinere paratus fui et adhuc sum. Hoc etiam negotium ad Paternitates eorum retuli, ut crimen inobedientiae et presumptionis, sicut semper cavi, vitarem. Sed animadverto Dominos Prelatos in re aequissima rationem mei non habere. Quod me non leviter monet, et si contemptus et repudiatus aliquid facturus sum, quod non omnibus placeat, ut iusto meo dolori imputetur, rogo. Vestram autem excellentiam clarissime Domine Doctor amanter oro, ut cum Dominis Prelatis accuratius hac de re agatis et animos eorum tum ad Magnifici Domini Petitionis, tum ad commodi mei considerationem flectatis. Considero officii [!] mei rationem et pietatem erga meos, agnosco etiam et veneror Dominos Prelatos Patres meos amantissimos et quicquid possum, id omne illis offero, et me rursus amari non negligi, me in meo labore, et obedientiae curriculo recreari [?], non opprimi et debilitari, postulo et peto. Deus optimus Maximus vestram excellentiam et paternitates Dominorum meorum benigne tueri velit. Datae feria secunda Penthecostes. 1552 [6. 6.].

⁴⁸¹ List cituje HEJNIC: Tomáš Bavorovský a Český Krumlov, 80 pozn. 6.

Thomas Bavorovinus, Deditissimus.

11

8. 6. 1552, Praha

Administrátoři arcibiskupství příkazují Tomášovi [Bavorovskému], plzeňskému arcijáhnovi, aby se z Plzně nestěhoval, a oznamují mu, že [Vilémovi] z Rožmberka místo něho vyjednájí jinou vhodnou osobu. (Tomášův opis jako příloha k následujícímu dopisu 12)⁴⁸²

SOA Třeboň, prac. ČK: Vrchní úřad Český Krumlov, sign. IIA 3P 9

S[alutem] P[lurimam] Optant Venerabilis domine archidiacone: Oznamujem Vám, že jest na žádost od pánuov Vaších Plzenských učiněna a to psaním oznámeno, kterak byste Vy se od nich do Krumlova při svatém Havle příštím odstěhovati chtěli a odpuštění od nich brali. Žádajíc nás snažně, abychom Vás podle sněmovního o tom vyměření před se tu zanechali, že Vás rádi mají a ruku nad Vámi držeti chtějí, dokládajíc toho, že sou náklad znamenitý na faru na pokoje, jak ste sami míti chtěli, vystavili a učinili. Nemohúc my jich slušné a předešlé žiadosti oslyšeti a přitom, že sami Vás tu rádi máme, jim sme připověděli a přiřkli, že Vás tu podli týhož sněmovního o tom nařízení nechati chceme a nikam jinam Vás nepodávati. Protož znajíc v tom býti vůli naší tak se zachovejte jako poslušný a jinam se ani do Krumlova nestěhujte. Neb i toho před Vámi tajiti nemůžem, že mnohem větší tam práce, a zvláště při úřadu archidiaconském, nežli v Plzni jest a také páni Plzenští o mnoho dní prve k nám se o to utekli a psali a my jim připověděli, nežli Jeho Milost pán z Rožmberka o Vás psaní nám učinil a Jeho Milosti v ten rozum jsme zase odpověď dali. A že Jeho Milosti o svatém Havlu jinú osobu hodnú opatřiti rádi chcem. To znajíc, budete se věděti v tom jak podli vůle naší spraviti a my ruku svú nad Vámi rádi, pokud jedné postačiti možné jest, držeti chceme. Ex arce Pragensi feria 4. Penthecostes Anno etc. LII [8. 6. 1552].

Administratores Archiepiscopatus

Ecclesie Pragensis

Venerabili viro Domino Thome Plebano et

Archidiacono Plznensi nobis in Domino amando

---

⁴⁸² List cituje HEJNIC: Tomáš Bavorovský a Český Krumlov, 80.

12

11. 6. 1552, [Plzeň]

Kněz Tomáš Bavorovský informuje Václava Albína z Helfenburka o jednání s administrátory a Plzeňskými, kteří mu brání opustit své místo v Plzni.⁴⁸³

SOA Třeboň, prac. ČK: Vrchní úřad Český Krumlov, sign. II A 3 P 9

(kněz Thomáš arcipřítel plzenský posílá přípis[?])

Urozenému panu Václavovi Albínovi z Helfenberku etc. panu a příteli mému v Pánu Bohu obzvláště milému.

Muoj milý pane Václave a pane příteli obzvláště v Pánu Bohu milý. Odsílám Vám, co sem psal pánuom prelátuom a jaké sou mi příkazující psaní odeslali, nemajíc žádného zření ani na žádost Jeho Milosti pána, ani na mou vůli i přířčení, aniž mají hodné příčiny mého zdržení. Vdyť [!] sou oni nemohli spravedlivě bez mého vědomí Plzenském nic připovídati, zvláště že sem já prvý Jeho Milosti pánu přípověď učinil, než sem od Plzenských odpuštění bral. V svém psaní dostavuji, že na žádost Plzenských slušnou, kteréž oslyšeti nemohli, jim mně zanechati přislíbili. O tom pak, co Jeho Milost pán psal, nebo já, žádné zmínky nečiní. Plzenští o tom, co jest mi psáno, vědí, neb podruhý do Prahy vyslali a sami mi psaní přinesli mluvíc: „Již sme naň zatykač přinesli, nebude na jeho vůli.“ Já již, muoj milý pane Václave, nevím, tomu kterak odporovati. Jeho Milosti pánu mému milostivému velmi rád bych v tom posloužil a libost tu učinil. A sem tý naděje, že by pán Jeho Milost mne žádný hanby ani škody míti neráčil. Nenadál sem se tomu, aby Jeho Milosti pána měli páni *administratores* oslyšeti, znajíc v tom všecku vůli mou. Jestliže Jeho Milost pán neráčí ode mne pustiti, tehdy vdy [!] já se k tomu chci hlásiti, že jest má dobrovolná a přední přípověď Jeho Milosti. Pak-li ráčí na tu tak znamenitě učenou osobu, jak oni vdy [!] zmínku činí, ale žádného nejmenují, čekati, již bych mušel do některého času vedle jich rozkazu v Plzni zůstati. Všemohúcí Pán rač to obrátí k šťastnému skončení. Datum v sobothu před Svatou Trojicí létha etc. LII [11. 6. 1552].

kněz Thomáš Bavorovský

---

⁴⁸³ List cituje HEJNIC: Tomáš Bavorovský a Český Krumlov, 80–81.

[před 20. 9. 1552, Plzeň]

Kněz Tomáš Bavorovský ujišťuje Plzeňské, že proti svému slibu požádá [Viléma] z Rožmberka o dovolení zůstat v Plzni ještě přes zimu, ale déle zůstat nehodlá. (příloha k následujícímu dopisu Václavovi Albínovi z Helfenburka)⁴⁸⁴

SOA Třeboň, prac. ČK: Vrchní úřad Český Krumlov, sign. IIA 3P 9

Psaní k pánuom Plzenským.

Z rady páně doktorovy v to sem páni milí podvolil, že sem se sám proti mé přípovědi v to, aby mne Jeho Milost pán z Rožmberka zde přes zimu zanechatí ráčil, vložití chtěl, jináč nesmejšejíc, než že takovou mou volnost vděčně přijítí ráčíte. Ale seznal sem, že to těžce nesouc, o to, aby zde byth muoj netoliko do svatého Jiří, ale ještě dále se prodloužil, smejšleti ráčíte. A proto vidělo mi se, abych tímto psaním v tom Vaší Milosti se opověděl, že má v tom vůle žádná není, aby se něco proti mému dobrovolnému přiřčení, kteréž jest i zemské nařízení předešlo, jednati mělo, neb co sem koli Jeho Milosti pánu mému milostivému připověděl, k tomu abych té připovědi zadosti učinil, se strojím. Chtěl jsem podle rozkazu pánuov prelátuov zde přes zimu zůstati, byla-li by toliko v tom vůle Jeho Milosti pána, neb taky rozkaz a vůle pánuov prelátuov na další čas se nevztahuje, ale že se něco jiného přemejšlí, jakoby [se] mi překážka učiniti chtěla, k tomu proti své přípovědi povoliti slušně nemohu. Byť se pak i něco bez mého vědomí najednalo. Znátí ráčíte, kterak volná jest služba bezděčná.

Kněz Thomáš Bavorovský

---

⁴⁸⁴ List cituje HEJNIC: Tomáš Bavorovský a Český Krumlov, 81.

14

20. 9. 1552 [Plzeň]

Plzeňský arcijáhen Tomáš Bavorovský se dotazuje Václava Albína z Helffenburka na vůli jeho pána [Viléma z Rožmberka], zda má ještě v Plzni zůstat, neboť si to přejí páni preláti [administrátoři] i Plzeňští.⁴⁸⁵

SOA Třeboň, prac. ČK: Vrchní úřad Český Krumlov, sign. II A 3 P 9

Urozenému panu Václavovi Albínovi z Helffenberku etc. pánu a příteli mně obzvláště v Pánu Bohu milému.

Modlitbu svú vzkazuji, urozený pane Václave, Pán Buoň rač Vám dáti dlouhé zdraví a ve všem dobrým šťastný prospěch. Dvoje psaní sem k Vám, muoj milý pane Václave, učinil, na kteréž sem ještě odpovědi žádné nepřijal, a proto nevím, k čemu se mám strojiti: Tyto dni pan doctor Henricus u nás v Plzni byl, správu mi toho dávajíc, kterak by páni preláti vděčni toho byli, abych přes zimu, jestli by Jeho Milost pán strpení míti ráčil, v Plzni zůstal, dávajíc mi tu radu, abych sám k Jeho Milosti pánu mému milostivému se bez meškání vypravil a o to, aby mne zanechati pro dosti přípovědí pánuov prelátuoův učinění i Plzenských upokojení v Plzni přes tuto zimu ráčil, [prosil]. Když sem se vedle naučení pánie doctorova k Jeho Milosti sjeti strojil, páni Plzeňští k tomu svoliti nechtěli, abych měl na tento čas odjížděti a toliko do svatého Jiří zůstat oznamujíc, že ta věc brzo na konci a místě postavena bude, že přes ten čas dále v Plzni zůstat musím. Kde by o to jednali, poznati nemohu, než to vím, že k pánuom prelátuoům vyslali, ale tu nic obdržeti nemohli, než toliko, že by rádi tomu, abych přes zimu zůstal. Já sem také pánuov Plzenský napomenul, aby toho před sebe bráti neráčili, že já mimo svou přípověď jináč nemíním učiniti, jakož toho, co sem jim psal, Vám, muoj milý pane Václave, připsal, abyšte ráčili poznati, že jest vždy ta má vůle stálá, aby se mí přípovědi zadosti stalo. I proto Vás jakož svého milého pana přítele zato prosím, že mi o tom něco jistého, kterak se v tom chovati mám, psáti ráčíte, neb sem bratru svému poručil, aby nejschvál z Bavorova k Vám zajel. Já, jakž vůli Jeho Milosti pána mého seznám, tak se zachovám. Všemohoucí Pán rač se nám dáti šťastně shledati. Datum v outerý před svatým Mathoušem létha etc. LII [20. 9. 1552].

Kněz Thomáš Bavorovský
Arcipříst kraje plzenského

---

⁴⁸⁵ List cituje HEJNIC: Tomáš Bavorovský a Český Krumlov, 81 pozn. 10.

15

1552, [Wittemberg nebo Jáchymov ?]

Matouš Cervus z Jáchymova v předmluvě ke své *Básni o narození Pána našeho Ježíše Krista* chválí Tomáše Bavorovského, pastýře a arcijáhna plzeňského, a dedikuje mu tuto báseň.

CERVUS Matthaeus: Carmen de natali Domini nostri Iesu Christi / Scriptum à Matthaeo Cervo, nato in Valle Ioachimica, ad venerabilem Dominicum Thomam Bavorovinum, Witebergae: [Veit Kreutzer], 1552, f. A2a–b.

|GRAVISSIMO ET VENERABILI
viro D. Thomae Bavorovino, Pastori,
et Archidiacono Pelsenensi, Domino
suo summa pietate colendo,⁴⁸⁶

Gaudia natalis celebrans Ecclesia Christi,
    Ut sit factus homo iam meditatur opus.
Ut nostram aeterno iunxit sibi foedere carnem
    Filius eterno de genitore satus.
Et Phlegetontaei mersos sub fauce Tyranni
    Eripuit, pedibus fortia colla terens.
Haec partae nobis celeberrima festa salutis
    Tinxerunt calamum vir venerande meum.
Inde meae incipiunt exordia laeta camenae,
    Cum nostris festo conveniente modis.
Utilis accendit talis meditatio mentes,
    Semper, et hoc certe tempore digna piis.
Ut percussa suis peccatis corda pavescant,
    Illa nec exigui ponderis esse putent.
Quod non ullus homo sanctus, non Angelus ullus.
    Hoc sed portet onus filius ipse Dei.
Securas nimium comitatur opinio mentes,
    Praetextu admissum posse latere scelus.
Unam textit Adam foliis in corpore mendam,

---

⁴⁸⁶ Báseň byla znovu otištěna v knize: CERVUS Matthaeus Ioachimicus: Elegiarum liber, Vinnae Austriae excudebat Michael Zimmerman 1557, f. B3a–b. V tomto sborníku je báseň *De natali Domini Nostri Iesu Christi Proaemium* hned na třetím místě, ovšem schází závěrečný *Hymnus in natali Salvatoris nostri* a v dedikačním úvodu jsou vypuštěny verše (zde uzavřené do [...]), které jsou namířeny přímo k Tomášovi Bavorovskému. Srov. Rukověť I., 357.

Cum tamen in toto corpore crimen erat.
Sic etsi specie naevos fucare studemus,
Nos tamen ante Deum nil nisi culpa sumus.
Pectora sed quando vitiorum mole premuntur,
Iratique tremunt agnitione Dei.
Tunc cito confugiant hoc ad praesepe salutis,
Unde suo morbo pharmaca certa petant.
Nam puer ille bonus solatia dultia praestat
Omnibus, et cunctis auxiliator adest.
Hinc quicumque Redemptorem credunt, et adorant
Vera qui fundunt vota profecta fide.
[Quando tuo capiti fluctus minitantur aquarum,
Huc medio cursus aequore flecte tuos.]
Navigat incolumis, nec naufragus enatat expes,
Hic quem pacifico littore portus habet.
[Ut regat ille tuum meritis vir maxime cursum,
Detque tuae puppi vela secunda precor.
Ne vel cedat aquis, scopulosue residat ad altos,
Sit Christus foelix portus, et aura tibi.
Denique qui Christo nascente renascitur annus,
Te salvo precor et sospite faustus eat.
Itima supremo claudatur epistola versu,
Tu Musas nostras, officiumque proba.

T. D.

D.

Matthaeus Cervus in valle S.

Ioachimi natus.]

16

9. 4. 1553, [Plzeň]

Plzeňský farář Tomáš Bavorovský stvrzuje testament Jana, kněze horšovotýnského.

APH, KPMK: cod. VI. 9, f. 29r

PODLAHA: Catalogus, s. 82, č. 63

Testimonium pro testamento D[omini] Ioannis presbyteri Tynhorsoviensis.

Já kněz Thomáš Bavorovský, farář Plzeňský, tímto psaním vyznávám, že sou přede mne předstoupili kněz Václav Kladrubský a kněz Jan Č[...]činský [?], spolu bratři moji milí, a k tomu se seznali, že na žádost kněze Jana, dobré paměti, přišli, a když své poslední poručení činil, přítomni byli. Kteréž, když poznámeno vedle poslední vůle jeho bylo, nemaje vlastní, sekrethu slovutného pána Pavla Berúnského, měšťanína plzeňského, jednoho z prostředku pánův radních za to, aby svůj sekret přitiskouti dopustil, žádal, k čemuž jest pan Pavel povolil a v přítomnosti naší poslední vůle jeho zapečetěná jest.

To jsou vejš jmenovaní kněží k svému dobrému svědomí přijali. Na potvrzení toho já vejš jmenovaný kněz Thomáš vlastní pečeť jsem přitiskl.

V Provodné neděli. Létha etc. LIII° [9. 4. 1553]

10. 1. 1555, [Český Krumlov]

Vilém z Rožmberka a arcijáhen Tomáš Bavorovský dávají povolení ke směně pozemků mezi Václavem, farářem a děkanem v Bavorově a Jiříkem Bavorovským, úředníkem henfenburského panství. Vidimus a potvrzení směny od administrátorů v Praze 13. 12. 1556. (zde uvádím jen úvod opisu, který se vztahuje k Tomášovi Bavorovskému).

APH, KPMK: cod. II. 13, f. 38v–40r

PODLAHA: Catalogus, s. 8, č. 21 [Permutatio bonorum ecclesiae in Bavorov]

Letha Páně xv C lv ve čtvrtek po slavném hodě svatých Tří králův [10. 1. 1555], vedle toho, jakož jest vysoce urozený pán pan Vilím z Rožmberka etc. Jeho Milost i tudíž duostojný v Kristu Pánu kněz Thomáš Bavorovský, povolení dáti ráčil, aby se směna o dědiny, louky, pastviště a zahradu státi mohla mezi ctihodným knězem Václavem, na tento čas farářem a děkanem v Bavorově, s jedné a slovutným Jiříkem Bavorovským, na ten čas úředníkem panství helfenburského, strany druhé, znamenajíce Jeho Milost pán nadepsaný a též fary v Bavorově *collator* i tudíž kněz arcypříst v tom též fary Bavorské i tudíž farářův budoucích dobré a užitečné tak, jakž jest Jeho Milost pán ráčil to bedlivě poručiti ohledati, byl-li by ten frajmark mezi nimi k dobrému té fary čili k horšímu, kdež pak kněz Tomáš arcipříst sám osobně jest to ohledával s Mikulášem Humpolcem k tomu od Jeho Milosti pána vyslaný a seznali, že takový frajmark není k žádné škodě té fary nýbrž s dobrým a užitečným jakož pak i purkmistr a konšelé městečka Bavorova i všecka obec o tom, jako i kněz arcipříst s panem Humpolcem jsou vyznali.

[...]

[1556, Český Krumlov]

Děkan [Tomáš Bavorovský] oznamuje Václavovi [Albínovi] výsledek rozmluvy s vězňenou zemankou a přimlouvá se za ni. Zároveň zve [Viléma z Rožmberka] na [Plautovu] Komedii o hrnci, kterou v němčině nacvičil [Matouš] Cervus.⁴⁸⁷

SOA Třeboň, prac. ČK: Velkostatek Český Krumlov, sign. I 6C alfa 31c. (criminalia)

(1556 pan děkan krumlovský)

Všemohúcí Pán rač Vám, muoj milý pane Václave, šťastný den dáti.

Jakož jeho milost pán náš milostivý ráčil mi poručiti, aby s tou zemankou, kteráž jest v trestání jeho milosti, rozmluveno skrze některého kněze bylo, aby v zoufalství nevěšla, ale raději se v tom, byla-li by v čem vinna, pamatovala. Tak sem učinil, a s ní mluviti dal, ale ona na nevinnost svou velice ustavičně naříká, a prosí pro jméno Boží, aby Jeho Milost ráčil jí na rukojemství vydati, aby v tom trestání neumřela, neb ji netuší [?], kdo ji jen vidí, aby živa zuostati měla. O tomto prosím, že Jeho Milosti oznámíte ráčíte. Já, vedle povinnosti, kterou jsme povinni lítost nad vězni pokazati, za to, aby s ní milost učiněna bylo, se přimlouvám.

Přitom v známost Jeho Milosti pánu uvéstí račte, že *Aululariam Comediam*⁴⁸⁸ v německém jazyku velmi pěkně *D[ominus] Cervus* připravil, v kterýž se spatřiti muože povaha člověka Lakomého. Jestli by se kdy Jeho Milosti pánu líbilo slyšeti, ať toliko mi vzkázati ráčí. V času jedné hodiny všecko se odbude.

Děkan.

⁴⁸⁷ List cituje STEJSKAL: Divadelní představení v Českém Krumlově, 254–267.

⁴⁸⁸ Titus Maccius Plautus, *Aulularia* (Komédie o hrnci). SVOBODA Ludvík: Encyklopedie antiky, Praha: Academia, 1973, 477. Za upozornění, že se jedná o tuto hru děkuji Janu Marešovi.

19

14. 3. 1558, Český Krumlov

Děkan [Tomáš Bavorovský] oznamuje Václavovi Albínovi z Helfenberka, že mu Besedničtí sdělili, že nevěděli o jednání s brložským farářem, jenž by měl nastoupit v Sebenově místo kněze Petra. Dále prosí o džber ryb, který má převzít jeho matka.

SOA Třeboň, prac. ČK: Vrchní úřad Český Krumlov, sign. IIA 3P 9

(1558 kněz děkan krumlovský)

Urozenému panu Václavovi Albínovi z Helfengerku, kanclýři jeho milosti pána z Rožmberka, pánu a příteli mému zvláště příznivému.

Muoj zvláště milý pane Václave, všemohúcí Pán rač Vám dáti šťastný den přitom všecko dobré. Jsa nenadálou jízdou zachvácen, vidělo mi se Vám psané správy zanechati, kterouž mi Beseničtí moji učinily, vyznávajíc, že sou oni o tom nic nevěděli, a žádný jim z osady Sebenovské o tom neoznámil, aby mělo co s farářem Brlohským jednáno býti, aby u nich v Sebenově farářem byl, že by oni mohli na knězi Petrovi přestati, než co jest rychtář Sebenovský s tím knězem Brlohským jednal, že oni o tom nevědí. To moji Besenický. Ale to všecko zanechává se při vuoli jeho Milosti pána našeho, kohož on tu za správci přijíti ráčí.

Dále muoj milý pane Václave za to prosím, že na poručení vlastní jeho milosti pána ten džber ryb prve, než puost pomine, vydati mi poručiti ráčíte. Nechtěl bych ho žádati, neb se již hanbím, tak často o něj psáti, kdybych na kněží ryby měl. Muože-li se mi vydati, toliko paní matce mé oznámiti račte, kde <jej> po něj má jeti. Všemohúcí Nebeský Pán rač se nám dáti v dobrým zdraví shledati. Dán v Krumlově v pondělí *post Oculi* 1558 [14. 3.]

Děkan

[duben? 1558, Český Krumlov]

Kněz Tomáš Bavorovský oznamuje [Vilémovi z Rožmberka], že zítra chce předat krumlovskou faru a ve čtvrtek pojedje na volbu soběslavského (chýnovského) děkana do Jindřichova Hradce. Pokud dostane svolení, odjede odtud rovnou do Prahy.⁴⁸⁹

SOA Třeboň, prac. ČK: Vrchní úřad Český Krumlov, sign. IIA 3P 9

(Tomáš Bavorovský, krumlovský farář)

Všemohoucí Nebeský Pán Vaší Milosti rač dáti tento den šťastný i jiné dny všechny života Vaší Milosti, toho věrně na jeho dobrotivé milosti žádám. Umínil sem, milostivý pane, jako dne vzajtřejšího zase s ponížením poděkováním faru krumlovskou, i co sem při ní k sobě přijal, vzdáti, neb tento čtvrtek nejprv příští z poručení pánuov prelátuov mých do Jindřichova Hradce k vyvolení nového děkana na místo dobré paměti kněze Beneše, děkana soběslavského,⁴⁹⁰ sjeti mám, a odtud chtěl sem, jestli by v tom milostivé povolení Vaší Milosti bylo, poněvadž jináč býti na tento čas nemuože, k Praze se obrátiti. Jestliže byste pak ještě v které věci osoby mé za některý den potřebovati ráčili, v ničemž na odpor vuoli Vaší Milosti jako pánu svému milostivému stavěti se nechci. Za milostivou odpověď žádám. Byl bych rád osobně k Vaší Milosti šel, ale vdy [!] se obávám, znamenaje mnohá zaneprázdnění Vaší Milosti, abych Vaší Milosti těžek nebyl. Nebeský Pán rač Vaší Milosti dáti, což sobě na jeho svaté milosti vinšovati ráčíte.

Vaší Milosti

kaplan věrný

kněz Thomáš

Bavorovský

⁴⁸⁹ List cituje HEJNIC: Tomáš Bavorovský a Český Krumlov, 82 pozn. 15. Autor list datuje podle básně *Noli aemulari in malignantibus*, kterou Vincenc Makovinus věnoval novému faráři v Soběslavi, Jiřímu Netolickému. Viz Rukověť 3, s. 246 č. 4.

⁴⁹⁰ Benedikt Kulata z Javořice, děkan chýnovský a farář soběslavský.

21

2. 5. 1558, [Praha]

Jindřich probošt, Tomáš [Bavorovský] děkan a celá kapitula pražského kostela postupují Václavovi Hrabáňovi z Přerubenic do dědičného držení ves Onomyšl s příslušenstvím za 3 a půl kopy gr. čes. komorního platu ze vsi Mančice.

APH, APMK: listina č. 1540

ERŠIL, PRAŽÁK: Archiv pražské metropolitní kapituly 2, s. 292, č. 831.

22

s. d. (1558?), [Praha]

Tomáš Bavorovský děkan a celá kapitula prodávají zboží ve vsi Libečově s příslušenstvím Janovi Bořitovi z Martinic a na Smečně, purkrabí karlštejnskému. (opis pořízený roku 1612)

APH, APMK: listina, st. sign. XLVII 26

ERŠIL, PRAŽÁK: Archiv pražské metropolitní kapituly 2, s. 293, č. 833.

23

1559, [Praha]

Zápis o zvolení Tomáše Bavorovského, bechyňského arcijáhna a krumlovského faráře, novým děkanem, scholastika Zikmunda Crocotia Boleslavského pražským arcijáhnnem a viceděkana Jana Přeštického scholastikem [svatovítské kapituly].⁴⁹¹

APH, KPMK: cod. XXIV, f. 41v

Anno Domini 1559 Celebratum est venerabile capitulum praesentibus reverendis ac venerabilibus patribus doctore Henrico Scribonio praeposito, Joanne Przessticeno vicedecano, Sigismundo Crocotio scholastico, Vnenceslao Frembergio cantore chori, Petro Lindano, Martino Marieno [?], Barpholomeo [sic] Tinensi. Et inter caetera facta est electio novi decani in qua consensus est in venerabilem virum dominum Thomam Bavorinum tunc temporis archidyaconum Bechynensem, et parochum Crumnoviensem.

Item in eadem sessione, electi sunt dominus Sigismundus Crocotius Boleslaviensis in archidyaconum Pragensem et dominus Joannes Przessticenus in scholasticum eiusdem ecclesiae, et in eadem sessione atque aliis tractabantur negocia ecclesiae et ministri ecclesiae admonebantur pro more et laudabili consuetudine sui officii.

---

⁴⁹¹ Patrně jde o zpětný záznam události s chybným vročením. Tomáš Bavorovský byl děkanem zvolen pravděpodobně již v dubnu 1558. Předchozí děkan Valentin Hán zemřel 4. listopadu 1557. PODLAHA: *Series praepositorum*, s. 119, č. 692; s. 127, č. 700, 702, 706; HEJNIC: Tomáš Bavorovský a Český Krumlov, 81.

29. 7. 1559, [Bavorov]

Testament Barbory, Staré Rychtářky, matky Tomáše a Jiříka Bavorovských.
SOkA Strakonice, Archiv města Bavorova: III B 10, karton č. 42.

Item kšaft nebožky Staré Rychtářky

Ve jméno Buoží amen. Léta Páně 1559 v sobotu, den památný svatě Marthy [29.7.]. Já **Barbora, Stará Rychtářka**, sa v kázni Boží ačkoliv nemocna jsúci na těle, ale nikoliv rozumu zdravého a paměti od Pána Buoha nejša zbavena, obávaje se toho, aby po smrthi mé pro statek můj po mně pozůstalý mezi přáteli mými po mně pozůstalými a příbuznými nevznikly /soudové a svárové/, jakož se toho mnoho mezi lidmi přihází. I učinila sem své poslední poručenství a jménem kšaft nazvaný o statku svém, kteréhož mi milý Pán Buoh z milosti své na tomto světě jest popříti ráčil.

Item nejprve o dlužích svých voznamuji, komu sem co dlužna, a to zejména item **Mandě** do Prachatic 4 kopy 40 grošů míšeňských, item **Duře** do Kojčina 4 kopy 22 gr. míš., do Plzně pacholku 1,5 kopy 2 gr., item **Matějovic Duře** 15 kop míš., item dala **Jiříkovi** synu do Plzně 40 kop v kopách míšeňských, a v těch čtyřidcieti kopách mám jeden verunek zapsaný. Strany **Mandeleny** kněhami městkými má se to vyhledati, jak jest jí vyplateno od **knězie Thomáše**. Strany toho, kdež jest byl nebožštík manžiel moj ouředníkem s **Jiříkem Chrástěnským** nad spouštějom rybníka i že jest vzal za 5 tolarů [?] po 3 kopách míš. a ty jest všeckny peníze vydal v moc panu purgmistru a pánuom a za sebú jest nic více neměl, neb sem sama toho dobře povědoma. A strany, kdež jest byl nebožštík s **Peškem** kostelníkem, to, což by koliv na tom pozůstal, to se připouští k pánuom, co se spravedlivě vyhledá, to se má zaplatiti. Item strany pak statku mého po mně pozůstalého o tom takto poroučím: **Janovi**, synu mému, před jinými nejprve z lože šatuov, k tomu cínové nádobí, 2 konve veliký, 2 poloupinthy, 4 žejdlíky, 3 mísy veliký a 4 menší a k tomu **Jan** syn moj aby měl díl mimo toto odkázání v tom statku s jiným bratry i sestrami. Item odkazují **Dorothe**, která jest u mne, aby jí dáno bylo z lože šatuov a k tomu krávu a truhlu a 10 kop míš. Item **Katheřině Hrdličkové** odkazují tu kus [?] dědiny tak z díli, jak Markovo jitro jest a šíři do stoky v mezie skoč [?] kderýžto mez stoka jest, a od toho hořejšího příkopa našir až k cestě, kderáž jde k Blanici. Item strany pak šatův, což jich pozůstane mimo ty dvě lože, kderé sú prve odkázané, což jich koliv pozůstane, to poroučím **Anně a Hrdličkové**, aby ony to ochránily a **Mandeleně**, mé cieři do Plzně, a **Johance**, též cieři mé, do Krumlova, jim to spolu daly. A k tomu odkazují **Mandaleně** 1 krávu plavku a k tomu jalovici roční a k tomu druhú jalovici jako jest jí Hrdličková dala. **Žofce**, vnutcie své, od-

kazují 1 krávu bonuši a k tomu jalovici. Item dlužna sem **Jiříkovi**, synu mému, 4 prachatický žita a pšenicie 1,5 osatczy [?]. Item odkazují k **Božímu domu do Bavorova na zvon**, aby dáno bylo z toho statku 15 kop míš. A což pak statečku mého pozůstane mimo toto mé rozkázání, to všecko mocně poroučím a dávám synom mojim a dcierám mým v rovnost dílův. Item o tomto znamenitě poroučím, jestliže by **Jan** syn můj umřel a stavu svého nezměnil aneb se neoženil, thedy díl ten, který by na něj přijíti měl, aby připadl na bratry i na sestry jeho. A strany **Jana**, syna mého, za to prosím **kněze Tomáše a Jiříka**, synuov svých, jestliže by kdy co přišlo na něj a on, **Jan**, syn moj, se k nim oč se ucházíel, že jeho vochrání jakož bratří jeho milí a věřím jim, že mne v této mé žádosti nevoslyší, jakožto synové moji milí.

Item odkazují **Anně**, vnutcie své, kderáž jest v Plzni při **Jiříkovi**, synu mém, aby jí dáno bylo z toho statku 10 kop míš. Item toto ještě znamenitě pozůstávají strany **Jiříka**, syna mého, co se dotýče nejprve verunkuov, kderěž jemu na podíl jeho sú zadržaný, což se v kněhách městských naíti má, to po letech aby jemu dáno bylo před jinomi na podíl, jeho. A to pro ten způsob, neb su jiní již podíly své podly kšaftu nebožštika předešlého otcie jejich **Květoně Starého Rychtáře** vyzaly to, což jest na ně přijíti mělo.

A při tomto mém pořizení byli su toho času za purgmistra **Jiříka Chrášťanského**, **Jana Markova**, **Vavřince Svatkova**, **Jana Hajnýho** a nad tím též ty vosoby jmenované mocně poručníky činím a jim se toho všeho duověrně duověřím, že to tak všecko podly tohoto mého pořizení posledního vopatří a vykonají, jakožto [... ?] poručuji.

A za to pana purgmistra a pánuov prosím, že toto mé pořizení pečethí městskú podly práva stvrditi ráčí. Stalo se jest léta a dne výše psaného.

25

1. 10. 1559, [Praha]

Jindřich probošt, Tomáš Bavorovský děkan a celá kapitula pražského kostela přenechávají s povolením arciknížete Ferdinanda a na přimluvu hejtmána pražského hradu Oldřicha Dubanského z Duban a na Liběšicích zednickému mistru Oldřichovi de Savosa pozemek pro postavení domu s povinností odvádět z tohoto domu kapitule roční plat 1 kopy gr.; v případě jeho prodeje si kapitula vyhrazuje předkupní právo. (český opis)

APH, APMK: listina č. 1559

ERŠIL, PRAŽÁK: Archiv pražské metropolitní kapituly 2, s. 299–300, č. 854.

26

12. 10. 1559, [Praha]

Jindřich probošt, Tomáš [Bavorovský] děkan a celá kapitula pražského kostela postupují Janovi Vratislavovi z Mitrovic a na Skřípli a jeho bratrům poplužní dvůr v Bykoši s příslušenstvím, který jmenovaný Jan drží zástavou, a slibují dosáhnout na císaři schválení této smlouvy i povolení k její intabulaci, při níž Jan Vratislav vyplatí kapitule 75 kop gr.

APH, APMK: listina č. 1560

ERŠIL, PRAŽÁK: Archiv pražské metropolitní kapituly 2, s. 300, č. 855.

27

18. 9. 1560, [Praha]

Jindřich probošt, Tomáš Bavorovský děkan a celá kapitula pražského kostela propouštějí na základě smlouvy, uzavřené smluvci Janem Bořitou z Martinic a na Smečně, purkrabím karlštejnským, a Albrechtem Bryknarem z Brukštejna na Libini, královským prokurátorem, Vladislavovi Bezdrůžickému z Kolovrat a na Buštěhradě manský dvůr pražského kostela ve Středoklucích s příslušenstvím a ročním platem 40 gr. čes, dále poustku v Letkách s dědinami a platem rovněž 40 gr. čes. a grunt v Pleteném Újezdě, na němž sedí Tůma Pařízek a úročí z něho kapitule 2 kopami gr. ročně; Vladislav Bezdrůžický postuluje naproti tomu kapitule mlýn zv. potejský s příslušenstvím a ročním platem 1 kopy gr. čes. jakož i dva grunty a jednu poustku v Unhošti. (výpis z desek zemských z roku 1667)

APH, APMK: listina st. sign. XLVIII 3

ERŠIL, PRAŽÁK: Archiv pražské metropolitní kapituly 2, s. 305–306, č. 872.

28

22. 12. 1560, s. 1.

Ctibor Služský z Chlumu a na Tuchoměřicích vyznává, že Tomáš Bavorovský děkan, Zikmund arcijáhen a celá kapitula pražského kostela prodali rychtáři, konšelům a vši obci jeho poddanské vsi Tuchoměřice dvě dědiny pusté kapitulní vsi Přední Kopanina za 15 kop gr. čes., které kapitule sám zaplatil, a za roční úrok 75 gr.

APH, APMK: listina č. 1576

ERŠIL, PRAŽÁK: Archiv pražské metropolitní kapituly 2, s. 306–307, č. 874.

29

14. 4. 1561, [Praha]

Tomáš Bavorovský děkan, Zikmund arcijáhen a celá kapitula pražského kostela vysazují Jakubovi Starému, rychtáři v Ořechu, krčmu, kterou vystavěl na poustce při silnici a podle dvoru Vondráka Hrbka, a připojují ji k jeho gruntu s podmínkou, že bude odebírat pivo z kapitulního pivovaru, který mu kapitula označí, a bude jí odvádět o sv. Havle 14 gr. míšeň. úroku a dvě slepice, o sv. Jiří pak dalších 14. gr. míšeň. a kopy vajec.

APH, APMK: listina č. 1580

ERŠIL, PRAŽÁK: Archiv pražské metropolitní kapituly 2, s. 308, č. 878.

13. 8. 1561, Praha

Jindřich Scribonius píše Tomášovi Bavorovskému, že získal souhlas převora pražských dominikánů od sv. Anežky i jejich provinciála, aby v dominikánském klášteře v Plzni byla zřízena jezuitská kolej. Tomáš se má spojit se Zikmundem Staškem a dalšími měšťany, ukázat jim list otce Canisia a zařídít vše potřebné, neboť jezuité by pro město jistě znamenali nesporný duchovní prospěch.

BECKOVSKÝ: Poselkyně II/1, 255.⁴⁹²

„Jiné psaní od Jindřicha Skribonia, probošta pražského sv. Víta, Tomášovi Bavorinovi, plzeňskému arcijahnovi, (byl on Tomáš Bavorinus v městě Plzni druhý arcijahen dle posloupnosti) v příčině také plzeňských škol a obydlí tovaryšstva Ježišového v městě tom Plzni.

Salutem et omne bonum.

Uti priores absolvissem literas et vester D. Wlk nondum abiret, convenit me dominus prior a s. Agnete, (illo tempore jam translati erant RR. PP. Dominicani a s. Clemente ad s. Agnetem Vetero-Pragae) cum quo agebam de monasterio Praedicatorum in civitate vestra Plnsensi, ut ageret cum domino provinciali, quo possit concedi monasterium illud fratribus de societate Jesu, ut ludus literarius publicus institueretur. Is quidem videns paucitatem fratrum suorum consensit, sed velle se id referre ad provincialem dixit, quod et fecit. Et quantum intelligo, dominus provincialis non est contrarius, si quid aedificationem ecclesiae romanae et fidei catholicae possit inde surgere, uti ego id futurum non dubito. Idcirco optarem, ut id domino Sigismundo Staškoni et aliis nonnullis praecipuis et literatis significaretis, simul et has literas domini patris Canisii, quoniam ex itinere eas dedit ad me, eis monstraretis, si modo domini Plnsenses voluerint manus admovere et nutriendis aliquot fratribus cum auxilio Caesariae Majestatis consilium inire scholamque illam sustentare, salva essent omnia: religio enim confirmaretur bonorum et haeticorum, si qui essent occulti, reprimeretur vesania, frequentia et nobilium puerorum et aliorum conflueret, mechanici quoque inde sentirent commodum suum, totus ille tractus confirmaretur, sacerdotes etiam inde aliqui prodirent doctiores.

Quare agite cum illis, siquidem intellexistis, ipsi eos id petere, et haberent ii concionatorem germanicum, non admitterent bibulos nonnullos Polonos, sed alerent homines frugos et sobrios. Sed prior rogat, ut interim provideretur monasterio concione. Quid? Ille vicarius prioris sit quidem bonus pater familias, sed in concione nihil valet. Consulebat, an deberet eligere alium priorem? Sed ego suasi, ut vicarium hunc servaret, quandoquidem agitandum erit de illo negotio brevi. Bene valete.

Arcis Pragae feria IV. post Laurentii [13. 8.] anno 1561.

⁴⁹² Srov. STRNAD: Snahy o zřízení kolyje jezuitské v Plzni, 333–335.

Henricus, praepositus ecclesiae Pragensis.“

31

15. 10. 1561, [Praha]

Zápis o zvolení Petra Lindana novým děkanem po rezignaci Tomáše Bavorovského a o zvolení Petra Telčského, který býval arcijáhnem a farářem plzeňským, kanovníkem [svatovítské kapituly].⁴⁹³

APH, KPMK: cod.XXIV, f. 41v

Anno Domini 1561 ipso die sanctae Hedvigis [15. 10.], celebratum est venerabile capitulum praesentibus reverendis ac venerabilibus patribus doctore Henrico Scrobonio praeposito, Sigismundo Crocotio archidyacono, Joanne Pressticeno scholastico, Venceslao Frembergio, Petro Lindano, Barptholomeo Tynhorssoviensi, post decanatus resignationem domini Thomae Bavorini facta est electio novi decani, atque scrutinio facto, inter caetera negocia ecclesiae, electus est venerabilis vir dominus Petrus Lindanus in decanum Pragensem, dominus Petrus Telczanus, qui agebat archidyaconum et parochum Pelsnensem, in canonicum Pragensem.

32

28. 9. [1562], Praha

[Svatovítská kapitula] žádá císaře, aby nařídil vydání některých věcí z pozůstalosti Tomáše, arcijáhna plzeňského, k zaplacení jeho dluhů.

APH, KPMK: Cod. VI. 12, f. 54v–55r

BOROVÝ Klement (ed.): Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické. 2. díl, Akta konsistoře katolické, Praha: I. L. Kober, 1869, s. 354, č. 858.

PODLAHA: Catalogus, s. 124, č. 66.

Nejjasnější a nejnepřemoženější císaři pane, pane náš nejmilostivější, na Vaší císařskou Milost pokorně vznášíme, že kněz Thomáš, archipříst plzenský, jest umřel a nemálo dluhů jest po sobě pozůstavil, takže /statček/ věci jeho nepostačí k záplatě. Při tom i našemu kostelu a proboštu jest okolo sto kop dlužen pozůstal. I jest tomu rozuměti, že některý věczi v sklepě, kdež jest bejval, dosti vlchkým, se chovají a kožich jeden kuní lepší mezi tím jest šacován za <XL> XV [?] kop grošů, i ten, aby se neskazil, aby nám aneb panu proboštu našemu napřed vydán byl, /a knězi Petrovi našemu jeho liščí a nezaplacený, který mu prodal/ pokorně prosíme.

Přitom aby se pánům Plzenským poručilo, aby všech dlužníkův povolali a jim všecky věci předložili, aby pro rata /a velikosti/ jednoho každého dluhu o jeho věci zšacované se rozdělili a což by kostelu našemu do sta kop náleželo, dodali a spravili. Item my za Vaší císařskou Milost chceme rádi Pána Boha prositi. Feria II in die Venceslai [28. 9.].

---

⁴⁹³ PODLAHA: Series praepositorum, s. 127, č. 706; s. 128, č. 708, 710.

[září 1562, Plzeň]

Kašpar Kropáč v básni chválí zemřelého Tomáše Bavorovského, který působil v Plzni dvakrát, ale také a u Viléma z Rožmberka a Jáchyma z Hradce.⁴⁹⁴

KROPÁČ Kašpar: Cropacii Poemata, Noribergae: Leonhardus Heusler, 1581, 175–176.

THOMAE BAVOROVINO
ARCHIDIACONO PELSINENSI

P. P.

Ipsa parens natura fleat, suffusaque largo
     Imbre, lavet lacrimis haec monumenta suis;
 Ut candore nivem superent. quia candidus intus
     Adsertor fidei iustitiaeque cubat.
 Cuius in hoc vitae cursu fuit una voluptas
     Nosse salutaris religionis opus,
 Atque in lege DEI meditari nocte dieque,
     Divinoque metu nil habuisse prius.
 Namque ubi succrevit primae lanuginis aetas,
     Cum nec adhuc curis mens satis apta foret;
 Iam tum caelesti large perfusus amore,
     Suscepit sacri jura ministerij:
 Et procul a pompa vivens censuque superbo,
     In verbum tempus contulit omne DEI;
 Sic animo reputans, sacrum non defore Flamen,
     Quod regat instinctu cor juvenile suo.
 Nec spes vana fuit, paullo maturior aetas
     Vidit honoratum non sine laude virum.
 Patria felicem se tum jactabat alumno,
     Cuius ab eloquio cultior ipsa foret:
 Sed capere haud potuit tanta gravitate valentem,
     Ingenio insignem iudicioque virum.
 Ergo aliud pastor vigilans in ovile vocatus,
     Principibus meruit complacuisse viris.
 Magnificus titulis et origine clarus avita,

---

⁴⁹⁴ Rukověť I, s. 503, č. 13.ee).

Vilhelmus patriae splendor honosque Rosae,
Hunc tanquam numen summo complexus amore est,
Non procul a ripa Vultava clare tua.
Huius et exculto Ioachimus ab ore pependit,
Fama novae nunquam muta futura domus.
Quid, quod apud memores restet quoque gratia facti?
Pelsina bisque illo nobilitata fuit?
Quo veluti fuerat pacata superstite semper,
Nunc semel amisso pressa dolore gemit.
Cuius docta piaie mentis monumenta revolvit,
Nominis in laudem non nisi facta DEI.
Omnia sunt subjecta Deo; quo fata movente
Naturae virtus debilitata cadit.

V.2. Předmluvy ke knihám Tomáše Bavorovského

Kázání na třetí kapitolu svatého Jana. O rozmlouvání Pána Krista s Nikodémem.
(*Třetí kázání na den svaté Trojice.*⁴⁹⁵) in: HOFFMEISTER Johann: Postila česká (Prostějov: Jan Günther, 2. 5. 1551, f. 376a–393a)

12. března 1551, Počátky

Jan Straněnský Anně z Hradce,⁴⁹⁶ f. 376a–b.

Urozené paní, paní Anně z Hradce etc., paní milostivě mně příznivé, Její Milosti,
vinšuji od Pána Boha prospěšenství a věčnou radost.

Jakož jest Vaší Milosti kaplan, ctihodný kněz Thomáš Bavorovský, přítel můj milý, některá kázání sepsav, Vaší Milosti odeslal, ta aby na mou předešlou žádost na něho vzloženou k vytištění podána byla, mně jste jich k přepsání s jeho vůlí půjčiti ráčili. Zvláště to *Kázání na den Božího narození*, na první kapitolu svatého Jana.⁴⁹⁷ Též *O umučení Pána Krista*⁴⁹⁸ a některá jiná, kteráž jsem mezi kázání napřed (na některé svátky, na kteréž Hoffmeister nepsal) z učitelův křesťanských vybrané přimísil a k vejkladom Hoffmeisterovým pro doplnění svátkův podlé arcibiskupství Hradu Pražského přidal.⁴⁹⁹ Též i toto *Rozmlouvání Pána Krista s Nikodémem* od téhož kněze Tomáše vyložené vidělo mi se za užitečné a potřebné k skonání kněh těchto přidati. Aby tak pobožným lidem Písma svatá pro jich spasení s velikou vážností čtoucím, jenž sobě těchto pomíjejících věcí málo váží, poslouženo bylo, nýbrž aby potupíce bídný svět s jeho žádostmi toliko slovo Páně rozjímal, ne samým chlebem živi byli, ale každěm slovem, kteréž skrze usta Boží pochází,⁵⁰⁰ jsouce tomu z písničky blahoslavené Panny⁵⁰¹ vynaučení, na myslí mají, kterak jest lačné naplnil dob-

⁴⁹⁵ Tento titul je uveden v záhlaví na dalších stránkách.

⁴⁹⁶ Pravděpodobně Anna Hradecká z Rožmberka (1530–1580), manželka Jáchyma z Hradce a sestra Viléma z Rožmberka. Mohla by to ale být i Anna Hradecká z Rožmitálu († 1563), Jáchymova matka, nebo Anna Rožmberská z Hradce (cca 1497–1570), vdova po Jindřichovi VII. z Rožmberka, Jáchymova i Vilémova teta.

⁴⁹⁷ HOFFMEISTER: Postila česká, f. 291b–296a.

⁴⁹⁸ HOFFMEISTER: Postila česká, f. 136b–150a.

⁴⁹⁹ Jedná se zejména o kázání s předmluvou k evangeliu: Nanebevzetí Panny Marie, sv. Bartoloměje, Narození P. Marie a Všech svatých; ale pravděpodobně také: sv. Ondřeje, Mikuláše, Početí P. Marie, Tomáše, Obrácení sv. Pavla, Jiří, Marka, Nalezení sv. Kříže, druhé kázání na sv. Trojici, sv. Víta, Vavřince, Povýšení sv. Kříže, Matouše, Václava, archanděla Michala, Šimona a Judy, Martina, Obětování P. Marie a Kateřiny. HOFFMEISTER: Postila česká, f. 276a–376a (passim).

⁵⁰⁰ In margine: Mat. 4. (srov. Mt 4,4).

⁵⁰¹ In margine: Luká. 1. (srov. Lk 1,53).

rými věcmi a bohaté propustil prázdné. Neb jest jediná věc k blahoslavenství věčnému potřebná,⁵⁰² slovo Boží v pravé víře zachovávat. Jakož toho onen královský prorok žádostiv byl, když řekl: Jedné věci žádal jsem ode Pána,⁵⁰³ té vyhledávat budu, abych přebýval v domu Páně (totiž v církvi svaté) po všeckny dni života mého, abych uhlédal rozkoš Páně a navštívil chrám jeho, to jest příbytek království nebeského. A na jiném místě dí:⁵⁰⁴ Jeden den lepší jest v příbytecích Páně nežli jinde tisíc. Raději chci býti vrátným v domu Pána Boha mého nežli dlúho bydleti v staních nepobožných lidí. Apoštol Páně též napomíná a praví,⁵⁰⁵ že všickni, kteříž chtějí pobožně živi býti, v Kristu Ježíši protivenství trpěti, musejí, aby tím snázněji té slávy věčného blahoslavenství okusiti mohli, podle řeči Davida, kterýž propověděl:⁵⁰⁶ Pane, nasycen budu, když se zjeví sláva tvá.

A protož milostivá paní, tuto kněze Thomášovu práci a vejklad tohoto *Rozmlouvaní Kristova s Nikodémem* pro obecní dobré Vaší Milosti připsav, vytisknutí jsem poručil. Dajž Pán Bůh, aby toto rozjímaní Vaší Milosti i jednomu každému k vzdělání a k dojití věčného blahoslavenství prospěšné bylo. Dán v Počátkách ve čtvrtek den svatého Řehoře. Léta Páně tisícího pětistého padesátého prvního [12. 3. 1551]

Jan Stranněnský.

---

⁵⁰² In margine: Luká. xi (srov. Lk 11,28).

⁵⁰³ In margine: Zial. 26. (srov. Ž 27,4).

⁵⁰⁴ In margine: Zial. 83. (srov. Ž 84,11).

⁵⁰⁵ In margine: 1 Tim. 4. (srov. 1 Tm 4,6–11).

⁵⁰⁶ In margine: Zial. 16. (srov. Ž 17,15).

Kázání o svatém pokání (Praha – Malá Strana: Bartoloměj Netolický, 5. 6. 1552)

27. prosince 1551, Počátky

Jan Straněnský čtenářům, f. A1b–A3a.

Předmluva k čtenářům.

Čtenáři pobožní, v Pánu Kristu milí, kázání tato, kteráž jest ctihodný kněz Thomáš Bavorovský, arcipřítel a farář plzenský, pán a přítel muoj zvláště milý, předešlého postu v městě Plzni kázal, vidělo mi se za potřebné pro obecní dobré vytisknouti dáti, kterýchž mnozí žádostiví souce, abych tu práci před sebe vzal, mne k tomu nabízeli.

Kdež znaje já věc pobožnú a ten artikul o pokání k dojití života věčného obzvláště potřebný býti: o kterémž co by pravé pokání bylo a přitom co by těchto spletených časuov o velebné svatosti smejšleti měli, mnozí malou vědomost mají. Takové jich žádosti oslyšeti nemohši, ta kázání k vyčištění sem zpuosobil, k paměti sobě přivozujíc to, což někdy od Boha, když měl Sodomu zahladiti, k Abrahamovi mluveno bylo.⁵⁰⁷ Z čehož se tu porozuměti muože, kterak Buoh všemohúci lítost maje nad zahynutím lidským, nad malým stádem lidu svého,⁵⁰⁸ kterýž mezi nepobožnými v tomto převrhlém světě do vůle jeho trvá, ruku svú držeti ráčí. Aby se pak lidé zlí a porušení k Pánu Bohu stvořiteli svému obrátili,⁵⁰⁹ Buoh ustavičně skrze služebníky slova svého svatého ku pokání a k polepšení života nabízí, k čemuž se dotčena tato kázání vztahují.

Ačkoli mnohé knihy učiteluov Písma svatého, zvláště Postila Hoffmeisterova, českým jazykem vydány sou, k užitku sprostným kněžím, latinským kněhám málo rozumějícím, kteří nedávno těchto pořád zběhlých leth od svých obchoduov a mnozí mniši, zvláště Poláci, z klášteruov vyběhši, v úřad posluhování svatostmi, jakýmžkoli zpuosobem se dali, poněvadž nemuože většího hladu podle řeči prorocké býti,⁵¹⁰ jako když jest lid zbaven slova Božího, aby aspoň tudy ubohým dušem zvláště v vesnicích sobě svěřeným, některak prospěti mohli.

A to v pravdě mohu říci, což se v kronikách psáno nachází, kterak za času apošto-luov a jich potomkuov dřevěnných kalichuov při svaté mši potřebováno bylo. Potom, když se služba Boží rozmáhala, Zeferin⁵¹¹ papež okolo létha od narození Syna Božího CCIX°

⁵⁰⁷ In margine: I. Mo. xviii (srov. Gn 18,16-33).

⁵⁰⁸ In margine: Luká. xii. (srov. Lk 12,32).

⁵⁰⁹ In margine: Mala. ii. (srov. Mal 3,?).

⁵¹⁰ In margine: Amos viii (srov. Am 8,11).

⁵¹¹ Zefyrinus byl papežem v letech 199–217.

nařídil v církvi obecní křesťanské při posluhování svatosti oltařní sklenneho a neb cínového kalichu užívati. A bývali tehdaž zlatí a stříbrní kněží, kteříž se ctným, chvalitebným obcováním a svatým životem před Bohem i před lidmi stkvěli, ale těchto posledních časov, kdež po hříchu všech věcí proměna býti chce, ten blesk stratili. Však pro uctivost a vážnost velebné svatosti užívá se již zlatých a stříbrných kalichuov a nákladných klenotuov, kněží pak mnozí sou lypoví a jako sklo nestálí a křehcí. Nybrž jako zmařená suol pokažení,⁵¹² z nichž sobě mnozí nemalé pohoršení berou, a tudy i svátosti v církvi křesťanské od lidu obecního zlehčený bývají, kterýmž by lépe přináleželo vorání a jiného poctivého řemesla provozování, nežli úřadu kněžského spravování, jakož se v Starém zákoně připomíná o Abiátorovi knězi, že jest ho Šalomún král z úřadu kněžského zsadil a k plouhu odeslal.⁵¹³ Všemohúcnost Božská ráč všecko k nápravě přivésti

A poněvadž jest času předešlého urozený pán, pán Joachým z Hradce a na Hradci, purgkrabě karlštejnský, pán muoj milostivý, Jeho Milost, kázání kněze Michala, Sydonyenského biskupa, o svatě mši vytisknouti poručiti ráčil: vidělo mi se dotčená tato kázání o pokání svatém na týž zpuosob vydati, aby je pospolu, kdož by jich žádostiv byl a jich prve neměl, v jedny kníhy vázaním spojití mohl. Mějte se dobře, čtenářové v Pánu Kristu milí, a tuto práci jakužkoli laskavě přijměte.

Dán v Počátkách v sobotu, den svatého Jána Evangelisty. Létha od narození Syna Božího M°D°LII. [27. prosince 1552 (recte 1551)]

Jan Stranněnský

s. d., s. l. [1552, Plzeň]

Tomáš Bavorovský dedikuje knihu Anně z Hradce,⁵¹⁴ f. A3b–B2a.

Urozené paní, paní Anně z Hradce etc., Její Milosti,
blahoslavenství věčné v Pánu Bohu vinšuje.

Poněvadž všickni, milostivá paní, od Pána nebeského svěřený statek a hřivny jeho máme, někdo více a jiní méně, povinni sme za věrné a bedlivé šafáře takových rozličných

⁵¹² In margine: Matú. v. (srov. Mt 5,13).

⁵¹³ In margine: iii Krá. iii (srov. 1 Kr 2,26).

⁵¹⁴ Pravděpodobně Anna Hradecká z Rožmberka (1530–1580), manželka Jáchyma z Hradce a sestra Viléma z Rožmberka. Mohla by to ale být i Anna Hradecká z Rožmitálu († 1563), Jáchymova matka, nebo Anna Rožmberská z Hradce (cca 1497–1570), vdova po Jindřichovi VII. z Rožmberka, Jáchymova i Vilémova teta.

milosti jeden každý vedlé povolání svého se vydávati,⁵¹⁵ aby takové dary nebeské (kteréž Pán Buoh z své svaté štědrosti divně mezi lidí ztěhovati a rozdávatí ráčí) bez užitku a prospěchu chovány nebyly; všem jest z svého pokladu nebeského svých milosti uděliti ráčil, aby kupčili a těžili potud, pokudž se v oslaveném království nenavráti, kdež od jednoho každého spravedlivě požádá, aby přinesl, jak jest mnoho vytěžil a získal. Však obzvláště těm své zboží svěřil, kteréž nad svým lidem a církví svú svatou za správce ustanovil, aby oni věrně do největšího svého přemožení tím statkem těžili, v něm čest krále nesmrtedlného rozmnožovali, vuoli jeho svatou vyhlašovali, jakož sluší a přináleží na služebníky Kristovy a na šafáře tajných věcí Božích,⁵¹⁶ a potom za svou věrnost a pilnost korunu neporušitelnou aby od něho přijali. Ale dobře se to nyní vyhledávati muože, jestli kdo mezi šafáři a neb služebníky muože věrným nalezen býti. Neb jaká nedbálnivost, lenost a nevážnost mnohejch v takovém svatém povolání z samého obcování lidu obecního spatřiti se muože, kterýžto lid těchto nakloněných zlých časuo více příkladuov nežli učení následuje. Sou někteří velikými milostmi, dary, uměním a počestnými titulemi obdareni, ale tak su v práci leniví a toho k čemu jsu povolání nedbálniví, že chtějí raději sami v sobě hodné dary Boží udusiti, nežli nimi církvi svaté posloužiti. Někteří víc než sluší na sebe přijímají, nehledíc vzdělání, všudy všecko (ne bez malého pohoršení hanějíc) napravovati se zakazují. Opět vídáme jiné ne bez srdečnie lítosti, kteří beze všeho uvážení tak se v to trou, manželky, dítky a řemesla opouštějíc, jako by v světě nic snadnějšího nebylo, nežli lid, za kterýž nevinná krev jednorozeného Syna Božího vylitá jest, spravovati. Přitom k tomu i toto, že mnozí teprva to činí, když neb zle o svůj statek a živnost přijdou a neb skrze hru a zahálení a neb ustavičné hodování a opilství toho pozbudou, nevěda, k čemu sáhnouti a jaké živnosti se chytiti, jako by poslední utočiště kněžství bylo, a neb nějaká zástěra všeho zlého, k němu se utíkají. Ale pozustavil sobě pán ještě služebníkuov, kteříž neříkají v srdcích svých: mešká přijiti Pán,⁵¹⁷ aniž se vydávají v hodování a pití. Neb znají, že biskup a neb kněz vedlé řeči svatého Pavla⁵¹⁸ musí býti bez ouhony, střízlivý, spuosobný k učení, neopilec vína etc. A ti věrní věrně v domu Páně pracují, všecku snažnost svú na to vynakládají, aby církev Boží se rozmáhala, a tak sláva věčného nesmrtedlného Boha se dála. Kteříž pak z nich většími a hojnějšími milostmi obdařeni sou, více a hojněji pracují, netoliko v učení, ale také v užitečných kněh spisování, kterýmž se sprostnosti jiných posluhuje. Jiní pak, ač vůli dobrou mají pracovati, ale že nejsou tak vyučení a dary takovými ozdobení, proto ne-

⁵¹⁵ In margine: Mat xxv (srov. Mt 25,14-30) Luká. xix. (srov. Lk 19,11-27).

⁵¹⁶ In margine: I Kor. iiii (srov. 1Kor 4,1).

⁵¹⁷ In margine: Mat xxiiii (Mt 24,48-49).

⁵¹⁸ In margine: I Timo iii (1Tm 3,2-3).

zahálejí, ale užívajíc v tom práce jiných, vedlé možnosti své pracují, žádajíc toho, aby všem k spasení, což na nich jest, prospěti mohli. Nebo k stavení chrámu toho nebeského a svatého jest potřebí netoliko zlata, stříbra, drahého kamení, ale také dříví, vápna, písku i jiných věcí laciných. Nemůžeme-li všickni s bohatými nositi stříbra, ale jsme povinni to, což máme a seč býti můžeme. Buoh také tak mnoho vůle šetří a ji odplacuje, jako skutku. A těmto posledním, kteří vuoli hotovou v církvi, všem prospěti mají. Však nedostatkem rozumu i učení jsouce souzení, toliko v samém učení pracují, mohu já se bez ublížení svého svědomí přimísiti.

Neb svědek mi jest Pán Buoh muoj, kterak toho ustavičně žádám, aby obecní lid vždy více a více se rozmáhal v pravém poznání učení, toho starého člověka i s jeho obcováním aby svlékli, v novotě života chodili, a tudy aby zase tvář církve obnovena byla.

Protož sem některá obzvláštní kázání o svatém a pravém pokání k lidu na tento čas mně svěřenému učinil, poněvadž z naší zlé zvyklosti jináč nám není možné povstati a k milosti přijíti, nežli skrze pravé pokání, k kterémuž jednorozený Syn Boží se všemi proroky, apoštoly a jích potomky lid učiti a napomínalti ráčil. Nebť jest jistě potřebí, aby již při náklonku světa tohoto zase odtud učení a kázání se začínala. Nebo nebudeme-li rychle a za času pokání činiti, tehdy pojednou, jakž Kristus předpověděl, všickni zahyneme.⁵¹⁹ Poněvadž pak to uznávám, milostivá paní, že obzvláštní chuť k slovu Božímu jako k nebeskému pokrmu míti ráčíte, majíc v paměti žádost, kterouž ste na mne, abych některá svá kázání Vaší Milosti odeslal, vzložiti ráčili, vidělo mi se na tento čas ta kázání, kteráž sem tohoto minulého postu léta etc. LI. [1551] v Plzni o svatém pokání kázal, Vaší Milosti odeslati, jsa té duověrnosti, že mou sprostnost ráčíte v dobré obrátiti a z toho pohodnouti, že vůle při mně jest všem prospívati, byť toliko možnost k vykonání postačiti mohla. Nemohu-li s bohatými metati hojných daruov do pokladnice Boží, však toho neobmeškám, abych aspoň s chudou vdovičkou jediný halíř uvrhl, a tak abych vždy se prázdný a s holýma rukama před obličejem Božím neokázal. V této pak práci velmi nápomocen byl kněz Petr rodič Telecký, spolubratr muoj v Pánu Kristu milý, zvláště v přepisování, nebo co sem já pro mnohá zaneprázdnění úřadu svého vykonati nemohl, v jeho ruce sem podal, kterýž beze vší tesknosti v tom věrně pracoval; jakož pak i ta naděje jest, že časem svým v práci a v služebnosti církevní poslední nebude, kterýžto exemplář dodati sem potom poručil svému milému příteli Janovi Stranněnskému k přepsání, aby skrze něho na žádost

---

⁵¹⁹ In margine: Lukáš xii (Lk 13,3).

některých pobožných čtenářův k vytištění spraven býti mohl. Všemohúcí nebeský Pán rač
Vaší Milosti dáti, což sobě na jeho milosti svaté vinšovati ráčíte.

Vaší Milosti.

káplán povolný

kněz Thomáš Bavorovský

[O umučení Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista křesťanské a pobožné rozjímání] ([Prostějov: J. Günther] nebo [Praha: B. Netolický] nebo oba, 1552)

25. ledna 1552, Počátky

Jan Straněnský dedikuje knihu Jáchymovi z Hradce, f. A2a–A3b.

Urozenému pánu, pánu Joachymovi z Hradce a na Hradci, purgkrabi karlstajnskému etc., pánu svému milostivému, Jeho Milosti. Jan Stanněnský, služby své poddané, s vinšováním zdraví a v tom šťastného panování i jiného všeho dobrého vzkazuje.

Kazání toto o umučení Pána a Spasitele našeho (urozený pane, pane můj milostivý), kteréž jest roku předešlého od Vaší Milosti kaplana, ctihodného kněze Tomáše Bavorovského, kazatele v Plzni, u Veliký pátek lidu obecnímu ohlášeno, vidělo mi se za užitečné, nýbrž těchto časův i za potřebné, pod Vaší Milosti jménem, obzvláště, kromě jinejch řečí, k vytištění zpusobiti, aby tudy po Božím lidem příčina a jako nějaké ponuknutí, k dík činění za dobrodiní Božská, světu ukázaná, dáno bylo. Předkem aby sobě milosrdenství Boha Otce, kteréž k lidskému pokolení míti ráčil, a velikú lásku Syna jeho, nejmilejšího Krista Pána, rozjímati mohli, o čemž sám k Nikodémovi mluvíti ráčil, řka: Tak Buoh miloval svět, že Syna svého jednorozeného dal, aby každý, kdož věří v něho, nezahynul, ale měl život věčný.⁵²⁰ Potom kterak hříchové naši žádnou obětí jinou kromě smrti Syna Božího shlazení býti nemohli. Což nám i nápomocno býti má k obrácení, k pravému pokání, neb jsme všickni podle řečí Písma svatého zhřešili⁵²¹ a jako ztracená ovce pobloudili,⁵²² až se nad námi ten Pastýř svrchovaný smiloval a zase k svému ovčinci přivedl,⁵²³ tak aby potomně Bůh ráčil míti věčnú církev, od kteréž by poznán a slaven býti mohl, jakož dí královský prorok: U tebeť jest chvála má, v shromáždění velikém vyznávati se budu k tobě, sliby své splním před obličejem bojících se Pána Boha.⁵²⁴

Najposléze pak z takové chvály a vyznání mámé sobě bráti příklad a všeliká protivnosti i trápení, kteráž by se na nás valila, trpělivě snášeti, abychom jsúc v trápení, v nemoci, v chudobě, neb v jakéžkoli uzlosti pohleděli na Krista ukřižovaného, kterak on

⁵²⁰ In margine: Jan. iii. (Srov. Jan 3,16).

⁵²¹ In margine: Ří. iii. (Srov. Řím 3,23).

⁵²² In margine: Jan x. (Srov. Jan 10,16).

⁵²³ In margine: Luk xv. (Srov. Lk 15,1–7).

⁵²⁴ In margine: Žal. xxi. (Srov. Ž 22,26).

neměl, kde by hlavu svou položil.⁵²⁵ Protož dí svatý Petr: Kristus trpěl za nás, pozůstaviv nám příklad, abychom následovali šlepějí jeho.⁵²⁶

Z toho pak ze všeho zažhnou se v srdcích věrných hnutí duchovní, rozjímání hříchů a víra, podlé řeči apoštola, kdež dí: Víra jest z slyšení,⁵²⁷ slyšení pak skrze slovo Boží. Nebo kdyby se o tom nemluvílo, nečetlo a neslyšelo, odkud by takoví darové Božští začátek svojoj brali? I musíť všeckno z slyšení slova Božího pocházeti.

A protož poněvadž sem kázání též předešlého postu *O svatém pokání*, od téhož kněze Tomáše sebrané, vytisknutí dal, Vaší Milosti prosím, že i tuto spasitedlnú práci, sobě připsanú a poručenú majje, milostivě a vděčně přijíti ráčíte.

Pán Buoh všemohúcí rač toho rozjímání Vaší Milosti, i jiným všem vuobec, ku prospěchu a k spasení dáti užiti, amen.

Datum v Počátkách v pondělí den svatého Pavla na víru obrácení. Léta Páně tisícího pětistého padesátého druhého. [25. 1. 1552]

Precatiumcula ad Christum.

Vulnera, flagra, cruce pro me qui Christe tulisti,
Fer mihi perverso tempore mortis opem,
Quo migrare queam foelix hoc carcere tristi
Et sacros duce te laetus adire locos.

---

⁵²⁵ In margine: Mat. 8. (Srov. Mt 8,20).

⁵²⁶ In margine: 1. Petr. 2. (Srov. 1. P 2,21).

⁵²⁷ In margine: Ří. x. (Srov. Ř 10,17).

Postila česká aneb kázání a vejklady na euangeliá, kteráž se v nedělské dny přes celej rok čtou, věrně sepsána i kázána (Olomouc: Jan Günther, 1557)

21. prosince 1556, Český Krumlov

Tomáš Bavorovský dedikuje knihu Vilémovi z Rožmberka, f. 2a–5a.

[První] Předmluva.⁵²⁸

Vysoce urozenému pánu, panu Vilémovi z Rožmberka a na Českém Krumlově etc., zpravci a vladaři slavného domu rožmberského, Jeho Milosti pánu mému nejmilostivejšímu, na Pánu Bohu věčného blahoslavenství a za dlouhé časy šťastného panování, vinšuje.

Onen velikého a vznešeného umění muž Erasmus Rotherodamský⁵²⁹ nechtěl jest s těmi, milostivý pane, smejšleti, kteříž, neb pro svá vysoká umění, neb samých sebe zalíbení, lidu obecnímu a sprostnému Písma svatá v přirozeném jazyku čísti zbraňovali, a to tak za nehodnou věc pokládali, jako kdyby někdo drahé perly sviním metati a svaté věci psuom dávatí chtěl.⁵³⁰

Uvažoval zajisté ten muž vznešený mnohé příčiny, z kterýchž nemohl porozuměti ani toho najíti, proč by světlo *evangelium* svatého před sprostnými zakrývati aneb svíce Zákona Páně zastěhovati se měla, poněvadž ne samým mistruom a v Zákoně umělým Syn Boží moudrost Otce svého nebeského kázal, ale mnohem více zástupuom sprostným, mezi kterýmiž měl posluchače učení svého, mnohé slepé, chromé, kulhavé, zjevní hříšníky, setníky, ženy a děti, kteříž v upřímnosti jeho následující, beze vsí lsti přijímali k sobě učení jeho spasitedlná. Jest pak těžká věc někomu ty odháněti od slova Božího čítání, kterýchž sám Pán Kristus neodháněl od poslouchání a které mohl snášeti při svém učení, proč nemá toho dopustiti, aby nyní o tom netoliko poslouchali, ale také i čítali, co jest před mnohými sprostnými vlastními ústy o vuoli Otce svého nebeského vypravoval. Nebo proto i poslán i od Ducha svatého pomazán byl, jakž sám z prorocství Izajáše to ukazoval, aby kázal čtení chudým a uzdravoval skroušené srdcem etc.,⁵³¹ to jest, aby netoliko s moudrými tohoto světa obcoval, jim samým tajemství Otce svého zjevoval, ale i s sprostnými aby bylo roz-

⁵²⁸ Teprve následující stránky mají v záhlaví „První předmluva“.

⁵²⁹ Erasmus Rotterdamský († 1536). Bavorovský vycházel především z Erasmovy předmluvy *Pio lectori*. in: *Paraphrasis in evangelium Matthaei*, Basileae: J. Frobenius, 1522.

⁵³⁰ Mt 7,6.

⁵³¹ Lk 4,18.

mlouvaní jeho, kteříž jsouce chudí s poslouchání kázání jeho, mnohými milostmi spasitelnými obohaceni a jsouce skroušeností na srdcích raněni, milostivými flasty skrze ně uzdravováni bývali.

Jsouť ovšem mezi těmi, kteréž obecně laiky neb lidmi světskými jmenujeme, mnozí sprostní a před světem opovržení, ale víme, že takovým často v slovu Božím přivlastňuje se království nebeské, kterýmž mnohokrát Duch Páně v Písmě svatém to zjevuje a ukazuje, co ještě před mnohými moudrými a opatrnými tohoto světa skryto zuostává. Protož žádný z nich, jakž od poslouchání, tak také od čítání Zákona Božího odlučován býti nemá.

Pobožnější zajisté všickni toho žádají, aby svaté knihy ve všechny jazyky, kteréž pod nebem jsou, obraceny a vyloženy byly, aby i jiní národové netoliko o kázání radostném *evangelium* svatého poslouchali, ale i sami v jazyku svém přirozeném čítati mohli, k čemuž mnozí netoliko pracemi a náklady vlastními napomáhají, ale také obzvláštní potěšení v tom sobě pokládají, když slyší, kterak se daleko a široce sláva Pána našeho Ježíše Krista rozšiřuje, a když doma vidí, kterak malí, velicí, a tak všickni jméno Boží vzývají, o Zákonu Božím rozmlouvají a ke všeliké pobožnosti se vzbuzují.

Neníť to poslední pobožnost náboženství křesťanského, když dítky hned od svého dětinství v tom jazyku, kterémuž rozumějí, v Zákonu Páně čítati zvykají, mládenci jiným k vzdělání z něho nětco připominati umějí, panny místo písní světských z Písma svatého když propěvují a ženy rozmlouváním aneb přemýšlováním Zákona Páně když své práce lehčí, staří pak když přede všemi Pána Boha, jedno z moci jeho, druhé z věrnosti, kterouž v svých slibích zachovají, schvalují. Neb tyto věci sluší na ty, kteříž se k Bohu živému a k lidu jeho vyvolenému přiznávají, jakož Duch svatý skrze Davida k tomu je vzbuzuje řka: Mládenci i panny, starci i s dítkami, chvalte jméno Páně, nebo vyvýšeno jest jméno jeho samého.⁵³²

Majíliť pak vedlé tohoto napomenutí Boha chváliti, tehdy se jim toho v pravdě dopustiti musí, aby tím jazykem chválili, v kterémž buďto že jsou zrozeni aneb jemu rozumějí, v tom také Písma svatá aby čítali a jedni druhé v dobrém napomínali, jináč práce všecka bude daremní, netoliko těch, kteříž čtou, ale i kteříž poslouchají, jakož o tom svatý Pavel před obcí Korintskou mnohými jistými důvody dovozuje.

K této pobožnosti, jak jest již oznámeno, ač mnozí netoliko vlastní prací, ale i náklady mnohými rádi dopomáhají. Však proti tomu jiní se nacházejí, kteříž obávajíce se, aby skrze časté a upřímé Zákona a jiných kněh křesťanských čítání jich hloupost a při vy-

---

⁵³² Ž 148,12–13.

kládání Zákona Božího lenost, rozmařilost aneb nedbálnivost zjevena nebyla a z toho aby duostojenství jich v zlehčení nepřišlo, netoliko nad tím, že lid sprostný Písma svatá čte a že některé knihy v řeči české vydány jsou, se horší, ale toho hátití a bránití, což na nich jest, nepřestávají. A v tomto nemůžeme my ještě slepoty i hanby naší poznati, žádnému ještě zbraněno a zapovědino není, aby Práv Frantových,⁵³³ rozprávek Markoltových,⁵³⁴ kroník smyšlených a jiných světských, někdy dosti oplzlých kněh čítati neměl. Tuto pak, kdež nacházíme naučení spasitedlná, vůli Otce nebeského, vykoupení naše jisté, tak chceme závistiví býti, že bychom raději chtěli viděti, aby ten poklad spasitedlný mezi námi skrytý ležel, nežli aby ho sprostní ke všemu dobrému navedení a naučení užívati měli.

Obecné jest všech vykoupení, obecný spasitel jest i všem obecné kázání *evangelium* svatého, neníť v tom rozdílu mezi Židem a Řekem, mužem a ženou, služebníkem a svobodným, malým a velikým. Protož všickni k tomu obecnému učení a čítání netoliko připuštění, ale i napomínání býti mají.

Muožeť zajisté někdy člověk sprostný skrze zjevení Ducha svatého a pilné uvažování to v zákonu Páně najíti, čehož mnohokrát slavného titule učitel neb pro svou pejchu, aneb pro jiné zlé žádosti viděti a najíti nemuože.

Nad maličkými a pokornými má Otec nebeský oblíbení a na ty, kteříž se třesou před řečmi jeho, obracuje své zření, s prostnými jest také jeho rozmlouvání a těm, kteříž v upřímnosti srdce obírají se s Zákonem jeho svatým, též zjevuje mnohokrát království svého tajemství. Protož neupřímně ti všickni v tom se chovají, kteříž z závisti, neb tajně sami na lid obecní se hněvají, a neb zjevně proti tomu mluví, že se některé knihy v jazyku přirozeném vuobec vydávají a od lidu obecního čtou, pokládajíc je za nehodné, neb aby na zákon hleděti, a neb se ho nejmenším prstem dotýkati měli. A to činí nejvíce za příčinami těmito. Předkem, že mnozí kněží, majíc hotová a v jazyku českém vydaná kázání, na ta zpoléhajíc, v lenost a v rozpustilost se vydávají. Potom že toho, když všickni Písma svatá čtou, různice, roty, sekty a kacířstva mezi lidem povstávají. Najposléze, že mnozí umějíc sami čísti, kazatele řádné i chrámy Boží u sebe zlehčují a po domích scházejíce se sami sobě vydané vejklady čítají. Toto sou ty příčiny, milostivý pane, pro kteréž mnozí by to vinšovali a toho žádostiví byli, aby ani jedna litera v jazyku českém vuobec vydána nebyla. Ale ještě tuto nenacházíme tak dostatečných příčin, proč bychom netoliko zákona Božího,

---

⁵³³ Frantovy práva (poprvé vydané roku 1518 snad v Norimberku, později v Krakově a v Praze u Melantricha), Knihopis 2591–2592; KOLÁR Jaroslav: Frantova práva a jiné kratochvíle, Praha: Československý spisovatel, 1977. Jedná se o tzv. grobiánskou literaturu (VOJT: Encyklopedie knihy, 316).

⁵³⁴ Kronika velmi kratochvilná o rozmlouvání krále Šalomauna s Markoltem, obličejce velmi škaredého (vydaná v Olomouci a v Praze u Melantricha neznámého roku), Knihopis 14981–14985; ZÍBRT Čeněk: Markolt a Nevím v literatuře staročeské, Praha: Čes. akademie, 1909.

ale také i jiných kněh křesťanských a věrných v našem českém jazyku míti a jich užívati neměli. Jsou-li kteří tak leniví, kteříž, zpoléhajíc na práci cizí, v Písmu svatém vůle Boží sami skrze častá čítání vyhledávati zanedbávají, ale vydávajíc se na mnohé neřádné rozpustilosti, lid sobě svěřený ledajaks odbývají, takoví toho hodni nejsou, abychom jich šanovali a pro ně jazyku našeho českého nerozšiřovali; práci zajisté věrných učitelův nefolkuje se k lenosti mnohých kněží, ale podává se jim příčina, aby i oni, pamatujíc na své povolání, na té vyvolené vinici prázdni nestáli a hřivny sobě svěžené jako onen lénivý služebník nezakopávali. Co pak o těch díme, kteříž pro svú sprostnost kněhám latinským rozuměti a neb pro chudobu k nim přijíti nemohou? Ti zajisté nejsou k zpravování lidu způsobilí, však proto na svú péči duše lidské přijímají, za kteréž Beránek nevinný Otci svému v své vlastní krvi se obětoval. Od těch lid sprostný, zvláště sedlský, místo slova Božího slyšeti někdy musí básně lidské, místo dobrého naučení hanění, potupování a neb jiné posměšné rozprávky. Vědomá jest věc, kterak v tomto království mnozí, zvláště ti, kteříž z Polska mezi nás, nevím, kudy se vkradli a vloudili, při posluhování slova Božího nevázně se chovají, kteříž to, co jim jen v ruce přijde, bez uvážení před lidem čtou, hanějíc to na kázání, což hned potom především lidem sami při oltářním posluhování činí. Na kázání budou mluvit, že za mrtvé prositi jest věc daremní, neb tak učí je jich Chelšický, jinak Kopytorum, i jiné škodlivé knihy a hned přistoupíc k oltáři, tehdaž, když se jim ořera klade, collectu zato budou držeti, aby Buoh tuto neb jinou duši z temností pekelních vytrhnouti a do světla království svého přijíti ráčil.

Jací to zprávové? A jsou-li toho hodni, aby se jim kdo dobrý z strany svého spaseení měl svěřiti, kteříž na kazatedlnici jinak učí a hned potom při oltáři jinak činí.

Sprostnější pak aneb lénivější místo kázání nějaké písničky duchovní z knížek z kazatedlnice čítají. Jiní o tom, kdy má neb jasno býti neb přeti vedlé vyměření hvězdáruov předpovídají, a přitom kterak by nastávající povětrí žehnati a na lesy obrácti měli, v chrámech svatých učiti smějí, jakož o tom o všem, což tuto (milostivý pane) připomínám, jistou zprávu míti i takové některé zpravce dobře znáti ráčíte. Ješto by jim lepěji slušel plouh sedlský nežli úřad kazatelský, aby kněžství zbaveni byli, jakož tak Šalomún za času kralování svého z poručení Božího učinil a Abiataru kněze, z kněžství zsadivše, k plouhu odeslal. O čemž v Třetích kněhách královských v druhé kapitole napsáno jest.⁵³⁵ I nebylo-liž by lépe a mnohem užitečnější, abychom některá jistá a věrná v našem přirozeném jazyku kázání vydaná měli, kteráž by se bez pohoršení lidu sprostnému od kněží tak nevyučených

---

⁵³⁵ 1 Kr 2,26.

čísti a opakovati mohla, nežli aby s takovým posměchem a lidu obecního obmeškání nějaké pověry v kostelích křesťanských připomínati se měly. Toto kdož bedlivě uvažuje, ten rozumí, že ti, kteříž knihy spisují a na světlo vydávají, tím lenosti kněžské nefolkují, jakž jím to někteří vykládají, ale raději nedostatkuom jich práce své věrně k vzdělání všeho dobrého propoujčují a jich práce jako své vlastní aby užívali, toho jim přejí.

Jmenují se takoví od některých posměšně čtenáři, protože z kněh čtou, ale vedlé mého zdání bezpečněji jest mi toho čtenáři poslouchati, kterýž nětco věrně a pořádně z učení křesťanského čte, nežli toho kazatele, kterýž když kázati počne, sám o počátku, prostředku aneb konci kázání svého věděti uměti nebude, jako někteří, učinivše počátek kázání o Božím Těle, přišli mezi svaté mučedlníky, z těch když se vysekali, při zavření kázání s lakomci se hadrovali a při takovém pořádku vedlé domnění svého slavní kazatelové zuostávají, protože ne čtou, než z paměti všecko mluví.

Ti pak, kteříž se toho obávají, aby z častého Písma svatého čítání a některých kněh v českém jazyku vydání mezi lidem obecním roty, sekty a jiná škodlivá rozdvojení nepovstala aneb aby tudy kázání věrných učiteluov zlehčena nebyla, dobře se při tom zastavují a k tomu, což by mohlo z toho zlého pojíti, prohlédají.

Žádný zajisté Písma svatého a jiných kněh věrných k rozdvojení lidu aneb na potupu věrných kazatelův užívati nemá. Měli sme teď těchto časuov v tomto českém království dosti falešných traktatuov, hanebných paškvilův, hanlivých na čtení a epištolý vejkládův, kterýchž mnozí bez uvažení užívajíce, všemu, což čtli, věřili a následující nového učení, bezpečné luono církve Boží opustilivše, po sektách postoupili. Tutoť jsme všickni křičeti a volati měli, že nejsou toho hodny ty knihy, aby v jazyku našem přirozeném vuobec mezi lid obecní vydány býti měly, jakož pak ta povinnost vrchních zprávcuov jest, aby to, což by znali lidu sprostnému býti škodlivého, z prostředku vynímali, kazili, dusili, ba i ohněm taková bouřlivá a jedovatá psání pálili. Ne hned pak proto, že mnozí zlé Písma užívají a k svému vlastnímu zatracení vykládají, aneb že skrze svá hánlivá psání lid na různu dělí a v sekty hrozné uvozují; my máme od zákona Božího pustiti a práci věrných učiteluov, kteříž v knihách svých zanechali a zřetedlného vyznání víry své nám pozuostávilí, sobě zlehčovati.

Neb jakož včel nesháníme z kvítí polního proto, že někdy pavouk jed z nich zbírá, tak také lid obecní nemá se proto od čítání Písma svatého odháněti,⁵³⁶ že někteří pustivše od obecního smyslu církve Boží a důvěříce se svým vtipuom, v hrozné bludy padají; jináč

---

⁵³⁶ In margine: Eras. Roth (Erasmus Roterodamus, Pio lectori. [praefatio] in: Paraphrasis in evangelium Matthaei, Basileae: J. Frobenius, 1522).

kdy bychom mohli bezpečně Písmo svaté čísti aneb slovo Boží kázati? Poněvadž každého času ti se nacházeli a ještě se nacházejí, kteříž zlé Písma svatého k svému zlému užívají. Čísti se má a může zajisté Písmo svaté ode všech, nebo ke všem to, což v něm jest, se vztahuje. Ale čísti se má s vážností, s pobožností, s dobým oumyslem, aby v tom ve všem člověk nic jiného nehledal než slávy Kristovy, vzdělání, napravení svého, a s tím se vším potom aby se propuoučil bližnímu svému.

Tak a tím oumyslem Písmo svaté čísti muože kovář i sedlář, švec i tkadlec, měšťák i sedlák, řemeslník i nádeník, muž neb žena, zvláště pak otcové čelední, kteříž povinni jsou před dítkami svými a čeládkou svou sprostou z zákona Božího to, což k jich spasení přináleží, připomínati a je v tom vyučovati. Toto pak všecko když se v takové pobožnosti děje, nemuože býti na zlehčení a potupu věrných služebníkův a kněží, z jíchžto oust vyptávati se máme na zákon Boží a ne jináč (když věrně Písma svatá vykládají) poslouchati než jako anděluov Božích. Nebo když člověk pobožný nejprvé doma nětco z Písma svatého přečte, aneb vejklad některého věrného učitele uvažuje, hned způsobnější a s větší chtivostí do chrámu Božího přichází, pozorně slova Božího poslouchá, a jestli čemu doma vyrozuměti nemohl, šetří toho, aby od svého věrného zpravce vyučen a v omylu napraven býti mohl, a tak s větším užitkem a potěšením zase domuo se navracuje. Taková snáznost mnohých lidí sprostných nevím, proč by se měla tupiti a zastavovati, neb tudy zase vykořeněno z českého nárudu po málu býti muože, což sou mnozí rotníci jako nepřátelé církve Boží lstivě a podvodně mezi lid sprostný vtrousili a místo zdravého učení bluduov svých v ruce jich padali.

O tomto proto sem tuto, milostivý pane, tak obšírnou zmínku učiniti a všem věrným k uvážení toho podati musil, neb sem již v vlastní uši slyšal, kterak někteří k všetečnosti, jiní k zbytečnosti to mi vykládají, že jsem tato kázání má, ač sprostně, ale věrně sepsaná, na světlo a všem vuobec vydáti dopustil, uvažujíc, kterak na ně mnozí kněží, zvláště kteříž ještě s světem spolky mají, zpoléhajíc zaháletí a pod tím v rozpustilosti vydávati se budú. K tomu že každý, kdož jen čísti umí, kazatelem bude chtíti býti a opustíc kostely, obyčejem pikartuov po domích že se budou tejně scházeti. Přitom že již prvé dosti jest v českém jazyku na čtení výkladuov a kázání, kteráž bez mých postatčiti mohou těm, kteříž jsou takové výklady žádostivi čísti. Protož za zbytečnú věc tuto práci mou jakožkoli pokládají a více všetečnosti nežli nějaké potřebě přičítají. S těmito již já se tuto více vaditi a jim se na odpor postavovati nechci, nebo vím a tím jist sem, ví i Buoh můj, kteréhož já nehodný a v v církvi jeho svaté poslední služebník sem, i Vy, milostivý pane, o tom dobrou vědomost míti ráčíte, že ne z nějaké všetečnosti tu práci sem před sebe vzal, ale předkem na milostivé

poručení Vaší Milosti a žádost některých pánuov a dobrých lidí, kteříž v přítomnosti Vaší Milosti k tomu mne napomínali, abych pro vlast a lásku českého jazyku pořádná kázání, kteráž sem na čtení nedělní činíval, sepsal a pro ty, kteříž mne nemohli každého času poslouchati, na světlo vydati dopustil. Poručení Vaší Milosti nemohl sem slušně odepřít, zvláště že sem znamenal, kterak obzvláštní milostí naklonění jsouce k národu českému to byste netoliko rádi viděli, ale i skutečně dopomáhati chtěli, aby všechny knihy užitečné a křesťanské v jazyk český vyloženy a všem i nejsprostnějším k užívání vydány byly. Protož tím snázněji sem tu práci podstoupil a z milosti Boží i vykonal. Nebo čím sem více Vaší Milost viděl k národu českému náchylnu býti a všechny dobré o náboženství křesťanském každého času přemejšleti, tím více sem sobě té a takové práce vykonati neobtěžoval, kterážto práce, jestliže jest zbyteční neb neužitečná, všem toho věrným a pobožným čtenářům k uvážení podávám; kromě těch trpěti nemohu, kteříž buďto že jsou závistí oslepení, aneb leností obtíženi, raději chtějí práce jiných posuzovati, kousati, lehčiti, nežli v něčem dobrém pracovati. Jsou ovšem kázání tato sprostná, ale od sprostného sprostným ve vši upřímnosti vydána. Přejeme mnohým, kteříž vedlé daných sobě milostí s kněhami velikých a slavných učitelův obíráti a s nimi se těšiti umějí. Necht' nám i oni zase toho přejí, že my sprostní s prostnými věcmi se obíráme a to všechno vedlé možnosti k slávě Boha našeho k napravení životův našich obrátiti usilujeme. Jestliže mnohým tato kázání nebudou k prospěchu, vím, že také žádnému nebudou na škodu. Hanění, potupování, kterýmž již veškeren svět naplněn jest, toho sem se šetřil. Na hříchy někdy přísnější, než na služebníka slova Božího slušalo, sem byl. Ale tak toho nynější způsob světa tohoto potřebuje. V tom ve všem raději sem následoval práce věrných církve Boží učitelův nežli vtipu svého vlastního, z jíchžto kněh přenášel sem a v kázání tato vměšoval, co sem uznával býti slušného a potřebného. V kteréžto práci měl sem věrného tovaryše a spolubratra v Pánu Kristu milého, slovutného Jana Stranněnského, kterýž i při korigování i při užitečném těchto kázání Registruom spisování nemalou a bedlivou, jak se samo ukazuje, práci vynaložil. Ačkoli tato na větším díle všechna kázání sami jste ráčili slejchati ode mne kázati, takže nebyla a není toho žádná potřeba, aby pro osobu Vaší Milosti vydána býti měla, ale pro tu lásku, kterouž k jazyku českému od přirození míti ráčíte, a pro vzdělání obecního dobrého aby netoliko vydána byla, poručiti, ale také i nákladem impressora fedrovati jste ráčili. Protož jestliže tato má práce k vzdělání některým bude, předkem Pánu Bohu a Vaší Milosti děkovati mají, že ste mne k tomu, abych ji na světlo vydal, napomínati a vlastním nákladem nápomocni býti ráčil. Pakli co sprostného, nedokonalého se najde, to mohu sprostnosti a hlouposti mé spravedlivě přičísti. Všemohoucí nejsvrchovanější Buoh račiž Vaší Milosti

jako pána křesťanského nám poddaným k potěšení, církvi své svaté k ochraně, království tomuto slavnému k upokojení, domu rodu Vaší Milosti k zvelebení za mnohá léta v dobrém zdraví zachovati.

S tím po Pánu Bohu Vaší Milosti jako pánu svému nejmilostivějšímu se poroučím a za to poníženě prosím, že tuto práci mou sprostnou k sobě milostivě přijíti a raději hotovost mou nežli nemožnost vážiti ráčíte.

Dán v Českém Krumlově na den svatého Tomáše, apoštola Božího. Léta Páně M. D. LVI. [21. 12. 1556]

Vaší Milosti

kaplán věrný

kněz Tomáš Bavorovský.

2. ledna 1557, Počátky

Předmluva Jana Straněnského čtenářům, f. 5b—♣2a

Předmluva k čtenářům.

Ctihodným pánuom farářuom, kazateluom, kněžím a zprávcuom duchovním vuobec i všem jiným, kdož tyto kníhy čítati budou, žádá od Pána Boha všemohoucího milost, pokoj, milosrdenství a věčné blahoslavenství skrze Krista Ježíše, Pána našeho, amen.

Musí zatvrzené a zhovadilé srdce býti, aby se uleknouti nemělo, když tak hrozné vejповědi v prorocích a Písmích svatých čte nebo slyší, kterak se Buoh velmi hněvá a trestáním hrozí všem zprávcům a ochráncuom svého chudého lidu,⁵³⁷ jež jest předraze krví svou vykoupiti a z moci ďábelské vysvoboditi ráčil, kteříž ten ubohý lid opouštějí, takže skrze takovou rozmařilost a jich nedbálnivost na svých milých duších k zahynutí přichází. Kdož toho při sobě nemá usouditi, aby takoví neměli býti podlé řeči prorocké⁵³⁸ morděři a vrahové duší ovcí Kristových, jakoby z Písem svatých žerty své měli, tak sobě počínajíce, jakoby Buoh nikdá posledního soudu držeti a takového přečinění trestati neměl.

Milý Bože, nač jediné takoví myslí. Ó, kterak nemá zvučeti a zníti v uších člověka to, což stvořitel nebe i země v třinácté kapitole pátých kněh Mojžíšových⁵³⁹ mluví proti těm, kteří ohavnosti a pohoršení na odpor Boží službě svými neřády představějí a lid od

⁵³⁷ In margine: Zprávcuom velmi Buoh hrozí.

⁵³⁸ In margine: Jeremi. xxiii (srov. Jr 23,1-2).

⁵³⁹ In margine: v. Moj. xiii. (srov. Dt 13).

pravé cesty svozují.⁵⁴⁰ Kamenné a železné srdce býti se ukazuje, kteréž když xxiii. kapitolu Jeremiášovu⁵⁴¹ čte proti pastýřuom, kteří se toliko sami ochraňují a nato se nic nevyptávají, kterak se lid jim svěřený, zdali na cestu spasení čili na zatracení, spravuje, aby sobě toho nemělo k srdci připouštěti.

I musíť srdce toliko jedinkou krupějí krve míti, aby nemělo věřiti jediného věčného Boha býti na nebi i na zemi,⁵⁴² kterýž nepravosti lidské konečně trestati bude, aby se nemělo přestrašiti, čta xxxiii. a xxxiiii. kapitolu Ezechiele proroka,⁵⁴³ kterak všemohúcnost Božská z rukou všech pastýřuov všelikou duši (kteráž jest jím k ochraňování svěřena, kterouž by do věčného života vésti měli) přístně požádá, chtěc tomu, poněvadž ji dal, aby mu zase přičtena a navracena byla. Nebo budeliť ta zmrhaná, tehdyť musí zato pastýřová duše těžkou pokutu nésti a do pekelních propastí vstrčena býti. Nebť jest pán Kristus u svatého Matúše v xxiiii kapitole⁵⁴⁴ zjevně pověditi ráčil, který jest věrný služebník a opatrný, kteréhož ustanovil Pán nad čeledí svou, aby jím dával pokrm v čas:⁵⁴⁵ „Blahoslavený služebník ten, kteréhož když by přišel pán jeho, našel by, an tak činí. Jistě pravím vám, že nadevším statkem ustanoví ho. Pakli by řekl ten zlý služebník v srdci svém, prodlívá pán muoj přijítí, a počal by býti spolu služebníky anobř jísti a píti s vopilci, přijdeť pán služebníka toho v den, v kterýž se nenaděje, a v hodinu, v kteréž nezví, a rozetne ho a díl jeho položí s pokrytci; tam bude pláč a škřípení zubuov.“ I pověztež tehdy toho, nejsou-li to hrozné věci k slyšení.

Ach milí kněží a bratří, neníť malý úřad,⁵⁴⁶ kterýž na sobě máte, jenž ne před císařem, králem, knížaty a pány, ale před samým Bohem všemohúcím všemu světu, přáteluom i nepřáteluom, slovo jeho, buď vděk nebo nevděk, mluviti jste povinni a pokoj i nepokoj, nebe i peklo, žalobu i odpor, rozsudek i ortel, buďto k věčnému blahoslavenství, nebo k věčnému zatracení předpovídati. A neníť v tom faráruom ani kazateluom ani posluchačuom žádný žert ani prostředek, nebť běží o duši i o tělo: buďto k věčnému zahynutí, aneb k věčnému blahoslavenství.

Také nenáleží, aniž jest příjemné, aby k posluhování a k Písem svatých rozjímání neumytýma rukama (totiž beze všeho modlení, učení, čtení a pilného vyhledávání)⁵⁴⁷ přikročováno býti mělo, aby tak nevážně k úřadu kazatelskému běžeti a v to se dávati měl,

⁵⁴⁰ In margine: Pohoršení dávati hřích veliký.

⁵⁴¹ In margine: Jere. xxiii. (srov. Jr 23,1-8).

⁵⁴² In margine: Buoh trestati bude nepravosti lidské.

⁵⁴³ In margine: Ezech. xxxiiii a xxxiiii. (srov. Ez 33,1-9; 34,1-16).

⁵⁴⁴ In margine: Math. xxiiii. (Mt 24,45-51).

⁵⁴⁵ In margine: Pastva lidská slovem života.

⁵⁴⁶ In margine: Úřad kněžský velký.

⁵⁴⁷ In margine: S modlitbú přistupovati k Božským věcem.

jakož se nyní pohřichu mnoho toho děje. Jedno že se ledajaks beze vší vážnosti k kázání přistupuje, leda jen ta hodina jakžkoli mluvením pominula. Druhé nežádá se předtím s celého srdce za uprošení Božské milosti k mluvení nebo všelikému kazateli jist předkem potřebí za dar Ducha svatého se pomodliti, aby jméno Páně osvěceno bylo, jakož dí David:⁵⁴⁸ „Milý Pane, stvořiž ve mně srdce čisté a ducha přímého obnov v střevách mých. Neb sou velmi předivná svědectví tvá, protož se na ně vyptávala a jich vyhledávala duše má.“ U svatého Jana dí Kristus:⁵⁴⁹ „Vyhledávejte Písma a tať jsou, kteráž svědčí o mně.“ Na kterážto slova dí svatý Jeroným, že v Písmích svatých jest jako v rolí skrytý poklad, skrze kterýž k životu věčnému přicházíme. Též u svatého Lukáše v poslední kapitole začíná se Pán Kristus od Mojžíše a prorokův, oznamujíc z Písem učedníkuom svou smrt i své vzkříšení a naše vysvobození a vykoupení, odvírajíc jím rozum, ne aby bez Písma učení býti měli, ale aby Písmo četli a z něho pravý rozum míti mohli, jenž jest vysvobození ode všeho zlého a život věčný v Kristu Pánu těm, kteříž pokání činíce, věří a v svém dobrém předsevzetí trvají. Nebo svatý Timoteus byl jest bezpochyby tak učený, jako jeden, jakož mu apoštol svědectví vydává,⁵⁵⁰ že jest od dětinství Písmo svaté věděl a znal, však ho proto k ustavičnému čítání a k napomínání i k učení nabízí. Ano i sám svatý Pavel čísti, psáti, učiti, modliti se a napomínati uměl, však proto jiným lidem za sebe se modliti poroučel, aby s tak velikou a znamenitou službou Boží, na kteréž věčné spasení záleží, nětco prospěti mohl.⁵⁵¹ Mám zato, poněvadž sou nám mnohé věci ku příkladu sepsány, majíť námi i tito příkladové pohnuti. Ale co pravíme o příkladech apoštolských, však jest i Pán Kristus před svým i po svém kázání častokrát také i celou noc na modlitbě trval, aby Buoh Otec nebeský začatému skutku s strany našeho vykoupení napomocen býti a jej požehnati ráčil. Jakož jest viděti u svatého Matouše v xiiii., svatého Marka v i. a vi. svatého Lukáše v v. vi. a v ix.⁵⁵² A sám také (jakož svatý Lukáš píše⁵⁵³) knihy Izajáše proroka četl.

Ačkoli jest těchto našich posledních časuov milosrdný Buoh najvýbornějšími kněhami v latinské řeči znamenitě svět obdařiti a naplniti ráčil,⁵⁵⁴ nad čímž jistotně duchovní člověk najsvrchovanější rozkoš míti a s tím se obíratí muože. Nebo tudy ke všelijakým tajným radam Božím přicházíme a jako svatý Pavel⁵⁵⁵ do třetího nebe vzhledáme, slyšíce a spatříce Božská tajemství. Ale nacházejí se pohřichu mnozí kněží, kteříž kněh čítati ani se

⁵⁴⁸ In margine: Žalm l. a cxviii. (srov. Ž 51,12; 119,129).

⁵⁴⁹ In margine: Jan v v. (srov. J 5,39).

⁵⁵⁰ In margine: i. Timo. iii. (srov. 1Tm 3,10).

⁵⁵¹ In margine: Řím. xv. Kolocen. iii. Židuom xiii. (srov. Ř 15,30; Ko 4,3-4; Žd 13,18-19).

⁵⁵² In margine: Math. xiiii. Marek vi. Lukáš v vi. (srov. Mt 14,23; Mr 1,35; 6,46; Lk 5,16; 6,12; 9,18,28).

⁵⁵³ In margine: Lukáš iii. (srov. Lk 4,16-20).

⁵⁵⁴ In margine: Výbornými kněhami jest svět naplněn.

⁵⁵⁵ In margine: ii. Korin. xii. (srov. 2Kor 12,2).

učiti nechtějí.⁵⁵⁶ Kdož pak nic nečte, kterak má svědomí hříšného zarmuceného člověka najmenším slovíčkem Božím potěšiti. Jest tomu rozuměti, že takoví ani sami na to nemyslí, kterak by z pekla a smrti k Bohu přijíti měli a nebo mohli, poněvadž ani jedněch pořádných kněh nemají, a tak se předkem nemodlí (neb již řídko u kterého breviarium, totižto kníhy modlitební z Písem svatých složené se nacházejí), biblí ani jiných užitečných kněh nečítají, nebo mnozí své poplatky a duochody raději na marné věci světské vynakládají, nežli by sobě jakou bibliotheku spuosobili.

Ó ubohá matko,⁵⁵⁷ milé křesťanstvo, musíť ten člověk zatvrzeného srdce býti, kterýž by tak samotnú pod křížem opuštěnou spatřil⁵⁵⁸ (a sotva jedinkého učedníka uhlédal, jemuž by tě syn tvůj milý poručiti ráčil), aby s tebou cítiti neměl, že mu také Simeonuov meč srdce proniká.⁵⁵⁹ Jisté skúšení ukazuje, kterak a na jaké míře a v jakém zpuosobu po všem světě náboženství křesťanské postaveno jest, příklad sobě malý vzíti muožeme na té visitací, kteráž se teď času předešlého od vrchosti duchovní v zemi této po některých krajích dála, kdež se našlo, kterak mnozí farářové nevelmi dobře a nechvalitebně hospodaří i jak velmi bídne po krajích na mnoha místech *religio christiana* stojí, což velikého napravení potřebuje, a dříve nežli se pořádek nařídí a prvé nežli kněží k zdravému a bedlivému učení přikročí, mnohé učitele ukrutná smrt vždy pomalu pryč pojímá.

I aby aspoň (nemohuc na ten čas více zpuosobeno býti) takovému neřádu v cestu se vkročilo,⁵⁶⁰ duostojný kněz Tomáš Bavorovský, archidiaconus kraje bechynského, kazatel Krumlova Českého, tato sprostná kázání z učitelův Písma svatého křesťanských (práce své v tom nelitujíc, pokudž mu toliko čas mimo jiná mnohá veliká zaneprázdnění postatčiti mohl) sebravši, imprimovati jest poručil, chtěc tomu, aby tudy nějaký zpuosob a pravidlo prostým kněžím k čítání Písem svatých ukázal, kterýchž i lid obecní (měl-li by kterého času s strany kněžstva jaký nedostatek aneb že by někdo pro zaneprázdnění, jakož se to trefuje, slova Božího poslouchati nemohl) k svému vzdělání užívati bude moci. Pakli by kdo čísti neuměl, muože sobě v domu svém kázání dáti přečísti. Nebo učení Pána a Spasitele našeho má všelijakým jazykem, kterýž pod nebem jest, vyloženo býti,⁵⁶¹ aby ode všech, buďto od učených, nebo neučených poznáno bylo. Příkladem milého svatého Bartoloměje, apoštola Páně, kterýž jest *evangelium* svatého Matouše euangelisty v řeč indýckou,

---

⁵⁵⁶ In margine: Nemođliti se a nečísti, hanebná věc knězi.

⁵⁵⁷ In margine: Opuštěna církev.

⁵⁵⁸ In margine: Jan v xix. (srov. J 19,25).

⁵⁵⁹ In margine: Lukáš v ii. (srov. Lk 2,35).

⁵⁶⁰ In margine: Kázání tato proč jsou vydaná.

⁵⁶¹ In margine: Knihy pobožné všelikým jazykem vyloženy býti mají.

zvěstujíc národu tomu Krista Pána, vyložil a sepsal.⁵⁶² Aby tudy lid obecní v krajině té netoliko od něho vyučen jsa, pobožně živ byl, ale aby také přitom skrze čítání sobě k paměti přivozoval to, což by mu k spasení potřebného bylo. Nebo v pátých kněžích Mojžíšových se pokládá,⁵⁶³ kterak přikázání a řeči Boží všudy se k paměti přivozovati, nýbrž i na dveřích a veřejích i na branách se napisovati mají, aby, jsouc známa všem před očima dnem i nocí, lehaje i vstávaje, rozjímána byla.⁵⁶⁴ Nebť jest věc hanebná, neznáti a nevědětí místa svého učení.

Protož vás kněží všech, kteříž knihy tyto i jiné čísti budete, napomínám a prosím, abyšte na to myslili, s čím se obíráte, komu počet za všechny duše vám svěřené a poručené potomně vydati máte.⁵⁶⁵ Pomněte na to dnem i nocí, kterak byšte lid křesťanský slovem života vyučovati a k provozování života křesťanského, sami na sobě příklad dávající, napravovati měli, tak aby jako hovada bez poznání Božího a svého spasení nehynul.

Také se jinými obchody a pečováním světa tohoto nezaměstnávejte,⁵⁶⁶ nebo jest jisté skušení, kdožť před sebe mnohé věci béře, žet' všemu za dosti učiniti nemůže, dvěma pánuom nelze sloužiti,⁵⁶⁷ máme také pravdomluvné přísloví: *Pluribus intentus, minor est ad singula sensus*. Jakož se o jednom knězi připomíná,⁵⁶⁸ kterýž počínaje se ráno modliti, řekl: „*Deus, in adiutorium meum intende*; kuchařko, připrav čeledi snídání; *Domine, ad adiuvandum me festina*; pacholče, zvuoreš tu zadní rolí u hájku; *Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto*; nasejem na ní hráchu.“ A tak jest věc nenáležitá knězi s Písmy svatými se obíratí a při tom hospodařiti i jiné sedlské dílo provozovati. O čemž jest Jezus Sirách těmito slovy dobře o tom pověděl:⁵⁶⁹ Kdo se Písmuom učiti má, tenť nemuože s jinou práci vuokol jíti. A kdo se učiti má, musí se od jiných práci uprazdniti. Kterak se muože ten s učením obíratí, kterýž musí vorati a voluov neb koní bičem pohaněti, a nebo s podobnými pracemi se zaměstnávatí.⁵⁷⁰ I neumít' o ničemž jiném rozprávěti, než o volích neb o koních. Musí nato mysliti, jak má vorati, a musí u večer i ráno kravám píci dávatí. Takž i jiní řemeslníci k svým pracem pilnost přičiňují, chtějí-li, aby se pořádně udělalo a dokonálo. Kdo se pak na to vydati má, aby se zákonu najvyššího učil, tenť se musí na moudrost všech starých vyptávati a v prorocích se cvičiti. Musít' skutky slovútných lidí

⁵⁶² In margine: Svatý Bartoloměj kázal v Indii a čtení svatého Matouše vyložil.

⁵⁶³ In margine: v. Moj. vi. a v xi. (srov. Dt 6,6-8; 11,18-20).

⁵⁶⁴ In margine: Žalm i. (srov. Ž 1,2).

⁵⁶⁵ In margine: Jere. xxiii. a xxv. (snad Jr 23,1-4.11nn; 25,4-6).

⁵⁶⁶ In margine: Světských obchoduov kněz nemá hleděti.

⁵⁶⁷ In margine: ii. Timo. ii. Mathuš vi. (srov. 2Tm 2,4; Mt 6,24).

⁵⁶⁸ In margine: Modlení roztržitě mysli neužitečné.

⁵⁶⁹ In margine: Eklezi. xxxix. (srov. Sir 39,1-10).

⁵⁷⁰ In margine: Kdo se s čím obírá, o tom toliko mluvití umí.

znamenati a podle těch pilně šetřiti, co v sobě nesou a čemu učí.⁵⁷¹ Musíť se duchovním vypovídkám učiti a v hlubokých řečech zvykati. Takovýť bude moci potom knížatom sloužiti a při paních býti; umít zjednati, jsa poslán do cizí krajiny; neb zkusil, co se lidem hodí a co nehodí; a myslít na to, jak by ráno vstal k hledání Pána, kterýž ho stvořil a modlít se před nejvyšším; směléť odvírá usta svá a modlí se za hříchy všeho lidu. A když pak tak upokojen bývá,⁵⁷² tehdyť ho Buoh obdaří bohatě moudrostí, že moudře raditi i mocně učiti umí a zato Pánu Bohu na svých modlitbách děkuje, a Pán přidává milosti, aby jeho rady i učení prospívaly, a sám prvé u sebe soudí. Potomť vypovídá svou radu i učení, provádít to svatými Písmy a mnozí se diví jeho moudrosti, kteráž nikdy nebude dána v zapomenutí.⁵⁷³ Vždyckyť naň zpomínati budou a jméno jeho předse trvati bude. Čemu učil, budout to rozšiřovati a vuobec se jím bude chlubiti. Dokudž živ byl, měl slavnější jméno než tisíc jiných; i po jeho smrti to jemu jméno zůstává. Potud jest rada Sirachova nám k rozjímání a bedlivému následování předložená.

Ale v tomto světě divná se proměna spatřuje.⁵⁷⁴ Za naší paměti nedávno minulých let kněží a mniší poběhlše úraduov svých a povolání, dávali se k řemeslu a k jiným živnostem a obchodům světským, (ač se ještě v tom neupokojili.) Nebo mnozí zlehčující stav kněžský a své povolání, to při sobě usuzovali, že by máť lépe byla udělala, když mu na svět pomohla, aby jej v tu hodinu sviňam k sežrání uvrhla, nežli se jest k úradu kněžskému dostal. Ó zoufalá srdce z pokolení Chamového pošlá⁵⁷⁵ a předsevzetí lehkomyšlného, kterak z takových muože co dobrého býti. Co se má o nich jiného mluviti neb smejšleti než to, že zlý strom neponese dobrého ovotce.⁵⁷⁶ Dajž jim Buoh ten úmysl, aby se sami poznati mohli.

Již pak teď zase tomu na odpor činí z řemesl a obchodův svých,⁵⁷⁷ kterýmž sou se naučili, aby lehčejí živi býti mohli, k úradu kněžskému přistupují, jiní řemeslníci též se do něho bezděky trou, majíc ženu a dítky, toho před biskupem (aby jich předsevzetí vždy pruochoď svůj míti mohlo) zapírají. Ješto takoví jsouce lidem k velikému pohoršení, malé vzdělání v obcí křesťanské činí. Neb jest řeč ducha Božího v kněhách Sirachových napsána,⁵⁷⁸ že člověk nepobožný nemuože ničemémuž právě učiti, nebť to z Boha nepochází. Však k pravému učení přináleží moudrost, kteráž se ode Pána dosahuje. A jakž svatý Jakub

⁵⁷¹ In margine: Vyhledávání Písem svatých.

⁵⁷² In margine: Upokojená mysl se schvaluje.

⁵⁷³ In margine: Dobré se dlouho pomní.

⁵⁷⁴ In margine: Proměna v světě rozličná.

⁵⁷⁵ In margine: i. Mojží. ix. (srov. Gn 9,18-27).

⁵⁷⁶ In margine: Matúš vi. (srov. Mt 7,18).

⁵⁷⁷ In margine: Nestálost lidská.

⁵⁷⁸ In margine: Eklezi. xv. (srov. Sir 15,7-10).

praví,⁵⁷⁹ lidem bohobojným a pobožným, po ní usilujícím, dána bývá a Buoh k tomu vždy více a více milost svou přidává.

I znajíce toho takovou důležitou potřebu býti, milí kněží, modletež se rádi, bud'tež bedliví, učte se a k čítání kněh všeckou svou pilnost přičiňte. Však nemůžete tolik přečísti, aby vám mnohým více viděti a znáti dokonálosti potřebí nebylo. Neb dobře dí svatý Augustýn:⁵⁸⁰ Milí bratří, pomněte na to, abyšte svou duši krmili čítáním Písem svatých, nebť vám z toho bude připraven duchovní stuol, jakož dí David:⁵⁸¹ Pane, připravil jsi před obličejem mým stuol proti těm, kteří mne zarmucují. Nebo podlé řeči svatého Izidora,⁵⁸² když k čítání Písem pilnost máme, Buoh s námi rozmlouvá. Z čehož potom nemalý dar pochází, rozum myslí vyučen bývá a člověk od marností světských se odtrhuje, přiveden jsa k milování Božímu. Nýlus svatý pobožný biskup,⁵⁸³ někdy učitel v zemi řecké, též napomíná, abychom pilni byli čítání Písem svatých. Nebo když se Pán Buoh jmenuje, tehdy se zahánějí d'ábové, proti kterýmžto nepřáteluom k žádné jiné bráni nám apoštol Páně svatý Pavel, píšíc obci efezské,⁵⁸⁴ neukazuje, nežli k slovu Božímu. Svatý Jeroným nám také věrnou radu dává,⁵⁸⁵ abychom vždy nětco poctivého na práci měli z příčiny té, přišel-li by d'ábel s svým pokušením, aby nás nenalezl v zahálení a rozmařilosti. Těžte tou hřivnou, kteráž vám svěřena jest, a zjevujte tajemství Kristovo.⁵⁸⁶ Bude-li kdo tomu na odpor činiti, nic vy na to nedbajte, vědouce, že za to hojnou odplatu vzíti máte.

Protivníci pak zvědí, co je podlé vysvědčení Písem potkati má. Toliko vy úřad svůj bedlivě zpravujte, abyšte lid pásli slovem života a příkladem svatého obcování. Byšte pak vysoce učení nebyli, příkladové zjevně ukazují, že více vzdělává počestný a pobožný život s prostým upřím[n]ým učením, nežli mnohé ozdobné mluvení s hanebným a nečistým obcováním. Všemohúcí Buoh rač nás i všechny lidi ku poznání svého milého Syna (jenž jest věčný život⁵⁸⁷) milostivě přivéstí a v tom až do skonání zachovati. Amen. *Da veniam precor garrulitati meae lector, nihil sine causa. Bene vale et hunc laborem per Christum oro ut boni consulas.*

A protož, milí čtenářové, přijmětež s vděčností tato od adventu až do poslední neděle po svaté Trojici sepsána kázání. Uzná-li se, že jich vděčni budete, tehdy o to s pomocí

⁵⁷⁹ In margine: Jakub i. (srov. Jk 1,5).

⁵⁸⁰ In margine: Augustýn svatý.

⁵⁸¹ In margine: Žalm xxii. (Ž 23,5).

⁵⁸² In margine: Isidorus.

⁵⁸³ In margine: Nilus svatý mučedlník.

⁵⁸⁴ In margine: Efezsk. vi. (srov. Ef 6,17).

⁵⁸⁵ In margine: Jeroným svatý.

⁵⁸⁶ In margine: Mat. xviii. (srov. Mt 25,14-30).

⁵⁸⁷ In margine: Jan v xvii. (srov. J 17,2-3).

Boží pomyslíme, aby se vám potomně také nětco krátce na svátky vairoční z učitelův Písem svatých udělalo a imprimovati dalo. Datum v Počátkách v sobotu po Novém létě. M. D. LVII. [2. 1. 1557].

Jan Stranněnský.

Zrcadlo onoho věčného a blahoslaveného života, v kterémž se vedlé jisté zprávy Písma svatého spatřiti a viděti muože, jakým životem, a v kterých místech svatí po smrti zuostávají, kterak a v jakém zpuosobu za nás se přimlouvají a jaký jest rozdíl mezi orodováním Kristovým a svatých jeho. Všem věrným, kteříž se onomu nesmrtnému životu těší, ku potěšení vydáno skrze kněze Tomáše Bavorovského, (Praha – Staré Město: Jiří Melantrich z Aventýna, 1561)⁵⁸⁸

15. července 1561, Plzeň

Tomáš Bavorovský dedikuje knihu Jindřichovi staršímu ze Švamberka a na Zvíkově,⁵⁸⁹ f. A1b–A4a

Urozenému pánu, panu Henrichovi staršímu z Švamberka a na Zvíkově, Jeho Milosti, pánu mně milostivě příznivému.

Milost a pokoj Boha Otce, skrze Pána našeho Ježíše Krista, s vinšováním dlouhého zdraví a šťastného panování vzkazuje.

Zkušenost toho, milostivý pane, při našich častých a mnohých nedostatcích tohoto našeho života, kterak my smrtní lidé i s těmi všemi věcmi, kterýmiž vládneme a v užívání jsme, v nebezpečnosti takovém každé hodiny zuostáváme, že mimo naději naší, neb o všecky věci přicházíme, neb zdraví v těžkých nemocech tratíme, aneb do konce s tímto životem všeho, což tento svět má, zbavení býváme. Mezi tím nemůžeme ve všem nic bezpečnějšího a potěšidlnějšího najíti, jako k budoucímu životu prohlédati, o něm přemyslet a do něho, jako z nějakého podružství, z tohoto smrtného bytu se strojiti. Ač jest nětco milého a žádostivého život nynější, kterýž hledíme a bedlivě všemi obyčejí usilujeme zachovati, a pokudž by najdélej býti mohlo, v něm trvati, ale pod tím chťjme nebo nechtjme, ztratiti jej musíme, ano každého dne a každé hodiny tratíme. Již z nás mnozí potratili spanilost věku mladého, silného, krásného. Potratili sme zdraví, našli sme dosti bolestí, pominula mladost a přivlíkla se s svými jistými neřestmi nelibá starost, a v té jiného neočekáváme, než do konce zbavení života tohoto, s kterýmžto zbavení také býti máme

---

⁵⁸⁸ Celé dílo včetně předmluvy bylo znovu vydáno DITTRICHEM (ed.): *Zrcadlo věčného a blahoslaveného života*, Praha: Jozefa vdova Fetterlová z Wildenbrunnu, 1822; a HALAMOU (ed.), in: *Otázka svatých v české reformaci*, Brno: L. Marek, 2002, 181–219.

⁵⁸⁹ Jindřich ze Švamberka a na Zvíkově (1507–1574), byl v letech 1544–1550 dvorským sudím a hejtmanem Bechyňského kraje. Jeho druhá manželka byla od 4. února 1554 Alžběta (Eliška) z Rožmberka. Jeho příbuzní (prasnovec) zdědili Rožmberské panství. JÁNSKÝ: Páni ze Švamberka, 332nn; SEDLÁČEK: *Hrady XI*, 36–38; SEDLÁČEK: ze Švamberka, in: OSN XXIV, 851.

všech věcí, které jsme neb milovali, aneb sobě v nich nětco velikého zakládali. A po takovém zbavení zase žádnému do země plyneme, odkudž zase se navracují. Tyto věci, ačkoli jsou tomuto našemu bytu nepříjemné a dosti strašlivé, však proti nim zase toto posilnění nacházíme, že o jiném dokonalejším a věčném životě víme, v němžto jakž v časích, tak v bytnosti vyvolených svatých Božích žádné není proměny. Toho, kteří v jisté naději očekávají, ne mnoho na tyto časné věci se ohlídnou, neb tomu z mnohých příkladuov vyučení jsou, kterak pomíjí způsob tohoto světa a člověk narozený z ženy že musí s mnohými bídami se potýkati a naposledy těžkými nemocmi setřín a umrtven býti. Poněvadž pak to uložení všem jest obecné a neproměnitelné, snadně ti tomu odvykají, kteříž k onomu dokonalému životu prohlédají, ztratí-li bohatství, kde se hodnější najíti muože, jako v království Božím. Pakli zbaveni bývají slávy tohoto světa, málo na tom škodují, když toliko věčné slávy Boží užívati budou? Vyneseni bývají z domov svých a z zámkuov přepevných, aniž na tom budou co škodovati, poněvadž již mají připravený duom od Boha v nebesích? Zbaveni budou dítek svých milých, manželek a přátel příbuzných, místo toho v nebi budou užívati přítomnosti a tovaryšství čistých duchuov anjelských a vyvolených Božích svatých a tam v těch místech rozkošných všech těch dočkati mají, s kterýmiž zde skrze smrt rozloučení bývají, neb ti, kteříž před námi z tohoto světa vycházejí, k nám se nenavrátí, než my za nimi vyjítí musíme. Ale tato snad věc těžká jest, že se tělo do hrobu klade a v tak poníženou porušitelnost přichází. I co to vyvoleným Božím škodí, poněvadž sám Buoh má zase to tělo obživiti a věčnou nesmrtností oslaviti. Najtěžší pak věc zdá se býti smrt. Jest ovšem, ale těm toliko, kteříž o Bohu a o jeho moci a tak i životu věčném nic věděti nechtějí. Vyvoleným svatým Božím tak snadná jest smrt, že sobě také s tímto životem i posteskují, když přijítí prodlévá. Neb té žádostivé i s pláčem vinšované a hotové vůle jsou, aby mohli brzy s tímto světem rozloučení a Kristu Pánu najžádostivějšímu přítomní býti.

Tyto věci jsou, milostivý pane, kteréž mohou netoliko mnohé bídy, neřesti, nedostatky a těžké nemoci, v kterýchž my smrtní lidé nalezeni býváme, lehčiti, ale také proti hruozám smrti nás silniti, vědouce, že kromě umoření těla tohoto nad námi nic více ta smrtná šelma provésti nemuože, a to ještě ne bez vuole Boží. A poněvadž já teď od některého času častými a těžkými nemocmi tak jsem obtížen býval, že někdy malá naděje o tomto mém smrtném bytu byla, jakož toho poněkud sami, když jste mne někdy milostivě z lásky křesťanské navštěvovati ráčili, povědomí býti ráčíte. Pustiv od té naděje, kteráž mi trošky dávala nabytí předešlého zdraví a ještě prodloužení tohoto života, obrátil jsem všecku mysl svou k budoucím věcem a prohlédaje k onomu věčnému životu a v své paměti

uvažuje mnohá milostivá zaslíbení Boha Otce všemohúcího a Syna jeho najmilejšího o onom věčném a blahoslaveném bytu vyvolených Božích svatých, v tom jsem se těšil a tak své bídy a neřesti lehčil. I toho nětco, pokudž pamět přinášeti mohla, poznamenal, aby i na potomní časy mně i jiným pobožným, kteříž se onomu životu věčnému těší a toho v jisté naději očekávají, hoditi se mohlo.

Muože se pak, milostivý pane, zřetelně v pobožném rozjímání spatřiti a v svatém Písmu a v obecném vyznání náboženství našeho křesťanského najíti, že po tomto životě v pravdě jiný a dokonalejší věčný život zůstává, v kterémžto již nyní vyvolení Boží svatí lidé, vedlé duchuov svých čistých živi zůstávají, a to životem pravým a dokonalým, užívajíce již přítomnosti Boha svého s radostí nevymluvnou a očekávajícíce v bezpečné naději svých vlastních těl oslavení. Ti také svatí vyvolení Boží zuostávajíce s námi v jednom svazku lásky svaté a v společnosti těla Kristova, že nám jako spolu ouduom a bratřím téhož, kteréhož oni nyní užívají, blahoslavenství vinšují a na Božském milosrdenství svými svatými a Bohu dobře známými žádostmi, skrze Pána Ježíše Krista, vyjednávati napomáhají. To pak, kterak činí a v jakém způsobu a jaký rozdíl jest mezi orodováním Syna Božího a přimluvami svatých jeho, pokudž se v slovu Božím a v věrném učení svaté Boží církve vyhledati mohlo, v tento spis v upřímnosti křesťanské hleděl jsem uvesti. A poněvadž jsem to při Vaší Milosti shledal a v mnohých rozmlouvání znamenati mohl, že k onomu věčnému a nesmrtdlnému životu více prohlédati, nežli při nynějším se zastavovati ráčíte, pro to Vaší Milosti takové snešení a o bytu po tomto životě svatých Božích lidí sepsání vlastně připisuji a dedikuji, aby pod jménem Vaší Milosti i jiným jazyku našeho českého do rukou přijíti mohlo. Kterěz jsem také proto „Zrcadlem onoho života věčného“ jmenoval, neb v něm, ano raději v těch duvodích, kteréž se v něm přivozují, to se muože spatřiti, co jest vlastního a příbuzného onoho života věčného. Ač nepochybuji, kterak to mnozí těžce ponosou, že v tomto rozjímání o přimluvách svatých zmínka učiněna jest, zvláště ti, kteříž se vždy obávají, aby pro připomenutí Božích svatých Pán Kristus o svou slávu a čest nepřišel. Ale já dotud při přivedených a v této knížce položených duvodích a jednostejném smyslu církve katolitské, k kteréž jsem se více o životě věčném i o bytu nesmrtdlnosti vyvolených Božích naučil, zuostanu, dokudž nad to zdravější a kruntovnější ukázáno a zase od církve Boží přijato nebude. Pro svaté Synu Božímu cti a slávy neujímáme, než raději v svatých a při svatých cožkoli nacházíme, milosti a dary Boží, a ne zásluhy svatých býti poznáváme, neb ne Krista pro svaté, ale svaté pro Pána Krista jako dárce vši svatosti, ctíme a velebíme.

Ale že toto všechno v tomto „Zrcadle“ bude se moci spatřiti, nechci tuto dále toho zastávati, toliko Vaší Milosti jako pána křesťanského a stálého milovníka svaté starobylé katolické církve Boží prosím, že tento traktát, ač sprostný, však v upřímnosti křesťanské vydaný, k sobě laskavě a milostivě za tím přijmete, dokavádž na jiná svatá čtení, kteráž se při památkách svatých Božích lidí přes celý rok užívají, vajkladu ode mne přijíti neráčíte. S tím rač Vaší Milosti Pán Buoň dáti, což sobě na jeho svaté milosti vinšovati ráčíte. Dán v městě Plzni, na den Rozeslání apoštoluo svatých Božích léta 1561 [15. 7.].

Vaší Milosti

kaplan vždycky volný,

kněz Tomáš Bavorovský,
archidiakon a farář plzenský.

V.3. Erasmiana přeložená do češtiny do roku 1800

rok	zkrácený název (latinsky/česky)	místo a tiskář (rukopis)	překladatel	jeho vyznání	<i>Index/ Krit.</i>	doch.	knihopis
1513	Moria / Bláznovství chvála (in: „Velký sborník překladů“)	Praha, rukopis NK, XVIII.D.38, f. 130r–186v	Řehoř Hrubý	utrakvista	#	1	
1513	Adagia [partim] / Příslovie (in: „Velký sborník překladů“)	Praha, rukopis NK, XVIII.D.38, f. 22v–29r	Řehoř Hrubý	utrakvista		1	
1517	Enchiridion [partim] / (in: O šesti příčinách bludu obecních)	Mladá Boleslav?, rukopis	Lukáš Pražský	Bratr	(*)	2	
1519, 1520	Enchiridion / O rytíři křesťanském	Bělá p. B., Oldřich Velenský	Oldřich Velenský	utrakv./Bratr	(*)	6 1	K02351 K02351a
1520	Lucianus, Žaloby chudých a bohatých před Saturnem	Bělá p. B., Oldřich Velenský	Oldřich Velenský	utrakv./Bratr		2	K04992
1520	{Julius excludus / Spolurozmlouvaní sv. Petra a Julia II., papeže}	Bělá p. B., Oldřich Velenský	Oldřich Velenský	utrakv./Bratr	3. cl.	1	K15625
1526	Precatio dominica / Výklad na Otčenáš	Pizeň, Jan Pekl	Ondřej Strojek	řimský katol.		2	K02366
1530	De civilitate / Knižky o mravích dítek	Jindřichův Hradec?, rukopis Strahov, DG V 21, f. 85v–103v	Jan Petřík z Benešova	řimský katol.		0	
1533	De civilitate / Knižky o mravích dítek	Jindřichův Hradec?, rukopis Strahov, DG V 21, f. 85v–103v	Jan Petřík z Benešova	řimský katol.		0	
1533	NT / Nový testament	Náměšť, Matěj Pytlík z Dvořiště (Káspár Aorig)	Beneš Optát, Petr Gzel	utrakvisté pro řim. katolickou	(*)*	11	K17099
1534	Annotaciones, Paraphrasis [partim] / Písničky čtyři evangelické	Náměšť, Jan Pytlík z Dvořiště	[Beneš Optát?, Petr Gzel?]	utrakvisté		1	K02361
1534	Colloquia [partim] / Rozmlouvání čtyř starcův	? (tisk)	?	?	# (*)	0	
1534	Precatio pro pace ecclesiae / Modlitba za pokoj církve	Jindřichův Hradec, rukopis Strahov, DG V 21, 103v–106v	Jan Petřík z Benešova	řimský katol.		0	
1534?	Precatio – Psalmus 24 [?] / Modlitba na žalm 24	Jindřichův Hradec, rukopis Strahov, DG V 21, 106v–108v	Jan Petřík z Benešova	řimský katol.		0	
1534?	Institutio principis christianiani [partim ?] / O navedení křesťanského knížete	Jindřichův Hradec?, rukopis Strahov, DG V 21, 110v–111v	Jan Petřík z Benešova	řimský katol.	(cor.)	0	
1534	Galenus, Napominanie k poctivému učení	Jindřichův Hradec, rukopis Strahov, DG V 21, 127v–142r	Jan Petřík z Benešova	řimský katol.		0	
1534	Colloquia [partim] / Poctivé a nábožné rozmlouvání dítek	Praha, [Pavel Severin?]	Jan Petřík z Benešova	řimský katol.	# (*)	0	K02363
1537	De civilitate / Knižka o mravích dítek	Praha, ?	Jan Petřík z Benešova	řimský katol.		0	K02364

1538	Colloquia [partim] / Rozmlouvání, kterak manželé spolu nakládají maji	Praha, ?	?	Jiřík Anděl Králohradecký	?	pro utrakvisty	# *	1	K02362
1542	De interdictio esu carnum / O ustanovení v církvi	Praha, ?		Králohradecký		pro utrakvisty	# *	1	K02367
1542	Paraphrasis in Matthaeum / Evangelium Ježíše Krista podle sv. Matouše	Lioměřice, Ondřej Dušek		Jan Vartovský z Varty		pro řím. katol.	*	7	K02348
1543	Paraphrasis in Matthaeum – Pio lectori [partim] / Pře Jana Augusty, f. Z2a–b	[Litomyšl, Alexandr Oujezdecký]		Jan Augusta		Bratr	*	11	K00850
mezi 1544–1559	De civilitate / Knižky o mravních dětek. Precatio pro pace ecclesiae / Modlitba za pokoj církve. Institutio principis christiani / O navedení křesťanského knížete; Precatio – Psalmus 24 [?] / Modlitba na žalm 24; Galenus. <i>Napomínání k poctivému učení</i>	České Budějovice, rukopis Strahov, DG V 21		Jan Petřík z Benešova		římský katol.		1	
1555–1597	<i>Cato, Disticha moralia (22 vydání)</i>	<i>1. vydání: Olomouc, Jan Günther</i>		<i>Pavel Aquilinas Vorlíčný</i>		<i>utrakvista</i>		47	<i>K01477–1495</i>
1556	De civilitate / Mravnost obyčejův	Olomouc, Jan Günther		Pavel Aquilinas Vorlíčný ?		utrakvista		2	K02365
1558–1599	<i>Dieta (Graeciae sapientum (Apophthegmata) (23 vydání)</i>	<i>1. vydání: Olomouc, Jan Günther</i>		<i>Pavel Aquilinas Vorlíčný</i>		<i>utrakvista</i>		45	<i>K01880–1898</i>
1558	De immensa Dei misericordia / O nesmírném milosrdenství Božském	Prostějov, Kašpar Aorg		?		?	*	3	K02349
1563	De praeparatione / O hotovení k smrti	Praha, Jiří Melantrich		Jan III. Popel z Lobkovic		římský katol.	*	9	K02356
1564	De praeparatione / O hotovení k smrti	Praha, Jiří Melantrich		Jan III. Popel z Lobkovic		římský katol.	*	5	K02357
1564	<i>NT / Nový Zákon</i>	<i>Ivančice, bratrská tiskárna</i>		<i>Jan Blahoslav</i>		<i>Bratr</i>	<i>(*)*</i>	18	<i>K17110</i>
<i>před 1568</i>	<i>Isokrates ad Nikoklem regem</i>	<i>Morava ?</i>		?		?		0	
1568	<i>NT / Nový Zákon</i>	<i>Ivančice, bratrská tiskárna</i>		<i>Jan Blahoslav</i>		<i>Bratr</i>	<i>(*)*</i>	10	<i>K17112</i>
1569	De civilitate [partim] / Civilitas morum (in: Matouš Collinus, Libellus Elementarius)	Praha, Jan Jičínský sr.		Tomáš Mitis z Limuz		utrakvista		2	K01574
1571	<i>NT [partim] / Pašije</i>	<i>Ivančice, bratrská tiskárna</i>		<i>Jan Blahoslav</i>		<i>Bratr</i>	<i>(*)</i>	6	<i>K02264</i>
1571	Paraphrasis in NT [partim] / Veiklad na evangelia a epístoly roční	Praha, ?		Kryštof Slánský		luterán	*	1	K02369
1573	De immensa Dei misericordia / O nesmírném Božském milosrdenství	Praha, Jiří Melantrich		?		?	*	1	K02350
1579	De praeparatione / O připravování k smrti	?		Kryštof Slánský ?		luterán	*	0	K02358
1589	<i>Publilus Syrus, Sententiae – expositiones (in: Elegantiarum e Plauto et Terentio)</i>	<i>Praha, Daniel Adam z Velešlavína</i>		?		?		1	<i>K02406</i>
1594	<i>NT / Bible králická šestidílná (VI. díl NZ)</i>	<i>Kralice, bratrská tiskárna</i>		<i>Jan Blahoslav</i>		<i>Bratr</i>	<i>(*)*</i>	52 ?	<i>K01107</i>
1595	Vidua christiana / Vdova křesťanská	Praha, Jiří Jakubův Dačický		Jan Kherner Plzenský		utrakvista	cor.	4	K02368

1596	NT / Bible kralická jednolitá.	Kralice, bratrská tiskárna	Jan Blahoslav	Bratr	(*)*	72	K01109
1596	NT / Nový Zákon	Kralice, bratrská tiskárna	Jan Blahoslav	Bratr	(*)*	18	K17116
1601	NT / Bible kralická šestilíná. VI. díl NZ	Kralice, bratrská tiskárna	Jan Blahoslav	Bratr	(*)*	44	K01108
1613	NT / Bible kralická jednolitá	Kralice, bratrská tiskárna	Jan Blahoslav	Bratr	(*)*	60	K01110
1765?	Colloquia [partim] / Rozmlouvání dvouch žen, Háty a Barbory	Olomouc, Josefa Terezie Hirnleová?	Erasmus Albert?	pro řím. katol.	#(*)	3	K14994
1780	Colloquia [partim], De civilitate, Adagia [partim] / Uvedení k latinské řeči k užívání študující mládeže (2. díl.)	Vídeň, Johann Thomas Trattner	?	?	#(*)	3	K16403
1780	<i>Basilius Magnus, Kazání o chválech poslu</i>	Praha, Jan Norbert Fický	„jeden farář“	římský katol.		2	K00999
1786	De praeparatione / O hotovení k smrti	Praha, Jan Josef Diesbach	Jan III. Popel z Lobkovic	římský katol.	*	23	K02359
1786	De praeparatione / O hotovení k smrti	Praha, Kašpar Widtmann	Jan III. Popel z Lobkovic	římský katol.	*	32	K02360
1787	Enchiridion / O rytíři křesťanském	Praha, Jan Josef Diesbach	Oldřich Velenský	utrakv./Bratr	(*)	19	K02354
1787	Enchiridion / O rytíři křesťanském	Praha, Kašpar Widtmann	Oldřich Velenský	utrakv./Bratr	(*)	22	K02355

doch. .... dochované tituly podle *Knihopisu* a jeho *Dodatku*

knihopis číslo *Knihopisu* – uvedeno ve formátu, který používá digitální databáze <http://www.knihopis.org/>

Index ..... „tridentský“ *Index librorum prohibitorum*, 1564

Klíč ..... KONIÁŠ Antonín: *Clavis haeresim claudens et aperiens. Klíč kacířské bludy k rozeznání odevírající* (Hradec Králové, 1749)

cor. .... po opravě dovolené knihy (*Klíč* 1749); podle *Tridentského indexu* (1564) vlastně všechny Erasmovy náboženské knihy, které nejsou zakázané

* ..... 2. třída zakázaných knih = zakázané knihy autora, jehož jiné knihy jsou dovoleny (KONIÁŠ: *Klíč* 1749 – české tituly)

(*) ..... 2. třída zakázaných knih = zakázané knihy autora, jehož jiné knihy jsou dovoleny (KONIÁŠ: *Klíč* 1749 – latinské tituly)

..... 2. třída zakázaných knih = zakázané knihy autora, jehož jiné knihy jsou dovoleny (*Index librorum prohibitorum* 1564)

3. cl. .... 3. třída zakázaných knih = zakázané anonymní knihy (*Index librorum prohibitorum* 1564)

{ } ..... anonymní titul, ale pravděpodobným autorem je Erasmus Rotterdamský

kurziva ... označuje díla, která Erasmus nenapsal, ale editoval (zpracoval a vydal)

NT ..... *Novum Testamentum*

Praktický stejný seznam zakázaných Erasmových knih, jako uvádí *Klíč* 1749, obsahuje i *Index Bohemicorum librorum prohibitorum* (Pragae, 1770). Určení konfesi příslušnosti u vydavatelů může být někdy obtížné a nejednoznačné. K identifikaci českých knih v *Klíči* viz WZDÁLKOVÁ:

Konkordance Koniášových Klíčů. Zkrácené latinské tituly uvádím většinou podle BIETENHOLZ (ed.): *Contemporaries of Erasmus III*, 494–496.

Tabulku je třeba chápat jako sice přehledný, ale k dokreslení erasmovské recepce v konfesiním prostředí českých zemí jen pomocný nástroj. Zatímco mezi vzdělanci „římské“ církve zůstávala latina stále živým jazykem, mezi utrakvisty a členy jednoty bratrské bylo zapotřebí překladů do češtiny asi více.

V.4. Latinská erasmiana vydaná v Čechách a na Morově do roku 1800

rok	zkrácený název	místo a tiskář	zpracoval, vydal	jeho vyznání	Index/ Klíč	doch.	knihopis
1555– 1597	<i>Cato, Disticha moralia</i> (22 vydání)	1. vydání: Olomouc, Jan Günther	Pavel Aquilinas Vorlíčný	utrakvistá		47	K01477– 1495
1556	De civilitate / Civilitas morum	Olomouc, Jan Günther	Pavel Aquilinas Vorlíčný	utrakvistá		2	K02365
1558– 1599	<i>Dicta Graeciae sapientum</i> (Apophthegmata) (23 vydání)	1. vydání: Olomouc, Jan Günther	Pavel Aquilinas Vorlíčný	utrakvistá		45	K01880– 1898
1568	<i>Terentius, Comediae sex</i>	Praha, Jiří Melantrich	Philipp Melancthon, Tomáš Mitis z Limuz	luterán utrakvistá			
1569	De civilitate [partim] / Civilitas morum (in: Matouš Collinus, Libellus Elementarius)	Praha, Jan Jičínský st.	Tomáš Mitis z Limuz	utrakvistá		2	K01574
1581	<i>Terentius, Comediae sex</i>	Praha, Jiří Melantrich	Philipp Melancthon, Tomáš Mitis z Limuz	luterán utrakvistá			
1582	<i>Terentius, Comediae sex</i>	Praha, Jiří Jakubův Dačický	Philipp Melancthon, Tomáš Mitis z Limuz	luterán utrakvistá			
1589	<i>Publilius Syrus, Sententiae – expositiones</i> (in: <i>Elegantiarum e Plauto et Terentio</i>)	Praha, Daniel Adam z Velešlavína	Georg Fabricius Daniel Adam z Velešl.	luterán utrakvistá		1	K02406
1611	<i>NT [partim] / Evangelia et epistolae</i>	Praha, Jiří Hanuš z Kronenfeldu	Jiří Hanuš z Kronenfeldu	česká konfese	(*)	1	K02275
1785	Ratio seu Methodus	Praha, ?			(*)		
1786	Ratio seu Methodus	Praha, Jan Mangoldt			(*)		

Ediční poznámka

Přepis textu – transkripce – se řídí pravidly a doporučeními, které jsou obsaženy v *Zásadách vydávání novověkých historických pramenů* (I. Šťovíček, 2002).⁵⁹⁰ Přitom rovné závorky /.../ označují vsuvku vepsanou autorem dokumentu, lomené <...> pak text autorem škrtnutý. Ponecháno bylo psaní *s* a *z* (*zečteny, prozby, sklamáni*, apod.), psaní *uo* (*zuostane, Židuov, Buoh, časuov*, apod.) a skupiny souhlásek *ts* a *ct* (*katolitská, vzáctné*, apod.). Většinou byly ponechány také délky samohlásek (*vedlé, nějakou kratochvíl, naše, kázání, utočiště, utrpného, jasněji*) snad podle dobové výslovnosti. Některé délky však byly pro lepší srozumitelnost změněny (např. *podstatnějších věcy – podstatnějších věcí*). Poznámky pod čarou obsahují jak editorův komentář k textu, tak i původní marginální poznámky (citace nebo obsah textu), které bývaly vytištěny na okrajích stránek pro lepší orientaci.

---

⁵⁹⁰ ŠŤOVÍČEK Ivan (a kol.): *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie*, Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, 2002, zejména s. 50–57.

Zkratky

ALLEN	ALLEN – ALLEN (ed.): Opus epistolarum Des. Erasmi Roterodami
AM Bavorova	fond Archiv města Bavorova
AMP	Archiv města Plzně
APH, KPMK	Archiv Pražského hradu, Knihovna pražské metropolitní kapituly
APH, APMK	Archiv Pražského hradu, Archiv pražské metropolitní kapituly
BRRP	The Bohemian Reformation and Religious Practice
ČČH	Český časopis historický (1953–1989 Československý)
ČČM	Časopis Českého museum (1855–1922 Časopis Musea Království českého)
ČKD	Časopis pro katolické duchovenstvo (od r. 1860 Časopis katolického duchovenstva)
ČNM	Časopis Národního muzea
ČSPSČ	Časopis Společnosti přátel starožitností československých
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
FHB	Folia historica Bohemica
JSH	Jihočeský sborník historický
Knihopis	TOBOLKA – HORÁK: Knihopis českých a slovenských tisků
KNM	Knihovna Národního muzea
LF	Listy filologické
MZK	Minulostí Západočeského kraje
NA, APA I	Národní archiv, Archiv pražského arcibiskupství I
NK	Národní knihovna České republiky v Praze
OSN	Ottův slovník naučný
Rukověť	HEJNIC – MARTÍNEK: Rukověť humanistického básnictví
SAP	Sborník archivních prací
SHK	Sborník historického kroužku
SOA Třeboň, prac. ČK	Státní oblastní archiv v Třeboni, pracoviště Český Krumlov
SOkA Český Krumlov	Státní okresní archiv Český Krumlov
SOkA Strakonice	Státní okresní archiv Strakonice

Zkratky označující biblické knihy jsou uváděny podle českého ekumenického překladu.

VI. PRAMENY A LITERATURA:

VI.1. Archiválie a rukopisy

Český Krumlov

Státní oblastní archiv v Třeboni, pracoviště Český Krumlov
fond Velkostatek Český Krumlov, sign. I 3P 6; I 6C alfa 31c. (criminalia)
fond Vrchní úřad Český Krumlov, sign. IIA 3P 9

Státní okresní archiv Český Krumlov
fond Archivu města Český Krumlov K-1, sign. C IV 3a, karton 430, II A 7 b

Plzeň

Archiv města Plzně

listiny

Kronika arciděkanství, č.inv. 2, sign. 33a 1, č.rkp. 32 308

fond J. Strnad, inv. č. 144, sign. LP 210/144

Kartotéka regist z úředních knih města Plzně od Jiřího Zykmunda

BĚLOHLÁVEK Miloslav: Dominikánský klášter v Plzni, 1300–1950. Inventář, Plzeň: AMP, 1960

BĚLOHLÁVEK Miloslav: Františkáni v Plzni, 1336–1950. Inventář, Plzeň: AMP, 1960

BĚLOHLÁVEK Miloslav: Archiv města Plzně (Městská správa). Inventář II. Listiny 1293–1879, Praha: TEPS místního hospodářství, 1976

Praha

Archiv Pražského hradu

fond Knihovna pražské metropolitní kapituly: cod. VI. 10; cod. XXIV

fond Archiv pražské metropolitní kapituly: listina č. 1580

Knihovna Národního muzea

SCRIBONIUS Jindřich: Kázání přes celej rok, 1564, sign. III H 13

Národní archiv

fond Archiv pražského arcibiskupství I: rukopis B1/2

Národní knihovna České republiky v Praze

VODŇANSKÝ Jan Bosák: Satanášova věž, sign. XVII G 13.

Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta

CERRONI Jan Petr: Lexicon scriptorum Regni Bohemiae, tomus II., kopie rukopisu se nachází v Příruční knihovně pro český jazyk a literaturu starší a střední doby.

Strakonice

Státní okresní archiv Strakonice

fond Archiv města Bavorova

fond Děkanský úřad Bavorov

Osobní fond Marie Jakší

KOTĚŠOVEC František: Osobní fond Marie Jakší 1900–1965, Inventář, Prachatice – Strakonice 1999–2005

SEBERA Pavel: Bavorov (strojopis – Bavorov 1999)

TEPLÝ František: Hrad Helfenburk. Dějiny a popis hradu dle archivních pramenů, opis

WAGNER Theodor: Helfenburk, pamětihodnosti jeho panství, (z něm. přeložil Ruda Kohout), [před r. 1892], srojpis

VI.2. Staré tisky

BALBÍN Bohuslav: *Bohemia docta*, Pars II.–III., Karel Rafael UNGAR ed., Pragae: per Joan. Adamum Hagen, 1778–1780.

BALBÍN Bohuslav: *Bohemia docta*, Tractatus I.–II, CANDIDUS a S. Theresia (ed.), Pragae Veteris caractere Joannis Caroli Hraba, 1777.

BAVOROVSKÝ Tomáš: Kázání o svatém pokání z mnohejch kněh učiteluov svatých věrně sebraná a se vši pilností sepsaná skrze kněze Thomáše Bavorovského na ten čas kazatele v Plzni, Praha – Malá Strana: Bartoloměj Netolický, 5. července 1552.

BAVOROVSKÝ Tomáš: [O umučení Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista křesťanské a pobožné rozjímání], [Prostějov: Jan Günther] nebo [Praha: B. Netolický] nebo oba, předmluva z roku 1552. Knihovna Národního muzea, sign. 36 G 4, přívazek.

BAVOROVSKÝ Tomáš: *Postila česka aneb kázání a vejklady na euangeliá, kteráž se v nedělské dny přes celej rok čtou, věrně sepsána i kázána*, Olomouc: Jan Günther, 1557.

BAVOROVSKÝ Tomáš: *Zrcadlo onoho věčného a blahoslaveného života, v kterémž se vedlé jisté zprávy Písma svatého spatřiti a viděti muože, jakým životem, a v kterých místech svatí po smrti zuostávají, kterak a v jakém zpuosobu za nás se přimlouvají a jaký jest rozdíl mezi orodováním Kristovým a svatých jeho. Všem věrným, kteříž se onomu nesmrtelnému životu těší, ku potěšení vydáno skrze kněze Tomáše Bavorovského*, Praha – Staré Město: Jiří Melantrich z Aventýna, 1561.

BERGHAUER Jan Tomáš Vojtěch, *Proto-martyr poenitentiae eiusque sigilli custos semper fidei divus Joannes Nepomucenus, S. metropolitanae ecclesiae Pragensis ad S. Vitum M., Augustae Vindelicorum et Graecii: sumptibus fratrum Veith, Bibliopolarum*, 1736.

CERVUS Matthaeus: *Carmen de natali Domini nostri Iesu Christi / Scriptum à Matthaeo Cervo, nato in Valle Ioachimica, ad venerabilem Dominicum Thomam Bavorovinum, Witebergae: [Veit Kreutzer]*, 1552 (Zwickau, Ratsschulbibliothek: Sig. 6.5.5., přív. č. 27).

CERVUS Matthaeus Ioachimicus: *Elegiarum liber*, Vinnae Austriae excudebat Michael Zimmerman 1557.

DOBROVSKÝ Josef: *Corrigenda in Bohemia docta Balbini juxta editionem P. Raphaelis Ungar*, Pragae: [s.n.], 1779.

ERASMUS Desiderius Rotterdamský: *Paraphrasis in evangelium Matthaei*, Basileae: J. Frobenius, 1522.

ERASMUS Desiderius: *Vdova křesťanská*, překlad Jan Kherner Plzeňský, Praha: Jiří Jakubův Dačický, 1595.

HOFFMEISTER Johannes: *Drei christliche und vast nützliche Predigen*, Ingolstat: durch Alexander Weissenhorn, 1547. (Přístupné na <http://books.google.cz/>).

HOFFMEISTER Johannes: *Homiliae in evangelia, quae in dominicis et aliis festis diebus leguntur per totum annum, plaeraeque omnes in comitiis Imperialibus Wormatiae et Ratisbonae nuperrime celebratis, depraedicatae per V. P. Johannem Hofmeisterum*, F.

Eremitarum D. Augustini per utramque Germaniam Vicarium Generalem, Ingolstadii: typ. Weissenhorn, 1548.

HOFFMEISTER Johannes: Postila česka. Totiž kázání na euangeliá, kteráž se v nedělské a jiné sváteční dny přes celej rok čtou a téměř všecka na řížských sněmích v Bormsu a Rezně, kteříž nedávno držáni byly, kázaná. Skrže velebného otce Jana Hoffmejstra bratra pousteníkův řádu svatého Augustýna v obojí Germanii obecného vikaře. Přitom sou epištoly s krátkými summami z kněh křestianských učitelův Písma svatého sebrány a k těmto kázáním přidány, Prostějov: Jan Günther, 2. května 1551.

Index librorum prohibitorum, Pragae: Typis Venceslai Marini a Genczio, 1596.

JÍLEK Z DOUBRAVY Jan: Sylvula carminum Ioannis Gilconis Dubravii, patricii Pelsnensis, CROPACIUS Jan (ed.), Witebergae 1558.

KONIÁŠ Antonín: Clavis haeresim claudens et aperiens. Klíč kacířské bludy k rozeznání otevírající, k vykořenění zamykající aneb Registřík některých bludných, pohoršlivých podezřelých neb zapověděných kněh, Hradec Králové: Jan Václav Tibelli, 1729.

KONIÁŠ Antonín: Clavis haeresim claudens et aperiens. Klíč kacířské bludy k rozeznání otevírající, k vykořenění zamykající aneb Registřík některých bludných, pohoršlivých podezřelých neb zapověděných kněh, Hradec Králové: Jan Kliment Tibelli, ²1749.

[KONIÁŠ Antonín]: Index bohemicorum librorum prohibitorum et corrigendorum ordine alphabeti digestus, Pragae: Jan Karel Hraba, 1770.

KROPÁČ Kašpar: Cropacii Poemata, Noribergae: Leonhardus Heusler, 1581.

SCRIBONIUS Jindřich: Kázání anebo řeč příkazující a napominající, kteráž učiněna a mluvena jest řečí latinskú k osobám stavu duchovního v hlavním kostele na Hradě Pražském na připomínání večere Páně a umývání noh, Olomouc: Jan Günther, 1554. KNM: III H 13, přívazek; Knihopis č. 15242a

SCRIBONIUS Jindřich: Catechismus aneb Naučení člověka křest'anského, Praha: Jan Kantor Had, 1556. Knihopis č. 15242.

TANNER Jan Bartoloměj: Geschichte derer helden von Sternen oder dess Uhralten und Ruhmwürdigsten Geschlechtes von Sternberg [...], Prag: Carl Johann Hraba, 1732.

VI.3. Novodobé edice

AGRICOLA Georgius: Bermannus aneb Rozmluva o hornictví, KETTNER Radim (ed.), překlad Jan Reiniš, Praha: Československá akademie věd, 1957.

ALLEN Percy Stafford, ALLEN Helen Mary, GARROD Heathcote William (ed.): Opus epistolarum Des. Erasmi Roterodami, I–XII, Oxford 1906–1958.

BAVOROVSKÝ Tomáš: Desatero kázání o svatém pokání z mnohých kněh učitelův svatých před třemi sty lety věrně sebraných, a se vši pilností sepsaných skrže kněze Tomáše Bavorovského na ten čas kazatele v Plzni, nyní pro jich výbornost znovu vydaných skrže kněze Jozeffa Klíče, (ed.) Josef Klíč [Dittrich], Praha: Joz[efa] vdova Fetterlová z Wildenbrunu – arcibiskupská knihtiskárna v Seminárium, 1822.

BAVOROVSKÝ Tomáš: Dvoje kázání při slavnosti nové (první, kterouž nový kněz slouží) mše psané a vydané před třemi takměř sty lety, (ed.) Josef Dytrych [Dittrich], Praha: Ant. Straširypka, 1822.

- BAVOROVSKÝ Tomáš: Kázání na Evangelium, kteráž se čte v církvi Boží na den Božího Těla, věrně sepsané i kázané skrze kněze Tomáše Bavorovského ... nyní pro svou výbornost znovu vydané skrze kněze Jozefa Klíče, (ed.) J. Klíč [Dittrich], Praha 1822.
- BAVOROVSKÝ Tomáš: Kázání na Evangelium svatého Jana, kteráž se čte na den svatosvaté a přeblahoslavené Trojice, (ed.) J. Klíč [Dittrich], Praha: A. Straširypka, 1822.
- BAVOROVSKÝ Tomáš: Kázání o svatém manželství na Evangelium svatého Jana v II. kap. 1–12, z Postilly kněze Tomáše Bavorovského vzaté a vydané skrz kněze Jozefa Klíče profesora pražského, (ed.) Josef Klíč [Dittrich], Praha: Antonín Straširypka, 1822.
- BAVOROVSKÝ Tomáš: Výklad svatého čtení Na Veliký Pátek, (ed.) J. Klíč [Dittrich], Hradec Králové: Jan František Pospíšil, 1822.
- BAVOROVSKÝ Tomáš: Zrcadlo věčného a blahoslaveného života, v kterém se vedlé jisté zprávy Písma svatého spatřiti a viděti může, [...] všem věrným, kteříž se onomu životu nesmrtelnému těší, ku potěšení vydáno léta Páně 1561 skrze Tomáše Bavorovského znovu na světlo vydáno skrze Jozefa Dytrycha, (ed.) J. Dittrich, Praha: Jozefa vdova Fetterlová z Wildenbrunn, 1822.
- BAVOROVSKÝ Tomáš: Zrcadlo onoho věčného a blahoslaveného života, [...], in: HALAMA Ota: Otázka svatých v české reformaci, Brno: L. Marek, 2002, 181–219.
- BECKOVSKÝ Jan [František]: Poselkyně starých příběhů českých, díl II/1, Antonín Rezek (ed.), Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1879.
- BITNAR Vilém (ed.): Zrození barokového básníka. Antologie z přírodní lyriky českého baroku, Praha: Edice Jitro, 1940.
- BOROVÝ Klement (ed.): Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické, I. díl, Akta konsistoře utrakvistické, II. díl, Akta konsistoře katolické, Praha: I. L. Kober, 1868–1869.
- BOROVÝ Klement (ed.): Libri erectionum archidiocesis Pragensis saeculo XIV. et XV., I–V, Pragae: J. G. Clave, 1875–1889.
- BŘEZAN Václav: Václava Březana Posloupnost krumlovských farářů, HEJNIC Josef (ed.), in: Archivum Trebonense, Sborník studií pracovníků archívu a jeho badatelů (1973) 217–247.
- BŘEZAN Václav: Životy posledních Rožmberků 1, Život Viléma z Rožmberka, PÁNEK Jaroslav (ed.), Praha: Svoboda, 1985.
- GALL Franz, SZAIVERT Willy (ed.): Die Matrikel der Universität Wien, Bd. III, 1518/II-1579/I, Wien – Köln – Graz: Böhlau Nachfolger, 1971.
- ERASMUS ROTTERDAMSKÝ: O svobodné vůli, SANETRník David (ed.), překlad Karla Korteová, Praha: OIKOYMENH, 2006.
- CHMIEL Adam (ed.): Album studiosorum Universitatis Cracoviensis. Tomus 2 (ab anno 1490 ad annum 1551), Cracoviae: Universitatis Jagellonicae, 1892.
- MARTINEZ DE BUJANDA Jésus (ed.): Index de Rome, 1557, 1559, 1564. Les premiers index romains et l'index du Concile de Trente (Index des livres interdits; 8), Sherbrooke (Québec) – Genève: Éditions de l'Université de Sherbrooke – Droz, 1990.
- MARTINEZ DE BUJANDA Jésus (ed.): Index de Rome, 1590, 1593, 1596. Avec étude des index Parme 1580 et Munich 1582 (Index des livres interdits; 9), Sherbrooke (Québec) – Genève: Éditions de l'Université de Sherbrooke – Droz, 1994.

- PLACHÝ Z TŘEBNICE Šimon: Paměti Plzeňské M. Šimona Plachého z Třebnice [† 1609], STRNAD Josef (ed.), Plzeň: Spolek přátel vědy a literatury české, 1883.
- ROTHKEGEL Martin (ed.): Der lateinische Briefwechsel des Olmützer Bischofs Stanislaus Thurzó. Eine ostmitteleuropäische Humanistenkorrespondenz der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts (Hamburger Beiträge zur Neulateinischen Philologie; 5), Hamburg: Lit, 2007.
- ŠIMÁK Josef Vítězslav (ed.): Prameny dějin českých. Díl 6., Kronika pražská Bartoše písaře. Paměti o bouři pražské roku 1524, Praha: Nadání Františka Palackého, 1907.
- TANNER Jan Bartoloměj: Alte Chronik von Pilsen, přel. Josef Stanislav Zauper, Pilsen: Michael Schmidt, 1835.
- VOIT Petr (ed.): Moravské prameny z let 1567–1568 k dějinám bibliografie, cenzury, knihtisku a literární historie (Příspěvky ke knihopisu; 5), Praha: Státní knihovna ČSR – SNTL, 1987.

VI.4. Literatura

- ADAM Petr: Němečtí rytíři, Svitavy: Trinitas, 1998.
- BAĐUROVÁ Anežka, BOHATCOVÁ Mirjam, HEJNIC Josef: Frekvence tištěné literatury 16. století v Čechách a na Moravě, in: FHB 11 (1987) 321–335.
- BAHLCKE Joachim, LAMBRECHT Karen, MANER Hans-Christian (ed.): Konfessionelle Pluralität als Herausforderung. Koexistenz und Konflikt in Spätmittelalter und Früher Neuzeit. Winfried Eberhard zum 65. Geburtstag, Leipzig: Leipziger Univ.-Verl., 2006.
- BARTOŠ František Michálek: Erasmus a česká reformace, in: Theologická příloha Křesťanské revue 23 (1956) 7–12, 34–41.
- BAUTZ Friedrich Wilhelm: Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon. Band II., Hamm: Traugott Bautz, 1990.
- BEDŘICH Martin: Mohla se stát Postylla česká Tomáše Bavorovského jazykovým vzorem?, písemná práce z jazyka, II. cyklus, Praha: Katedra české literatury a literární vědy FF UK, 2005.
- BEDŘICH Martin: Dílo Jana Straněnského. Alternativa křesťanského humanismu, diplomová práce, Praha: Katedra české literatury a literární vědy FF UK, 2005.
- BĚLOHLÁVEK Miloslav: Dominikánský klášter v Plzni, 1300 (recte 1335)–1785, 1910–1950 (recte 1951). Inventář, Plzeň: AMP, 1960.
- BĚLOHLÁVEK Miloslav: Františkáni v Plzni, 1336–1950. Inventář, Plzeň: AMP, 1960.
- BĚLOHLÁVEK Miloslav (a kol.): Dějiny Plzně I. Od počátků do roku 1788, Plzeň: Západočes. nakl., 1965.
- BĚLOHLÁVEK Miloslav: Archív města Plzně (Městská správa). Inventář II. Listiny 1293–1879, Praha: TEPS místního hospodářství, 1976.
- BĚLOHLÁVEK Miloslav: Antihusitská tradice v Plzni a boj proti ní (Nový svátek), Husitský tábor 4 (1981) 197–202.
- BĚLOHLÁVEK Miloslav: Plzeň – obraz města předbělohorské doby, in: FHB 15 (1991) 101–138.

- BIETENHOLZ Peter G. (ed.): *Contemporaries of Erasmus. A biographical register of the Renaissance and Reformation*, Toronto – Buffalo – Londonj: University of Toronto Press, 2003.
- BLÁHOVÁ Marie: *Historická chronologie*, Praha: Libri, 2001.
- BOHATCOVÁ Mirjam: Erasmus Rotterdamský v českých tištěných překladech 16.–17. století, in: ČNM, řada historická 155 (1986) 37–58.
- BOHATCOVÁ Mirjam: *Obecné dobré podle Melantricha a Veleslavínů*, Praha: Karolinum, 2005.
- BOROVÝ Klement: Antonín Brus z Mohelnice, arcibiskup pražský. Historicko-kritický životopis, Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1873.
- BOUBÍN Jaroslav: Petr Chelčický. Myslitel a reformátor, Praha: Vyšehrad, 2005, 158–163.
- BRÁNSKÝ Jaroslav: *Čtyři z Boskovic*, Boskovice: Albert, 2008.
- BUBEN Milan: *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*, I. díl, Řády rytířské a křížovnické, Praha: Libri, 2002.
- BUBEN Milan M.: *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*, díl II/1, Řeholní kanovníci, Praha: Libri, 2003.
- BŮŽEK Václav: Manželky a děti Jana mladšího Popela z Lobkovic (1510–1570), in: *Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesoru Josefu Petráňovi*, Pánek Jaroslav (ed.), Praha: Historický ústav AV ČR, 2004, 261–283.
- BŮŽEK Václav: *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice: Historický ústav FF JU, 2006.
- BŮŽEK Václav, HRDLIČKA Josef a kol.: *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha: Mladá fronta, 1997.
- BŮŽEK Václav, HRDLIČKA Josef: *Rodinný život posledních pánů z Hradce ve světle jejich korespondence*, in: BŮŽEK Václav (ed.): *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1998, 145–271.
- CEKOTA Vojtěch: *Z názorů olomouckých humanistů v první polovině 16. století*, in: *Studia Comeniana et Historica* 13 (1983) č. 26, sborník, s. 163–168.
- CIRONISOVÁ Eva: *Vývoj správy rožmberských panství ve 13.–17. století*, in: *SAP* 31/1 (1981) 105–178.
- ČORNEJ Petr: *Velké dějiny zemí Koruny české V.*, Praha – Litomyšl: Paseka, 2000.
- ČORNEJ Petr, BARTLOVÁ Milena: *Velké dějiny zemí Koruny české VI.*, Praha – Litomyšl: Paseka, 2007.
- ČORNEJOVÁ Ivana: *Tovaryšstvo Ježíšovo (Jezuité v Čechách)*, Praha: Mladá fronta, 1995.
- DAVID Zdeněk V.: *Celistvost církve pod obojí a otázka novoutrakvismu*, in: ČČH 101 (2003) č. 4, 882–910.
- DAVID Zdeněk V.: *Finding the Middle Way. The Utraquists' Liberal Challenge to Rome and Luther*, Washington – Baltimore – London: Woodrow Wilson Center Press, 2003.
- DAVID Zdeněk V.: *Utraquism's Liberal Ecclesiology*, in: *BRRP* 6 (2007) 165–188.

- DOMORÁZEK František: Dějiny města Bavorova a hradu Helfenburka, Bavorov: Sbor dobrovolných hasičů, 1906.
- DOUCHA František: Knihopisný slovník česko-slovenský, Praha: I. L. Kober: 1865.
- DOUŠA Jaroslav: Městské rady v Plzni a na Starém Městě pražském v letech 1550–1650. Sociální složení rad v letech 1560–1590, in: SAP 32/2 (1982) 321–418.
- DOUŠA Jaroslav: Udělení práva nosit biskupské odznaky plzeňským farářům v roce 1534, in: BOBKOVÁ Lenka, KAISEROVÁ Kristina (ed.): Vindemia. Sborník k 60. narozeninám Ivana Martinovského, Ústí nad Labem: Albis international, 1997, s. 75–85.
- ECKERT František: Bavorovský (Bavorinus) Tomáš, in: OSN 3, Praha: J. Otto, 1890.
- ELBEL Petr: Správa utrakvistické církve na Moravě mezi husitskou revolucí a reformací, in: Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14.–17. století. Korunní země v dějinách českého státu 4, BOBKOVÁ Lenka, KONVIČNÁ Jana (ed.), Praha: Casablanca – FF UK, 2009, 126–144.
- ERŠIL Jaroslav, PRAŽÁK Jiří: Archiv pražské metropolitní kapituly 2. Katalog listin a listů z let 1420–1561, Praha: Univerzita Karlova, 1986.
- FEJTOVÁ Olga, PEŠEK Jiří: Recepce díla Erasma Rotterdamského v měšťanském prostředí v Čechách na přelomu 16. a 17. století, in: Miscellanea 17 (2001–2002 [vyd. 2003]) 13–28.
- FLEGL Michal: K počátkům Jednoty bratrské na Prácheňsku, in: JSH 37 (1968) 182–186.
- FOLTÝN Dušan (a kol.): Encyklopedie moravských a slezských klášterů, Praha: Libri, 2005.
- GROSS Hynek: Některé zprávy o literátském bratrstvu v Čes. Krumlově, jeho znovuzřízení Vilémem z Rožmberka r. 1554, in: SHK 15 (1914) 83–92.
- HALAMA Ota: Otázka svatých v české reformaci. Její proměny od doby Karla IV. do doby České konfese, Brno: L. Marek, 2002
- HANKOVEC Milan: Významní rodáci Strakonicka, Strakonice: Milan Hankovec, 2005.
- HANZAL Josef: Církevní poměry v západních Čechách v druhé polovině 16. století, in: MZK 23 (1987) 89–102.
- HAVRLANT Jaroslav: Recepce myšlenek Erasma Rotterdamského v Čechách a na Moravě a osobnost katolického kněze Tomáše Bavorovského († 1562), in: Lenka BOBKOVÁ, Jana KONVIČNÁ (ed.), Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14.–17. století. Korunní země v dějinách českého státu 4, Praha: Casablanca – Filozofická fakulta UK, 2009, 517–534.
- HAVRLANT Jaroslav: Tomáš Bavorovský († 1562), a priest *sub una*, and the vogue of Erasmus in the Czech lands, in: The Bohemian Reformation and Religious Practice, Vol. 8, Papers from the 8th International Symposium on the Bohemian Reformation and Religious Practice sponsored by the Philosophical Institute of the Academy of Sciences of the Czech Republic held at Vila Lanna, Prague, 17–20 June 2008, DAVID Zdeněk V., HOLETON David R. (ed.), Prague: Main Library, Academy of Sciences of the Czech Republic, 2010?, v tisku.
- HEJNIC Josef: O knihovně Václava z Rovného, in: Sborník Národního muzea v Praze, Řada A – Historie 22/5 (1968) 229–356.
- HEJNIC Josef: O osudech knihovny Václava z Rovného, in: JSH 37 (1968) 187–193.

- HEJNIC Josef: Tomáš Bavorovský a Český Krumlov, in: JSH 40 (1971) 78–83.
- HEJNIC Josef, Českokrumlovská latinská škola v době rožmberské, in: Rozpravy ČSAV, řada společenských věd 82, č. 2, Praha: Academia, 1972.
- HEJNIC Josef: Českokrumlovský školní správce a městský písař M. Kryštof Kulička, in: JSH 41 (1972) 19–23.
- HEJNIC Josef: Jan z Lopřetic, in: JSH 41 (1972) 47–49.
- HEJNIC Josef: Plzeňská latinská škola v období humanismu (1450–1620), in: MZK 14 (1978) 111–135.
- HEJNIC Josef, Latinská škola v Plzni a její postavení v Čechách (13.–18. století), in: Rozpravy ČSAV, řada společenských věd 89, č. 2, Praha: Academia, 1979.
- HEJNIC Josef: Počátky renesančního humanismu v okruhu latinské školy v Plzni, in: MZK 19 (1983) 117–136.
- HEJNIC Josef: Erasmus Rotterdamský a české země v druhém desetiletí 16. století, in: LF 109 (1986) 214–221.
- HEJNIC Josef: K literárním a bibliofilským zájmům dvou posledních Rožmberků, in: Opera Historica 3 (1993) 223–231.
- HEJNIC Josef, MARTÍNEK Jan: Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě od konce 15. do začátku 17. století, I–V, Praha: Academia, 1966–1982.
- HEJNIC Josef, POLÍVKA Miloslav: Plzeň v husitské revoluci. Hilaria Litoměřického „Historie města Plzně“, její edice a historický rozbor, Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1987.
- HLAVÁČEK Petr: Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku, Praha: Academia, 2005.
- HLEDÍKOVÁ Zdeňka, POLC Jaroslav V. (ed.): Pražské arcibiskupství 1344–1994, Praha: Zvon, 1994.
- HLEDÍKOVÁ Zdeňka, JANÁK Jan, DOBEŠ Jan: Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost, Praha: Lidové noviny, 2005.
- HLOBIL Ivo, PETRŮ Eduard: Humanismus a raná renesance na Moravě, Praha: Academia, 1992.
- HOBIZAL František: K počátkům rožmberského chrámu v Bavorově, in: Vodňany a Vodňansko 2 (1970) 27–28.
- HOLECZEK Heinz: Humanistische Bibelphilologie als Reformproblem bei Erasmus von Rotterdam, Thomas More und William Tyndale (Studies in the History of Christian Thought; 9), Leiden: Brill, 1975.
- HORYNA Martin: Václav Philomathes: osudy autora a jeho díla, in: PHILOMATHES Václav: Čtyři knihy o hudbě. Musicorum libri quattuor, HORYNA Martin (ed.), Praha: KLP, 2003, xi–xliv.
- HOŘEC Jaromír: Počátky české knihy, Praha: Votobia, 2003.
- HRDLIČKA Josef: Literární mecenát posledních pánů z Hradce, in: Opera historica 6 (1998) 349–369.
- HRDLIČKA Josef: Provoz vídeňského domu Jáchyma z Hradce, in: BŮŽEK Václav (ed.): Poslední páni z Hradce, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1998, 103–126.

- HRDLIČKA Josef, NOVOTNÝ Miroslav: Náboženství, církve, kostely a řeholní řády, in: BŮŽEK Václav, HRDLIČKA Josef a kol.: Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce, Praha: Mladá fronta, 1997, 208–218.
- HREJSA Ferdinand: Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1912.
- HREJSA Ferdinand: K českým dějinám náboženským za prvních let Ferdinanda I., II. Beneše Optáta Výklad epištol ap. Pavla z r. 1528. a Postilla z r. 1527., in: ČČH 21 (1915) 179–216.
- HREJSA Ferdinand: Dějiny křesťanství v Československu V. Za krále Ferdinanda I. 1526–1564, Spisy Husovy československé evangelické fakulty bohoslovecké, řada A, sv. IX., Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1948.
- HROCH Miroslav, SKÝBOVÁ Anna: Králové, kacíři, inkvizitoři, Praha: Československý spisovatel, 1987.
- HRUBÝ František: Luterství a novoutrakvismus v českých zemích v 16. a 17. století, in: ČČH 45 (1939) č. 1, s. 31–44.
- HRUBÝ Hynek: České postilly (Studie literárně a kulturně historická), Praha: Jubilejní fond Král. české společnosti nauk, 1901.
- HRUŠKA Martin: Kniha pamětní král. krajského města Plzně od roku 775 až 1870, Julius Koráb (red.), Plzeň: Dědicové Hruškovi, 1883.
- HUDAK Adalbert: Der Hofprediger Johannes Henckel und seine Beziehungen zu Erasmus von Rotterdam, in: Kirche im Osten 2 (1959) 106–113.
- HUSOVÁ Marcella: Bavorovský (též Bavorovinus, Bavorinus), Tomáš, in: Biografický slovník českých zemí 3, Bas–Bend, Praha: Libri, 2005, 294–295.
- JAKŠÍ Marie: Město Bavorov a jeho privilegia, Bavorov: Místní rada osvětová, 1947
- JAKUBEC Jan: Dějiny literatury české. Od nejstarších dob až do probuzení politického, Praha: Jan Laichter, 1911.
- JAKUBEC Jan: F. VI. Heka „Veliký pátek“, in: Sborník filologický 7 (1922) 89–99.
- JANÁČEK Josef: České dějiny. Doba předbělohorská 1526–1547, Kniha 1. Díl 1–2, Praha: Academia, 1968–1984
- JÁNSKÝ Jiří: Páni ze Švamberka. Pětisetletá sága rodu s erbem labutě, Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2006.
- JENŠOVSKÁ Věra: Středověká knihovna faráře Václava z Miličína v Bavorově, in: ČSPSČ 58 (1950) 179–183.
- JIREČEK Josef (ed.): Anthologie z literatury české doby střední, čítanka pro vyšší gymnasia, Praha: Fridrich Tempský, 1858.
- JIREČEK Josef: Z literárního listu p. min. sekretáře J. Jirečka, in: ČKD 5 (1864), 159–160.
- JIREČEK Josef: Kněz Tomáš Bavorovský a jeho věk, in: ČKD 5 (1864) 401–412, 492–505.
- JIREČEK Josef: Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku. ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného, svazek I.–II., Praha: B. Tempský, 1875–1876.
- JIREČEK Josef (ed.): Anthologie z literatury české, čítanka pro vyšší gymnasia, díl 2. Doba střední, Praha: F. Tempský,⁴1881.

- JOHANIDES Josef: Knihovna Františka Vladislava Heka, in: Strahovská knihovna 3 (1968) 249–254.
- JOHANIDES Josef: František Vladislav Hek. Příspěvek k jeho životu a dílu 1, in: Strahovská knihovna 9 (1974) 153–208.
- JOHANIDES Josef: František Vladislav Hek, Praha: Melantrich 1976.
- JUNGMANN Josef: [Předmluva k 1. svazku Časopisu pro katolické duchovenstvo], in: ČKD 1 (1828) 5–12.
- JUNGMANN Josef: Historie literatury české aneb soustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvícení a jazyka, Praha: F. Řivnáč, ²1849.
- JUST Jiří: Biblický humanismus Jana Blahoslava, Praha 2007 (disertační práce, Evangelická teologická fakulta UK Praha).
- KÁBRT Jiří: Česká bibliografie v době temna. Od r. 1620 až do sedmdesátých let osmnáctého století, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964.
- KADLEC Jaroslav, Přehled českých církevních dějin 1–2, Praha: Zvon, ²1991.
- KAMENÍČEK František: Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání obnoveného zřízení zemského (1526–1628), III, Brno: Zemský výbor markrabství moravského, 1905.
- KAVKA František: Zlatý věk růží. Kus české historie 16. století, Praha: Mladá fronta, ²1993.
- KAVKA František – SKÝBOVÁ Anna: Husitský epilog na koncilu tridentském a původní koncepce habsburské rekatolizace Čech (Počátky obnoveného pražského arcibiskupství 1561–1580), Praha: Univerzita Karlova, 1969.
- KLEINSCHNITZOVÁ Flora: Erasma Roterodámského „Uxor mempsigamos“ v českém překladě, in: Bratislava. Časopis Učené společnosti Šafaříkovy 5 (1931) 553–564.
- KOBLASA Pavel: Klášteříček v Jindřichově Hradci, pamětihodnost se slavnou minulostí, in: Výběr 43/3 (2006) 217–221.
- KOLÁR Jaroslav: Erasmovská recepce v české literatuře předbělohorské doby, in: Miscellanea 4 (1984) 232–287.
- KOLÁR Jaroslav: Frantova práva a jiné kratochvíle, Praha: Československý spisovatel, 1977.
- KOLÁR Jaroslav: Překlad Řehoře Hrubého z Erasmových Adagií, in: LF 111 (1988) 103–109.
- KOTĚŠOVEC František: Osobní fond Marie Jakší 1900–1965, Inventář, Prachatice – Strakonice 1999–2005.
- KOUŘIL Miloš: Vztah olomouckých biskupů k Erasmovi Rotterdamskému, in: Studia Comeniana et historica 18 (1988) č. 35, příloha, s. 120–126.
- KRÁLÍK Oldřich: Humanismus a počátky českého mluvnictví, in: Poeta Fr. Trávníčkovi a F. Wollmanovi, GRUND Antonín, KELLNER Adolf, KURZ Josef (ed.), Brno: Slovanský seminář Masarykovy university, 1948, 253–275.
- KREJČÍK Adolf L.: O farní knihovně bavorovské ve XIV. století, in: Zlatá stezka. Vlastivědný Sborník kraje Husova a Chelčického 8 (1934–1935) 115–116.

- KROFTA Kamil: Boj o konsistoř pod obojí v letech 1562–1575 a jeho historický základ. II. Snahy o církevní osamostatnění strany pod obojí za vlivu luterství. Obrat po r. 1547. Obnova konsistoře r. 1562, in: ČČH 17 (1911) 178–199, 283–303.
- KRYŠTŮFEK František Xaver: Protestantství v Čechách až do bitvy bělohorské (1517–1620), Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1906.
- KUBÍKOVÁ Anna: Protestanté v Českém Krumlově, in: Zlatý věk Českokrumlovska 1550–1620, Český Krumlov: SOkA Český Krumlov, 2002, 22–42.
- KUBÍKOVÁ Anna: Rožmberské kroniky krátký a summovní výtah od Václava Březana, České Budějovice: Veduta, 2005.
- KUBÍKOVÁ Anna: Českokrumlovský měšťan Václav z Rovného, in: Výběr 43/3 (2006) 194–199.
- KUTNAR František, MAREK Jaroslav: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, ²1997.
- KYAS Vladimír: Česká bible v dějinách národního písemnictví, Praha – Řím: Vyšehrad – Křesťanská akademie, 1997.
- LAMPING Antonie Jan: Ulrichus Velenus (Oldřich Velenský) and his Treatise against the Papacy, Leiden: E. J. Brill, 1975.
- LEDVINKA Václav: Adam II. z Hradce a poslední páni z Hradce v ekonomice, kultuře a politice 16. století, in: BŮŽEK Václav (ed.): Poslední páni z Hradce, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1998, 7–32.
- LEDVINKA Václav: Na okraj rodových vztahů mezi posledními Rožmberky a pány z Hradce, in: MIKULEC Jiří, POLÍVKA Miloslav (ed.): Per saecula ad tempora nostra. Sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka, Praha: Historický ústav AV ČR, 2007, 377–387.
- MACEK Josef, Víra a zbožnost jagellonského věku, Praha: Argo, 2001.
- MACHÁČEK Fridolín: Dvě studie k dějinám Plzně a Plzeňska, Plzeň: Městské historické museum, 1931.
- MACHÁČKOVÁ Veronika: Církevní správa v době jagellonské (na základě administráторských akt), in: Folia Historica Bohemica 9 (1985) 235–290.
- MAREŠ František: Novokřtění, in: ČČH 13 (1907) 24–36.
- MAŘÍK Antonín: Administrátoři a svatovítská kapitula v době poděbradské. Úřad administráторů pod jednou a jeho představitelé, in: SAP 51/2 (2001) 313–358.
- MAŘÍK Antonín: Svatovítská kapitula za vlády Jiřího z Poděbrad, in: Documenta Pragensia 20 (2002) 25–53.
- MAŘÍKOVÁ Vlasta: Hospodářské zázemí českokrumlovského kostela sv. Víta v předbělohorské době, in: Opera Historica 3 (1993) 319–328.
- MAŠEK Petr: Význam Bartoloměje Netolického pro český knihtisk 16. století (Příspěvky ke knihopisu; 4), Praha: SNTL, 1987.
- MAŠKOVÁ Věra: Církevní instituce v Českém Krumlově v první polovině 15. století, in: Českokrumlovsko 1400–1460, Český Krumlov: SOkA Český Krumlov, 1997, 54–69.

- MAŠKOVÁ Věra: Farní kostel sv. Víta v Českém Krumlově v polovině 14. století, in: Českokrumlovsko v době prvních Lucemburků 1310–1380, Český Krumlov: SOkA Český Krumlov, 1996, 56–61.
- MENČÍK Ferdinand: Studenti z Čech a Moravy ve Witemberku od r. 1502 až do r. 1602, in: ČČM 71 (1897) 250–268.
- MERHOUT Cyril: Před malostranským soudem, in: Národní politika 62/134 (16.5. 1944) 2.
- MEZNÍK Jaroslav: Tolerance na Moravě v 16. století, in: Problém tolerance v dějinách a perspektivě, MACHOVEC Milan (ed.), Praha: Academia, 1995, 76–85.
- MÍCHALOVÁ Kristýna: Anna Hradecká z Rožmberka, in: Vlastivědný sborník Dačicka, Jindřichohradecka a Třeboňska 19 (2007) 1–21.
- MILLAUER Maximilian Xav[er]: Životopisové v přítomném století zemřelých spoluoudu theologické fakulty na univerzitě Pražské, in: ČKD 12 (1839) 798–800.
- MOLNÁR Amedeo: Neznámý spis Prokopa z Jindřichova Hradce, in: Husitský Tábor 6–7 (1983–1984) 423–448.
- MOLNÁR Amedeo: Na rozhraní věků, Praha: Vyšehrad, 1985.
- MOLNÁR Amedeo: Erasmus a husitství, in: Miscellanea 4/2 (1987), 207–232.
- MUK Jan: Tomáš Rešl z Jindřichova Hradce a Jan Stráněnský z Počátek, spisovatelé staročeští, in: ČSPSČ 36 (1928) 82–86, 123–133.
- MÜLLER Josef Theodor: Dějiny Jednoty bratrské. I, přeložil F. M. Bartoš, Praha: Jednota bratrská, 1923.
- NOVÁK Jan V[áclav]: Postilla česká kn. Tomáše Bavorovského. Příspěvek ke kulturním dějinám XVI. věku, in: Sborník historický 3 (1885) 138–144, 236–241.
- NOVÁKOVÁ Stanislava: Několik otazníků kolem odchodu minoritů z Jindřichova Hradce do Jihlavy, in: Jindřichohradecký vlastivědný sborník 13, 2001, 46–49.
- NOVOTNÝ Miroslav: Páni z Hradce a jindřichohradecké konventy, in: JAN Libor, OBŠUSTA Petr: Ve stopách sv. Benedikta. Sborník příspěvků z konference Středověké kláštery v zemích Koruny české konané ve dnech 24.–25. května 2001 v Třebíči, Brno: Matice moravská, 2002, 159–171.
- NYIKOS Lajos: Erasmus und der böhmisch-ungarische Königshof, in: Zwingliana 7 (1937) 346–374.
- OLEJNÍK Jan: Bavorov – kapitoly z minulosti a současnosti města, Bavorov – Písek: Město Bavorov v Prácheňském nakladatelství, 2006.
- PAJER Jiří: Studie o novokřtěncích, Strážnice: Etnos, 2006.
- PÁNEK Jaroslav: Poslední Rožmberkové a Morava, in: Z kralické tvrze 15 (1988) 7–25.
- PÁNEK Jaroslav: Rožmberští sirotci na jindřichohradeckém a českokrumlovském zámku (K otázce výchovy české renesanční aristokracie), in: Jindřichohradecký vlastivědný sborník 1 (1989) 1–20.
- PÁNEK Jaroslav: Moravští novokřtěnci. (Společenské a politické postavení předbělohorských heretiků, sociálních reformátorů a pacifistů), in: ČČH 92 (1994) 242–256.
- PÁNEK Jaroslav: Poslední Rožmberk. Životní příběh Petra Voka, Praha: Brána, 1996.

- PÁNEK Jaroslav: *The Religious Tolerance in the Bohemian Lands in the Early Modern Time*, in: *Přednášky z XXXIX. běhu LŠSS [Letní školy slovanských studií]*. Praha: Univerzita Karlova, 1997, 266–280.
- PÁNEK Jaroslav: *Vilém z Rožmberka. Politik smíru*, Praha: Brána, 1998.
- PELIKÁN Jan, GRIM Josef, TRUHLÁŘ Antonín (ed.): *Výbor z literatury české, učebná kniha škol středních, díl 2. Doba střední*, Praha: Bursík a Kohout, 1893.
- PEŠEK Jiří: *Výuka a humanismus na pražské univerzitě doby předběllohorské*, in: *Dějiny Univerzity Karlovy, I, 1347/48–1622*, SVATOŠ Michal (ed.), Praha: Karolinum, 1995, 227–239.
- PEŠINA Z ČECHORODU Tomáš Jan: *Phosphorus septicornis, stella alias matutina. Hoc est: sanctae metropolitanae divi Viti ecclesiae Pragensis majestas et gloria*, Pragae: Typis Joannis Arnolti de Dobroslavina, 1673.
- PETRAŇ Josef: *Stavovské království a jeho kultura v Čechách (1471–1526)*, in: *Pozdně gotické umění v Čechách (1471–1526)*, Praha: Odeon, ²1985.
- PLETZER Karel: *Českobudějovický pisář Jan Petřík z Benešova (příspěvek k dějinám české literatury XVI. století)*, in: *JSH 28 (1959) 17–24, 40–47*.
- PLETZER Karel: *Tomáš Babler a Kryštof Hecyrus – dva českobudějovičtí literáti z 16. století*, in: *JSH 37 (1968) 1–9*.
- PLETZER Karel: *Předběllohorský slovníkář a překladatel Tomáš Rešel Hradecký*, in: *JSH 57 (1988) 1–10*.
- PLETZER Karel: *Českobudějovičtí vysokoškoláci v letech 1453–1526*, in: *Výběr 31/4 (1994) 235–243*.
- PODLAHA Antonín: *Posvátná místa Království českého, Díl II.: Vikariáty: Berounský, Bystřický a Plzeňský*, Praha: Dědictví Svatojanské, 1908.
- PODLAHA Antonín: *Series praepositorum, dekanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis a Primordiis usque ad presentia tempora*, Pragae: Metropolitanani capituli Pragensis, 1912.
- PODLAHA Antonín, TUMPACH Josef: *Český slovník bohovědný, díl 2.*, Praha: Václav Kotrba, 1916.
- PODLAHA Antonín: *Catalogus Codicum Manu Scriptorum, qui in Archivio Capituli Metropolitanani Pragensis Asservantur*, Praha: Sumptibus s. f. metropolitanani capituli Pragensis, 1923.
- POKORNÝ Pavel R.: *Knihovna Eliáše Čecha*, in: *Bibliotheca Strahoviensis 2 (1996) 131–135*.
- PRAŽÁK Emil: *Řehoř Hrubý z Jelení. Studie s ukázkami z díla*, Praha: Svobodné slovo, 1964.
- PRAŽÁK Emil: *Tomáš Bavorovský*, in: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce 1. A–G*, Praha: Academia, 1985.
- RAK Jiří: *Vývoj utrakvistické správní organizace v době předběllohorské*, in: *SAP 31/1 (1981) 179–206*.
- RANGOENI Enzo: *Pražské latinské a italské tisky vydané z iniciativy a nákladem papežského nuncia Cesare Speciana*, in: *Knihy a dějiny 4 (1997) č. 1, s. 1–20*.

- REJCHRTOVÁ Noemi: Sondy do postilní literatury pokompaktátního (či předbělohorského) utrakvismu, in: FHB 15 (1991) 59–71.
- REJCHRTOVÁ Noemi: Příspěvek k diskusi o „koexistenci či toleranci“ náboženských vyznání v 15.–16. století, in: FHB 15 (1991) 443–450.
- REUSCH Franz Heinrich: Der Index der verbotenen Bücher. Ein Beitrag zur Kirchen- und Literaturgeschichte, I, Bonn: Cohen & Sohn, 1883.
- ROTHKEGEL Martin: Mährische Sakramentierer des zweiten Viertels des 16. Jahrhunderts: Matěj Poustevník, Beneš Optát, Johann Zeising (Jan Čížek), Jan Dubčanský ze Zdenína und die Habrovaner (Lulčer) Brüder (Bibliotheca bibliographica Aureliana; 208; Bibliotheca dissidentium; 24), Baden-Baden – Bouxwiller: Koerner, 2005, 41–100.
- ŘÍČAN Rudolf: Dějiny Jednoty bratrské, Praha: Kalich, 1957.
- ŘÍČAN Rudolf: Die tschechische Reformation und Erasmus, in: *Communio viatorum* 16 (1973) 185–206.
- SEDLÁČEK August: Hrady, zámky a tvrze království Českého I–XV, Praha: Argo, ²1993–1998.
- SEDLÁČEK August: z Klenového a z Janovic, in: OSN XIV, Praha: J. Otto, 1899, 359.
- SEDLÁČEK August: ze Švamberka, in: OSN XXIV, Praha: J. Otto, 1906, 851.
- SKÝBOVÁ Anna: Knihovna arcibiskupa Antonína Brusa z Mohelnice, in: POLIŠENSKÝ Josef, ŠMAHEL František (ed.): *Knihovna a kniha v českých zemích od husitství do Bílé hory. Sborník prací k 500. výročí českého knihtisku*, Praha: Academia, 1970, 239–256.
- SKÝBOVÁ Anna: K politickým otázkám dvojvěří v českém království doby předbělohorské, in: *Husitský Tábor* 4 (1981) 145–157.
- SKÝBOVÁ Anna: Obnovení pražského arcibiskupství, Antonín Brus z Mohelnice a koncil tridentský, in: HLEDÍKOVÁ Zdeňka, POLC Jaroslav V. (ed.): *Pražské arcibiskupství 1344–1994*, Praha: Zvon, 1994, 114–128.
- SMETANA Josef: Nový svátek Plzeňský, ČKD 23 (1846) 553–566.
- STARÝ Václav: Matiaš Cervus v Prachaticích, in: *Výběr* 8 (1971) 26–28.
- STEJSKAL Aleš: Divadelní představení v Českém Krumlově v roce 1556 (Příspěvek ke kulturním dějinám rezidenčního města), in: *Výběr* 33/4 (1996) 254–267.
- STRAKA Cyril: „Nový svátek“ v Plzni 1611, ČČM 85 (1911) 172–173.
- STRNAD Josef: Snahy o zřízení kolleje jezuitské v Plzni, in: *Sborník historický* (1885) 333–338.
- SVATOŠ Michal: Kališnická univerzita (1419–1556), in: *Dějiny Univerzity Karlovy, I, 1347/48–1622*, SVATOŠ Michal (ed.), Praha: Karolinum, 1995, 205–217.
- SVATOŠ Michal: Pokusy o reformu a zánik karolinské akademie, in: *Dějiny Univerzity Karlovy, I, 1347/48–1622*, SVATOŠ Michal (ed.), Praha: Karolinum, 1995, 269–289.
- SVATOŠ Michal, SVATOŠ Martin: *Živá tvář Erasma Rotterdamského*, Praha: Vyšehrad, 1985.
- SVOBODA Ludvík: *Encyklopedie antiky*, Praha: Academia, 1973.
- ŠEMBERA Alois Vojtěch: Páni z Boskovic a potomní držitelé hradu boskovického na Moravě, Vídeň: A. V. Šembera, ²1870.

- ŠIMÁK Jaroslav Vítězslav: Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých universitách v XV.–XVIII. st., in: ČČM 79–80 (1905–1906) 290–297, 419–424; 118–123, 300–305, 510–539.
- ŠMAHEL František: Husitská revoluce 4, Praha: Karolinum, ²1996.
- ŠPĚT Jiří: Sto padesát let od druhého vydání Jungmannovy Historie literatury české, in: Národní knihovna. Knihovnická revue 10/5 (1999) 228–232.
- ŠŤOVÍČEK Ivan (a kol.): Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie, Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, 2002.
- ŠUSTA Josef: Macchiavelli a Boccaccio na koncilu tridentském, in: ČČH 6 (1900) 42–47.
- ŠUSTA Josef: P. S. Allen, The Age of Erasmus. Oxford. Clarendon Press. 1914. Str. 313. [recenze/referát], in: ČČH 22 (1916) 188–192.
- TEPLÝ František: Dějiny města Jindřichova Hradce I/2. Část všeobecná – Dějiny města za vlády pánů z Hradce linie Telecké (1453–1604), Jindřichův Hradec: obec Hradecká, 1927.
- TEPLÝ František: Dějiny města Jindřichova Hradce II/2. Část kulturní – Hradeckých duchovní stránka, Jindřichův Hradec: obec Hradecká, 1932.
- TISCHER František: Příspěvek k dějinám censury za arcibiskupa Antonína Brusa, in: LF 32 (1905) 258–271, 376–379.
- TOBOLKA Zdeněk Václav, HORÁK František, WIŽDÁLKOVÁ Bedřiška: Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století, Díl II/1–9., Tisky z let 1501–1800, Praha: Komise pro knihopisný soupis československých tisků až do konce XVIII. století, 1936–1967; Dodatky. Díl II/1–7., písmeno A–Ř, Praha: Národní knihovna, 1994–2008. Knihopis Digital Database: <http://db.knihopis.org/>
- TOMEK Václav Vladivoj: Dějepis města Prahy, Díl XI–XII, Praha: František Řivnáč, 1897–1901.
- TRUHLÁŘ Antonín: Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století XVI., I. svazek, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1908.
- TRUHLÁŘ Antonín, REZEK Antonín, ZÍBRT Čeněk: Dodatky a opravy k biografickým starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii, in: ČČM 87 (1913) 158–190, 296–304, 384–390, 459–465.
- TRUHLÁŘ Josef: O životě a spisech známých i domnělých bosáka Jana Vodňanského, in: ČČM 58 (1884) 524–547.
- TURNWALD Erik: Das Luthertum in Böhmen, in: Martin Luther und die Reformation in Ostdeutschland und Südosteuropa, HUTTER Ulrich (ed.), Sigmaringen: Jan Thorbecke, 1991, 107–117.
- VÁLKA Josef: Husitství na Moravě. Náboženská snášenlivost. Jan Amos Komenský, Brno: Matice moravská, 2005.
- VESELÁ Lenka: Knihy na dvoře Rožmberků, Praha: Knihovna Akademie věd ČR – Scriptorium, 2005.
- VINTR Josef: Erasmus Rotterdamský a český humanismus, in: Dějiny a současnost 10/1 (1968) 4–7.

- VLČEK Jaroslav: Dějiny české literatury. 1. dílu část 1., Od nejstarších dob až po „věk zlatý“, Praha: Jednota českých filologův, 1893–1897.
- VLČEK Pavel, SOMMER Petr, FOLTÝN Dušan: Encyklopedie českých klášterů, Praha: Libri, 1997.
- VOIT Petr (ed.): Moravské prameny z let 1567–1568 k dějinám bibliografie, cenzury, knihtisku a literární historie (Příspěvky ke knihopisu; 5), Praha: Státní knihovna ČSR – SNTL, 1987.
- VOIT Petr: Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století, Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006.
- VOIT Petr: K dějinám cenzury v předbělohorské době (Některé problémy období 1547–1567), in: FHB 11 (1987) 305–320.
- VOIT Petr: Moravský knihtisk první poloviny 16. století a jeho vztahy k českým tiskárnám, in: Knihtisk v Brně a na Moravě, KUBÍČEK Jaromír ed., Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1987, 103–115.
- VOIT Petr: O vztahu moravské cenzury z let 1567 a 1568 k domácím literárním tendencím, in: Vlastivědný věstník moravský 2 (1987) 209–219.
- DE VOOGHT Paul: Un épisode peu connu de la vie d'Érasme: sa rencontre avec les hussites bohêmes en 1519–1521, in: Irénikon 47 (1974) č. 1, s. 27–47.
- VOREL Petr: Velké dějiny zemí Koruny české, sv. 7. 1526–1618, Praha – Litomyšl: Paseka, 2005.
- WINKELBAUER Thomas: Überkonfessionelles Christentum in der 2. Hälfte des 16. Jahrhunderts in Mähren und seinen Nachbarländern, in: Dějiny Moravy a Matice Moravská. Problémy a perspektivy. Sborník příspěvků z vědecké konference konané ve dnech 24.–25. listopadu 1999 v Brně, Brno: Matice moravská, 2000, 131–146.
- WINTER Zikmund: Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století, sv. 1–2, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1895–1896.
- WINTER Zikmund: O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje. Kulturní obraz XV. a XVI. století, Praha: Matice česká – Jubilejní fond Král. české společnosti nauk, 1899.
- WIŽDÁLKOVÁ Bedřiška: Konkordance Koniášových Klíčů, Indexu, Jungmanna a Knihopisu (Příspěvky ke Knihopisu; 6–10), Praha: Státní knihovna ČSR – SNTL, 1987–1988.
- ZELA Stanislav: Náboženské poměry v Olomouci za biskupa Marka Kuena (1553–1565), Olomouc: nákladem vlastním, 1931.
- ZELENÝ Václav: Život Josefa Jungmanna, Praha: Matice česká, 1874.
- ZÍBRT Čeněk: Tomáš Rešel Hradecký, in: Sborník historický (1886) 234–240, 293–301, 337–342.
- ZÍBRT Čeněk: Markolt a Nevím v literatuře staročeské, Praha: Čes. akademie, 1909.
- ZILYNSKÁ Blanka: Utrkvistická církevní správa a možnost jejího studia, in: Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku, Praha: Karolinum, 2003 (Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica 13/2, 1999), 39–53.

ŽYTEK Jakub: Latinsko-český slovník Tomáše Rešla z r. 1560 v kontextu české lexikografie 2. pol. 16. století, diplomová práce, Praha: Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK, 2005.

VI.5. Elektronické a internetové zdroje

Baďurová Anežka (ed.): Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků z let 1501–1800. Produkce tiskáren na dnešním území České republiky v 16. a 17. století, CD-ROM, Knihovna Akademie věd České republiky, 2003

<http://biblio.hiu.cas.cz>

<http://books.google.cz>

<http://db.knihopis.org>

<http://kramerius.mlp.cz>

<http://kramerius.nkp.cz>

<http://sigma.nkp.cz>

<http://www.aloha.net/~mikesch/ILP-1559.htm> (Index Pavla IV., Romae 1559)

http://www.avcr.cz/zajimave_projekty.php?ID=284 (2009).

<http://www.manuscriptorium.com>

<http://www.nm.cz/katalogy.php>

SUMMARY

Prolegomena to Search for Ecclesiological Inspirations in the Life and Work of Tomáš Bavorovský († 1562)

Jaroslav Havrlant

Tomáš Bavorovský, a Czech preacher and writer is still a quite unknown personality of the Bohemian renaissance. In my thesis I try to make a research of his ecclesiological attitudes. Thesis are divided into three parts. The first, universal part put the reader into very a difficult religion-political situation in west and south Bohemia in the first half of the 16th century. The aim of the second part is to tell more about personality of the preacher and in the last one I concentrate on his life work.

The first part describes specific situation of Bohemian reformation, which was different from neighboring countries due to its Hussite tradition and Utracvistic church. German reformation was at first more quickly spread among Catholics than Utracvists in Bohemia. Special attention is paid to church government, educational system, book printing as well as censorship. Tomáš Bavorovský worked mostly in Catholic towns of south Bohemia and in Plzeň. Therefore, a short description of their religious history follows. The longest chapter is devoted to the relation between Bohemian countries and Erasmus Rotterdam, who takes very progressive opinions but he did not join to reformation. The chapter refers to a neglected fact that Bohemian Catholics (including Bavorovský) belonged among the followers of this “Prince of humanists” during the whole 16th century.

The part concerning Tomáš Bavorovský starts with a chapter describing Bavorovský as a writer. In chronological sequence it presents writers who have written about a personality of Bavorovský since the 17th century till present days. I would like to mention here František Hek who published his Good Friday’s contemplation about martyrdom of the Christ in 1820. He paraphrased bad relations between representatives of local municipality in Dobruška and wrote thus the first literary satire within modern Bohemian letters. Two years later professor of ecclesiastic history Josef Dittrich published seven books, containing excerption from his work. In the following century Bavorovský became relatively favorite author. Unfortunately, in 20th century this personality was rather forgotten.

Tomáš Bavorovský was born as a son of the reeve in Bavorov. We do not know, whether he got a university degree. His brother studied in Lutheran university in Witten-

berg. Initially he may have worked in Jindřichův Hradec. Later he moved to Plzeň where he became a vicar and an archdeacon. He was very famous for its Lenten preachments. Therefore, Vilém of Rožmberk got him for a church in Český Krumlov and funded the publication of his vast *Bohemians postils*. As the head of south Bohemians clericals he managed a reform of the local church. In 1558 he became the dean of St. Vítus's canonry in Prague, but three years later he had to resign because of his disease. He died in Plzeň in 1562 as the local archdeacon. In second part is A chapter about donators who supported publication of his books or funded the author itself (Anna of Hradec, Jáchym of Hradec, Vilém of Rožmberk, Jindřich of Švamberk).

The last section describes the work of Tomáš Bavorovský and its historical consequences. His first preachments were printed in translation of Hoffmeister's postilla into Czech language (Prostějov 1551) after the arrangement of Jan Straněnský. In 1552 follows Lenten preachments *Preachments about saint penance* and *Contemplation about martyrdom of the Christ*. The vastest set is *Bohemian postil* (Olomouc, 1557), which contains homilies on Sundays and some feasts of the whole liturgical year. His last work is a theological tractate *Mirror of eternal life*, where Bavorovský protected eternal life in heaven and cult of Saints.

Important parts of my work are amendments, which contain not only a selection from correspondence and documents concerning Bavorovský but prefaces to his books as well. We believe that the first separate work on this important renaissance author will be a good historical introduction to understand his theological and ecclesiological positions.
